

Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü
İçmimarlık ve Çevre Tasarımı Anabilim Dalı

**EVRENSEL TASARIM İLKELERİ DOĞRULTUSUNDA
ENGELSİZ ÜNİVERSİTE KAMPÜSLERİNİN TASARLANMASI VE
BİÇİMLENMESİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

Gürünay Ökten

Sanatta Yeterlik Tezi

Ankara, 2018

EVRENSEL TASARIM İLKELERİ DOĞRULTUSUNDA
ENGELSİZ ÜNİVERSİTE KAMPÜSLERİNİN TASARLANMASI VE
BİÇİMLENMESİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Gürünay Ökten

Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü
İçmimarlık ve Çevre Tasarımı Anabilim Dalı

Sanatta Yeterlik Tezi

Ankara, 2018

KABUL VE ONAY

Gürünay ÖKTEN tarafından hazırlanan **“Evrensel Tasarım İlkeleri Doğrultusunda Engelsiz Üniversite Kampüslerinin Tasarlanması ve Biçimlenmesi Üzerine Bir Araştırma”** başlıklı bu çalışma, 14.06.2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Sanatta Yeterlik Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Ayşe Müge Bozdayı (Başkan)

Doç. Dr. Nur Ozañözgü (Danışman)

Prof. Bilge Sayıl Onaran

Doç. Dr. Gözen Güner Aktaş

Prof. Pelin Yıldız

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Pelin Yıldız

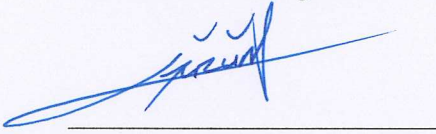
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin....yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

14.06.2018 Perşembe

Gürünay ÖKTEN

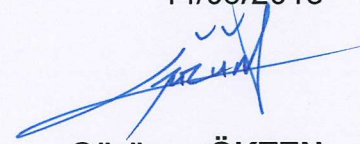
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan sanatta yeterlik tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesi'ne verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

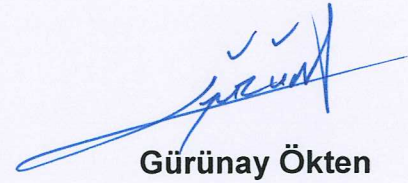
o Tezimin tamamı 28.11.2018 tarihinden itibaren Türkiye Cumhuriyeti Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından uygun görülen şekilde erişime açılabilir ve kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir.

14/06/2018

Gürünay ÖKTEN

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, Tez Danışmanının **Doç. Dr., Nur Ozanözgü** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Gürünay Ökten

TEŞEKKÜR

Araştırmam boyunca büyük destek ve yardımlarıyla çalışmama yön veren danışmanım Sayın Doç. Dr. Nur Ozanözü`ye, değerli dostlarım Mehmet Beşe ve Tuğçe Tuzcuoğlu Beşe`ye, her aşamada yanımda olan en değerlim, sevgilim, eşim Büşra Ökten`e, ve çok sevgili aileme sonsuz teşekkürler.

ÖZET

Ökten, Gürünay (2018), ***“Evrensel Tasarım İlkeleri Doğrultusunda Engelsiz Üniversite Kampüslerinin Tasarlanması ve Biçimlenmesi Üzerine Bir Araştırma”***.

Yükseköğretim kurumları toplumların bilinçlenmesi, eğitilmesi ve bireylerin topluma entegre edilmesi açısından hem ulusal hem de uluslararası platformlardaki en önemli müesseselerden biridir. Son yıllarda ülkemizde bu kurumlara verilen değer, yasalarda yapılan yeni düzenlemelerle artmış, üniversitelerin sayısında belirgin bir çoğalma olmuştur. Yaşanan bu ciddi üniversite enflasyonuna rağmen bu yapılanma döneminde tasarlanan üniversite kampüslerinde kullanıcılar tarafından bir takım sorunlarla karşılaşılmaktadır.

Bu bağlamda *'Evrensel Tasarım İlkeleri Doğrultusunda Engelsiz Üniversite Kampüslerinin Tasarlanması ve Biçimlenmesi Üzerine Bir Araştırma'* isimli bu tez çalışmasının konusu engelli olmayan bireylerin varlığı yok sayılmadan engelli kullanıcılar ve onların ihtiyaçları özelinde üniversite kampüslerinin tasarlanması ile ilgili durumlarının, gerekliliklerin ve bu tasarlama sürecinde yapılabileceklerin belirlenip irdelenmesidir. Bununla birlikte günümüze kadar gelişen ve halen gelişmekte olan süreçler tüm boyutlarıyla ele alınacak ve bu konudaki çağdaş yönelim belirlenerek engelsiz kampüsler tasarlayabilmenin önündeki engellerin aşılması için tasarımcılara ve dahi engellilerle ilgili hiçbir çalışmanın içinde olmayan diğer bireylere de yol gösterilmeye çalışılacaktır.

Altı bölümden oluşan tezin birinci bölümünde; problemin alanı ve bu çalışmanın yapılma amacı anlatılacaktır. İkinci bölümde; engelli / özürlü tanımının ulusal ve uluslararası platformlardaki karşılıkları aktarılacak, ülkemizdeki imar mevzuatından, mevzuatla alakalı eksikliklerden ve TSE, ADA vb. kuruluşların belirlediği erişilebilir yapı standartlarından bahsedilecektir. Bunun yanı sıra; bir tasarım yaklaşımı olarak evrensel tasarım kavramı, evrensel tasarımın tarihçesi ve prensipleri anlatılacaktır. Bu bölümde ayrıca mimari mekan ve kullanıcı ilişkisiyle, genel ve engelli kullanıcılar için mekan tasarımı da okuyucuya sunulacaktır. Üçüncü bölümde üniversite kavramı tüm

yönleriyle incelenecektir. Dördüncü bölümde engelli / özürlü bireyin eğitiminden, engelli eğitiminin tarihçesinden, engelli bireyin eğitim hizmetleri konusundaki yürürlükte olan mevzuat ve politikalardan ve yükseköğretimden bahsedilecektir. Beşinci bölümde tez kapsamında KTO Karatay Üniversitesi`nde engelli bireyler için düzenlenen mekansal uygulamalar fotoğraflar yoluyla aktarılacak, altıncı bölümde bir kamusal alan olan üniversiteler için yazar tarafından tasarlanan iç mekan kapı örneği okuyucuya sunulacaktır. Sonuç ve değerlendirme başlığıyla birlikte de tez çalışması bitirilecektir.

Anahtar Sözcükler: Mimarlık, İçmimarlık / İç Mekan Tasarımı, Evrensel Tasarım, Erişilebilirlik / Ulaşılabilirlik, Engellilik, Hareket Engeli, İşitme ve Konuşma Engeli, Görme Engeli, Fiziksel Engelli Birey, Görme Engelli Birey, İşitme ve Konuşma Engelli Birey, Üniversite Tasarımı, Engelli Bireyin Eğitimi.

ABSTRACT

Ökten, Gürünay (2018), ***“A Research on Designing and the Formation of Accessible University Campuses in accordance with Universal Design Principles”***.

Higher education institutions are one of the most important organizations on both national and international platforms in terms of the integrations of individuals to the society, raise consciousness and educating of the communities. In recent years, importance on these institutions have increased by the new regulations on laws and the number of universities have raised significantly. In spite of this critical university inflation, a number of problems have being faced by users in the university campuses planned under this structuring period.

In this regard, the subject of this thesis named *“A Research on Designing and the Formation of Accessible University Campuses in accordance with Universal Design Principles”* is, without ignoring the presence of non-disabled individuals, conditions, necessities and determination and examination of what can be done in this planning period of the university campuses specific to the needs of disabled users. In addition to this, the processes which have been developed until today and the processes which have still been developing will be addressed thoroughly and with the determination of modern tendency on this subject, it will be tried to guide the designers and even other individuals who haven't been in any project about disabled people, to overcome the obstacles in front of the planning of accessible campuses.

In the first chapter of the thesis which consist of seven chapters; field of the problem and the purpose of this study will be explained. In the second chapter; equivalents of the definition of disability on international platforms will be conveyed, public housing laws in our country, shortcomings of the law and accessible construction standards defined by TSE, ADA etc. will be talked about. Besides, the universal design concept as a design approach, history of the universal design and its principles will be mentioned. In this chapter,

architectural space and user relation and space design for disabled and non-disabled users will be presented to the reader as well. In the third chapter, the term University will be studied in all its part. In the fourth chapter, the education of disabled / handicapped individual, the history of disabled people's education, the current laws and the politics about disabled individual's education services and higher education will be talked about. In the fifth chapter, spatial applications designed for disabled individuals at the KTO Karatay University will be narrated by photos, in the sixth chapter, an interior door sample designed by the writer for the universities as one of the public spaces will be presented to the reader. And in the last chapter, along with conclusion and evaluation topic, the thesis will be ended.

Keywords: Architecture, Interior Architecture / Interior Design, Universal Design, Accessibility, Disability, Mobility Impairment, Hearing and Speaking Impairment, Visual Impairment, Physically Challenged Person, Visually Challenged Person, Hearing Impaired Person, Speech Handicapped Person, University Design, Education of Disabled People.

İÇİNDEKİLER

SAYFA NO :

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM.....	ii
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	iii
ETİK BEYAN	iv
TEŞEKKÜR.....	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER.....	x
ŞEKİLLER DİZİNİ	xiv
TABLolar DİZİNİ	xviii
FOTOĞRAFLAR DİZİNİ.....	xix
3 BOYUTLU GÖRSELLER DİZİNİ.....	xx
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 1 - PROBLEMİN TANIMLANMASI	2
1.1 Problemin Alanı	2
1.2 Çalışmanın Amacı.....	3
BÖLÜM 2 - ENGELLİ / ÖZÜRLÜ BİREYİN TANIMLANMASI VE EVRENSEL TASARIM	5
2.1 Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesine Göre Engelli Tanımı.....	5
2.2 Dünya Sağlık Örgütüne Göre Engelli Tanımı	5

2.3 ABD`de Engelliler İçin Yürürlükte Olan Yasa ve Hizmetler	6
2.4 Avrupa`da Engelliler İçin Yürürlükte Olan Yasa ve Hizmetler	10
2.5 Türkiye Cumhuriyetinde Engelli Tanımı	12
2.5.1 BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşmenin Kabulü ve Türkiye Cumhuriyeti Engelliler Kanunu	12
2.5.2 Türk Standartları Enstitüsüne Göre Engelli Tanımı	25
2.5.3 Bayındırlık ve İskan Bakanlığına Göre Engelli Tanımı	25
2.6 A.B.D, AB, BM ve T.C Engelli Tanım ve Kanunlarının Karşılaştırmalı Değerlendirilmesi ve Amaçlananlar	25
2.7 Türkiye Cumhuriyeti Ulaşılabilirlik Mevzuatı	32
2.7.1 İmar Mevzuatı	32
2.7.2 Mevzuat ile İlgili Eksiklikler ve Yaşanan Aksaklıklar	35
2.7.3 Erişilebilir Yapı Standartları ve Temel Ulaşılabilirlik	36
2.8 Bir Tasarım Yaklaşımı Olarak Evrensel Tasarım	104
2.8.1 Evrensel Tasarım Kavramı ve Tarihçesi	104
2.8.2 Evrensel Tasarım Prensipleri	114
2.9 Kullanıcı - Mimari Mekan İlişkisi	122
2.9.1 Kullanıcı Gereksinimleri	122
2.9.2 Genel ve Özürlü Kullanıcı İçin Mekan Tasarımı	125
2.10 İkinci Bölümün Değerlendirmesi	129
BÖLÜM 3 - ÜNİVERSİTE KAVRAMININ TARİHSEL SÜRECİ VE KAMPÜS TASARIMININ İRDELENMESİ	131
3.1 Kamusal Alan / Mekan Tanımı	131
3.2 'Üniversite' Tanımı	137
3.3 Üniversitenin Tarihsel Gelişimi	139
3.4 Türkiye`de Üniversitenin Tarihsel Gelişimi	146

3.4.1 Cumhuriyet Öncesi Dönemde Üniversiteler.....	146
3.4.2 Cumhuriyet Döneminde Üniversiteler	148
3.5 Üniversite ve Kent İlişkisi	152
3.6 Üniversite ve Kampüs Planlaması.....	159
3.7 Üniversite Kampüslerinin Tasarım Süreci ve Kavramlar	165
3.7.1 Büyüme, Değişme, Nüfus ve Mekansal Gereksinimler	165
3.7.2 Yaya Ölçeği, Yayalar Kampüsü ve Erişebilirlik	170
3.7.3 Girişler, Yollar, Meydanlar, Otoparklar.....	172
3.7.4 Ulaşım, Dolaşım Sistemi.....	173
3.7.5 Esneklik ve Uyabilirlik	179
3.7.6 Planlama ve Programlama	180
3.8 Üniversite Kampüslerinin Mekansal Organizasyon Biçimlerinin İncelenmesi.....	181
3.8.1 Toplu Biçim Kavramı	181
3.8.2 Kampüs Yerleşim Yaklaşımları	183
3.8.3 Kampüs Yerleşim Modelleri	187
3.9 Üçüncü Bölümün Değerlendirmesi	196
BÖLÜM 4 - ENGELLİ / ÖZÜRLÜ BİREYİN EĞİTİMİ	197
4.1 Engelli Eğitiminin Tarihçesi	197
4.2 Engelli Bireyin Eğitimiyle Alakalı Yürürlükte Olan Mevzuat ve Politikalar	217
4.3 Yükseköğretim	234
4.4 Dördüncü Bölümün Değerlendirilmesi	254
BÖLÜM 5 - TEZ KAPSAMINDA KTO KARATAY ÜNİVERSİTESİ'NDEKİ UYGULAMALARIN FOTOĞRAFLARLA İNCELENMESİ	256

BÖLÜM 6 - HERKES İÇİN TASARIM - BİR KAMUSAL ALAN OLAN ÜNİVERSİTE KAMPÜSLERİ İÇİN İÇ MEKANDA KAPI TASARIMI	340
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	349
KAYNAKÇA	353
EK.1: ORIJİNALLİK RAPORU - TURNITIN BELGESİ	372

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil.1) Ulaşılabilir giriş alternatifleri	39
Şekil.2) Ulaşılabilir giriş alternatifleri	40
Şekil.3) Ulaşılabilir giriş alternatifleri	40
Şekil.4) TS 9111`e göre bina girişi	41
Şekil.5) Hemzemin girişte ulaşılabilirlik düzenlemesi	42
Şekil.6) Rampada eğim ve dinlenme alanı.....	43
Şekil.7) Sahanlıkta rampanın yön değiştirmesi (ölçler cm`dir)	44
Şekil.8) Rampalarda güvenli eğim aralıkları (BM, 2004)	44
Şekil.9) Rampalarda dinlenme ve oturma alanları	45
Şekil.10) Bina giriş rampası	46
Şekil.11) 90 derece ve U dönüşlü rampalar	47
Şekil.12) Merdivenlerde rıht ve basamaklar ile basamak ucundaki koruyucu kaymaz şerit ve tırabzanlar	48
Şekil.13) Aynı yönde devam eden merdivende sahanlık ölçüsü (ölçüler cm`dir)	49
Şekil.14) Merdivenlerde duyumsanabilir (hissedilebilir) yüzeyler	50
Şekil.15) Basamaklarla ilgili özellikler	51
Şekil.16) Merdivenlerle ilgili özellikler.....	51
Şekil.17) Merdivenlerle ilgili özellikler.....	52
Şekil.18) Merdiven asansörü ve platform yükseltici örneği.....	53
Şekil.19) Küpeşte örnekleri ve tutunma çubuğu.....	54
Şekil.20) TS 9111`e göre küpeşte kavrama yüzeyi uygulaması.....	55
Şekil.21) TS 9111`e göre döner kapı yanında kanatlı kapı örneği	56
Şekil.22) TS 9111`e göre camlı giriş kapısında gerekli işaretleme önlemleri	56
Şekil.23) TS 9111`e göre cam panelli giriş kapısında gerekli işaretleme önlemleri...57	
Şekil.24) TS 9111`e göre kapı geçiş genişliği	58

Şekil.25) TS 9111`e göre kapı geçiş derinliği	58
Şekil.26) TS 9111`e göre eşik örnekleri	59
Şekil.27) TS 9111`e göre kapı kolu ve aksamı.....	59
Şekil.28) TS 9111`e göre kapı kolu ve aksamının yerden yükseklikleri	60
Şekil.29) TS 9111`e göre kapı kolu ve aksamının yerden yükseklikleri	60
Şekil.30) TS 9111`e göre koruyucu plakalı kapı örnekleri	61
Şekil.31) TS 9111`e göre menteşeli kapı önünde ve arkasında uygun manevra alanı ölçüleri	62
Şekil.32) TS 9111`e göre kapı önlerinde uygun manevra alanı ölçüleri	62
Şekil.33) TS 9111`e göre kapı önlerinde uygun manevra alanı ölçüleri	63
Şekil.34) TS 9111`e göre otomatik kapı	63
Şekil.35) TS 9111`e göre pencere yüksekliği.....	64
Şekil.36) Bir tekerlekli sandalye için en az net geçiş genişliği	65
Şekil.37) İki tekerlekli sandalye için en az net geçiş genişliği.....	66
Şekil.38) Tekerlekli sandalye ve bir yürüyen özürü için en az net geçiş genişliği	66
Şekil.39) Tekerlekli sandalyenin U dönüşü yapabilmesi için gerekli alan	67
Şekil.40) Tekerlekli sandalyenin U ve 90 derece dönüş yapabilmesi için gerekli alan	67
Şekil.41) Tekerlekli sandalyenin dönüş alanı	68
Şekil.42) Tekerlekli sandalyenin U ve 90 derece dönüş yapabilmesi için gerekli alan	68
Şekil.43) Boyut ve yaklaşma mesafesi.....	69
Şekil.44) Niş içi yanaşma mesafeleri	69
Şekil.45) Niş içi yanaşma mesafeleri	70
Şekil.46) Önden yanaşma mesafesi	70
Şekil.47) Nesne üzerinden yanaşma mesafesi	71
Şekil.48) Engellere ait yükseklikler.....	72
Şekil.49) Asansörlere ait ölçüler.....	73

Şekil.50) Asansörlere ait ölçüler.....	73
Şekil.51) Kabin içi ölçüler	74
Şekil.52) Asansörler ile ilgili özellikler	74
Şekil.53) Asansörler ile ilgili özellikler	76
Şekil.54) Asansörler ile ilgili özellikler (ölçüler mm`dir)	77
Şekil.55) Koridorlarda baş üst boşluğu	79
Şekil.56) Koridorlarda merdiven altında baş üst boşluğu	80
Şekil.57) 90 derece dönüş için en az ve tavsiye edilen koridor genişlikleri	80
Şekil.58) Tuvalet ölçüleri	81
Şekil.59) TS 9111`e göre klozete her iki taraftan yatay transfer örneği.....	82
Şekil.60) TS 9111`e göre klozete tek taraftan yatay transfer örneği (geniş tuvaletler için)	82
Şekil.61) TS 9111`e göre tuvalet örneği.....	83
Şekil.62) TS 9111`e göre klozete tek taraftan yatay transfer örneği (dar tuvaletler için)	84
Şekil.63) TS 9111`e göre birden fazla kabini bulunan umumi tuvalet ve ölçüleri	85
Şekil.64) TS 9111`e göre birden fazla kabini bulunan tuvalet planları örneği.....	86
Şekil.65) Yüksekliği ayarlanabilir adaptör takılmış klozet örneği	86
Şekil.66) Klozete çapraz ve yan yaklaşım.....	87
Şekil.67) TS 9111`e göre klozette tutunma çubukları ve kağıtlık	88
Şekil.68) TS 9111`e göre lavabo ölçüleri	90
Şekil.69) TS 9111`e göre lavabo önü ölçüleri	90
Şekil.70) TS 9111`e göre lavabo önü ölçüleri	91
Şekil.71) TS 9111`e göre ayna ve lavabo tutunma çubukları ölçüleri	92
Şekil.72) TS 9111`e göre işaretlerin yükseklikleri	94
Şekil.73) TS 9111`e göre kapı işaretlerinin yükseklikleri.....	94
Şekil.74) TS 9111`e göre sabit masalar	97
Şekil.75) TS 9111`e göre self servis yemek alım alanlarında ölçülendirme	98

Şekil.76) TS 9111`e göre self servis yemek alım alanlarında ölçülendirme	99
Şekil.77) TS 9111`e göre self servis alanı ölçülendirme	99
Şekil.78) TS 9111`e göre ulaşılabilir sabit oturma yerleri, masalar ve bireysel çalışma alanları	100
Şekil.79) TS 9111`e göre kartlı katalog ve teşhir alanları.....	101
Şekil.80) TS 9111`e göre kitap rafları	101
Şekil.81) Goldsmith, Evrensel Tasarım Piramidi	111
Şekil.82) Çekirdeksel Yaklaşım. Türeyen, 2002 (Polat tarafından revize edilmiştir, 2015)	183
Şekil.83) Lineer Yaklaşım. Türeyen, 2002 (Polat tarafından revize edilmiştir, 2015)	184
Şekil.84) Grideron Yaklaşım, Türeyen, 2002 (Polat tarafından revize edilmiştir, 2015)	185
Şekil.85) Yaygın / dağınık yerleşim modeli şematik gösterim, Linde, 1971 - Hochschulplanung (Polat tarafından revize edilmiştir, 2015).....	187
Şekil.86) Merkezi yerleşim modeli şematik gösterim, Linde, 1971 - Hochschulplanung (Polat tarafından revize edilmiştir, 2015)	189
Şekil.87) Moleküler yerleşim modeli şematik gösterim, Linde, 1971 - Hochschulplanung (Polat tarafından revize edilmiştir, 2015).....	190
Şekil.88) Şebeke (Ağ) yerleşim modeli şematik gösterim, Linde, 1971 - Hochschulplanung (Polat tarafından revize edilmiştir, 2015).....	191
Şekil.89) Haç tipi yerleşim modeli şematik gösterim, Linde, 1971 - Hochschulplanung (Polat tarafından revize edilmiştir, 2015)	193
Şekil.90) Lineer yerleşim modeli şematik gösterim, Linde, 1971 - Hochschulplanung (Polat tarafından revize edilmiştir, 2015)	194
Şekil.91) Türkiye Cumhuriyeti Devleti Eğitim Alanındaki Düzenlemeler	220

TABLolar DİZİNİ

Tablo.1) 2014 - ÖSYS`ye katılan engelli adayların engel türüne göre dağılımı.....	251
Tablo.2) 2014 - LYS`ye katılan engelli adayların engel türüne göre dağılımı	251
Tablo.3) 2012 - 2014 Yılları Yükseköğrenim - Engelli öğrencilerin, engelsiz öğrenci sayılarıyla oransal karşılaştırması	253

FOTOĞRAFLAR DİZİNİ

Fotoğraf No.1 - No 11) Binalara giriş ve bina içi yatay dolaşım.....	258 - 266
Fotoğraf No.1 - No.19) Merdiven Asansörü uygulaması	268 - 286
Fotoğraf No.1 - No.5) Bina içi düşey dolaşım - Asansör	288 - 292
Fotoğraf No.1 - No.3) Bina içi düşey dolaşım - Merdiven.....	294 - 296
Fotoğraf No.1 - No.5) Bina içi uygulamalar - Kapı.....	298 - 302
Fotoğraf No.1 - No.12) Bina içi uygulamalar - Engelli Tuvaleti.....	304 - 315
Fotoğraf No.1 - No.30) Dış mekan uygulamaları.....	318 - 337

3 BOYUTLU GÖRSELLER DİZİNİ

Görsel No.1) İç mekan engelsiz kapı tasarımı - kapalı	343
Görsel No.2) İç mekan engelsiz kapı tasarımı - açık	344
Görsel No.3) İç mekan engelsiz kapı tasarımı - üst kanat kapalı, alt kanat açık.....	345
Görsel No.4) İç mekan engelsiz kapı tasarımı - ölçüler	346
Görsel No.5) İç mekan engelsiz kapı tasarımı - sistem özellikleri.....	347
Görsel No.6) İç mekan engelsiz kapı tasarımı - kilit sistemi.....	348

GİRİŞ

1970`li yıllardan itibaren Dünyada nüfus içindeki engelli oranının artış kaydettiği görülmektedir. Engellilik oranındaki bu artışla birlikte, dünyada insanların engelleri ile ilgili farkındalığın yaşanmaya başladığı ve bu doğrultuda önemli gelişmelerin olduğu görülmektedir. Bu bağlamda birçok ülkede araştırma, inceleme, anket ile tespit ve analiz çalışmaları yapılmakta ve ortaya çıkan sonuç ve değerlendirmelerden hareket edilerek bu sorunun gerek önlenmesi ve gerekse ortaya çıktıktan sonra bu sosyal kesimin ihtiyaçlarını gidermek üzere gerekli hizmet ve alt yapının hazırlanması amacıyla birçok strateji ve politikalar üretilmeye başlanmıştır. Sorunun güncel tutulması amacıyla uluslararası ve ulusal kurum ve kuruluşların sürekli stratejiler geliştirirken bilimsel yayınların dışında medya ve kitle iletişim araçları vasıtasıyla bu konuya özel önem atfetmeleri faydalı sonuçlar doğurmaktadır.

Ancak tüm bunlara rağmen içinde yaşadığımız yapıları çevreler, engelli bireyler ve dezavantajlı durumda olanlar düşünülerek tasarlanmamıştır. Oysa bu bireyler, dünya nüfusunda çok önemli bir yer tutmaktadır. 21. yy`da mimarlığa ve içmimarlık özelinde mekan tasarımına damga vuracak asıl konu ise, **herkes için yaşanabilir çevre** olarak varlığını göstermektedir, çünkü bireylerin sağlıklı ve güvenli bir ortamda yaşaması en doğal ve birincil haktır. Engelli bireyler için iyi düşünülmüş bir tasarım ve planlama ise herkes için olumlu sonuçlar doğuracaktır. Bu noktada tasarım ve planlama ilkeleri, yapıları fiziksel çevrenin eşit biçimde kullanılmasına olanak hazırlamalıdır. Bununla birlikte kişisel yetenek ve tercihlere göre basitlik, esneklik, algılanabilirlik, kavranabilirlik, tehlikelerin en aza indirilmesi, kolay ve rahat kullanım gibi kavramlar da düşünülerek bu doğrultuda mekanlar tasarlanmalıdır.

Bu çalışmanın amacı evrensel tasarım ilkelerinin üniversitelerde ne denli etkili olabileceğini ve bu ilkeler doğrultusunda engelli bireyler üzerinde özelleşerek ne gibi faydalar sağlanabileceğini ortaya çıkarmaya çalışmak olacaktır.

BÖLÜM 1 - PROBLEMİN TANIMLANMASI

1.1 Problemin Alanı

Engelli bireylerin toplumdaki yerleri toplumdan dışlanma ve aykırılışma olarak özetlenebilmektedir. Bu dışlanma sürecinin kökleri ise tarih boyunca insanoğlunun geçirdiği hemen hemen her süreçte engelli bireyler tarafından deneyimlenen ve engelli bireyi yetersiz ya da eksik gören anlayışa dayanmaktadır. İnsani sebepler, ekonomik, demografik, yasal veriler, ve engellilik kavramının geçirdiği tarihsel süreç, eğitimin engelli bireylerin toplum hayatına katılmasında ki en önemli öğelerden biri olduğunu göstermektedir. Engelli bireylerin eğitimle ilgili konumu ise; eğitimsizlik veya yetersiz / eksik eğitim, ayrımcılık, eğitimde tatmin ve ilerleme yokluğu, zaman kaybı ve baskısı gibi terimlerle açıklanabilir.

Farklı fizyolojik yapı, cinsiyet, yaş ve eğitim düzeyindeki, toplumun ekonomik ve sosyal olarak birbirinden başkalaşan kesimlerinin bir arada bulunarak yaşamı paylaşmasına imkan veren kamusal mekanlar; kent yaşamında bireylerin hem fiziksel hem de sosyal ihtiyaçlarını giderdikleri bir mekan olarak özel bir öneme sahiptir. Bu noktada psikolojik olarak çevre bilincinin oluşması, çevreye ilgi duyulması, kişilerin birbirleriyle olan iletişim ve paylaşımlarının artmasına olanak sağlamakta, toplumsal konuların ortaya konularak, tartışılıp anlaşılması için de bir platform oluşturmaktadır. Toplumun günlük yaşam dinamiklerinin gerçekleşmesine, sosyal ve kültürel paylaşımların olabilmesine, fiziksel ve işlevsel olarak zemin oluşturması dolayısıyla kamusal mekanların erişilebilirlik / ulaşılabilirlik ve kullanılabilirlik düzeyi ise toplumların ileri görüşlülüğün bir göstergesi olmaktadır.

Bu bağlamda, engelli bireylerin kamusal alanlara erişimi ve hayat standartlarını yükseltme çabalarının tek başına yetersiz olduğunun farkına varılmış, kullanıcıların yeteneklerine bakılmaksızın, insanlar tarafından herhangi bir zorluk yaşamadan kullanılan, yararlanan her objenin, kişinin ergonomik ve antropometrik özelliklerine uygunluğu çerçevesinde evrensel olarak da kullanılabilir ve yararlanılabilir olduğu fikri yani **evrensel tasarım** kavramının

ortaya çıkmasıyla birlikte, ulaşılabilir olmanın yanında, mümkün olan en fazla kişi tarafından kullanılacak ürün, donatı, yapı ve çevreler tasarlanmaya başlanması gerekliliği doğmuştur. Çünkü, gelişen ve değişen teknoloji ve yaşam biçimleri ile beraber bireylerin daha bağımsız, daha konforlu ve daha uzun süre yaşamaya ihtiyaç duymaları ve bunu talep etmeleri; kamusal mekanları tasarlama anlayışının yeniden ele alınmasını zorunlu kılmıştır. Yani kullanıcı konforunun sağlanması, insanın psikolojik, estetik ve fonksiyonel açıdan yaşamının iyileştirilip kolaylaştırılması, kent içinde kullanılan tüm çevre, yapı, mekan, donatı, ürünlerin evrensel tasarım kriterlerine uygun tasarlanması ile gerçekleşecektir.

Tüm bunların ışığında; sahip oldukları kentsel donatılar, sosyokültürel ortam ve kullanıcı çeşitliliği ile birer küçük kent örneği durumundaki üniversite kampüsleri önemli birer kamusal alan olarak ortaya çıkmaktadır. Evrensel tasarım felsefesi yoluyla; bir kamusal mekan olarak üniversite kampüslerinin yaşanabilirliğini ve kalitesini artırarak mekanlar oluşturmak, bu tasarım kavramının toplumun gelişimini sağlayacak olan ve asıl kampüs kullanıcısı olan üniversite öğrencileri üzerinde yerleşmesini sağlayarak profesyonel yaşamlarında bu felsefeyi tüm toplum geneline yayabilmek, üniversite kampüslerinde kullanıcıların karşılaştığı sorunların saptanarak, tüm kullanıcıların kampüs donatılarına erişebilmesi, bu donatıları istedikleri gibi kullanmalarına imkan verecek yaklaşım ve örneklerin araştırılması, karşılaşılan sorunlara yönelik çözüm önerilerinin geliştirilmesi ve fiziksel engelliler özelinde bu durumu irdelemek problemin alanını oluşturmaktadır.

1.2 Çalışmanın amacı

Çalışmanın birincil amacı üniversiteler özelinde iç mekan tasarımında erişilebilirlik / ulaşılabilirlik (accessibility) ve evrensel tasarım (universal design) terimlerinin hangi evrelerde ne şekilde ortaya çıktığının sorgulanmasıdır.

Bu doğrultuda engelli bireyler ve mekan ilişkisinin evrensel tasarım ilkeleri doğrultusunda fiziksel özellikleri (malzeme, doku, yerleşim vb.)

bakımından incelenmesi, ve bu durumun rahatlık, aidiyet ve mutluluk gibi psikolojik kavramlar üzerinden değerlendirilmesi gerekmektedir.

Kullanıcı odaklı etkili, fonksiyonel ve inovatif mekanlar tasarlayabilmek için gerekenlerin ortaya çıkarılması ve hangi durumlarda kullanıcının mekana ayak uydurduğunun belirlenmesi tezin bir diğer amacıdır. Bu konuda daha önce yapılmış olan çalışmaların varlığının araştırılması ve eğer mevcut çalışmalar var ise nasıl ele alındıklarını, daha çok hangi disiplinlerde çalışıldığının tespit edilmesi de ayrıca önem arz etmektedir.

Yukarda bahsedilenler dışında çalışma iki temel hedef üzerinde daha odaklanmaktadır.

Bunlardan ilki;

Evrensel tasarım ilkelerinin uygulandığı üniversitelerin engelli bireyler ve erişilebilirlik üzerinden değerlendirilmesi,

İkincisi ise;

Evrensel tasarım ilkeleri ile tasarlanan üniversitelerin engelli bireylerin eğitim öğretim sürecine olan etkisi, ve tasarlanan mekanlarda rahat hareket edebilmenin, mobilya sistemlerinin ve yerleşiminin üniversite deneyimine olan etkisidir.

Çalışmadan elde edilecek sonuçlar elbette ki ulusal ölçekteki tüm engelli bireylerin genellenmesine olanak vermeyecektir ancak bu sonuçlar tüketiciler, üreticiler (oturma grubu, raf, sandalye, dolap, teçhizat vs), politika belirleyiciler, idareciler ve tasarımcılar açısından çok değerli bir içgörü, kavrayış sağlayacak, evrensel tasarım ilkeleri ile tasarlanmış üniversitelerin engelli bireyler de dahil toplumdaki tüm bireylerin ihtiyaçlarını düzenleyen evrensel tasarım çevreler ve mekanlar hakkında bilgi edinilmesine yol açacaktır. Buna ek olarak bu çalışmadan elde edilecek bilgi ve bulguların gelecekte uygulanması ve geliştirilmesi düşünülen mekansal düzenlemelere ve ürün tasarımlarına fayda sağlaması da ayrıca hedeflenmektedir.

BÖLÜM 2 - ENGELLİ / ÖZÜRLÜ BİREYİN TANIMLANMASI VE EVRENSEL TASARIM

2.1 Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesine Göre Engelli Tanımı

Birleşmiş Milletler engelli haklarına ilişkin sözleşmenin birinci maddesinde bulunan amaç kısmının içeriğinde engelli / özürlü bireyler; **diğer bireylerle eşit koşullar altında topluma tam ve etkin bir şekilde katılımlarının önünde engel teşkil eden uzun süreli fiziksel, zihinsel, düşünsel ya da algısal bozukluğu bulunan kişilerdir** ifadesiyle tanımlanmışlardır. Bu bağlamda, engellilik sanıldığı gibi aksine engelli kişinin kendisinden değil, haklara ulaşımının önündeki engellere, çevresel ve yapısal faktörlere dayandırılmaktadır. Uzun süreli beden, zihin, ruh ve duyu eksikliği, problemi olan kişiler, çeşitli kısıtlamalarla karşılaşmaları durumunda engelli hale gelmektedirler.

2.2 Dünya Sağlık Örgütüne (WHO) Göre Engelli Tanımı

Engellilik / özürlülük kavramına Dünya Sağlık Örgütü, Birleşmiş Milletler'den farklı bir bakış açısıyla yaklaşmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü, **engellilik / özürlülük** kavramı için hastalık sonuçlarına dayanan, sağlık yönüne ağırlık veren bir tanımlama ve sınıflandırma yapmıştır.

Buna göre:

- **Noksanlık (Impairment):** Sağlık bakımından 'noksanlık' psikolojik, anatomik veya fiziksel yapı ve fonksiyonlardaki bir noksanlığı veya dengesizliği ifade eder."

- **Özürlülük (Disability):** Sağlık alanında 'sakatlık' bir noksanlık sonucu meydana gelen ve normal sayılabilecek bir insana oranla bir işi yapabilme yeteneğinin kaybedilmesi ve kısıtlanması durumunu ifade eder. Bedensel,

zihinsel ve ruhsal özelliklerinden belirli bir oranda ve sürekli olarak fonksiyon ve görüntü kaybına neden olan organ yokluğu ve bozukluğu sonucu kişinin normal yaşam gereklerine uyamama durumudur. Bu durumdaki kişiye özürlü denilir.

- **Maluliyet (Handicap):** Sağlık alanında 'maluliyet' bir noksanlık veya sakatlık sonucunda, belirli bir kişide meydana gelen ve o kişinin yaş, cinsiyet, sosyal ve kültürel durumuna göre normal sayılabilecek faaliyette bulunma yeteneğini önleyen ve sınırlayan dezavantajlı bir durumu ifade eder.

- **Sağlık (Health):** Sağlık yalnız hastalık ve özürülüğün olmaması değil, aynı zamanda bedensel, ruhsal ve toplumsal yönden tam bir iyilik durumudur.

2.3 ABD`de Engelliler İçin Yürürlükte Olan Yasa ve Hizmetler

ABD`de engellilere yönelik bir çok yasal düzenleme bulunmaktadır. Bu düzenlemelerin bir bölümü ülkenin tamamında etkili olan federal yasalar iken bir bölümü de eyalet düzeyinde etkili ve sadece o eyalet sınırları içerisinde hüküm ve sonuç veren / verecek yasalardır.

Amerikan hukukunda engellilere yönelik önemli yasalar arasında:

- Individuals With Disabilities Education Act - IDEA (Engelli Bireyler Eğitim Yasası),
- Rehabilitation Act of 1973 - RA (1973 Rehabilitasyon Yasası),
- Americans With Disabilities Act of 1990 - ADA (1990 Engelli Amerikalılar Yasası),
- Fair Housing Amendments Act - FHAA (Uygun Yerleşim Islah Yasası),
- Telecommunications Act of 1996 (Telekomünikasyonlar Kanunu),
- Supplemental Security Income - SSI (Ek Güvenlik Geliri),
- Medicaid (Tıbbi yardım),
- Social Security Disability Insurance - SSDI (Sosyal Güvenlik Engellilik Sigortası),
- Medicare (Tıbbi bakım) yer almaktadır.

Amerikan hukukunda, 1973 tarihli **Rehabilitasyon Yasası (Rehabilitation Act of 1973 - RA)**, ve 1990 tarihli **Engelli Amerikalılar Yasası (Americans with Disabilities Act of 1990 - ADA)** engelliler açısından son derece önemli iki federal yasadır. Engellilik ve ayrımcılıkla ilgili federal düzeyde ve eyalet düzeyinde ayrı ayrı pek çok düzenleme olduğu halde bu iki yasa ama özellikle ADA (Engelli Amerikalılar Yasası) oldukça önemli bir konumdadır.

Engelli Amerikalılar Yasası (1990) engelli bireyler tarafından bir dönüm noktası olarak kabul edilmekte; hatta **Serbest bırakılma - Azad edilme Bildirisi (Emancipation Proclamation)** olarak görülmektedir. Yasa; barınma ulaşım, ve istihdamla ilgili hakları koruma altına alarak, engelli bireylerin de diğer bireylerle eşit hak ve özgürlüklere sahip olduğu konusunda toplumsal bir bilinç yaratmaya çalışmakta, engelli bireylere özgü, yeni, etkili, güçlü, kendilerine eşit davranılması için çalışan ve düşüncelerini savunan bir kültür oluşturmaktadır.

Yasanın, yürürlüğe konma sebebi, engelli bireylerin toplumsal yerleşimde, ulaşımda, iş alanlarında, ticari faaliyetlerde ve devlet (belediye, meclis vb.) hizmetlerinde eşit haklara sahip olmalarını sağlamaya çalışmak olarak dile getirilmekte bu bağlamda da engelli hukukuna olan ilgiyi yüksek oranda arttırdığı iddia edilmektedir

Engelli Amerikalılar Yasası'nın engelli bireylerle ilgili olarak öngördüğü, 'erişimi / ulaşılabilirliği kolaylaştıran uygulamalar', aynı zamanda herhangi bir engele sahip olmayan bireyler için de kolaylık sağlamaktadır. Örnekse; tekerlekli sandalye kullanıcıları için yapılan rampalar bebek arabalı aileler tarafından da kullanılmakta, özel düzenlenmiş asansör düğmeleri ve su içme yerlerinden kısa boylu bireyler de faydalanmaktadır.

Getirilen tüm olumlu düzenlemelere rağmen yasanın uygulanma aşamasında ne yazık ki bazı aksaklık ve sorunlar bulunmaktadır. Buna göre yasa ile birlikte, engellilerin koruması bakımından oldukça geniş bir çerçeve çizildiği halde bazı durumlarda birey, bir engele sahip olmasına rağmen, eğer yasada belirtilen ölçüt ve / veya tanımı karşılamıyor ise, Yüksek Mahkeme ve

bazı mahkemeler tarafından engelli olarak kabul edilmemekte, bu sebeple de yine yasada belirtilen haklardan yararlanamamaktadır.

Engelli Amerikalılar Yasası'na göre engellilik kavramı; bireyin bir veya daha fazla ana yaşamsal aktivitesini büyük ölçüde sınırlayan fiziksel veya zihinsel bozukluğu, bu tarz bir bozukluğun kaydını veya bu tarz bir bozukluğu olduğu kabul edilenleri karşılamaktadır.

Yasa, bireylerin geçmişte karşılaştıkları ve / veya tedavi edilmiş olan engellilik hallerini de kapsayarak, bu insanların da bahsi geçen yasadan yararlanmasına imkan tanımaktadır. Yani Engelli Amerikalılar Yasası, yalnızca gerçekten engelli bireyleri değil, kendilerine engelliymiş gibi davranılan bireyleri de koruma altına almaktadır. Aşırı kilo olmak ve / veya obezlik bu durumla alakalı verilebilecek güzel bir örnektir. Her ne kadar bu durumun çok farklı sebepleri olsa da, birey fazla kiloları sebebiyle ya işe girememekte ya işe girse bile sonradan işten çıkarılmakta ya da fazla kiloları yüzünden çalıştığı ortamda birtakım sorunlar yaşamaktadır. Dolayısıyla bu bireyler, ABD'nin bazı eyaletlerinde ilgili yasalar çerçevesinde engelli olarak görülmekte ve ayrımcılığa karşı mücadele veren hükümlerden faydalanmaktadırlar.

Yasaya göre bir bireyin engelli olarak kabul edilebilmesi; ilgili maddede yer alan üç tanımdan en az bir tanesini taşıması ile mümkün olmaktadır. Ancak birinci tanımlı; yani bireyin ana yaşamsal faaliyetlerinden bir veya daha fazlasını büyük oranda sınırlandıran bedensel ve / veya zihinsel bozukluğunu, tanımın ters durumunu göz önüne alarak yorumladığımızda şöyle bir sonuçla karşılaşılmaktadır; eğer bireyin bedensel veya zihinsel bozukluğu temel yaşamsal faaliyetlerini sınırlamıyorsa, birey ilgili durum bakımından engelli olarak kabul edilmeyecektir. Sonuç olarak yüksek mahkeme kararlarına göre bireyin durumu, tedavi edildiği ve / veya düzeltildiği noktada temel yaşam faaliyetlerini gerçekten sınırlandırmıyorsa, bu durumda herhangi bir engellilik hali bulunmamaktadır.

Yasa engelliliğin tanımını yaptığı halde, tanım içinde bulunan belirleyici bazı kavramları yani **ana yaşamsal faaliyetler (major life activities)**, **zihinsel veya bedensel bozukluk (mental or physical impairment)** ve **büyük ölçüde**

sınırlayan (substantially limits) gibi kavramları ayrıca tanımlamamıştır. Bu kavramlar **Birleşik Devletler İstihdam Eşitliği Komisyonu (EEOC)** tarafından ortaya konulan **Engelli Amerikalılar Yasası, Eşit İstihdam Koşulları / Hükümleri Yönetmeliği** ile anlam kazanmaktadır. Bunun yanı sıra Adalet Bakanlığı da yasanın II. ve III. başlıkları altında bulunan kısımlarla ilgili bazı kılavuz ve yönetmelikler çıkarmıştır.

Bireyin bir veya daha fazla ana yaşamsal aktivitesini büyük ölçüde sınırlayan bedensel veya zihinsel bozukluğu ile ilgili olarak bahsi geçen düzenlemenin ilgili hükümlerinde şu ifadelere yer verilmektedir:

h) Bedensel veya zihinsel bozukluk:

- Herhangi bir fizyolojik düzensizlik, veya durum, kozmetik şekilsizlik, veya aşağıda sayılanlardan bir veya daha fazlasını etkileyen anatomik kayıplar: nörolojik, musculoskeletal, özel duyu organları, solunum (konuşma organlarını da içermektedir), kardiyovasküler, üreme, sindirim, genital-idrar yolları, kan ve lenf, deri, ve endokrin; veya

- Herhangi bir ruhsal veya fizyolojik düzensizlik, zeka geriliği, organik beyin sendromu, duygusal veya ruhsal hastalık, ve spesifik öğrenme engelleri gibi.

i) Ana Yaşamsal Faaliyetler:

- Kendine bakabilme, el becerisini kullanabilme, yürüme, görme, duyma, konuşma, nefes alma, öğrenme ve çalışma gibi fonksiyonlar anlamına gelmektedir.

j) Büyük ölçüde sınırlayan:

- Büyük ölçüde sınırlama şu anlama gelmektedir:

i) Genel nüfus içinde ortalama bir insanın yerine getirebildiği bir ana yaşamsal aktiviteyi yerine getirememek; veya

ii) Ortalama bir insanın durum, hal ve zamana göre gerçekleştirdiği temel yaşamsal aktivitelerle kıyaslandığında; bir kimsenin temel yaşamsal aktivitelerinin önemli ölçüde sınırlanmasıdır.

- Bir bireyin ana yaşamsal aktivitelerinin sınırlanıp sınırlanmadığının belirlenmesinde aşağıdaki faktörler dikkate alınır:

(i) Bozukluğun doğası ve şiddeti;

(ii) Bozukluğun süresi veya tahmini süresi; ve

(iii) Sürekli veya uzun dönem tesir, veya beklenen sürelilik veya uzun dönem etki.

Ayrıca **Amerikan Tıp Derneği (AMA)** 1971 yılından itibaren engelli bireylerin kalıcı fonksiyon kayıplarının değerlendirilmesinde kullanılmakta olan **Sürekli Noksanlığı / Bozukluğu Değerlendirme Kılavuzu** ile engelli ve engellilik oranlarını belirlemektedir.

2.4 Avrupa`da Engelliler İçin Yürürlükte Olan Yasa ve Hizmetler

AB`de engellilere yönelik temel hukuki kaynak, Avrupa Topluluğunu kuran anlaşmanın 13. maddesidir. Genel olarak toplum hayatının tüm alanlarında her türlü ayrımcılığı yasaklayan bu maddeye dayanarak AB Komisyonu tarafından, 26.11.1999 tarihinde ayrımcılık karşıtı bir paket hazırlanmıştır. AB Komisyonunun, 12.05.2000 tarihli bildirgesinde de; özürülülerin toplum hayatından dışlanmasına yol açan en büyük sebebin sistematik engeller olduğu ve bu engellerin özürülülerin ulaştırma, eğitim ve çalışma fırsatlarını azalttığı, buna karşılık, özürülüler ekonomik ve sosyal hayata dahil olmaları için verilen desteklerin yetersiz kaldığı belirtilmiştir.

Avrupa Birliği Komisyonu tarafından hazırlanan ve engelliler için yeni bir çerçeve politikası öneren bildirmede BM'nin 1993 tarihli kararına gönderme yapılarak engelli bir bireyin topluma katılmasının ve ekonomik hayatta istihdam edilmesinin, o toplumun farklılıklara olumlu bakmasıyla gerçekleşebileceği vurgulanmıştır. Komisyon tarafından hazırlanan bildirme, Aralık 1996`da Konsey

kararı olarak benimsenmiştir. Engelliler ile ilgili politikaların belirlenmesi üye ülkelerin egemenlik alanında olsa da, alınan Konsey kararı, AB'nin üye devletler arasında işbirliğinin gelişmesine önemli katkılarda bulunmaktadır. Karar ayrıca, AB içindeki bütünlüğün sağlanmasını amaçlamaktadır.

Engelliler ile ilgili politikaların Avrupa Birliği'nin gündemine girmesiyle birlikte; 1997 yılından itibaren Avrupa İstihdam Stratejisinde engellilerle ilgili konular Konsey çalışma planlarında yer almaya başlamıştır. İstihdam için Ulusal Eylem Planlarında da kalifiye engellilerin iş imkanlarının artırılması ile ilgili önlemler geliştirilmektedir. Komisyonun 04.02.2000 tarihinde hazırladığı son bildirmede Avrupa İstihdam Stratejisi desteklenmektedir. Bildirmede ayrıca, engellilerin istihdamının artırılması öngörülmüştür. 2000 yılından itibaren Bilgi Toplumu Sanayilerinin (Information Society Industries) kullanıcı dostu ekipmanlarda uygulayacakları standartlar belirlenmiştir.

AB'nin ESF (Avrupa Birliği Sosyal Fonu - European Social Fund)'nin yanında; iş bulmakta birtakım zorluklarla karşılaşan veya belirli bir işte süreklilik sağlayamayan kişilere yönelik yardımları içeren '**employment**' isimli programı da bulunmaktadır. Bu programın '**horizon**' adlı bölümü, özellikle zihinsel ve fiziksel engele sahip bireylerin istihdamını destekleyici projelere yardımda bulunmaktadır. Aralık 1999'da AB boyutunda engellilerin istihdam şartlarının iyileştirilmesi ve fırsat eşitliğinin artırılması ile ilgili en iyi uygulamalar hakkında rapor, AB'deki Sosyal Ortaklar Komitesi (Social Partners) ve AB Komisyonu tarafından hazırlanmıştır.

1991-1994 yılları arasında Özürlüler ve Yaşlılar İçin Bir Teknoloji Girişimi (The Technology Initiative for Disabled and Elderly People - TIDE) başlatılarak, AB içinde geliştirilen teknolojilerin özürlü ve yaşlılar tarafından da kullanılmasına imkan sağlayan çözümlerin yanında, özürlü ve yaşlılara yönelik teknoloji gelişiminin desteklenmesine başlanmıştır. AB Komisyonu tarafından bu girişim için, 1991 - 1994 döneminde toplam 52 Milyon ECU'lük parasal destek sağlanmıştır (Artar, Karabacakoğlu, 2003).

AB'nin doğrudan özürllürlere yönelik bir projesi olan Helios II'nin amacı, üye devletlerle ve işlevsel rehabilitasyon, eğitim, ekonomik ve sosyal katılım alanlarında doğrudan çalışan sivil toplum örgütleriyle işbirliği yaparak, AB boyutunda oluşturulacak politikalar aracılığıyla, özürllürlerin fırsat eşitliğinin ve topluma entegrasyonunun geliştirilmesidir. Helios II'nin, hukuki temelini 1993 yılındaki AB Konseyi kararı oluşturmaktadır. Konsey kararında Helios II'nin gerçekleştireceği eylemler 5 başlık altında toplanmıştır.

Bunlar kısaca şöyledir:

- Özürllürlere yönelik yaratıcılığın geliştirilmesi, başarılı uygulama ve tecrübelerin birlik boyutunda paylaşılması ve bilgi değişiminin teşvik edilmesi,
- Bilgilerin toplanması, uyarlanması, derlenmesi, değişimi ve dağıtımı,
- AB programlarına özürllürlerin katılımının teşvik edilmesi,
- Üye devletlerin eğitim sistemlerinde elde edilen bilgi ve tecrübelerin değişiminin sağlanması,
- Uluslararası organizasyonlar ile işbirliği ve koordinasyonun sağlanması (Artar, Karabacakoğlu, 2003).

2.5 Türkiye Cumhuriyetinde Engelli Tanımı

2.5.1 BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşmenin Kabulü ve Türkiye Cumhuriyeti Engelliler Kanunu

03.12.2008 tarihli ve 5825 sayılı Kanunla onaylanması uygun bulunan ekli 'Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme'nin onaylanması; Dışişleri Bakanlığınının 13.05.2009 tarihli ve HUMŞ/619 sayılı yazısı üzerine, 31.05.1963 tarihli ve 244 sayılı Kanunun 3 üncü maddesine göre, Bakanlar Kurulu'nca 27.05.2009 tarihinde kararlaştırılmıştır. Buna göre sözleşmeye taraf olan devletlerden biri olarak Türkiye Cumhuriyeti;

(...) e) Engelliliğin gelişen bir kavram olduğunu ve engellilik durumunun, sakatlığı olan kişilerin topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve

etkin katılımını engelleyen tutumlar ve çevre koşullarının etkileşiminden kaynaklandığı gerçeğini kabul ederek,

f) Engelliler için Dünya Eylem Programı ve Engelliler için Fırsat Eşitliğinin Sağlanmasına Yönelik Standart Kurallar'da yer alan ilke ve politika önerilerinin engellilere fırsat eşitliği sağlanmasına yönelik ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde politikaların, planların, programların ve eylemlerin geliştirilmesi, tasarlanması ve değerlendirilmesine katkısını göz önünde bulundurarak,

g) Engelliliğe ilişkin konuların sürdürülebilir kalkınmayla ilgili stratejilerin ayrılmaz bir parçası olarak ele alınmasının önemini vurgulayarak,

h) Bir kişinin engelli olduğu için ayrımcılığa maruz kalmasının her bireyin doğuştan sahip olduğu insanlık onuru ve değerinin de ihlal edilmesi anlamına geldiğini de kabul ederek,

i) Bunun yanı sıra engelli bireylerin çeşitliliğini kabul ederek,

j) Daha yoğun desteğe ihtiyacı olan engelliler dahil olmak üzere, tüm engellilerin insan haklarının güçlendirilmesi ve korunmasının gerektiğini kabul ederek,

k) Çeşitli araç ve yükümlülüklerin varlığına rağmen engelli kişilerin topluma eşit bireyler olarak katılmaları önündeki manilerin halen var olmaya devam ettiği ve dünyanın her yerinde engelli bireylerin insan hakları ihlallerine maruz kaldıkları gerçeğinden endişe duyarak,

l) Özellikle gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere tüm ülkelerde engellilerin yaşam koşullarının geliştirilmesinde uluslararası işbirliğinin önemini bilincinde olarak,

m) Engellilerin toplumun refah ve çeşitliliğine yaptıkları ve yapabilecekleri olumlu katkıları ve engellileri insan haklarını ve temel özgürlükleri tam kullanmaya ve topluma tam katılmaya teşvik etmenin onların toplumsal aidiyetlerine, toplumun insani, sosyal ve ekonomik yönden kalkınmasına ve yoksulluğun azalmasına katkıda bulunacağını kabul ederek,

n) Kendi seçimlerini yapma özgürlüğü de dahil olmak üzere engellilerin bireysel varlıklarının ve bağımsızlığının önemini kabul ederek,

o) Engellilerin kendilerini doğrudan ilgilendirenler de dahil olmak üzere politika ve programlarla ilgili karar alma süreçlerine etkin olarak katılabilmeleri gerektiğini dikkate alarak,

p) Irk, ten rengi, cinsiyet, dil, din, siyasi veya başka fikir, ulusal, etnik veya toplumsal köken, mülkiyet, doğum, yaş veya başka bir statü bakımından birçok nedene dayalı olarak ve bu nedenle daha ağırlaştırılmış bir ayrımcılığa maruz kalan engellilerin karşılaştığı zor koşullardan kaygı duyarak,

q) Engelli kadınların ve kızların hem ev içinde hem de ev dışında şiddete uğramaya, yaralanmaya veya istismara, ihmale, ihmalkar muameleye, kötü muameleye veya istismara karşı daha büyük bir risk altında oldukları gerçeğinin farkında olarak,

r) Engelli çocukların diğer çocuklarla eşit koşullar altında tüm insan haklarından ve temel özgürlüklerden tam olarak yararlanması gereğini kabul ederek ve bu bağlamda Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne Taraf Devletlerin üstlendiği yükümlülükleri yeniden hatırlatarak,

s) Engellilerin insan temel hak ve özgürlüklerinden tam yararlanmasını teşvike yönelik çabalara cinsiyet eşitliği perspektifinin de eklenmesi gerektiğini vurgulayarak,

t) Engellilerin çoğunluğunun yoksulluk koşullarında yaşadığının altını çizerek ve bu bakımdan, yoksulluğun engelliler üzerindeki olumsuz etkisine dikkat çekmenin kritik önemini kabul ederek,

u) Birleşmiş Milletler Şartı'nda yer alan amaç ve ilkelere saygı üzerine kurulu barış ve güvenlik ortamının ve yürürlükteki insan hakları belgelerine riayet edilmesinin özellikle silahlı çatışma ve işgal koşullarında engellilerin korunması için vazgeçilmez olduğunu akılda tutarak,

v) Fiziksel, sosyal, ekonomik ve kültürel çevreye, sağlık ve eğitim hizmetlerine, bilgiye ve iletişime erişimin engellilerin tüm insan haklarından ve temel özgürlüklerden tam yararlanmasını sağlamadaki önemini kabul ederek,

w) Diğer bireylere ve ait olduğu topluma karşı görevleri bulunan bireyin Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmesi'nde tanımlanan hakların güçlendirilmesi ve bu haklara riayet edilmesi için çaba gösterme yükümlülüğü altında olduğunun farkında olarak,

x) Ailenin toplumun doğal ve temel birimi olduğu ve toplum ve devlet tarafından korunması gerektiğinin ve engellilerin tüm insan haklarından tam ve eşit ölçüde yararlanabilmesinin sağlanabilmesi için engelliler ile aile bireylerinin gerekli koruma ve desteği alması gerektiğine inanarak,

y) Engellilerin haklarını ve onurunu güçlendiren ve koruyan kapsamlı bir uluslararası sözleşmenin engellilerin ağır sosyal dezavantajlarının ortadan kaldırılmasına ve onların medeni, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel ortamlara eşit fırsatlarla katılımının teşvik edilmesine, hem gelişen hem de gelişmekte olan ülkelerde önemli bir katkı sağlayacağına ikna olarak,

Aşağıdaki hükümler üzerinde anlaşmaya varmışlardır:

Madde 1 - Amaç

Bu Sözleşme'nin amacı, engellilerin tüm insan hak ve temel özgürlüklerinden tam ve eşit şekilde yararlanmasını teşvik ve temin etmek ve insanlık onurlarına saygıyı güçlendirmektir.

Engelli kavramı diğer bireylerle eşit koşullar altında topluma tam ve etkin bir şekilde katılımlarının önünde engel teşkil eden uzun süreli fiziksel, zihinsel, düşünsel ya da algısal bozukluğu bulunan kişileri içermektedir.

Madde 2 - Tanımlar

İşbu Sözleşme'nin amaçları açısından;

(...) 'Evrensel tasarım' ürünlerin, çevrenin, programların ve hizmetlerin özel bir ek tasarıma veya düzenlemeye gerek duyulmaksızın, mümkün

olduğunca herkes tarafından kullanılabilir şekilde tasarlanmasıdır. "Evrensel tasarım" gerek duyulduğu takdirde bazı engelli grupları için ihtiyaç duyulan yardımcı cihazların tasarımı zorunluluğunu da dışlamayacaktır.

Madde 4 - Genel Yükümlülükler

1. Taraf Devletler engelliliğe dayalı herhangi bir ayrımcılığa izin vermeksizin tüm engellilerin insan hak ve temel özgürlüklerinin eksiksiz olarak yaşama geçirilmesini sağlamak ve engellilerin hak ve özgürlüklerini güçlendirmekle yükümlüdür. Bu amaç doğrultusunda Taraf Devletler;

(...) h) Engellilere yeni teknolojiler dahil hareket kolaylaştırıcı araçlara, yardımcı teknolojilere ve bunların beraberindeki diğer yardımcı ve destekleyici hizmetler ile tesislere ilişkin erişim bilgilerinin sağlanmasını, taahhüt eder.

Madde 9 - Erişebilirlik

1. Taraf Devletler engellilerin bağımsız yaşayabilmelerini ve yaşamın tüm alanlarına etkin katılımını sağlamak ve engellilerin diğer bireylerle eşit koşullarda fiziki çevreye, ulaşım, bilgi ve iletişim teknolojileri ve sistemleri dahil olacak şekilde bilgi ve iletişim olanaklarına, hem kırsal hem de kentsel alanlarda halka açık diğer tesislere ve hizmetlere erişimini sağlamak için uygun tedbirleri alacaklardır. Erişim önündeki engellerin tespitini ve ortadan kaldırılmasını da içeren bu tedbirler diğerlerinin yanında, aşağıda belirtilenlere de uygulanır:

a) Binalar, yollar, ulaşım araçları ve okullar, evler, sağlık tesisleri ve işyerleri dahil diğer kapalı ve açık tesisler;

b) Elektronik hizmetler ve acil hizmetler de dahil olmak üzere bilgi ve iletişim araçları ile diğer hizmetler.

2. Taraf Devletler aşağıdakileri gerçekleştirmek için de uygun tedbirleri alacaklardır:

a) Kamuya açık veya kamu hizmetine sunulan tesis ve hizmetlere erişime ilişkin asgari standart ve rehber ilkelerin geliştirilmesi, duyurulması ve bunlara ilişkin uygulamaların izlenmesi;

b) Kamuya açık tesisleri işleten veya kamuya hizmet sunan özel girişimlerin engellilerin ulaşılabilirliğini her açıdan dikkate almalarının sağlanması;

c) İlgili kişilerin engellilerin karşılaştığı ulaşılabilirlik sorunlarıyla ilgili olarak eğitilmesi;

d) Kamuya açık binalar ve diğer tesislerde Braille alfabesi ve anlaşılması kolay nitelik taşıyan işaretlemelerin sağlanması;

e) Kamuya açık binalara ve tesislere erişimi kolaylaştırmak için rehberler, okuyucular ve profesyonel işaret dili tercümanları dahil çeşitli canlı yardımların ve araçların sağlanması;

f) Engellilerin bilgiye erişimini sağlamak için onlara uygun yollarla yardım ve destek sunulmasının teşvik edilmesi;

g) Engellilerin İnternet dahil yeni bilgi ve iletişim teknolojilerine ve sistemlerine erişiminin teşvik edilmesi;

h) Erişilebilir bilgi ve iletişim teknolojileri ve sistemlerinin tasarım, geliştirme ve dağıtım çalışmalarının ilk aşamadan başlayarak teşvik edilmesi ve böylece bu teknoloji ve sistemlere engelliler tarafından asgari maliyetle erişilebilmesinin sağlanması.

Madde 19 - Bağımsız Yaşayabilme ve Topluma Dahil Olma

İşbu Sözleşmeye Taraf Devletler tüm engellilerin diğer bireylerle eşit koşullar altında toplum içinde yaşama hakkına sahip olduğunu kabul eder ve engellilerin bu haktan eksiksiz yararlanabilmeleri ve topluma tam katılımlarını kolaylaştırmak için gerekli tedbirleri etkin bir şekilde alır. Bu çerçevede aşağıdaki noktalara dikkat edilmelidir:

(...) b) Engellilerin kişisel destek dahil olmak üzere toplum içinde yaşamak ve topluma dahil olmak için ihtiyaç duydukları konut içi, kurum içi ve diğer toplumsal destek hizmetlerine erişimleri sağlanmalı ve engellilerin toplumdaki tecridi ve ayrı tutulması önlenmelidir;

c) Kamusal hizmet ve tesisler engellilere diğer bireylerle eşit şekilde açık olmalı ve onların ihtiyaçlarına yanıt verebilmelidir.

Madde 24 - Eğitim

1. Taraf Devletler engellilerin eğitim hakkını tanır. Taraf Devletler, bu hakkın fırsat eşitliği temelinde ve ayrımcılık yapılmaksızın sağlanması için eğitim sisteminin bütünleştirici bir şekilde her seviyede engellileri içine almasını ve ömür boyu öğrenim imkanı sağlar. Bunun için aşağıdaki hedefler gözetilmelidir:

a) İnsan potansiyelinin, onur ve değer duygusunun tam gelişimi ve insan haklarına, temel özgürlüklere ve insan çeşitliliğine saygı duyulmasının güçlendirilmesi;

b) Engellilerin; kişiliklerinin, yeteneklerinin, yaratıcılıklarının, zihinsel ve fiziksel becerilerinin potansiyellerinin en üst derecesinde gelişiminin sağlanması;

c) Engellilerin özgür bir topluma etkin bir şekilde katılımlarının sağlanması.

2. Taraf Devletler bu hakkın yaşama geçirilmesi için aşağıda belirtilenleri sağlar:

a) Engelliler engelleri nedeniyle genel eğitim sisteminden dışlanmamalı ve engelli çocuklar engelleri nedeniyle parasız ve zorunlu ilk ve ortaöğretim olanaklarının dışında tutulmamalıdır;

b) Engelliler yaşadıkları çevrede bütünleştirici, kaliteli ve parasız ilk ve orta öğretime diğer bireylerle eşit olarak erişebilmelidir;

c) Bireylerin ihtiyaçlarına göre makul düzenlemeler yapılmalıdır;

d) Engellilerin genel eğitimden etkin bir şekilde yararlanabilmeleri için genel eğitim sistemi içinde ihtiyaç duydukları desteği almalıdır;

e) Engellilere yönelik bireyselleştirilmiş etkin destekleyici tedbirler, engellilerin tam katılımı hedefine uygun olarak, akademik ve sosyal gelişimi artırıcı ortamlarda sağlanmalıdır.

3. Taraf Devletler engellilerin toplumun eşit üyeleri olarak eğitime tam ve eşit katılımlarını kolaylaştırmak için yaşamı ve sosyal gelişim becerilerini öğrenmelerini sağlar. Taraf Devletler bu amaçla aşağıda belirtilen tedbirleri alır:

a) Braille ve diğer biçimlerdeki yazıların okunmasının öğrenilmesi, beden dilinin ve alternatif iletişim araçları ve biçimleri ile yeni çevreye alışma ve bu çevrede hareket etme becerilerinin öğrenilmesi, akran desteği ve rehberlik hizmetlerinin kolaylaştırılması;

b) İşaret dilinin öğrenilmesine, işitme ve konuşma engellilerin dilsel kimliğinin gelişimine yardımcı olunması;

c) Görme, işitme veya hem görme hem işitme - konuşma engellilerin özellikle çocukların eğitiminin en uygun dille, iletişim araç ve biçimleriyle, onların akademik ve sosyal gelişimini artırıcı ortamlarda sunulmasının sağlanması.

4. Taraf Devletler bu hakkın yaşama geçmesini sağlamak için, engelli olanlar dahil olmak üzere, işaret dilini ve Braille alfabesini bilen öğretmenlerin işe alınması ve eğitimin her düzeyinde çalışan uzmanların ve personelin eğitimi için uygun tedbirleri alır. Sözkonusu eğitim engelliliğe ilişkin bilincin artırılmasını, alternatif iletişim araç ve biçimleri ile destekleyici eğitim tekniklerinin ve materyallerinin kullanılmasını içermelidir.

5. Taraf Devletler engellilerin genel yüksek okul eğitimine, mesleki eğitime, erişkin eğitime ve ömürboyu süren eğitime ayrımcılığa uğramaksızın diğer bireylerle eşit koşullar altında erişimini sağlar. Taraf Devletler bu amaçla engellilerin ihtiyaçlarına uygun makul düzenlemelerin yapılmasını temin eder.

Yukarıda maddeler halinde bahsi geçen BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşmeyi imzalamasının dışında Türkiye Cumhuriyeti Devleti 5378 kanun numarası, 01.07.2005 tarihli kabul ve 07.07.2005 tarihli 25868 sayılı resmi gazete yayınıyla kendi anayasasında da 'Engelliler Kanunu'nu düzenlemiştir. Buna göre;

Madde 1 - Amaç

Bu Kanunun amacı; engellilerin temel hak ve özgürlüklerden faydalanmasını teşvik ve temin ederek ve doğuştan sahip oldukları onura saygıyı güçlendirerek toplumsal hayata diğer bireylerle eşit koşullarda tam ve etkin katılımlarının sağlanması ve engelliliği önleyici tedbirlerin alınması için gerekli düzenlemelerin yapılmasını sağlamaktır.

Madde 2 - Kapsam

Bu Kanun engellileri, ailelerini, engellilere yönelik hizmet veren kurum ve kuruluşlar ile diğer ilgilileri kapsar.

Madde 3 - Tanımlar

Bu Kanunun uygulanmasında;

a) Doğrudan ayrımcılık: Engelliliğe dayalı ayrımcılık temeline dayanan ve engellinin hak ve özgürlüklerden karşılaştırılabilir durumdakilere kıyasla eşit şekilde yararlanmasını engelleyen, kısıtlayan veya zorlaştıran her türlü farklı muameleyi,

b) Dolaylı ayrımcılık: Görünüşte ayrımcı olmayan her türlü eylem, işlem ve uygulamalar sonucunda engelliliğe dayalı ayrımcılık temeliyle bağlantılı olarak, engellinin hak ve özgürlüklerden yararlanması bakımından nesnel olarak haklılaştırılmayan dezavantajlı bir konuma sokulmasını,

c) Engelli: Fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyuşsal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen bireyi,

d) Engelliliğe dayalı ayrımcılık: Siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni veya başka herhangi bir alanda insan hak ve temel özgürlüklerinin tam ve diğerleri ile eşit koşullar altında kullanılması veya bunlardan yararlanılması önünde engelliliğe dayalı olarak gerçekleştirilen her türlü ayırım, dışlama veya kısıtlamayı,

e) Engellilik durumu: Bireyin engelliliğini ve engellilikten kaynaklanan özel gereksinimlerini, uluslararası yöntemleri temel alarak belirleyen derecelendirmeler, sınıflandırmalar ve tanılamaları,

f) Erişilebilirlik: Binaların, açık alanların, ulaşım ve bilgilendirme hizmetleri ile bilgi ve iletişim teknolojisinin, engelliler tarafından güvenli ve bağımsız olarak ulaşılabilir ve kullanılabilir olmasını,

g) Erişilebilirlik standartları: Türk Standartları Enstitüsünün erişilebilirlikle ilgili yayımladığı standartları,

h) Habilitasyon: Engellinin bireysel ve toplumsal ihtiyaçlarını karşılayabilmesini ve yaşamını bağımsız bir şekilde sürdürebilmesini sağlamayı amaçlayan fiziksel, sosyal, zihinsel ve mesleki beceriler kazandırmaya yönelik hizmetleri,

i) Korumalı işyeri: İş gücü piyasasına kazandırılmaları güç olan zihinsel veya ruhsal engellilere mesleki rehabilitasyon sağlamak ve istihdam oluşturmak amacıyla Devlet tarafından teknik ve mali yönden desteklenen ve çalışma ortamı özel olarak düzenlenen işyerini,

j) Makul düzenleme: Engellilerin insan haklarını ve temel özgürlüklerini tam ve diğer bireylerle eşit şekilde kullanmasını veya bunlardan yararlanmasını sağlamak üzere belirli bir durumda ihtiyaç duyulan, ölçsüz veya aşırı bir yük getirmeyen, gerekli ve uygun değişiklik ve tedbirleri,

k) Rehabilitasyon: Herhangi bir nedenle oluşan engelin etkilerini mümkün olan en az düzeye indirmeyi ve engellinin hayatını bağımsız bir şekilde sürdürebilmesini sağlamayı amaçlayan fiziksel, sosyal, zihinsel ve mesleki beceriler geliştirmeye yönelik hizmetleri,

l) Umuma açık hizmet veren yapı: Kamu hizmeti için kullanılan resmi binalar, ibadet yerleri, özel eğitim ve özel sağlık tesisleri; sinema, tiyatro, opera, müze, kütüphane, konferans salonu gibi kültürel binalar ile gazino, düğün salonu gibi eğlence yapıları; otel, özel yurt, iş hanı, büro, pasaj, çarşı gibi ticari yapılar; spor tesisleri, genel otopark ve buna benzer umuma ait binaları, ifade eder.

Madde 4 - Genel Esaslar

Bu Kanun kapsamında bulunan hizmetlerin yerine getirilmesinde;

a) Engellilerin insan onur ve haysiyetinin dokunulmazlığı temelinde, kendi seçimlerini yapma özgürlüğünü ve bağımsızlığını kapsayacak şekilde bireysel özerkliğine saygı gösterilmesi esastır.

b) Engelliliğe dayalı ayrımcılık yapılamaz, ayrımcılıkla mücadele engellilere yönelik politikaların temel esasıdır.

c) Engellilerin tüm hak ve hizmetlerden yararlanması için fırsat eşitliğinin sağlanması esastır.

d) Engellilerin bağımsız yaşayabilmeleri ve topluma tam ve etkin katılımları için erişilebilirliğin sağlanması esastır.

e) Engellilerin ve engelliliğin her tür istismarının önlenmesi esastır.

f) Engellilere yönelik hizmetlerin sunumunda aile bütünlüğünün korunması esastır.

g) Engeli olan çocuklara yönelik hizmetlerde çocuğun üstün yararının gözetilmesi esastır.

h) Engeli olan kadın ve kız çocuklarının çok yönlü ayrımcılığa maruz kalmaları önlenerek hak ve özgürlüklerden yararlanmalarının sağlanması esastır.

i) Engellilere yönelik politika oluşturma, karar alma ve hizmet sunumu süreçlerinde engellilerin, ailelerinin ve engellileri temsil eden sivil toplum kuruluşlarının katılımının sağlanması esastır.

j) Engellilere yönelik mevzuat düzenlemelerinde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının görüşü alınır.

Madde 5 - Engellilik Durumu

Bireyin engelliliğini ve engellilikten kaynaklanan özel ihtiyaçlarını belirleyen derecelendirmeler, sınıflandırmalar ve tanılamalarda uluslararası temel yöntemler esas alınır. Engellilik durumunun tespit ve uygulama esasları, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığının görüşleri alınarak Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Maliye Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığınca müştereken çıkarılan yönetmelikle belirlenir.

Madde 7 - Erişilebilirlik

Yapılı çevrede engellilerin erişebilirliğinin sağlanması için planlama, tasarım, inşaat, imalat, ruhsatlandırma ve denetleme süreçlerinde erişilebilirlik standartlarına uygunluk sağlanır. Özel ve kamu toplu taşıma sistemleri ile sürücü koltuğu hariç dokuz veya daha fazla koltuğu bulunan özel ve kamu toplu taşıma araçlarının engellilerin erişebilirliğine uygun olması zorunludur. Bilgilendirme hizmetleri ile bilgi ve iletişim teknolojisinin de engelliler için erişilebilir olması sağlanır.

Madde 15 - Eğitim ve Öğretim

Hiçbir gerekçeyle engellilerin eğitim alması engellenemez. Engelliler, özel durumları ve farklılıkları dikkate alınarak, yaşadıkları çevrede bütünleştirilmiş ortamlarda, eşitlik temelinde, hayat boyu eğitim imkanından ayrımcılık yapılmaksızın yararlandırılır.

Genel eğitim sistemi içinde engellilerin her seviyede eğitim almasını sağlayacak bütünleştirici planlamalara yer verilir.

Örgün eğitim programlarına farklı nedenlerle geç başlamış engellilerin bu eğitime dahil edilmesi için gerekli tedbirler alınır.

Üniversite öğrencilerinden engelli olanların öğrenime etkin katılımlarını sağlamak amacıyla Yükseköğretim Kurulu koordinasyonunda, yükseköğretim kurumları bünyesinde, engellilere uygun araç-gereç ve ders materyallerinin, uygun eğitim, araştırma ve barınma ortamlarının temini ile eğitim süreçlerinde

yaşadıkları sorunların çözümü gibi konularda çalışma yapmak üzere Engelliler Danışma ve Koordinasyon Merkezleri kurulur.

Engelliler Danışma ve Koordinasyon Merkezinin çalışma usul ve esasları Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı ve Yükseköğretim Kurulunca müştereken çıkarılan yönetmelikle belirlenir.

İşitme engellilerin eğitim ve iletişimlerinin sağlanması amacıyla Türk işaret dili sistemi oluşturulur. Bu sistemin oluşturulmasına, geliştirilmesine ve uygulanmasına yönelik çalışmaların esas ve usulleri Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının koordinatörlüğünde, Milli Eğitim Bakanlığı ve Türk Dil Kurumu Başkanlığınca müştereken çıkarılan yönetmelikle belirlenir.

Engellilerin her türlü eğitim, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılamak üzere kabartma yazılı, sesli, elektronik kitap; alt yazılı, işaret dili tercümelili ve sesli betimlemeli film ve benzeri materyal temin edilmesine ilişkin gerekli işlemler Milli Eğitim Bakanlığı ile Kültür ve Turizm Bakanlığınca yürütülür.

Tüm bunların yanı sıra, **Özürlülük Ölçütü, Sınıflandırması ve Özürlülere Verilecek Sağlık Kurulu Raporları Hakkında Yönetmelik**'in beşinci maddesinde özürlülere ilişkin sınıflandırma sistemi olarak; Dünya Sağlık Örgütü tarafından sağlık ve sağlıkla ilgili durumların tanımlanması için ortak standart bir dil ve çerçeve oluşturmak amacı ile geliştirilen ve insanın işlevselliği ve kısıtlılıklarla ilgili durumlarının tanımlanmasını sağlayan çok kapsamlı uluslararası bir sınıflandırma sistemi olan **'İşlevsellik Yetiyitimi ve Sağlığın Uluslararası Sınıflandırması'** esas alınmaktadır.

Özürlülük Ölçütü, Sınıflandırması ve Özürlülere Verilecek Sağlık Kurulu Raporları Hakkında Yönetmelik'in beşinci maddesinde özürlülerin sağlığı ile ilgili durumlarının tanımlanmasında ve her türlü bilginin kodlanmasında, çeşitli disiplinler ve hizmetler açısından verilerin toplanmasında, kaydedilmesinde ve karşılaştırılmasında, özürlülerin tedavisi, rehabilitasyonu, eğitimi ve istihdamı ile ilgili hizmetlerin değerlendirilmesinde, planlanmasında **İşlevsellik Yetiyitimi ve Sağlığın Uluslararası Sınıflandırılması** sisteminin kullanılması amacıyla eğitim, öğretim, uygulama ve yaygınlaştırma hizmetleri **Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı**'nin

koordinatörlüğünde, ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum örgütleri, üniversiteler ve ilgili meslek kuruluşlarının işbirliği ile yürütülür.

2.5.2 Türk Standartları Enstitüsüne Göre Engelli Tanımı

TSE`ye göre; Engel / Özürlü, vücut fonksiyonlarının kullanımında fiziki kısıtlılık veya kayıptır. Bedensel özürlü, normal insan hareketliliğine sahip olmayan ve hareket organlarında eksiklik ve özürlü bulunduğundan yardımcı cihaz ve araçlarla hareket edebilen fiziki özürlü kişidir. Tekerlekli sandalye kullanan özürlü, yürümesi sakıncalı görülen veya yürüme engelli olan, yardımsız veya yardımcı olarak tekerlekli sandalye kullanarak hareket edebilen kişidir.

2.5.3 Bayındırlık ve İskan Bakanlığına Göre Engelli Tanımı

Bayındırlık ve İskan Bakanlığına göre; Engelli / Özürlü, doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi için yapılarda ve açık alanlarda özel fiziki düzenlemelere gereksinim duyan kişidir.

2.6 A.B.D, AB, BM ve T.C Engelli Tanım ve Kanunlarının Karşılaştırmalı Değerlendirilmesi ve Amaçlananlar

18. yüzyıla kadar engelli bireyler sirklerde ve sergilerde alay edilen, komedi ve eğlence unsuru haline getirilmiş birer obje olmanın dışında, eksik, acınası, topluma uyum sağlayamayan ve / veya faydası olmayan bireyler olarak görülmekte, anormal, iradesi olmayan, aptal insanlar olarak kabul edilmekte, zorla sterilizasyondan (mikroplardan arındırılan) geçirilen veya kısırlaştırılan bireyler olarak tüm hayatlarına dilenerek, akıl hastaneleri, sığınma evleri vb. yerlerde devam etmeye zorlanmaktaydılar. Engelli bireylere yapılan bu arındırma ve ayırıştırma onlar için merhametli bir davranış olarak görülmekte ancak engelli bireyleri görünmez kılmaya, gözlerden uzak tutmaya hizmet eden önyargılı ve korkunç bir toplumsal yaklaşım olmaktan öteye geçememekteydi.

Birinci Dünya Savaşına katılan ve savaşta yaralanıp engelli birer birey haline gelen Amerikalı gazilerin ülkelerine yaptıkları hizmetin karşılığı olarak, durumlarının iyileştirilmesini ve gerekli rehabilitasyonun sağlanmasını hükümetten talep etmesine kadar engellilere yönelik marjinalleştirme devam etmiştir. 1930'lu yıllarda teknolojinin ilerlemesiyle ortaya çıkan yeniliklerle tanışan Birleşik Devletlerde, hükümetinde desteğiyle engelli bireylerin kendi kendine yeterliliğine ve özgüvenine katkı sağlanmasına çalışılmaya başlanmıştır. Ayrıca Amerikadaki ilk engelli başkan olan Roosevelt, engelliliğin hala bir anormallik, utanç duyulan bir durum olarak kabul edildiği ve medikal yollarla tedavi veya tamir edilmesi gereken bir hastalık olarak kabul savunuculuğunu yapmıştır. Yine benzer şekilde 1940 ve 1950'li yıllarda İkinci Dünya Savaşına katılıp ülkelerine geri dönen gazilerin artan baskıları sonucu hükümet tarafından rehabilitasyon ve mesleki eğitim kursları açılmaya başlanmıştır. İkinci Dünya savaşı gazilerinin engelliliği görünür kılmasıyla birlikte duyarlı vatandaşlar vatanları ve ülkelerinin güvenliği için kendilerini feda eden bu genç insanların durumlarının iyileştirilmesi gerekliliğiyle ilgilenmeye başlamışlardır.

1960'lı yıllarda ise yurttaşlık hakları hareketinin şekillenmeye başlamasıyla engelli hakları savunucuları da diğer azınlık gruplarla beraber eşit muamele ve eşit erişim ve eşit fırsatlar için harekete geçmiştir. Tüm bu süreçler 1972 yılına geldiğinde meyvesini vermiş engelli hakları aktivistlerinin kongredeki lobi çalışmaları sayesinde engelli bireyler için yurttaşlık haklarının tanımlandığı ve kapsandığı Rehabilitasyon Yasasına (Rehabilitation Act) dönüşmüş, 1973 yılında yürürlüğe girerek tarihte ilk defa engelli bireylerin yurttaşlık gördüğü o yıllarda bu koşullar altında engelli rehabilitasyonunun hakları yasalar tarafından koruma altına alınmıştır.

Amerika'da yukarıda bahsi geçenler yaşanırken Avrupa'da AB'nin temelini oluşturan anlaşmalar, yani Paris, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Antlaşması (1951), Roma, Avrupa Ekonomik Topluluğu Antlaşması (1957) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu Antlaşması (1957) imzalanmıştır. 'Kurucu Antlaşmalar' olarak da kabul edilen bu antlaşmalar arasına, Maastricht'te 1992 yılında imzalanan Avrupa Birliği Antlaşması da dahil olmuştur. Avrupa Birliği

Anlaşması, aynı zamanda o tarihe kadar ki mevcut kurucu anlaşmalara değişiklik getiren bir tadil anlaşması olmuş ve engelliler ile ilgili ADA ve BM tarafından öncesinde sınırları çizilerek alınan kararlar bu yolla anlaşma metnine girmiştir.

Avrupa Birliğini kuran anlaşmanın 13. maddesinin toplum hayatının tüm alanlarında her türlü ayrımcılığı yasaklamasıyla AB Komisyonu bu maddeye dayanarak 26.11.1999 tarihinde ayrımcılık karşıtı bir paket hazırlanmıştır. Komisyonun, 12.05.2000 tarihli bildirgesinde ise; özürülülerin toplum hayatından dışlanmasına yol açan en büyük sebebin sistematik engeller olduğu ve bu engellerin özürülülerin ulaştırma, eğitim ve çalışma fırsatlarını azalttığı, buna karşılık, özürülülere ekonomik ve sosyal hayata dahil olmaları için verilen desteklerin yetersiz kaldığı belirtilmiştir.

Yukarıda bahsi geçen tarihten öncesinde de Avrupa`da engellilerle ilgili çalışmalar yapılmış ancak birliğin kurulmasıyla tüm yapılan bu çalışmalar tek bir çatı altında toplanmıştır. Buna göre Avrupa`da ve AB`de engellilere yönelik çalışmaların kronolojik sırası aşağıdaki gibidir:

- 31 Mayıs 1990, Konsey İlke Kararı - Engelli çocuklar ve gençlerin genel öğretim sistemine katılımı (90/C 162/02)
- 20 Aralık 1996, Konsey İlke Kararı - Engelli bireylere tanınacak fırsat eşitliği (97/C 12/01)
- 4 Haziran 1998, Konsey Tavsiye Kararı - Engelliler için park katı verilmesi (1998/376/EC)
- 17 Haziran 1999, Konsey İlke Kararı - Engelli kişilere istihdamda fırsat eşitliği sağlanması (1999/C 186/02)
- 12 Mayıs 2000, Sonuç Tebliği - Engelliler için engelsiz Avrupa
- 27 Kasım 2000, Konsey Kararı - Ayrımcılığa karşı topluluk eylem planı oluşturulması (2001 - 2006)
- 27 Kasım 2000, Konsey Direktifi - İstihdamda ve işte eşit muamele konusunda genel çerçeve (2000/78 EC) Avrupa Birliği Temel Haklar Belgesi (2000/C 364/01)

- 30 Ekim 2003, Sonuç Tebliği - Engellilere Yönelik Fırsat Eşitliği: Avrupa Eylem Planı
- 5 Mayıs 2003, Konsey İlke Kararı - Engelli öğrencilere eğitim ve mesleki eğitimde fırsat eşitliği sağlanması (2003/C 134/04)
- 6 Mayıs 2003, Konsey İlke Kararı - Engelli bireylere yönelik kültürel etkinlikler ve bu etkinliklere ulaşılabilirlik (2003/C 134/05)
- 15 Haziran 2003, Konsey İlke Kararı - Engelli bireylerin istihdamının ve toplumsal bütünleşmelerinin teşvik edilmesi (2003/C 175/01)
- 11 Aralık 2013, Tavsiye Kararı - Engelli bireylerin kültür, spor, turizm ve boş zaman etkinliklerine tam, eşit ve etkin katılımının sağlanması üzerine Üye Devletlere yönelik CM/Rec (2013)3 sayılı tavsiye kararı

Birleşmiş Milletler belgelerinde engellilik ilk kez 1948 yılında yayınlanan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi`nde dile getirilse de BM içerisinde engellilik ve / veya bir engele sahip olmak ile ilgili çalışmaların başlaması 1945 yılına dayanmaktadır. Bu bağlamda, özellikle işitme ve görme engelliler gibi fiziksel engellere sahip bireylerin de haklarının artırılmasına odaklanılmış, bunun yanı sıra rehabilitasyon ve engelliliği önleme çalışmalarına da önem verilmiştir.

1950 yılında Cenova Konferansında engellilerin sosyal rehabilitasyonu dile getirilmiş ve bir komisyon kurularak eğitim, tedavi, mesleki rehabilitasyon ve istihdam konularında uluslararası standartlar belirlenmesi ön görülmüştür. 1952 yılında BM tarafından UNDP, ILO, WHO, UNESCO, UNICEF gibi uluslararası organizasyonların katılımının sağlandığı bir toplantı gerçekleştirilerek yeni bir bakış açısıyla eğitim ve rehabilitasyon programları geliştirilirken, engellilerle ilgili konuların da bu kuruluşların programlarına dahil edilmesi istenmiştir. Daha sonraki yıllarda bu organizasyonların ülkelere engellilerle ilgili konularda proje ve teknik destek sağlamaları kararı alınmıştır.

1969 yılında Birleşmiş Milletler Genel Konseyi Sosyal Kalkınma ve Kalkınma Sürecine Dair Bildirgesi`ni yürürlüğe koymuştur. Bu beyannamenin 19. maddesi zihinsel ve bedensel engellilerin topluma tam katılımının sağlanması da dahil olmak üzere sağlık, güvenlik ve sosyal refah önlemlerinin alınmasını ön görmektedir. 20.12.1971 'de engellilerin haklarının uluslararası ve

ulusal eylem planlarında hükümetler tarafından çerçeve olarak kullanılması amacıyla Zihinsel Engellilerin Haklarına Dair Bildirge`yi yayınlanmıştır.

1975 yılının Aralık ayında BM Genel Konseyi tarafından tüm engellilerin hak ve özgürlüklerinin din, dil, ırk, cinsiyet, ideolojik ayırım yapılmaksızın garanti altına alındığı Engelli Hakları Bildirgesi`ni yayınlanmıştır.

1981 yılı Birleşmiş Milletlerce Uluslararası Engelliler Yılı olarak ilan edilmiş, aynı yıl Viyana'da 'Engellilerin Eğitimi, Engelliliği Önleme ve Sosyal Hayata Tam Katılım Konusunda Dünya Konferansı' gerçekleştirilmiştir.

1982 yılında Engelliler İçin Dünya Eylem Programı hazırlanmış, Önleme, Rehabilitasyon ve Fırsat Eşitliği adı verilen üç başlık altında engellilikle ilgili oluşturulacak politikalar belirlenmiştir. 3 Aralıkta düzenlenen Genel Konseyde ise her yıl 3 Aralık gününün Engelliler Günü olarak kutlanmasına yönelik tavsiye kararı sunulmuştur. Aynı toplantıda Engelliler İçin Dünya Eylem Planının tavsiye ettiği faaliyetlerin hükümetlerce uygulanmasını ve tüm dünyada engellilerle ilgili global bir kalkınma sağlamak amacıyla 1983-1992 Birleşmiş Milletler Engelliler Onyılı ilan edilmiştir.

1989'da Engelliler Alanında İnsan Kaynakları Geliştirme Eylem Planı İçin Tallinn Çerçevesi kabul edilmiş, bu çerçevede engellilerin iş gücü piyasasında yer almaları ve mesleki istihdamları için eğitilmeleri gerektiği belirtilmiştir.

1991'de Akıl Hastalarının Korunmasına ve Akıl Sağlığının Geiştirilmesine Dair Prensipler adı altında yürürlüğe konan bu belge zihinsel engelli bireylerin temel hak ve özgürlüklerinden bahsetmektedir.

1992'de Birleşmiş Milletler Engelliler Onyılı'nın kapanış toplantısında her yıl 3 Aralık gününün Engelliler Günü olarak kutlanması kararlaştırılmıştır. Bu toplantıda ayrıca engellilerin büyük bir kısmının gelişmekte olan ülkelerde yaşadığı için 1993 - 2002 yılının Asya - Pasifik Engelliler Onyılı olarak ilan edilmesine karar verilmiştir. Engelliler İdaresi Başkanlığının 1998 yılında dahil olduğu Engelliler Onyılı sürecinin kapanış toplantısı 2002 yılında gerçekleştirilmiş ve Asya - Pasifik Engelliler Onyılı'nın 2002 - 2012 süreci için bir onyıl daha uzatılması kararı alınmıştır.

1993'de Engelliler İçin Fırsat Eşitliği Konusunda Standart Kurallar kabul edilmiştir. Bu kurallar Engelliler İçin Dünya Eylem Planını özetleyerek ülkelere eşit fırsatlar sunma konusunda nasıl önlemler alacağını bildirmektedir.

1995 yılında Kopenhag'da gerçekleşen Dünya Sosyal Kalkınma Zirvesinde Kopenhag Sosyal Kalkınma Bildirgesi ve Sosyal Kalkınma Eylem Planı hazırlanmıştır. Kopenhag Bildirgesi ve Eylem Programı Karar 6'da devletlerin engellilere eşit eğitim fırsatı verilmesi konusunda garanti vermesini istemektedir.

Türkiye Cumhuriyeti'nde engellilerin sorunları, 90'lı yıllar gelene kadar Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından sağlanan barınma ve bakım hizmetleri haricinde ayrıca ele alınmamış, geleneksel yapı içinde, geleneksel yöntemlerle çözülmeye çalışılmıştır. Diğer ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de engellilere ilişkin çalışmalar, 1980'den sonra hız kazanmıştır. Engellilere ilişkin hizmetlerin eşgüdümü ve izlenmesini sağlayabilmek için 1981 yılında Sakatları Koruma Milli Koordinasyon Kurulu oluşturulmuştur. 1982 Anayasası ile birlikte de engellilerin hakları koruma altına alınmıştır.

Devlet Planlama Teşkilatı tarafından 1990 yılında hazırlanan Sakatlar İçin Politika Dokümanı'nda, ülkemizde engellilerin fırsat eşitliğine sahip olmamalarının, devlet tarafından sağlanan hizmetlere ulaşmada engelli olmayanlara göre aleyhte sonuçlar ortaya çıkardığı belirtilmiştir.

1996 yılına kadar engelliler ile alakalı bağımsız bir mevzuat çıkarılmamıştır. Engelliler ile ilgili konular, uluslararası yasalar, anayasa ve buna dayanarak çıkarılan; sosyal yardım ve hizmetler, eğitim, sağlık, iş ve yerel yönetimlere yönelik kanunlarda yer almıştır. Bunlar arasında, 1930 tarihli 1580 sayılı (eski) Belediye Kanunu, 3360 sayılı (eski) İl Özel İdaresi Kanunu, 1593 sayılı Umumi Hıfzısıhha Kanunu, 854 sayılı Deniz İş Kanunu, 1475 sayılı İş Kanunu, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu, 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun, 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ve 16 Mart 1987 tarihli Sakatların İstihdamı Hakkında Tüzük engellilerle ilgili hükümler içermektedir.

Ülkemizde özörlölere yönelik ilk geniş çaplı yasal hareket 3 Aralık 1996 tarihinde, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde oybirliği ile kabul edilmiş olan 4216 sayılı Yetki Kanunu ile başlatılmıştır. Bu Kanunla hükümete, Özörlölere İdaresi Başkanlığının kurulması ve özörlölere ilgili olarak bazı kanunlarda değişiklik yapmak üzere KHK çıkarma yetkisi verilmiştir. Yetki Kanunu çerçevesinde 25 Mart 1997 tarih ve 571 sayılı Özörlölere İdaresi Başkanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK, 30 Mayıs 1997 tarih ve 572 sayılı Özörlölere İlgili Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında KHK ve 30 Mayıs 1997 tarih ve 573 sayılı Özel Eğitim Hakkında KHK'ler çıkarılmıştır. Yürürlüğe konulan bu üç Kararname özörlölük alanının temel mevzuatını oluşturmuştur. Özörlölere İdaresi Başkanlığının kurulmasını sağlayan 571 sayılı KHK ile Sakatları Koruma Milli Koordinasyon Kurulunun görevi sona ermiştir.

571 sayılı KHK ile Türkiye'de ilk kez adını özörlölere alan bir kurum hayata geçirilmiştir. Bu Kararnamenin ardından 572 sayılı KHK çıkarılarak özörlölere ilişkin bir takım kanuni değişiklikler yapılmıştır. Devamında ise, özel eğitim alanındaki değişiklikleri yeniden düzenleyen 573 sayılı KHK yürürlüğe konulmuştur. Özörlölük meselesi kalkınma planlarında da ele alınmıştır. 2001 - 2005 yıllarını kapsayan 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın 1033. paragrafında; 'Çocuk, yaşlı, özörlü, özel ilgiye muhtaç, yoksul ve diğer risk gruplarına yönelik sosyal hizmet ve yardımların geliştirilebilmesi amacıyla, kamuya ait her türlü sosyal hizmet ve yardım programının düzenlenmesi, idaresi ve koordinasyonundan sorumlu yeni bir kurumsal yapılanma oluşturulacaktır' ifadelerine yer verilmiştir.

Engelliler Kanunu olarak anılan 5378 sayılı Özörlölere ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunun yürürlüğe girdiği 7 Temmuz 2005 tarihi, özörlölere açısından yeni bir dönemin başlangıcıdır. Kanun, güncel tanım ve kavramlar, insan hakları özelinde ayrımcılığa karşı korunma, engellilere sağlanacak haklar, yapılacak yardımlar verilecek yeni hizmetler ve yeni kurumsal yapılar gibi birçok düzenlemeyi içermektedir.

13 Aralık 2006 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda kabul edilerek 30 Mart 2007 tarihinde taraf devletlerin imzasına açılan ve aynı tarihte

Ülkemiz tarafından da imzalanmış olan BM Engellilerin Hakları Sözleşmesinin onaylanması, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 3 Aralık 2008'de uygun bulunmuştur. Bakanlar Kurulu Sözleşmeyi 27.05.2009 tarih ve 2009/15137 sayılı Kararı ile onaylamış ve bu Karar 14.07.2009 tarih, 27288 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

Her ne kadar birçok ülke, topluluk, kurum ve kuruluş engelli bireylerin yaşam şartlarını iyileştirmek için harekete geçmeye başlamış olsa dahi yapılması gereken birçok şey bulunmaktadır ve buraya kadar tüm bu anlatılanlar engelli bireylerin karşılaştığı bariyerlerin önlenebilir, engellilikle bağlantılı dezavantajların üstesinden gelinebilir olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, yapılan değerlendirmeleri, nerileri ve yasaları uygulamak farklı aktörleri (hükümetler, uzmanlar, özel sektör, engelli kuruluşları dahil sivil toplum örgütleri, engelli bireyler ve aileleri, medya vb.) ve farklı sektörleri (eğitim, sağlık, ulaşım, istihdam, konut, sosyal koruma vb.) içermektedir. Ülkelerin, eylemleri kendine özgü koşullar çerçevesinde değerlendirip buna göre uyarlaması da oldukça önemlidir. Kaynak sıkıntısı yaşandığı durumlarda ise özellikle kapasite inşaa etmek ve teknik destek gibi öncelikli eylemler uluslararası işbirliği ile sağlanabilecektir.

2.7 Türkiye Cumhuriyeti Ulaşılabilirlik Mevzuatı

2.7.1 İmar Mevzuatı

Türkiye'de engelli bireyler için ulaşılabilirliğin sağlanmasına ilişkin yasal ilk düzenleme 1997 yılında 572 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile yapılmıştır. Bu Kararname ile birçok kanunda zrllerle ilgili düzenleme yapılırken 3194 sayılı İmar Kanununa ulaşılabilirlikle ilgili bir madde eklenmiştir. İmar Kanununda 'Fiziksel çevrenin zrller için ulaşılabilir ve yaşanabilir kılınması için, imar planları ile kentsel, sosyal, teknik altyapı alanlarında ve yapılarda Türk Standartları Enstitüsü'nün ilgili standartlarına uyulması zorunludur.' maddesi ile, yapılmış ve yapılacak altyapı alanlarında ve yapılarda ulaşılabilirlik ilkelerinin, yapılı çevreyle ilgili planlama, projelendirme, uygulama, ruhsatlandırma ve denetleme gibi görev ve sorumlulukları olan ilgili kurum ve

kuruluşlarca uygulanması hüküm altına alınmıştır. İmar Kanununda yapılan bu değişikliğin ardından, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tarafından ilgili altı yönetmelikte özürülüler için yapıllı çevre faaliyetlerinde ulaşılabilirliğin sağlanmasına yönelik gerekli düzenlemeler yapılarak 02.09.1999 tarihinde 23804 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmelikler ve yapıllan düzenlemeler özetle şunlardır;

Planlı Alanlar Tip İmar Yönetmeliği (3030 Sayılı Kanun Kapsamı Dışında Kalan Belediyeler Tip İmar Yönetmeliği): Yönetmelikte ilk kez tanımı da verilerek engellilikten, ulaşılabilirlikten ve Türk Standartları Enstitüsü (TSE)'nün engellilerle ilgili standartlarından bahsedilerek, belediyelere engellilerle ilgili mevzuat ve standartlara uyma, bunları uygulama ve diğer gerekli önlemleri alma yükümlülükleri getirilmiştir. Yönetmelik ile; yapıllarda, açık alanlarda (yol, otopark, park, yaya bölgesi, meydan ve kaldırımlarda), bunlar üzerindeki ulaşım ve haberleşme noktalarında ve peyzaj elemanlarında engellilerin ulaşılabilirliğinin sağlanması için TSE standartlarına uygun düzenleme yapılması koşulu getirilmiştir.

Plansız Alanlar İmar Yönetmeliği (Belediye ve Mücavir Alan Sınırları İçinde ve Dışında Planı Bulunmayan Alanlarda Uygulanacak İmar Yönetmeliği): Bu Yönetmelikte de ulaşılabilirliğin sağlanması için TSE standartlarına uyulması yükümlülüğü getirilerek bazı ölçülerde ve ticari kullanımlara ilişkin maddelerde düzenlemeler yapılmıştır.

Plan Yapımına Ait Esaslara Dair Yönetmelik (İmar Planı Yapılması ve Değişikliklerine Ait Esaslara Dair Yönetmelik): 'Planlarda özürülülerin kent içi kullanımlarla, sosyal ve teknik alt yapı alanlarında ulaşılabilirliğini sağlayıcı tedbirlerin alınması amacıyla özürülülere yönelik her türlü mevzuat ve TSE standartları dikkate alınır' hükmü ile kent içinde, sosyal ve teknik alt yapı standartını belirleyen bu tanımlamaya, sosyal tesis alanlarının 'rehabilitasyon merkezleri'ni kapsamaması hususu eklenmiştir.

Gecekondu Kanunu Uygulama Yönetmeliği: Özürülülerin ulaşılabilirliğinin sağlanması için TSE standartlarına uyulması zorunluluğu

getirilmiş, binaların çeşitli bölümlerindeki ölçülendirmelerde ve özelliklerde düzenlemeler yapılmıştır.

Otopark Yönetmeliği: Otoparkların yapımında TSE standartlarına uyulması, umumi bina, bölge otoparkları ve genel otoparklarda, 1'den az olmamak şartıyla park yerlerinin %5'inin özürlü işareti koyularak özörlölere ayrılması şartları getirilmiştir.

Sığınaklarla İlgili Ek Yönetmelik: Sığınakların yapımında TSE standartlarına uyulması hükmü getirilmiştir. Bu yönetmelikle birlikte gelen düzenlemelerden sonra, çoğu Büyükşehir Belediyesi kendi imar yönetmeliklerinde gereken uyumlaştırma düzenlemelerini yaparak, engelliler için ulaşılabilirliğin sağlanmasını öngörmüşlerdir.

Diğer yandan 19.12.2007 tarihli (09.09.2009 tarihinde değişiklik yapılan) ve 26735 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 'Binaların Yangından Korunması Hakkında Yönetmelik'te de özörlölerle ilgili hükümlere yer verilmiştir. Ayrıca imar mevzuatında adı geçen Türk Standartları Enstitüsü standartlarının, özörlölerin ulaşılabilirliği ile doğrudan ilgili olan üç tanesi; TS 9111, TS 12460 ve TS 12576'dır. Buna göre bu standartlar aşağıda kabul tarihleri, eski ve yeni isimleriyle birlikte sıralanmıştır:

TS 9111 (Nisan 1991): İlk ismi 'Özürlü İnsanların İkamet Edeceği Binaların Düzenlenmesi Kuralları' olan standart, bedensel, görme ve işitme özörlü kişilerin ikamet edeceği binalarda mimari açıdan yapılabilecek düzenlemelere ait kuralları kapsamakta ve özörlü kişilerin ikamet edecekleri binalarda bir engellemeye uğramadan yaşamlarını sürdürebilmelerini amaçlamaktadır. 2011 yılında 'Özürlöler ve Hareket Kısıtlılığı Bulunan Kişiler için Binalarda Ulaşılabilirlik Gereklere' olarak değiştirilmiştir.

TS 12460 (Nisan 1998): 'Şehir İçi Yollar – Raylı Taşıma Sistemleri – Bölüm 5: Özürlü ve Yaşlılar İçin Tesislerde Tasarım Kuralları' isimli standart, şehir içi yollarda, yapılacak raylı toplu taşıma sistemlerindeki yer altı, hemzemin ya da yer üstünde yükseltilmiş istasyon tesislerinde özörlü ve yaşlı insanlar için mimari açıdan yapılacak düzenlemelerin, tasarım kurallarını kapsamaktadır. Bu standardın hazırlanmasındaki amaç, özörlölerin sağlıklı insanlar gibi istasyon

girişinde, istasyon içinde takip edecekleri yolu kolayca bulmaları ve istasyon bölümlerinden yararlanabilmeleri, istasyon elemanlarını kullanabilmeleri, emniyet ve konfor içinde seyahat edebilmeleridir.

TS 12576 (Nisan 1999): İlk ismi 'Şehir İçi Yollar – Özürlü ve Yaşlılar İçin Sokak, Cadde, Meydan ve Yollarda Yapısal Önlemler ve İşaretlemelerin Tasarım Kuralları' olan standart, özürlü ve yaşlıların sağlıklı insanlar gibi sokak, cadde, meydan ve bu yollardaki yaya yolu alt / üst geçitler ile kavşakları kullanabilmeleri için yapılacak yapısal önlemler ve işaretlemelerin tasarım kurallarını içermektedir. Bu standardın hazırlanmasındaki amaç özürlülerin evden çıkıp, bir engelle karşılaşmadan tüm sosyal ve kültürel aktivitelere katılmalarını sağlamaktır. Ayrıca özürlü kişilerin iş ve günlük yaşantılarını sürdürürken yollardaki yaya kaldırımı, alt / üst geçitler, kavşaklar, kamu / kurum binaları, alışveriş merkezleri, ikamet ettikleri binaların girişlerinde yapılacak yapısal önlemler ve işaretlemelerle, toplum hayatına katılmalarını amaçlamaktadır. 2012 yılında 'Şehir İçi Yollar - Kaldırım ve Yaya Geçitlerinde Ulaşılabilirlik için Yapısal Önlemler ve İşaretlemelerin Tasarım Kuralları' olarak değiştirilmiştir.

2.7.2 Mevzuat ile İlgili Eksiklikler ve Yaşanan Aksaklıklar

Ulaşılabilirliğin / erişilebilirliğin hayata geçirilerek yapılı fiziksel çevrenin engelli kullanıcılar için olabilecek en uygun hale getirilmesinde ilgili mevzuatın içeriği, bu içeriğin uygulanabilir olması ve uygulanabilirlik seviyesi önem taşımaktadır. Farklı engel gruplarında yeralan birbirinden farklı bireylerin yapılı fiziksel çevrede herhangi bir kısıtlama olmadan hareket edebilmelerinin sağlanabilmesi için gereken teknik detayların (ölçüler vb.) varolan mevzuat kapsamında yeteri kadar yer alıp almadığının belirlenmesi ise bu alanda yapılması gereken temel çalışmalardan biridir. Diğer yandan mevzuat kararlarının günümüz ihtiyaçlarını karşılayıp karşılamadığının da değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu teknik şartlar tasarım, planlama, denetleme ve uygulama evrelerinde veri olarak kullanılırken, kamu kurum ve kuruluşlarının yanı sıra diğer yararlanıcıların yaşadığı aksaklıkların tespit edilmesinde,

ulaşılabilirliğin hayata geğirilmesinde önemli bir basamak olacaktır. Mevzuatla ilgili belirlenen aksaklık ve eksikliklerin giderilmesiyle de başta yerel yönetimler olmak üzere kamu kurum ve kuruluşları ve diğer yararlanıcıların engelsiz yapılı fiziksel çevreye yönelik çalışmalarının önu açılacaktır.

Ulaşılabilirlik mevzuatıyla alakalı bir diğer önemli konu, mevzuatın, ilgili tüm kesimler tarafından uygulanabilirliğinin sağlanmasıdır. Bu noktada mevzuatta daha önceden alınan kararlar bulunmasına rağmen, bu kararların hayata geçirilmesi için bazı araçların geliştirilmesi gerekmektedir. İmar mevzuatında 1997`den bu yana, engellilerle ilgili mevzuatta ise 2005`den bu yana bulunan kararların, yapılan çalışmalarda yeterince göz önünde bulundurulmadığı ise, mevcut yapılı fiziksel çevrenin durumu ve engelli bireylerin varolan engeller dolayısıyla yaşamakta oldukları zorlukları her fırsatta dile getirmeleriyle birlikte rahatlıkla görülebilmektedir. Bu yüzden, konuya ilişkin teşvik sağlanması ve hukuk yaptırımının uygulanması için gerekli mevzuat düzenleme ve değişikliklerinin yapılması önem arz etmektedir.

2.7.3 Erişilebilir Yapı Standartları ve Temel Ulaşılabilirlik

TS 9111`e göre temel ulaşılabilirlik yani binalara girme, kullanma ve tahliye etme; bireyler, aileleri ve içinde engellilerin de bulunduğu gruplar için güvenli ve rahat olmalıdır. Bu şartların sağlanması için gerekli hususlar;

- Ana girişe yakın otopark yeri,
- Girişe bağlanan ulaşılabilir bir yol,
- Kısa mesafeler,
- Dışarıdaki kullanımlar için düzayak giriş ve çıkışlar,
- Yalın ve kullanışlı planlar,
- Katlarda basamaksız ve engelsiz, düzayak yürüme alanı,
- Danışma masasına, asansörlere ve engelli tuvaletine rahat ulaşım,
- Acil durumlarda kullanmak için algılanabilir ve belirgin yangın tahliye yolları,
- Acil durumlar için de kullanılabilen ferah asansörler,

- Kullanımı rahat, acil durumlarda tahliye/kurtarmaya yardımcı olan ve kolaylık sağlayan güvenli merdivenler,
- Kaymayı önleyici yürüyüş yüzeyleri,
- Geniş kapı açıklıkları ve kolay kapı kullanımı, kapıları tekerlekli sandalye ile açma ve kapatmayı mümkün kılan yeterli alan,
- Yeterli manevra alanı,
- Kontrol düğmeleri ve anahtarlarının yeterli yükseklikte, uygun konumda ve rahat kullanımı,
- İyi aydınlatma,
- Duvarlarda, döşemelerde, kapılarda ve işaretlemelerde iyi bir görsel zıtlık,
- İyi işaretleme,
- İki veya daha fazla duyu yoluyla (hissedilebilir, işitsel ve görsel) iletişim sağlayabilecek önemli bilgilendirme,
- İyi akustik,
- Ses yükseltici sistemlerdir.

Binalar için temel ulaşılabilirlik ise şu şekilde özetlenebilir;

1. Binaya herkes için eşit yaklaşım, örneğin; tahsisli otopark alanları, basamaksız ve engelsiz, taşıt ve bisiklet yolundan ayrılmış yollar, otopark alanı ve toplu taşımadan yakın mesafeler, iyi işaretleme, iyi aydınlatma ve zıt renklendirme.

2. Aynı giriş ile binaya eşit girme, örneğin; ana girişlerin yerinin kolayca belirlenmesi, basamaksız veya engelsiz, geniş açıklıklar, düşük kullanım gücü gerektirme, iyi işaretleme, iyi aydınlatma ve iyi görsel zıt renklendirme.

3. Yatay dolaşım için aynı güzergahın kullanılması, örneğin; basamaksız veya engelsiz, yeterli manevra alanı, geniş kapı geçişi, kapıların kolay açılıp kapanabilmesi, dinlenme alanları, açık plan, iyi işaretleme, aydınlatma ve görsel zıtlık.

4. Düşey dolaşım için aynı güzergahın kullanılması, örneğin; güvenli merdivenler, geniş kapı geçişi, kapıların kolay açılıp kapanabilmesi, dinlenme alanları sağlanması, iyi işaretleme, aydınlatma ve görsel zıtlık.

5. Aynı alanın herkes tarafından eşit kullanılması, örneğin; yeterli genişlikte hareket alanı ve farklı oturma seçenekleri, iyi akustik ve ses yükseltici sistemler, iyi aydınlatma ve görsel zıtlık.

6. Aynı donanım ve araçların eşit kullanımı, örneğin; kolay anlama, yeterli manevra alanı, uygun yükseklik ve iki duyu ile bilgi sağlama.

7. Tuvalet ve diğer sıhhi tesisatın kullanımında eşitlik, örneğin; iyi işaretleme, yeterli manevra alanı, transfer kolaylığı, iyi yerleştirilmiş donanım sağlanması ve kolay kullanabilme.

8. Eşit çıkış ve tahliye güzergahları, acil durum planı için tasarım, örneğin; basamaksız ve engelsiz, yangına karşı güvenli asansörler, iyi işaretleme, aydınlatma, görsel zıtlık, iyi yangın güvenliği, koruma ve tahliye, ulaşılabilir tahliye güzergahları.

9. İki veya daha fazla duyu yoluyla fark edilir bilgilendirme, örneğin; görsel, işitsel ve hissedilebilir biçimde.

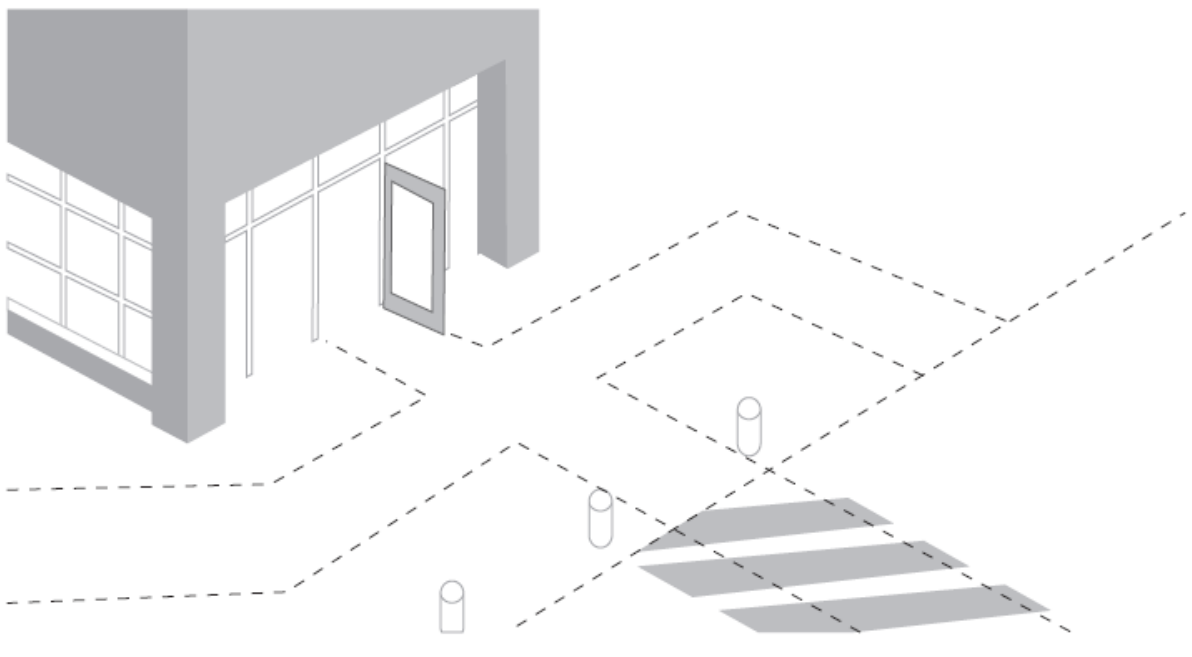
Ulaşılabilir Güzergah (TS 9111'e göre): Ulaşılabilir güzergah, net genişliği, yüzey dokusu, yürüyüş güzergahına paralel veya dik eğimi ve düzey değişiklikleri bakımından hareket sorunu bulunan bireylerin kullanabilmesine kolaylık sağlayan yürüme alanlarıdır. Ulaşılabilir güzergah, ulaşılabilir otopark alanından, ulaşılabilir yolcu indirme-bindirme alanından, toplu taşıma durağından, sokaklar veya kaldırımlardan ulaşılabilir bina girişlerine bağlanmalıdır.

Buna göre genel ilkeler şunlardır;

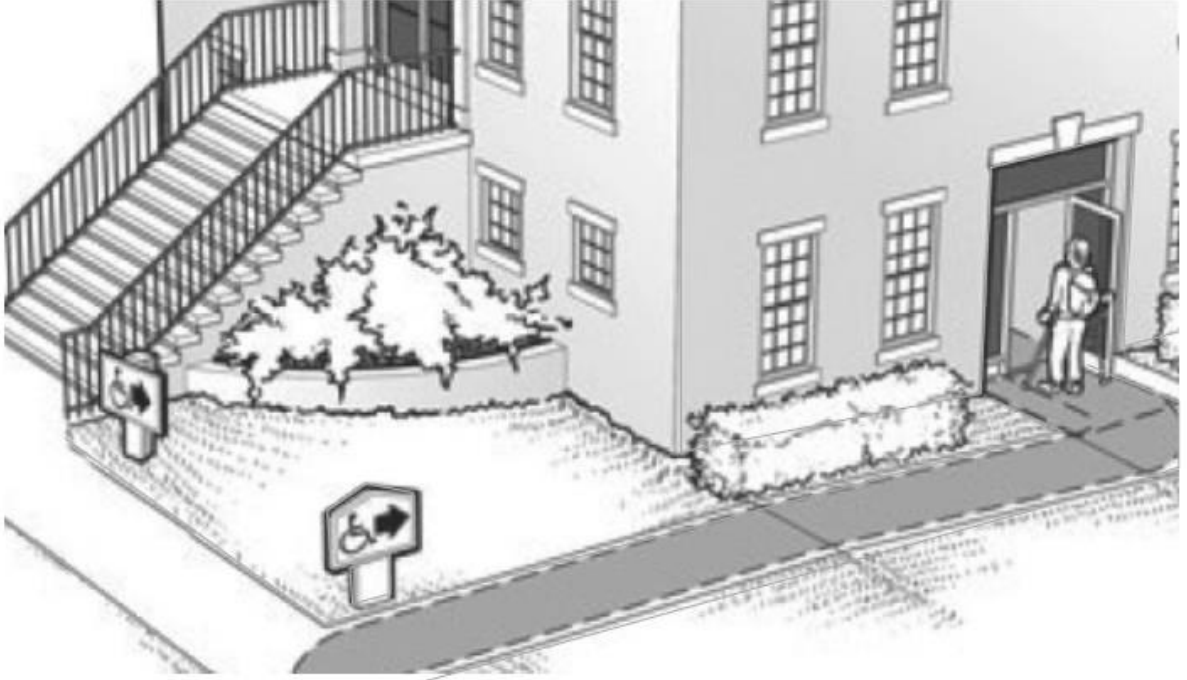
- Yerleşke sınırları içinde, toplu taşıma durağından, ulaşılabilir otopark alanından, ulaşılabilir yolcu indirme- bindirme alanından, sokaklar veya kaldırımlardan, ulaşılabilir bina girişine kadar en az bir ulaşılabilir güzergah sağlanmalıdır.

- En az bir ulaşılabilir güzergah aynı yerleşkedeki ulaşılabilir binaları, ulaşılabilir donatıları, ulaşılabilir öğeleri ve ulaşılabilir mekanları birbirine bağlamalıdır.
- En az bir ulaşılabilir güzergah, ulaşılabilir bina veya tesis girişleri ile tüm ulaşılabilir mekanları, öğeleri, bina ve kullanım içindeki tüm ulaşılabilir konut birimlerini bağlamalıdır.
- Ulaşılabilir bir güzergah, ulaşılabilir konut birimine hizmet eden dış/iç mekanlar ve donatılar ile her bir ulaşılabilir konut birimini bağlamalıdır.
- Ulaşılabilir güzergahların mümkün olduğunca ortak güzergahlar ile çakışması gereklidir. Erişim için gerekli bir alternatif güzergah bulunduğu anda, genel/ortak güzergahtan yolculuk mesafesi farkı en düşük düzeyde tutulmalıdır. Karışıklık veya geri dönüşü en aza indirmek için yol boyunca işaretleme gereklidir.

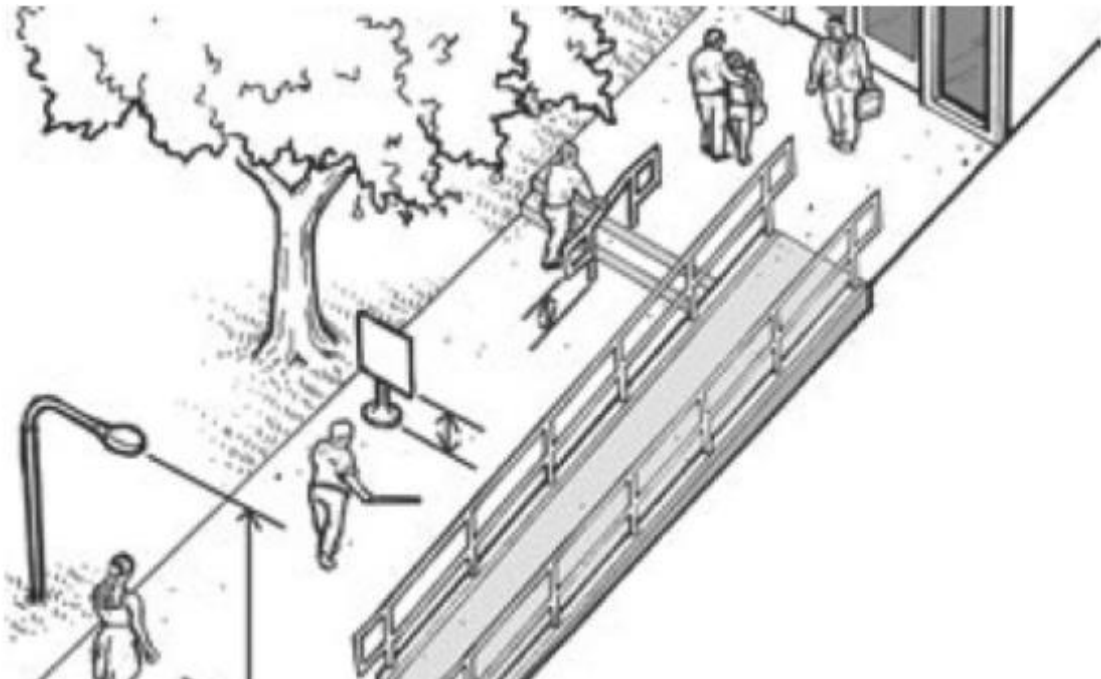
Binalara Giriş: Binaların en az bir girişine engelsiz ulaşım ve giriş olanağı sağlanmalıdır. Ulaşılabilir tüm güzergah noktaları en az 90 cm eninde olmalı, rampaların eğimi 1:12 (%8)den fazla olmamalıdır. 15 cm`den daha yükseğe çıkan rampaların her iki yanında korkuluk düzenlemelidir. Korkuluklar rampa yüzeyinden 90 cm yükseklikte olmalıdır. Rampaların kenarlarında kenar korumaları en az 5 cm yükseklikte düşünülmelidir (ADA,1994).

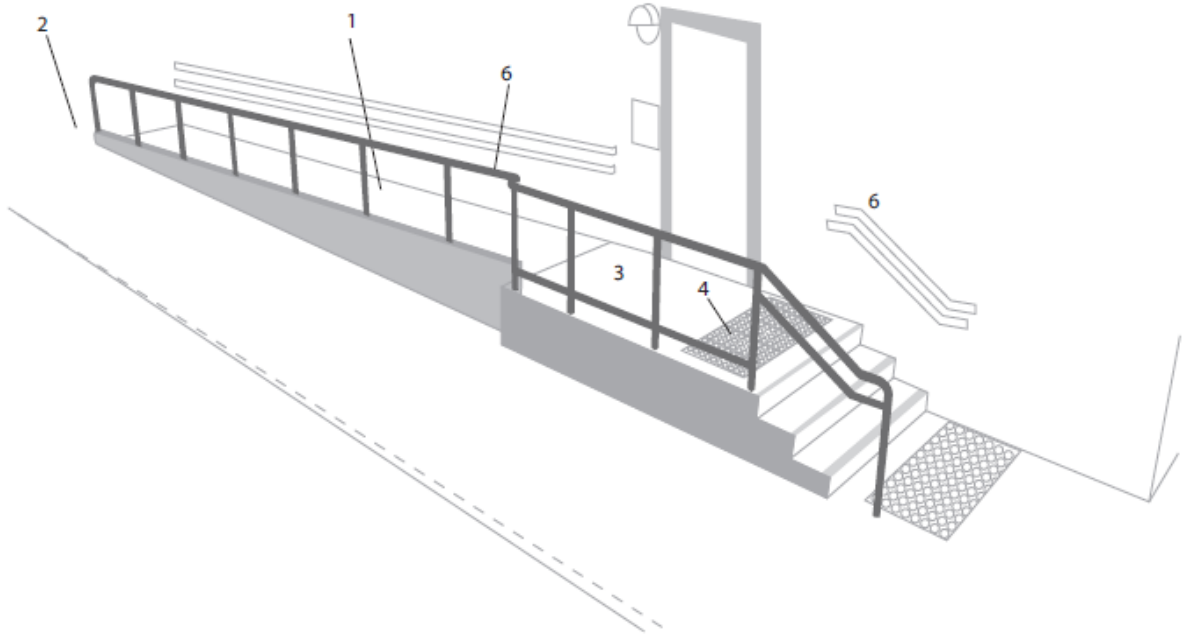

Eğer alternatif ulaşılabilir girişler kullanılacak ise, bu girişlerin tabelalar ile ulaşılabilir güzergah üzerinde işaretlenerek yönlendirilmeleri sağlanmalıdır. Bu ulaşılabilir giriş kapısı önünde yeterli manevra alanı bulunmalı ve kapı ulaşılabilirlik düzenlemelerine uygun olmalıdır (ADA,1994).

Özellikle görme engelli ya da az görenlerin kullanacağı giriş yolları üzerinde yüksekliği 2,03 m`den alçak olan aydınlatma elemanı ya da sarkan tabela vb. donatı bulunmamalıdır. Kot farkı oluşturan merdivenlerde korkuluk düzenlemesi ihmal edilmemelidir. Rampaların genişliği en az en 90 cm olmalıdır (ADA,1994).

AÇIKLAMA

1 Rampa yüzeyi

2 Sahanlık

3 Kapı önünde sahanlık en az 1,5 m x 1,5 m

4 Merdiven başında ve sonunda hissedilebilir uyarıcı yüzey (60 cm)

5 İşaretlenmiş tamamlayıcı merdiven

6 Rampa ve merdivenin iki tarafında korkuluk

7 Koruma bordürü en az 5 cm

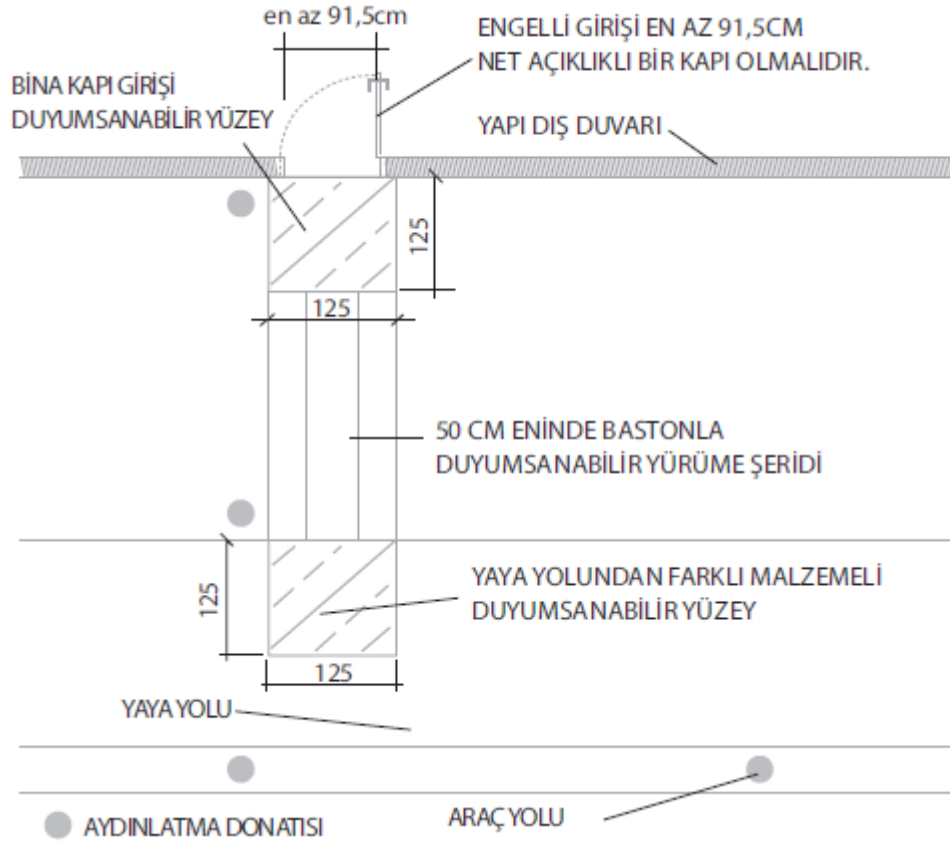
(Şekil 4. Bina Girişi (TS 9111).)

Binaların girişleri ile ilgili olarak **TS 12576`da**, bina girişlerinin hemzemin olması ile ilgili olarak şu düzenlemelere yer verilmiştir;

- Yaya kaldırımından binalara doğrudan girişte, bina inşaat sınırı yaya yolu ile sınır teşkil ediyorsa, girişler basamaksız olmalıdır. Yaya kaldırımının eğimi taşıt yoluna doğru olmalıdır.
- Bina ana girişlerinde yaya kaldırımında, yaya yolunun zemin kaplamasından ayrı olarak 1,25 m x 1,25 m ebadında görme engellilerce algılanabilir dokuda ayrı bir zemin kaplaması kullanılmalıdır.
- Bina ana girişi bahçe içinde ise, bahçe kapısı ve bina ana girişi önünde engelliler için yol zemin kaplamasından farklı dokuda ve en az 1,25 m x 1,25 m ebatında zemin kaplaması yapılmalıdır.

Ayrıca bahçe bağlantı yolu üzerinde görme engelliler için 50 cm genişliğinde ayrı bir yürüme şeriti yapılmalıdır

- Yaya kaldırımlarının binaların garaj girişine rastlayan yerlerinde taşıt yolu kenar şeridinden 3 cm yüksekte olacak şekilde alçaltılmalıdır.

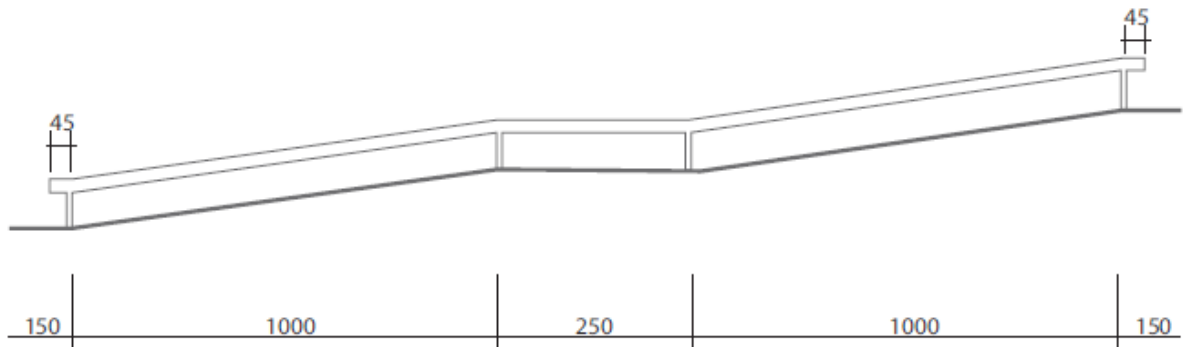
(Şekil 5. Hemzemin girişte ulaşılabilirlik düzenlemesi.)

Ticari, İdari Kamu Binaları İle Mesken Binaları Ana Girişleri: Tüm ticari, idari, kamu binaları ile mesken binaları ana girişleri yaya kaldırımından itibaren engelsiz olmalıdır. Bina girişi önünde geniş giriş sahanlığı bulunmalıdır. Bina girişi kaygan olmayan sert malzemeden yapılmalı ve iyi aydınlatılmalıdır. En az bir ana giriş engelliler için kullanılabilir olmalıdır. Kamu ve ticari bina girişleri merdivenli olması halinde engellilerin kullanabileceği eğimde rampa yapılmalıdır. Rampaların başında ve sonunda ayrı dokuda sahanlık bulunmalıdır. Kamu binalarıyla ticari bina girişlerinde engellilerin kullanacağı giriş ve çıkışlar uygun işaret veya sembolle belirtilmelidir (TS 12576).

Rampalar: Rampalar tasarlanırken temel hedef, tekerlekli sandalye kullanıcıları, bebek arabaları, görme engelliler açısından yükseklik farkını aşarken ergonomik açıdan gerekli koşulları sağlamak olmalıdır.

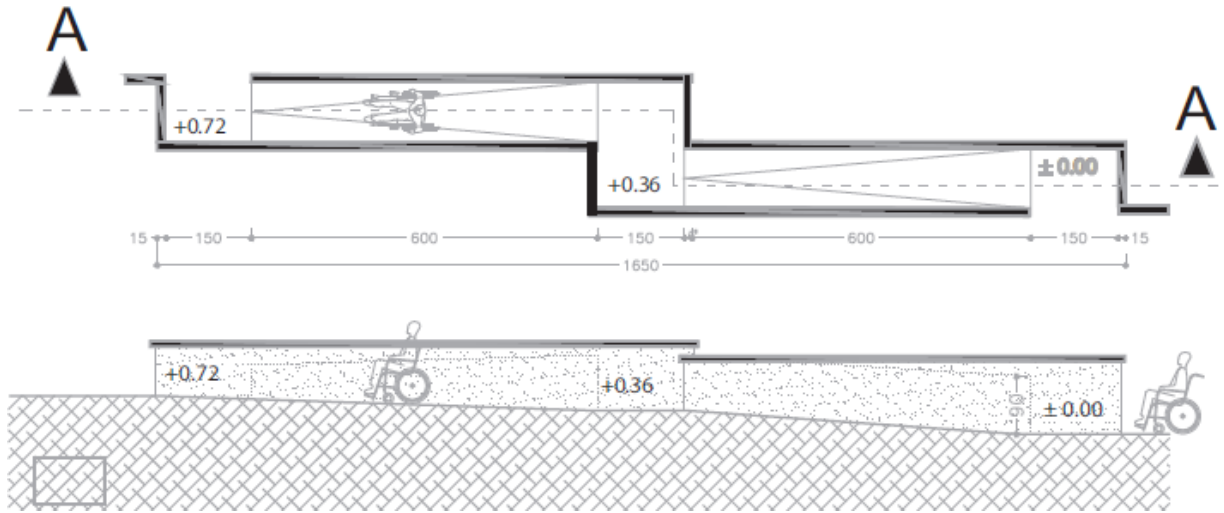
Rampaların Boyutları : Rampaların boyutları kullanım yoğunluğuna, aşılması gereken yükseklik farkına ve seçilen rampa tipine göre değişmektedir. Ancak BM (2004) minimum rampa genişliğini düz rampalarda 90 cm, 90° dönüşlü rampalarda 1,4 m, 180° dönüşlü rampalarda 90 cm olarak belirtmiştir. ADA tarafından ise rampa genişliği rampanın tipi belirtilmeden 91,5 cm olarak önerilmektedir. TS 12576`da rampaların tasarımına ilişkin standartlar ve tasarım ilkeleri şu şekildedir;

- Rampalar tekerlekli iki sandalyenin iki yönlü geçişinin gerekli olduğu durumlarda minimum net genişlik 1,8 m olmalıdır. 10 m`den uzun rampalarda veya bir rampadan ikinci bir rampaya geçiş varsa en az 2,5 m`lik düz dinlenme alanları yapılmalıdır.

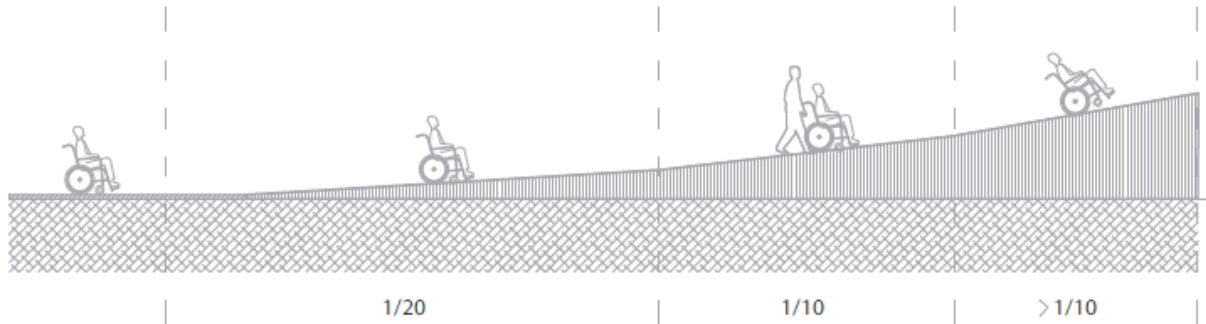
(Şekil 6. Rampada eğim ve dinlenme alanı.)

- Rampa sahanlıkta yön değiştiriyorsa, tekerlekli sandalyeli engellinin manevrası için gerekli sahanlık alanı en az 1,5 m x 1,5 m olmalıdır.

(Şekil 7. Sahanlıkta rampanın yön değiştirmesi (ölçüler cm'dir).)

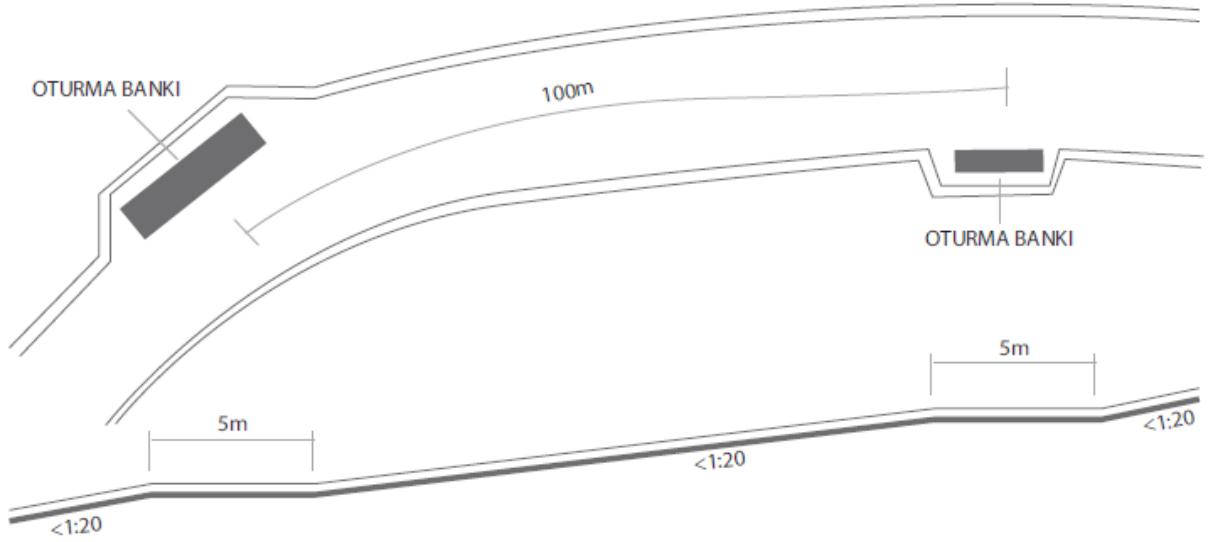
Eğimler, tekerlekli sandalye kullanıcıları ve bastonlu kişilerin rahat ve güvenli geçişini sağlamalıdır. Döşeme seviyesinden 2 cm`den daha fazla bir kot farkı varsa rampa düşünülmelidir. Rampa uzunlukları 10 m.ye kadar olan rampaların en fazla eğimi %8 olmalıdır. 10 m`den daha uzun rampalarda en fazla eğim %6 olmalıdır.(TS 12576). Rampaların eğimi, kullanan kişilerin güvenliği açısından büyük önem taşımaktadır

(Şekil 8. Rampalarda güvenli eğim aralıkları (BM, 2004).)

Görme engelliler için rampaların başında ve sonunda 1,5 m uzunluğunda düz ve farklı dokuda bir alan bulunmalıdır (TS 12576). Rampaların yüzeyleri sert, stabil, kaymaz ve çok az pürüzlü malzeme ile kaplanmalıdır. Yüzeydeki pürüzlülük yüksekliklerinde 2 cm`den büyük farklılık olmamalıdır (TS 12576).

Dış mekanlardaki küpeşmeler, emniyet bakımından rampa başlangıç ve bitiminde 45 cm daha devam etmelidir. 20 cm yüksekten fazla bir kot farkını geçerken rampanın bir veya iki tarafına küpeşte yapılmalıdır. Tekerlekli sandalye kullanan engelliler için rampaların korumasız taraflarına en az 5 cm yüksekliğinde koruma bordürü yapılmalıdır. Yaya yolundaki rampalarda dinlenme alanları ve oturma bankları yapılmalıdır (TS 12576).

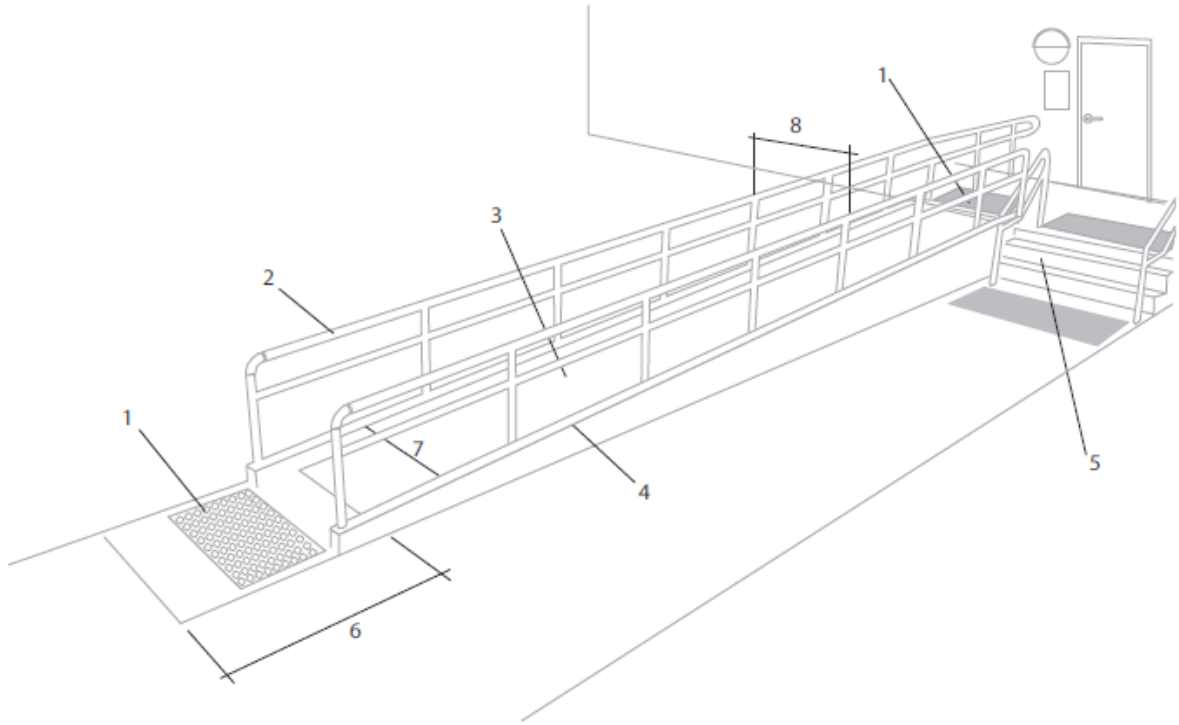
(Şekil 9. Rampalarda dinlenme ve oturma alanları.)

TS 9111'e göre; farklı seviyelerdeki yerler birbirine rampalarla bağlanmalıdır. Rampa yüzeyleri sert, kaymaz ve düzgün olmalıdır. Bina girişlerine yakın rampalar 1/12 (yaklaşık 5°) den daha dik olmamalıdır. Rampaların uzunluğunun 6 m'den fazla olmaması tavsiye edilir. 1/15 ve 1/12 (yaklaşık 4° ve 5°) arasındaki eğim için rampa uzunluğu en fazla 10 m olmalıdır. Rampalar ve rampaya yakın yerlerin üstü kapalı değilse; suyun yürüme yüzeylerine birikmesini önleyecek şekilde eğim verilmelidir. Rampalarda mümkün olan en düşük eğim kullanılmalıdır

Tekerlekli sandalye kullanan engelliler için rampaların korumasız tarafına en az 5 cm yüksekliğinde koruma bordürü döşenmelidir. Rampaların başında ve sonunda sahanlıklar bulunmalıdır. Eğimi 1/20 ve 1/12 arasında (yaklaşık 3° ve 5°) olan her rampada genişliği en az 1 m x 1,2 m olan bir sahanlık bulunmalıdır. Rampa sahanlıkta yön değiştiriyorsa, sahanlık en az 1,525 m x 1,525 m olmalıdır. Görme engelliler için sahanlıklar rampa ile zıt

renkli olabilir. Bordür rampaları ise en az 90 cm genişliğinde, eğimi en fazla %8 olmalıdır. Bu rampalar TS 12576`ya uygun olmalıdır. Tek yöne eğimli rampa ise, sadece bitkilendirilmiş kaldırımlarda kullanılabilir.

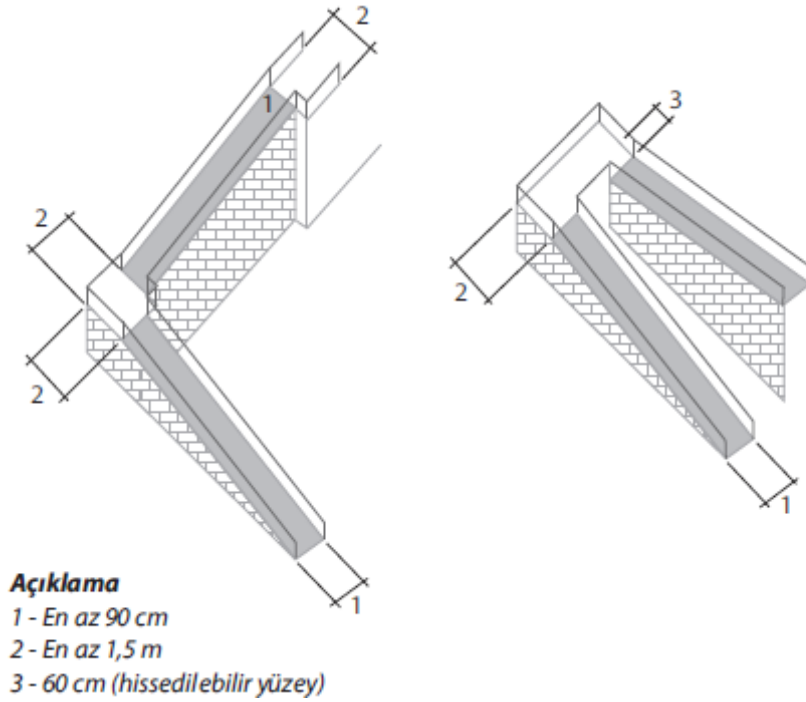
Bina giriş rampalarının net genişliği en az 90 cm, tercihen 1 m olmalıdır. Kamu kullanımına açık binalarda bu net genişlik en az 1 m olmalıdır. Rampa yatay uzunluğu 2 m`den fazla ise veya rampa yüksekliği 15 cm`den fazla ise rampanın her iki tarafında korkuluk bulunmalıdır. Rampalar düz, sert, sabit ve kaymayı önleyici yüzeye sahip olmalı, üzerinde drenaj ızgarası bulunmamalıdır. Rampa başlangıcında ve sonunda uygun hissedilebilir yüzeyler bulunmalıdır.

Açıklama

- 1 - Hissedilebilir uyarıcı yüzey bulunan rampa
- 2 - Her iki tarafta korkuluklar
- 3 - 1:20 eğim (her metrede 5 mm), en fazla uzunluk 9 m
- 4 - Koruma bordürü en az 5 cm
- 5 - Basamaklar
- 6 - Sahanlık en az 1,5 m
- 7 - Rampa genişliği en az 90 cm
- 8 - Korkuluklar arası mesafe en az 1 m

(Şekil 10. Bina giriş rampası.)

(Şekil 11. 90 derece ve U dönüşlü rampalar.)

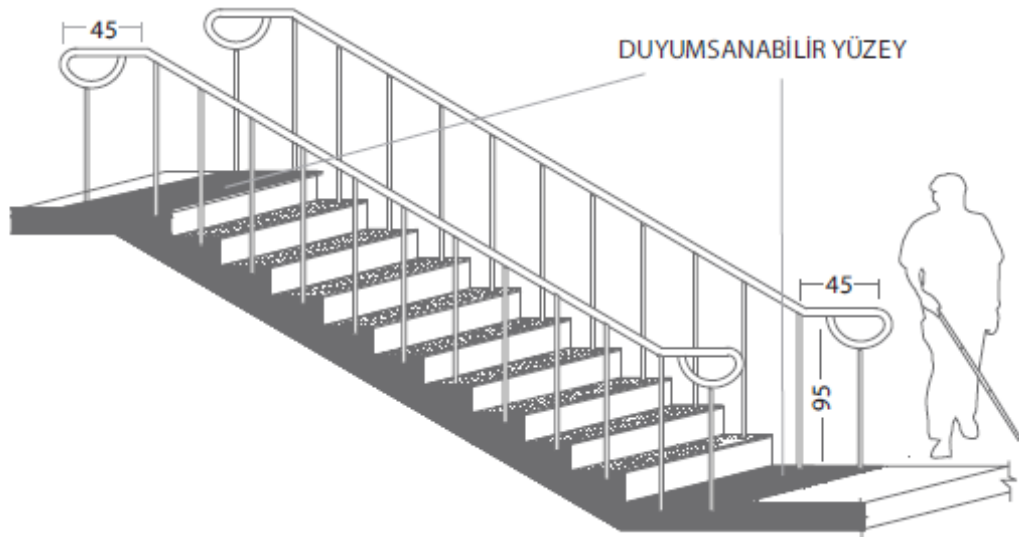
Seviye Farklılıkları (TS 9111'e göre): 0.6 cm.ye kadar olan seviye farklılıkları için özel bir kenar düzenlemesi gerekmemektedir. 0.6 cm-1,3 cm arasındaki seviye farklılıkları 1:2'den daha fazla olmayan bir eğimle düzenlenebilir. 1,3 cm'den daha fazla olan seviye farklılıkları için uygun biçimde rampa yapılmalıdır. Zemin veya döşeme yüzeyinde halı veya halı türü bir kaplama kullanılıyorsa, bunlar güvenli biçimde yere sabitlenmelidir. Halı tüylerinin yüksekliği 1,3 cm'yi aşmamalıdır. Yürüme güzergahı üzerinde ızgaralar varsa bunların bir doğrultudaki aralıkları 1,3 cm'yi aşmamalıdır. Iızgaralar uzun kenar ana geçiş yönüne dik doğrultuda olacak biçimde yerleştirilmelidir

Merdivenler: Merdivenler, engellilerin hareketliliğini engeller nitelikte olduğundan, farklı kotların birbirine rampa ile bağlanması ulaşılabilirliğin sağlanması açısından önemlidir. Ancak zorunlu olarak merdiven yapılması halinde her iki tarafa küpeşte yapılmalıdır.

Merdivenlerin Boyutları: Maksimum bir rıht yüksekliği 15 cm olmak üzere $2 \times$ rıht yüksekliği + $1 \times$ Basamak genişliği = 63 cm formülü kullanılmalı ve TS 9111'e uygun olmalıdır (TS 12576).

Merdivenlerin Yüzeyleri: Merdivenlerin yürüme yüzeylerinde pürüzlü, kaymayı önleyen kaplama kullanılmalıdır. Gerekirse merdivenin üzeri hava etkilerine karşı kapatılmalıdır (TS 12576).

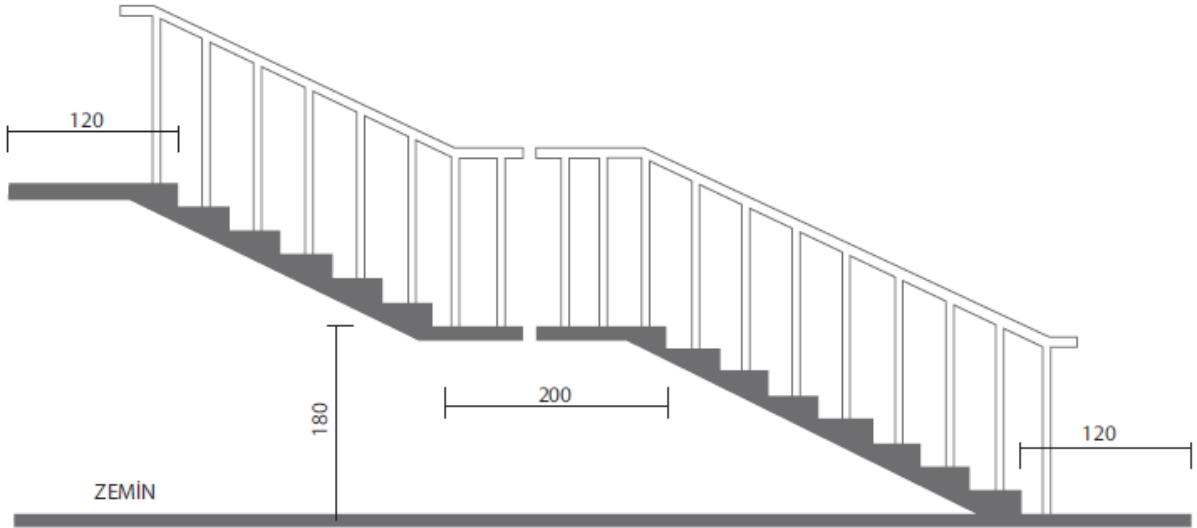
Merdiven Basamakları Ve Renk Seçimi: Basamak ve rıhtlar ayrı renkte gösterilmelidir. Basamak ucunda 2,5 cm eninde koruyucu kaymaz bir şerit bulunmalı, koruyucu malzeme, takılıp düşmeyi önleyecek, çıkıntı yapmayacak, basamak yüzeyi ile düz olacak şekilde monte edilmelidir (TS 12576)

(Şekil 12. Merdivenlerde rıht ve basamaklar ile basamak ucundaki koruyucu kaymaz şerit ve trabzanlar)

Merdivenli Yolda Sahanlık: Aynı yönde devam eden merdivenli yollarda; arazinin topografik yapısına bağlı olarak yükseklik farkı 1,8 m üstünde ise merdivenler arasında 2 m'lik sahanlık olmalıdır. Merdivenlerin başlangıcında ve sonunda görme engelliler için 1,2 m uzunluğunda düz ve farklı dokuda kaplama malzemesi ile döşenmiş sahanlık olmalıdır (TS 12576).

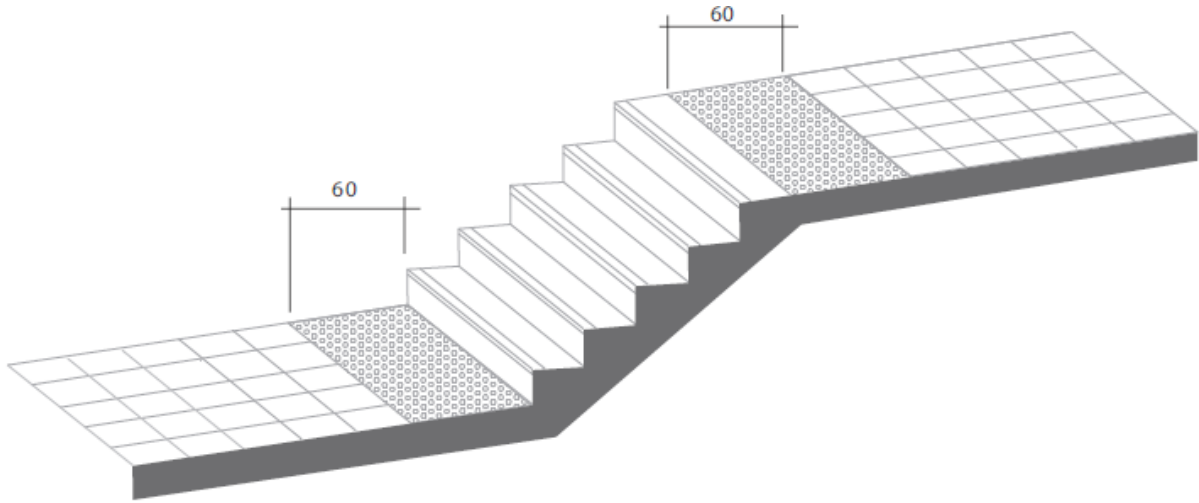
Merdiven, merdiven sahanlığında yön değiştiryorsa sahanlık alanı en az 1,8 m x 1,8 m olmalıdır. Merdivenlerde temiz genişlik küpeşteden küpeşteye en az 1,8 m olmalıdır. Merdiven yanlarında su tahliye olukları yapılmalıdır (TS 12576).

(şekil 13. Aynı yönde devam eden merdivende sahanlık ölçüsü (ölçüler cm'dir).)

Merdivenlerde Güvenlik Ve Uyarılar: Merdivenlerin iki yanındaki küpeşteler ve merdivenlerin başlangıç ve bitimindeki duyumsanabilir yüzeyler tüm kullanıcıların güvenliği açısından önem taşımaktadır. Ayrıca küpeştelerde doku farklılaşması ile merdivenlerin başlangıç ve bitiminin hissedilmesi sağlanmalıdır (DIN 18024-01).

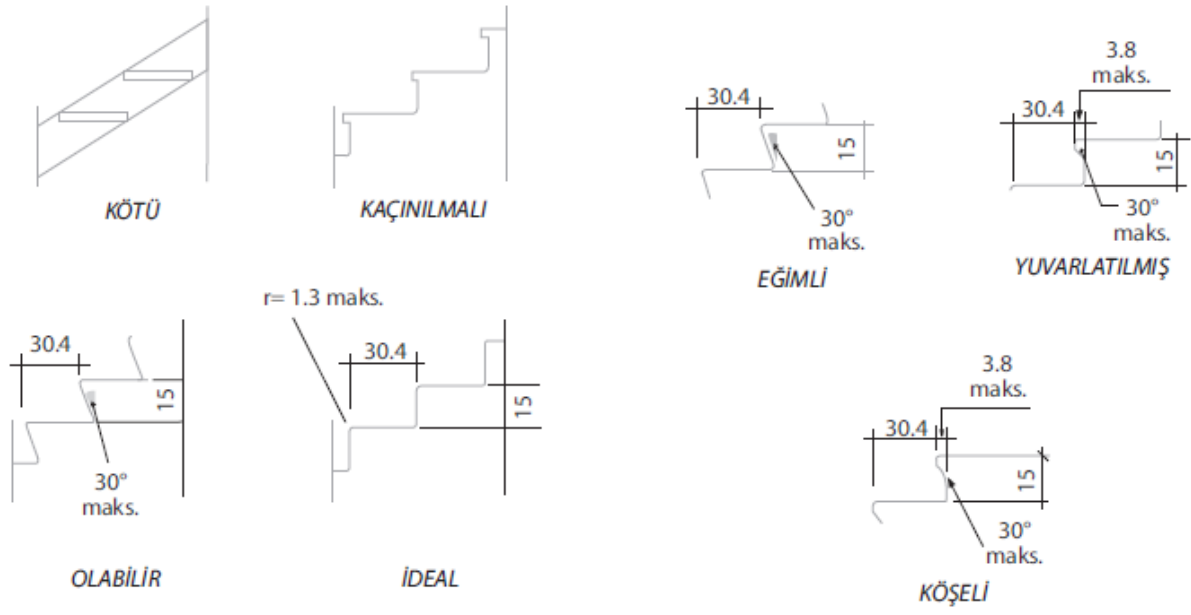
Merdivenlerde Duyumsanabilir (Hissedilebilir) Yüzeyler: Görme engelli kişilerin merdivenleri bulabilmeleri ve algılayabilmeleri için duyumsanabilir (hissedilebilir) yüzeylerden faydalanılmalıdır. Duyumsanabilir yüzey, ilk basamaktan hemen önce başlamalı, merdiven bitiminde ise merdiven genişliği kadar boşluktan sonra yer almalıdır. Duyumsanabilir yüzey en az 60 cm genişliğinde ve renk ve doku bakımından farklı ve algılanabilir olmalıdır (DIN 18024-01).

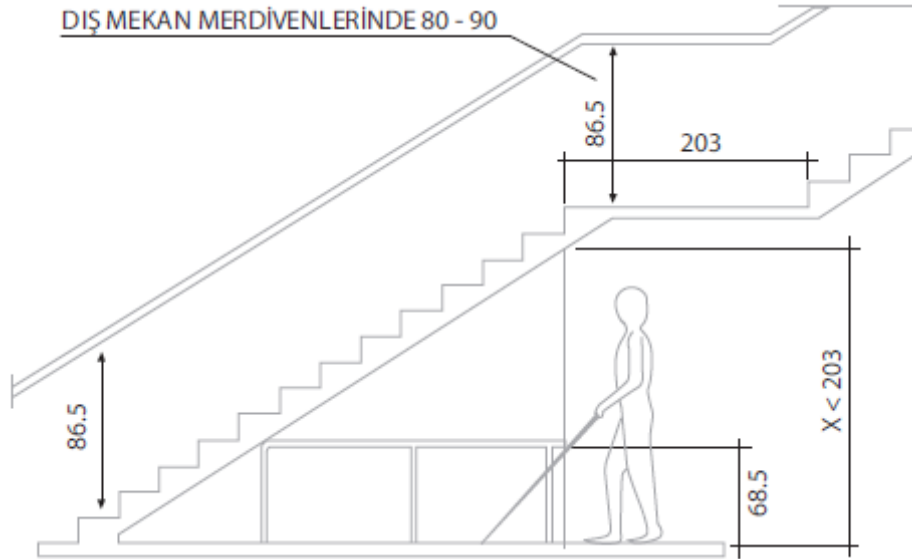
(Şekil 14. Merdivenlerde duyumsanabilir (hissedilebilir) yüzeyler.)

Ayrıca, iç mekandaki merdivenlerle ilgili düzenlemelerden farklı olarak dış mekan merdiven; küpeşte ve korkuluklarının merdivenlerin son basamağından sonra en az 45 cm daha uzun olarak düzenlenmelidir. Dış mekanda; küpeşte ve korkuluklar merdiven yüzeyinden 80-90 cm yükseklikte olmalıdır. Dış mekan merdivenlerinde iki tarafa korkuluk düzenlemesi yapılmalı ve her bir korkuluk ve küpeşte arası en fazla 1,8 m olarak düzenlenmelidir. Su tahliye olukları, dış mekan merdivenlerinde, merdivenlerin yanlarında bulunmalıdır.

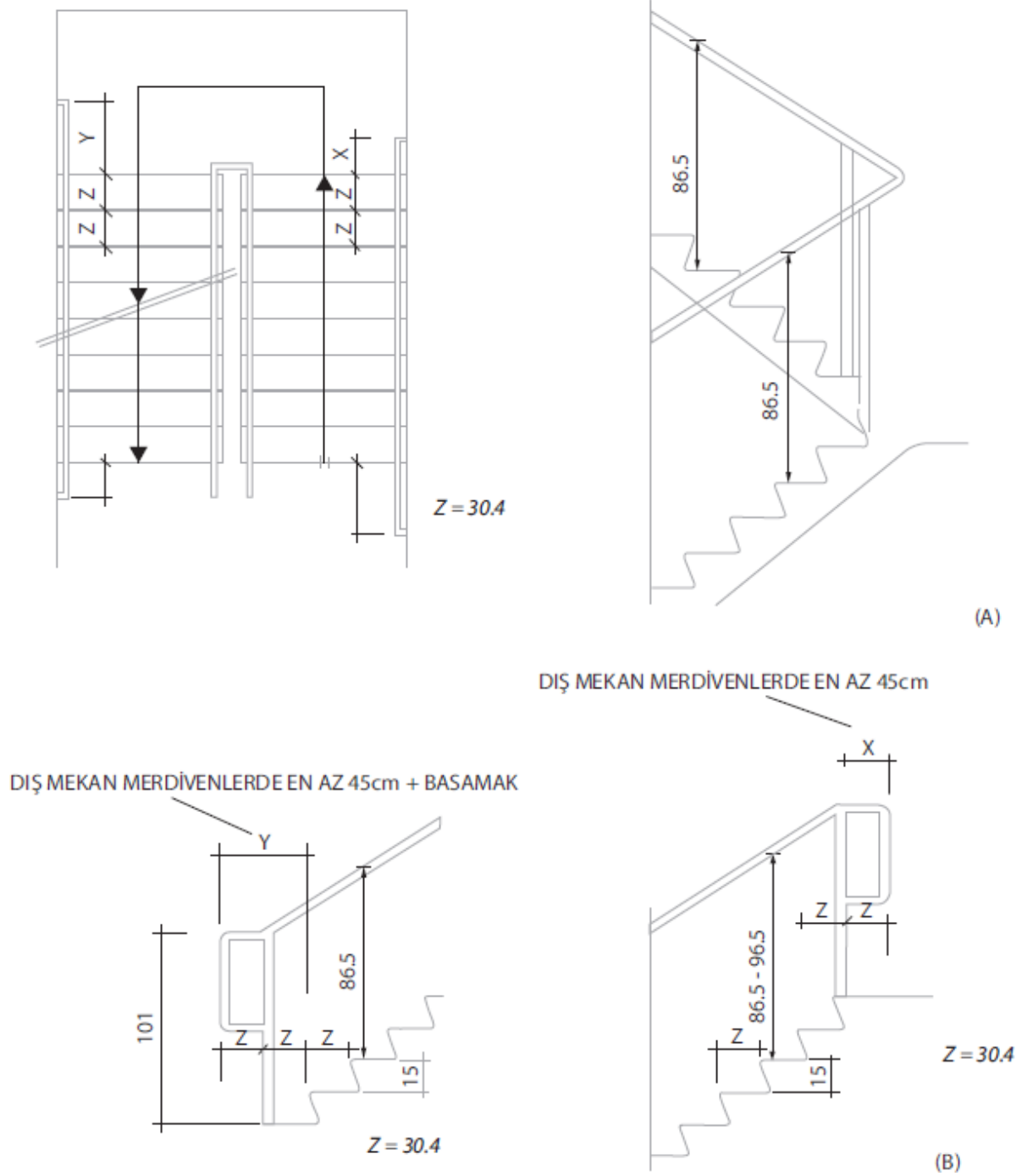
Merdiven başlangıcı ve sonlarında 1,2 m uzunluğunda duyumsanabilir yüzey kaplaması ile merdiven işaretlenmelidir (TS 12576). Merdivenlerin bir çıkış kolunun 1,8 m üzerinde bir yüksekliğe erişmesinden sonra en az 2 m uzunluğunda bir sahanlıkla tırmanışa ara verilmeli ve sahanlıklarda yön değişimi söz konusu ise 1,8 m x1,8 m boyutlarında alan bırakılmalıdır (TS 12576).

(Şekil 15. Basamaklarla ilgili özellikler.)

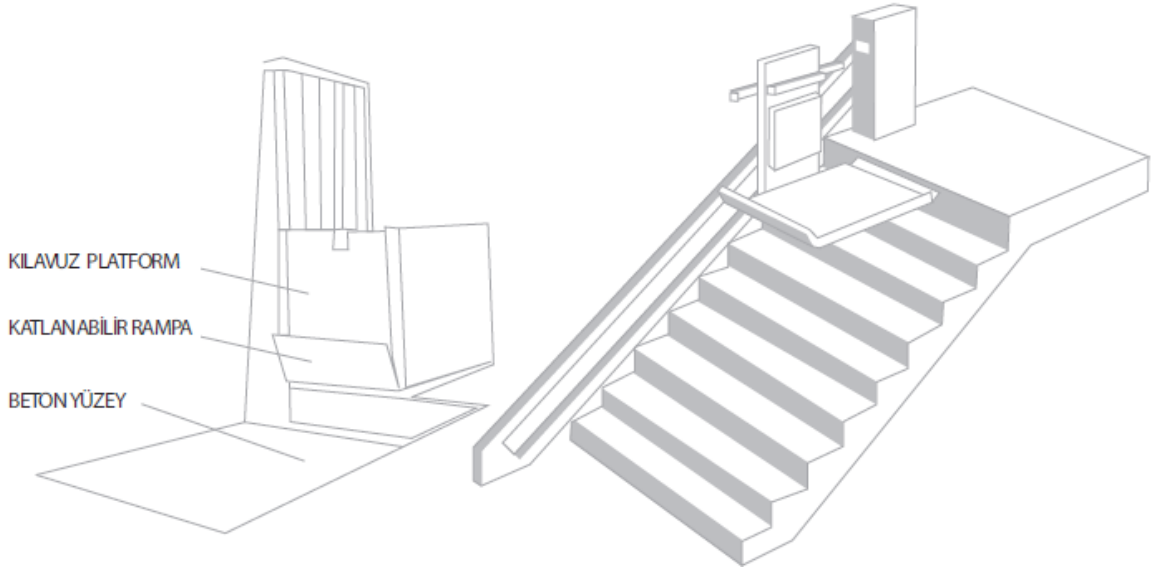
(Şekil 16. Merdivenlerle ilgili özellikler.)

(Şekil 17. Merdivenlerle ilgili özellikler.)

Merdiven Asansörü: Binalara merdiven ve asansörlerin dışında merdiven basamakları üzerinde yer alan merdiven asansörü denilen bir sistem kurulabilir. Merdiven asansörünün aşağı-yukarı doğru hareketi küçük bir elektrikli motor, zincir veya güçlü bir halat yardımıyla sağlanabilir. Kullanımda dikkat edilecek husus, yer seçimi, başlangıç ve bitiş noktalarının belirlenmesi

olmalıdır (TS 9111). Merdiven asansörünün kullanılacağı iç ve dış merdivenler ve sahanlıklar, ulaşılabilir bir güzergah üzerinde konumlandırılmalı, uygun işaretlemeler ile belirtilmeli ve yardım almadan hizmet verebilme yeterliliğinde olmalıdır. Platform yükselticisinin taban alanı 89 cm x1,525 m`den küçük olmamalı, açık kenarlarda korkuluklar bulunmalı, gerektiğinde ve acil durumlarda karşılıklı bina içi bir güvenlikle bağlantılı olmalıdır.

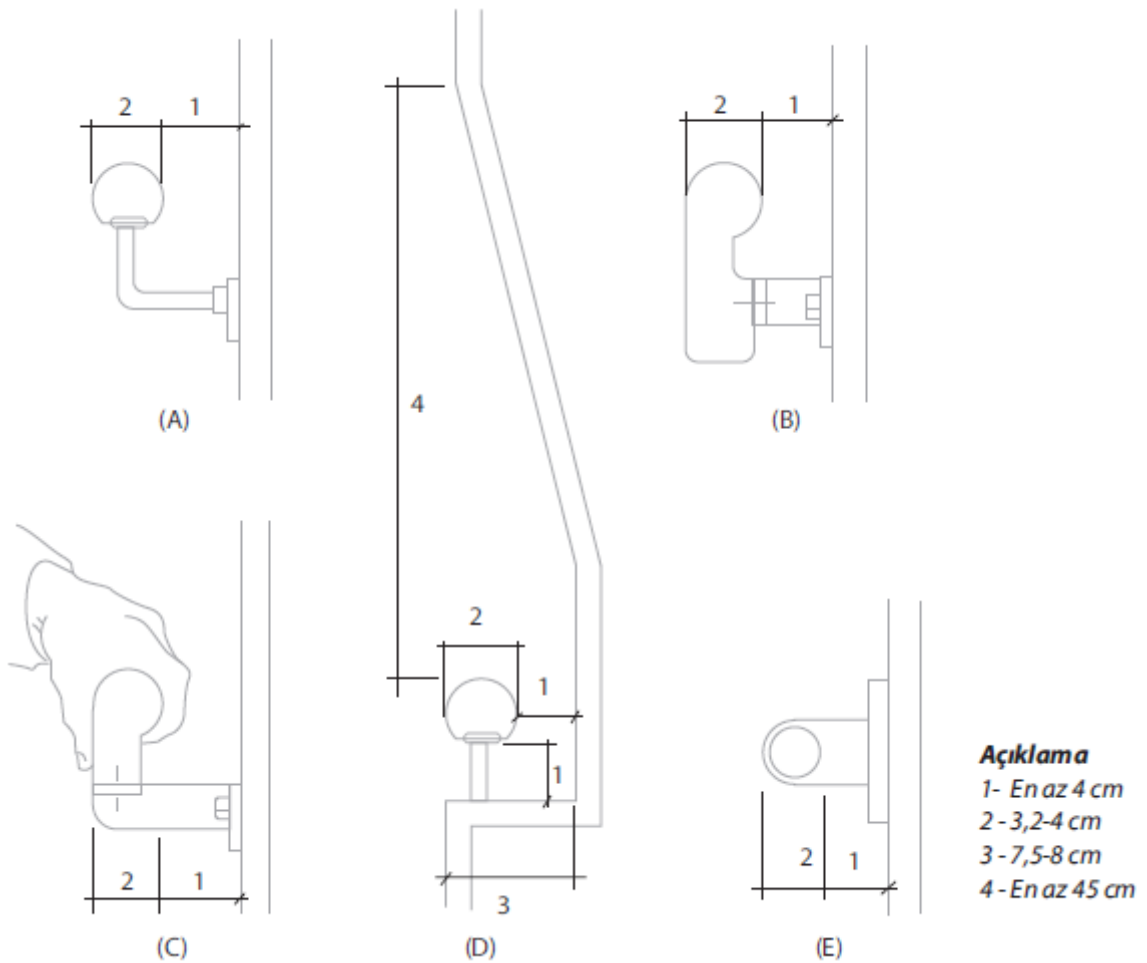

(Şekil 18. Merdiven asansörü ve platform yükseltici örneği.)

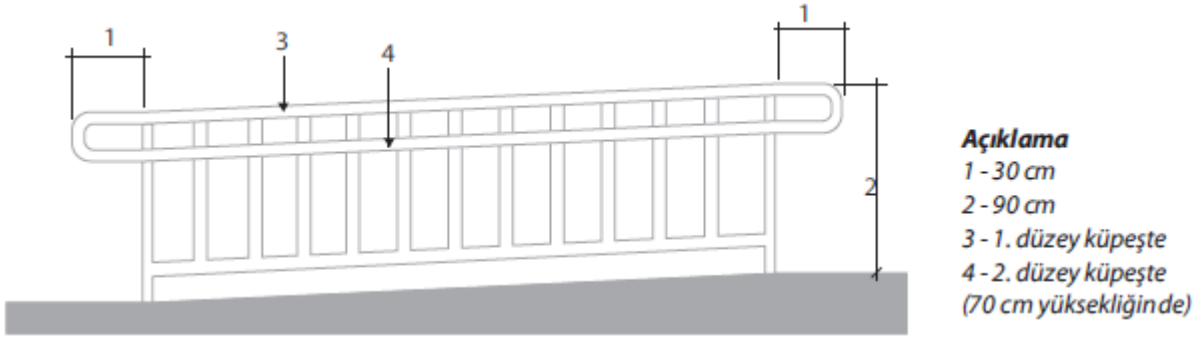
Tırabzanlar, Korkuluklar: TS 9111`e göre korkulukların özellikleri aşağıdaki gibi tanımlanmıştır:

- Her iki tarafı boşluk olan rampaların her iki tarafına, boşluk tek tarafta ise boşluk olan tarafa korkuluk yapılmalıdır. Rampaların duvar taraflarına da küpeşte yapılmalıdır.
- Genişliği 3 m`den fazla olan rampalarda ilave olarak rampa ortasına korkuluk yapılmalıdır.
- Küpeşteler kolayca kavranabilecek formda olmalıdır. Küpeşteler yere veya duvara emniyetle yük taşıyabilecek ve iletebilecek şekilde tutturulmalıdır. Korkuluk üzerinde 70 cm ve 90 cm olmak üzere iki ayrı yükseklikte küpeşte yapılmalıdır.

- Korkuluk rampanın başlangıcından en az 30 cm önce başlamalı ve bitiminden itibaren en az 30 cm devam etmelidir
- Duvar ile küpeşte arası mesafesi net 4 cm`den az olmamalıdır Korkuluğa bitişik duvar veya diğer yüzeylerde çıkıntı ve pürüzler olması durumunda, çıkıntı veya pürüz yüzeylerinden 5 cm mesafede olmalıdır.
- Küpeşteler kolayca tutulabilecek özellikte farklı şekillerde biçimlendirilebilir. Dairesel küpeşteler daha rahat kavranabilirliği açısından önerilir. Küpeştelerin çapı veya genişliği 3,2 cm, 4,0 cm arasında olmalıdır
- Az gören özürülüler tarafından kolayca fark edilebilmesi amacıyla korkuluk ve/veya küpeşte rengi bitişik yüzeylere zıt renklerden seçilmelidir.

(Şekil 19. Küpeşte örnekleri ve tutunma çubuğu.)

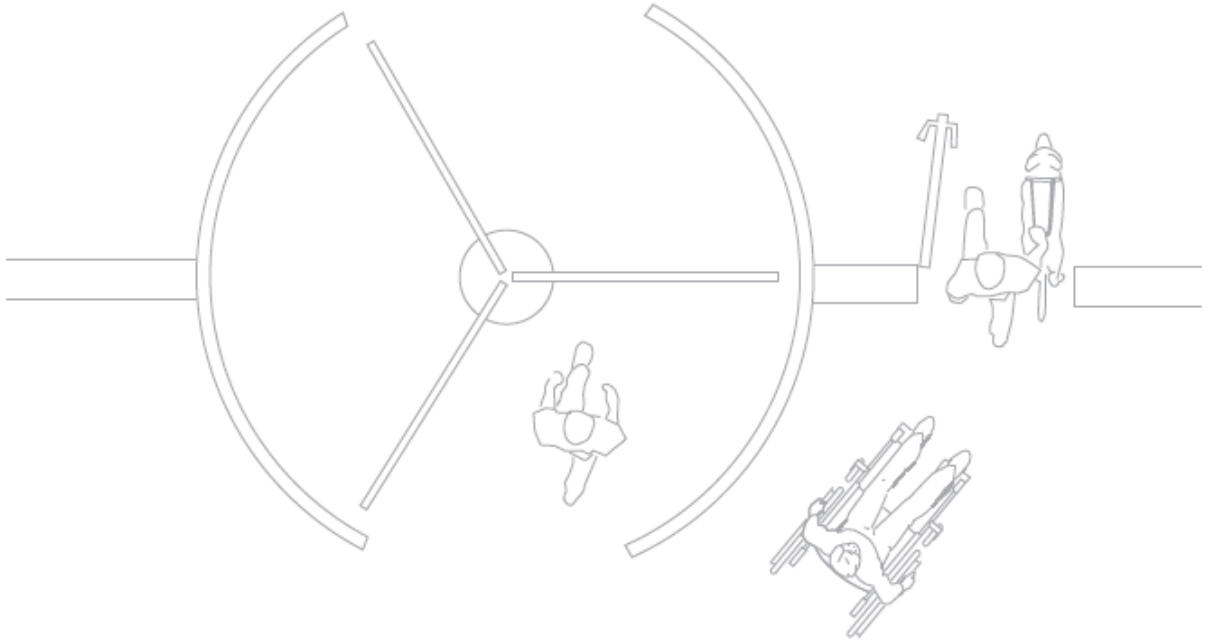

(Şekil 20. TS 9111'e göre küpeşte kavrama yüzeyi uygulaması.)

Kapılar

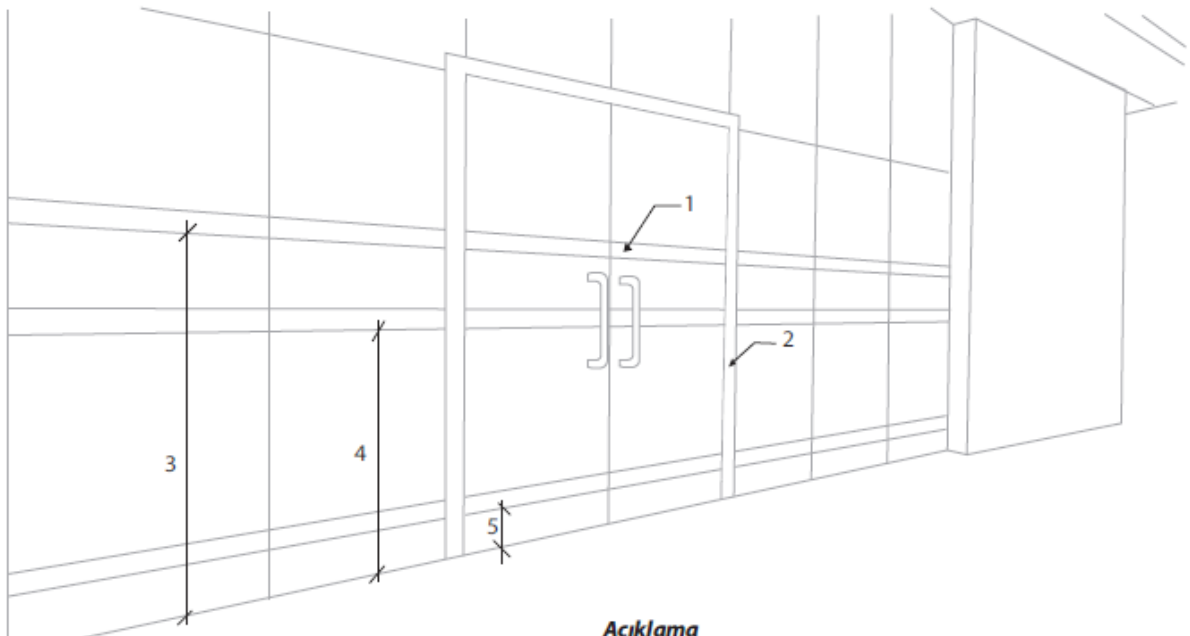
Giriş Kapısı (TS 9111'e göre): Giriş kapısı, duvarla aynı hizada bir düzlem oluşturmemelidir. Giriş kapısında sensörlü aydınlatma tercih edilmelidir. Ana giriş kapısının genişliği, çift kanatlı kapılarda, kanatlardan birinin genişliği en az 1 m olmak üzere toplam 1,5 m`den daha az olmamalıdır. Giriş kapılarında eşik yapılmamalıdır. Ancak eşik yapma zorunlu ise yüksekliği en fazla 1,3 cm olmalı ve engellilerin hareketini engellemeyecek şekilde önlemler alınmalıdır. Konutlar için dış ve iç giriş kapısına konan diyafon ve kapı zilleri ulaşılabilir ve olumsuz hava şartlarından korunmuş olmalıdır. Diyafon ve kapı zili panosu 90 cm ile 1,4 m yükseklik sınırları içerisinde yerleştirilmelidir. Diyafon ve zil, rüzgarlık bulunan binalarda bu alanda yerleştirilmelidir.

Dış kapılar (menteşeli, normal) zorlanmadan açılacak nitelikte yapılmalı, açmak için uygulanacak kuvvet en fazla 37,8 N olmalıdır. Döner kapılardan kaçınılmalıdır. Döner kapı varsa, mutlaka menteşeli veya fotoselli bir kapı da bulunmalıdır

(Şekil 21. TS 9111'e göre döner kapı yanında kanatlı kapı örneği.)

Az gören engellilerin kapıya çarpmalarını önlemek için kapı uygun biçimde işaretlenmelidir. Kapıda büyük cam yüzeyler varsa, kırılıp kazalara yol açmaması için yine uygun gerekli işaretleme önlemleri alınmalıdır.

Açıklama

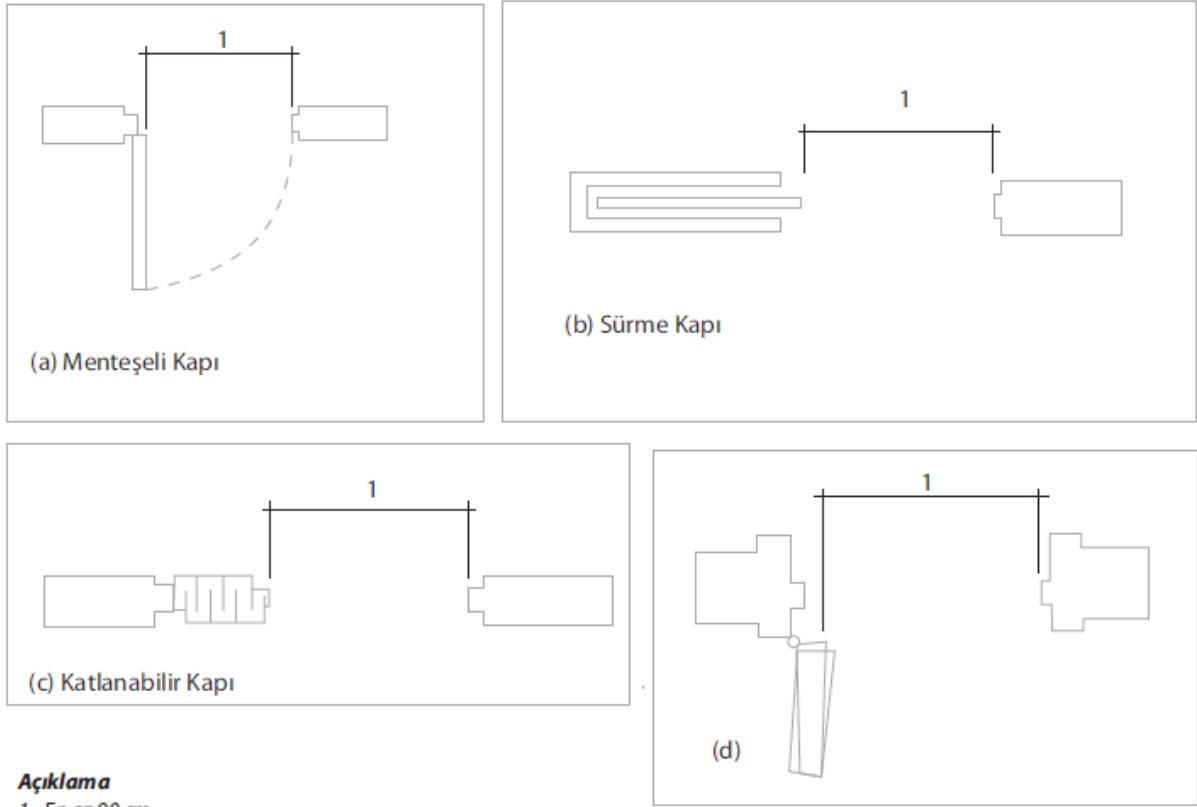
- 1 7,5 cm görsel işaretleme, iki farklı renk kullanılabilir
- 2 Kapı çerçevesinde en az 5 cm genişliğinde görsel işaretleme
- 3 İşaretleme yüksekliği 1. düzey 1,3 m- 1,4 m
- 4 İşaretleme yüksekliği 2. düzey 90 cm-1 m
- 5 İşaretleme yüksekliği 3. düzey 10 cm- 30 cm (tavsiye)

(Şekil 22. TS 9111'e göre camlı giriş kapısında gerekli işaretleme önlemleri.)

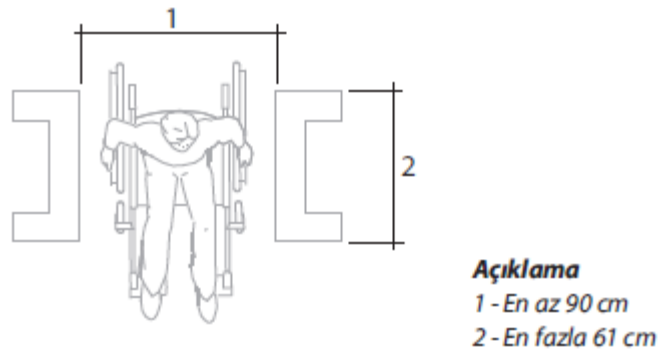

(Şekil 23. TS 9111'e göre cam panelli giriş kapısında gerekli işaretleme önlemleri.)

İç Kapılar ve Özellikleri (TS 9111'e göre): Kolay açılabilmesi amacıyla kapılar, koridor eksenine dik olarak açılmalıdır. Görme bozukluğu olan kişilerin kapıları görebilmesi için, kapı ve kasası bitişik duvar ile farklı renkte olmalıdır. Camdan yapılmış veya cam takılmış kapılar, göz seviyesinin biraz altında renkli bir bant veya çerçeve ile işaretlenmelidir. Görme engellilere odaları tanımada kolaylık sağlamak amacıyla, kapı üzerine yerden yüksekliği kapı kolu hizasında olan kabartma harf veya rakamlar kullanılmalıdır (TS 9111). Kapı 90° açıldığında, kapı net genişliği iç kapılarda 90 cm'den, bağımsız bölüm kapılarında 1 m'den az olmamalıdır. Kapı net yüksekliği en az 2,1 m olmalıdır.

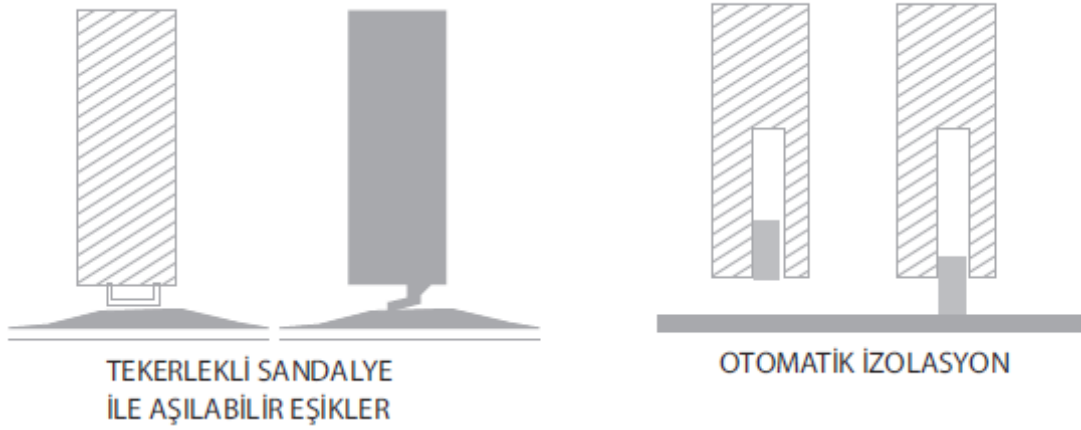

(Şekil 24. TS 9111'e göre kapı geçiş genişliği.)

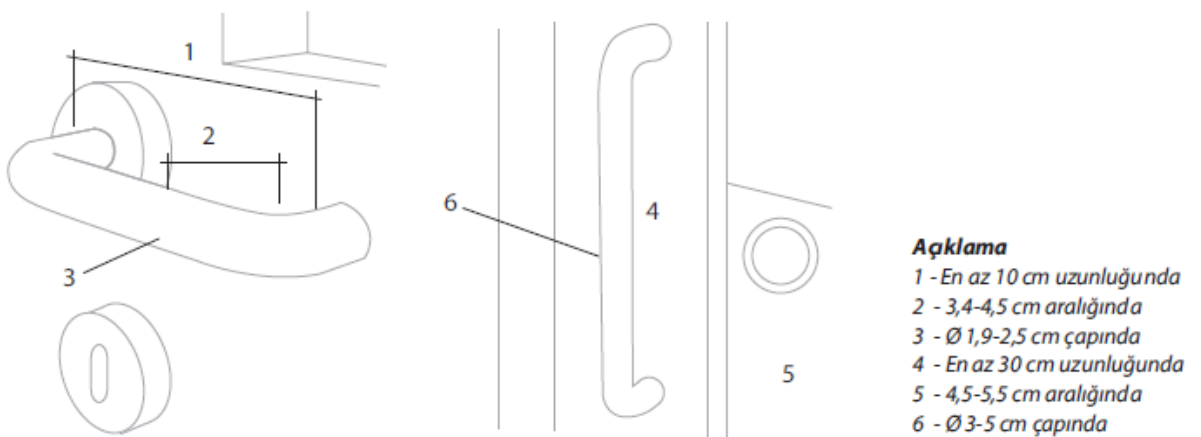
(Şekil 25. TS 9111'e göre kapı geçiş derinliği.)

Kapılarda eşik yapılmaması tavsiye edilir. Eşik yerine pahlanmış seviye farkı ve yer kaplamasının eğiminin ayarlanması tercih edilmelidir. Eşik yapılmasının zorunlu olduğu durumlarda eşik yüksekliği 1,3 cm'den yüksek olmamalıdır. Tekerlekli sandalye kullananlar için, eşikler iyi sabitlenmeli, pahlı olmalı ve lastik eşikler tercih edilmelidir.

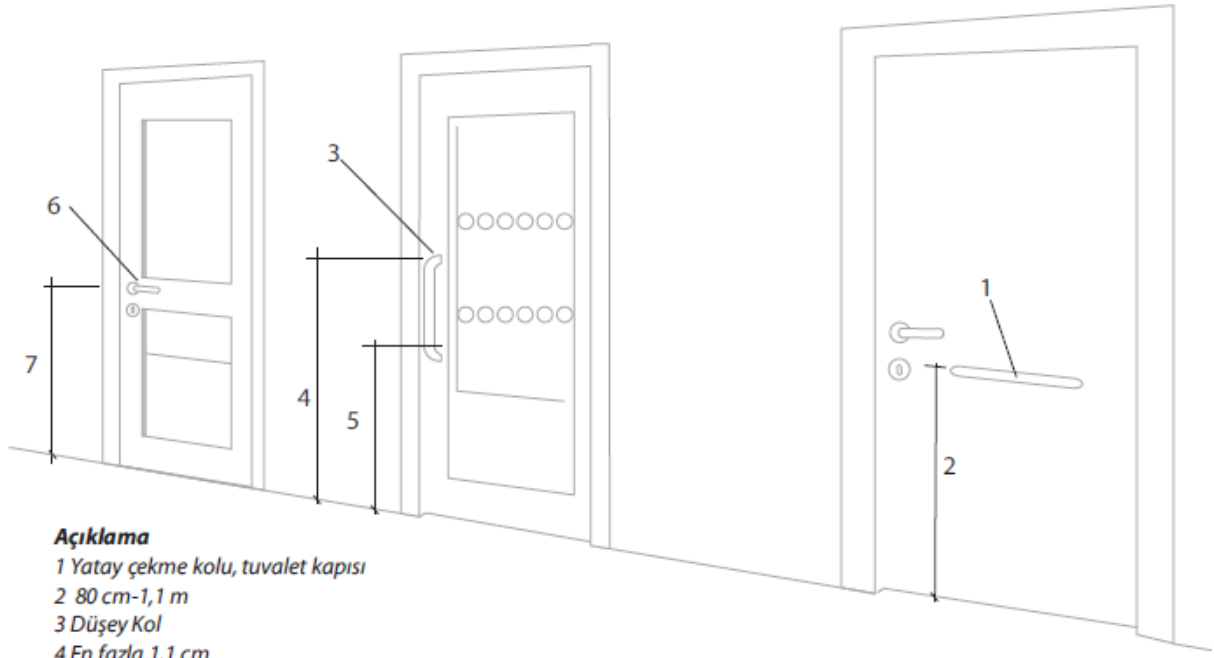

(Şekil 26. TS 9111'e göre eşik örnekleri.)

Kapıların açılma eksenini, kolay açılabilmesi için mümkün olduğunca koridora dik olmalıdır. Kapı kolu, kilitler, anahtar ve diğer kapı aksamaları tek elle kullanılabilir ve ellerini kullanamayanlar için kavrama gerektirmeden işleyebilecek şekilde olmalıdır. Tavsiye edilen tasarım; U biçimli kulplar ve itmeli kollu aksamlardır. Kapı kolunun yerden yüksekliği 90 cm ile 1,1 m arasında olmalıdır. Kapı aksamı fark edilebilir olmalı ve her iki taraftan da kullanılabilir olmalıdır.

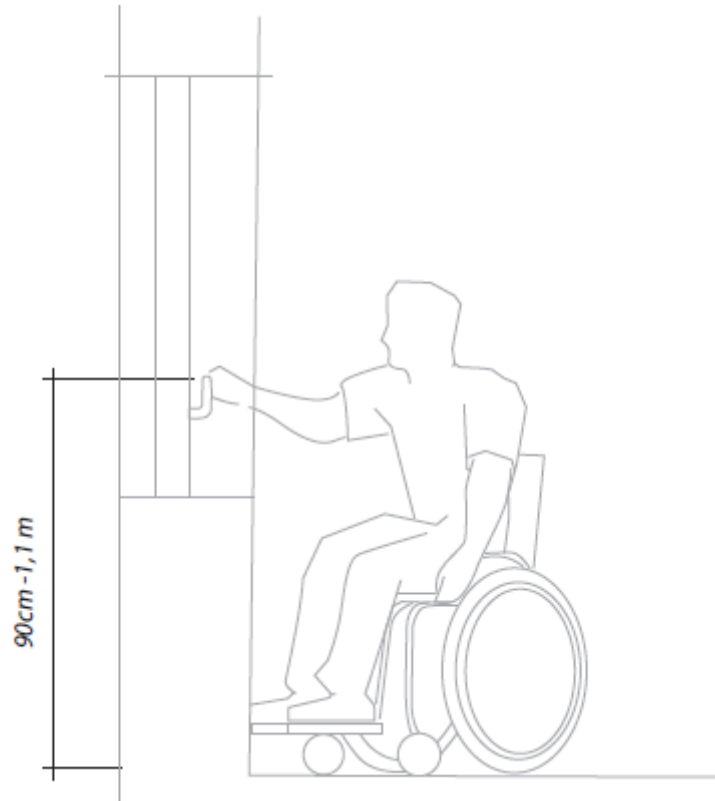
(Şekil 27. TS 9111'e göre kapı kolu ve aksamı.)

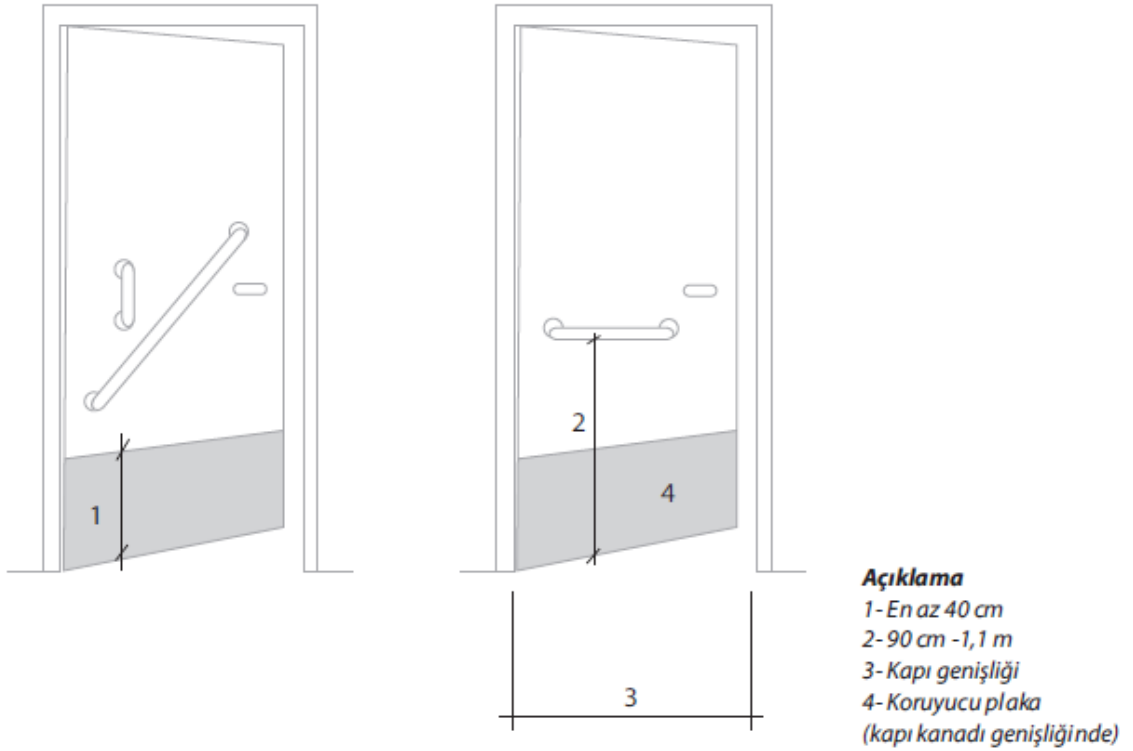
Açıklama

- 1 Yatay çekme kolu, tuvalet kapısı
- 2 80 cm-1,1 m
- 3 Düşey Kol
- 4 En fazla 1,1 cm
- 5 En az 90 cm
- 6 Normal Kapı Kolu
- 7 90 cm-1,1 m

(Şekil 28. TS 9111'e göre kapı kolu ve aksamının yerden yükseklikleri.)

(Şekil 29. TS 9111'e göre kapı kolu ve aksamının yerden yükseklikleri.)

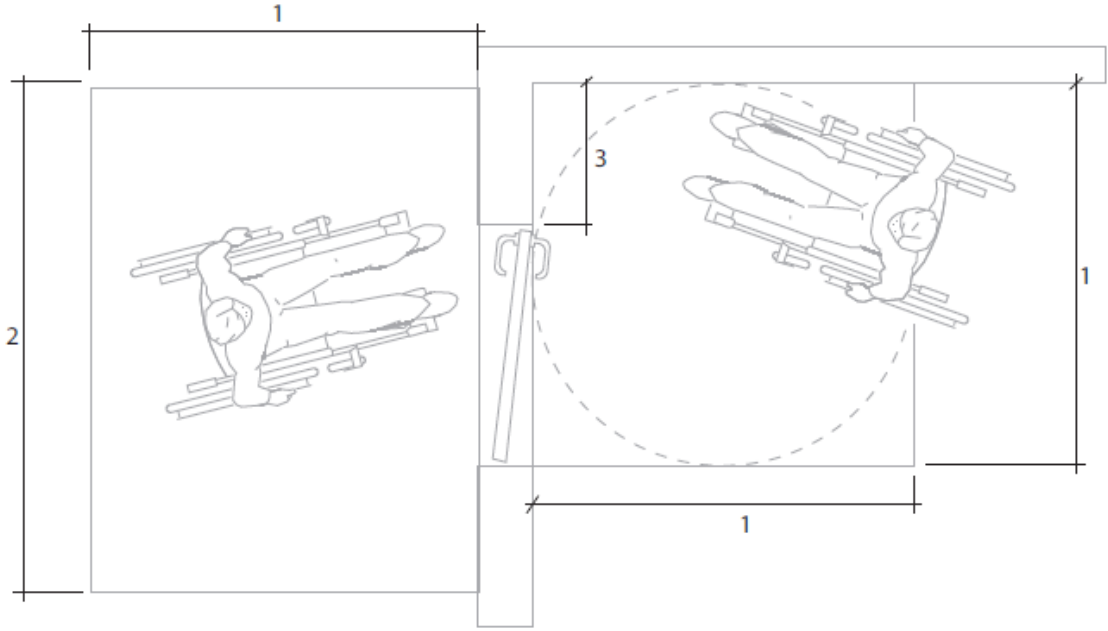

(Şekil 30. TS 9111`e göre koruyucu plakalı kapı örnekleri.)

Kapı üzerinde çarpma yüksekliğinde koruyucu plaka olması kapının korunması açısından tavsiye edilir. Otomatik kapılar dışındaki kapılarda, kapının kendi kendine kapanma mekanizması kullanılması durumunda, bu mekanizmanın kapanmayı geciktiren tipte olması tavsiye edilir. Bu husus, kapıdan girerken manevra süresini uzatmak amacıyla özellikle sık kullanılan kapılar için faydalıdır. Kapıların açılıp kapanması 22,2 N.dan fazla kuvvet gerektirmemelidir.

Kapı tipleri (TS 9111`göre): Çarpma, yaylı ve döner kapılar engellilerin kullanımına uygun olmadığından ve tehlike oluşturabileceğinden tercih edilmemelidir.

Menteşeli kanatlı kapılar: Kapı önlerinde uygun manevra alanı bırakılmalıdır.

Açıklama

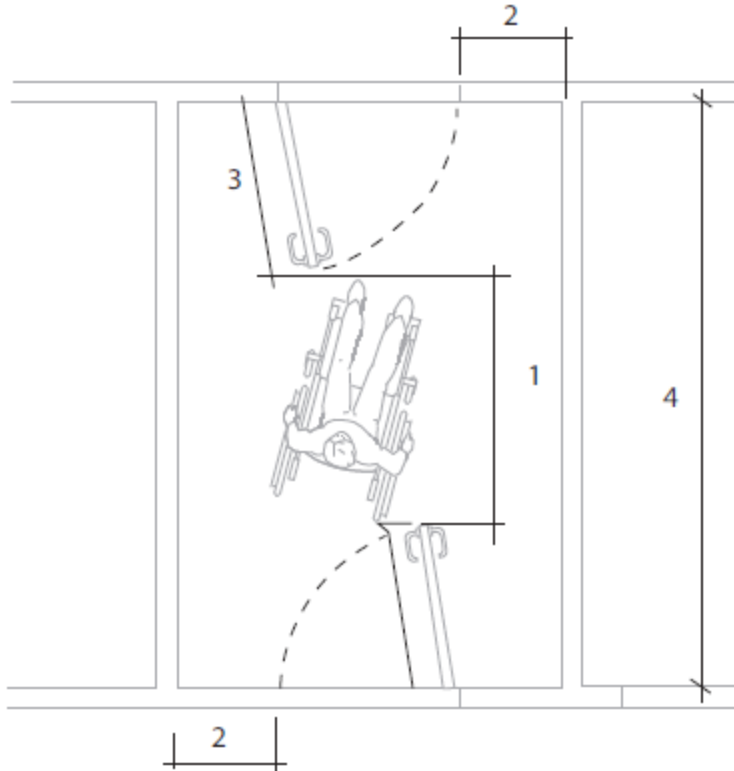
1 - 1,5 m

2 - 2 m

3 - 60 cm

Not - Tekerlekli sandalyenin 180 derece dönüşü öngörüldüğünde, manevra alanı 1,5 m x 2 m'ye yükseltilmelidir.

(Şekil 31. TS 9111'e göre menteşeli kapı önünde ve arkasında uygun manevra alanı ölçüleri.)

Açıklama

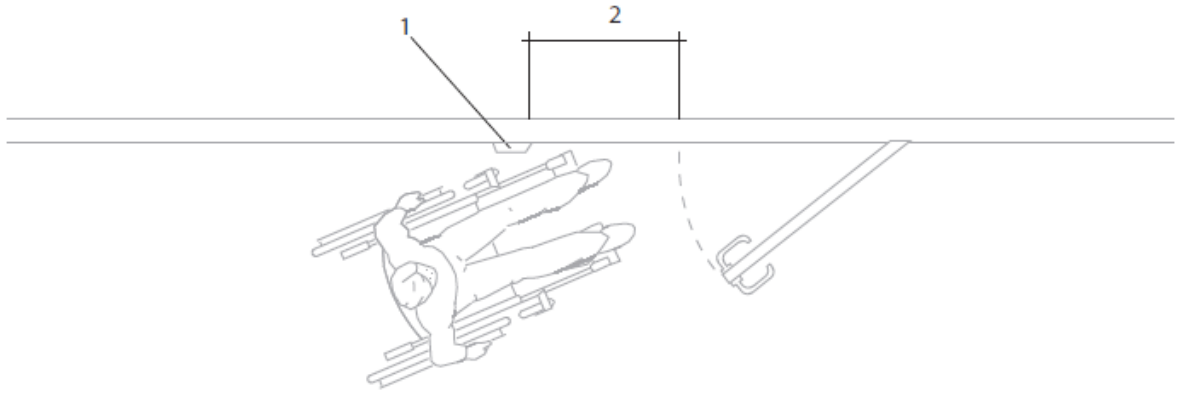
1 - En az 1,5 m

2 - En az 60 cm

3 - d

 $L = 2d + 1,5 m$

(Şekil 32. TS 9111'e göre kapı önlerinde uygun manevra alanı ölçüleri.)

Açıklama

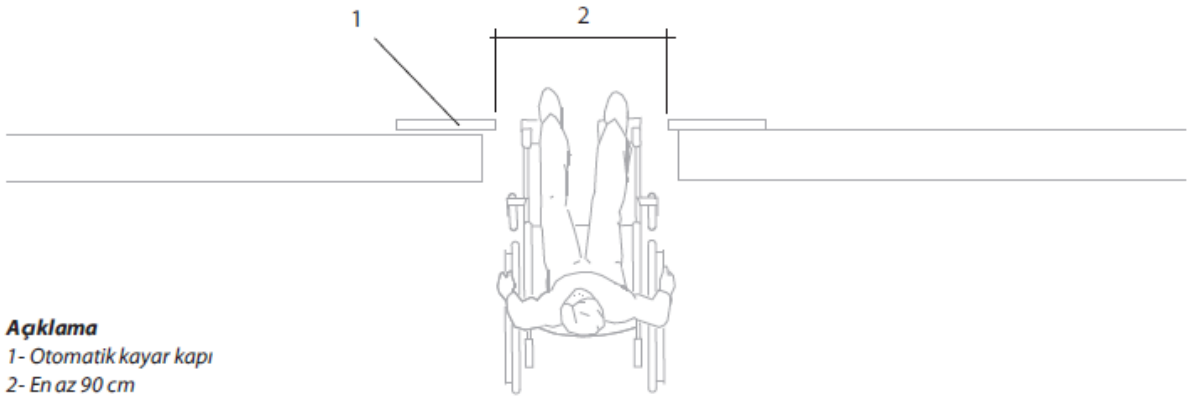
1 - Kapı kontrolü, erişim kontrolü

2 - En az 60 cm

(Şekil 33. TS 9111'e göre kapı önlerinde uygun manevra alanı ölçüleri.)

Sürme kapılar: Banyo ve tuvalet bölmesi gibi manevra imkanı zor olan dar yerlerde sürme kapılar, menteşeli kapılar yerine tercih edilebilir.

Otomatik kapılar: Zemine yerleştirilen bir temas noktasının kumanda ettiği otomatik kapılar, görme engellilere kılavuzluk eden köpeklerin ağırlığı (20 kg) ile de harekete geçmelidir. Fotoselli kapılar çocukları ve çok kısa boylu kişileri algılayabilmelidir.

Açıklama

1 - Otomatik kayar kapı

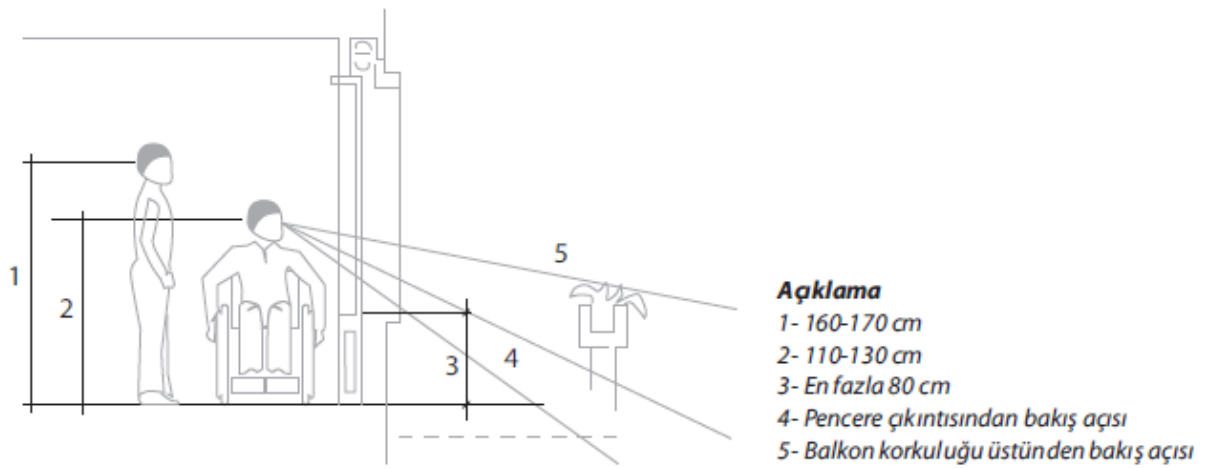
2 - En az 90 cm

(Şekil 34. TS 9111'e göre otomatik kapı.)

Pencereler (TS 9111'e göre): Pencereler, görme bozukluğu olanlar için göz kamaştırıcı ışığa maruz kalmayacak şekilde planlanmalıdır. Az gören engellilerin cama çarpması söz konusu olabileceğinden, zarar görme ihtimalini azaltmak amacıyla pencerenin altına yüksekliği en az 15 cm-20 cm olan bir parapet (pencere altı duvar) yapılmalıdır. Tekerlekli sandalye

kullanıcıların pencereden rahatlıkla görebilmeleri için parapet yerden en fazla 80 cm yükseklikte olmalıdır. Pencere için kolay açılıp kapanması için, ispanyoletler yer seviyesinden 90 cm ile 1,1 m'lik bir alan içinde düzenlenmelidir. Pencere için açılıp kapanması için 22,2 N'dan daha fazla kuvvet gerektirmemelidir.

Oturan insanın göz seviyesine gelecek pencerelerden kaçınılmalı, mümkün olduğunca vasistaslı pencere kullanılmamalıdır. Pratik olması sebebiyle dışa açılan panjurlar yerine, kepenk veya storlar kullanılmalıdır.

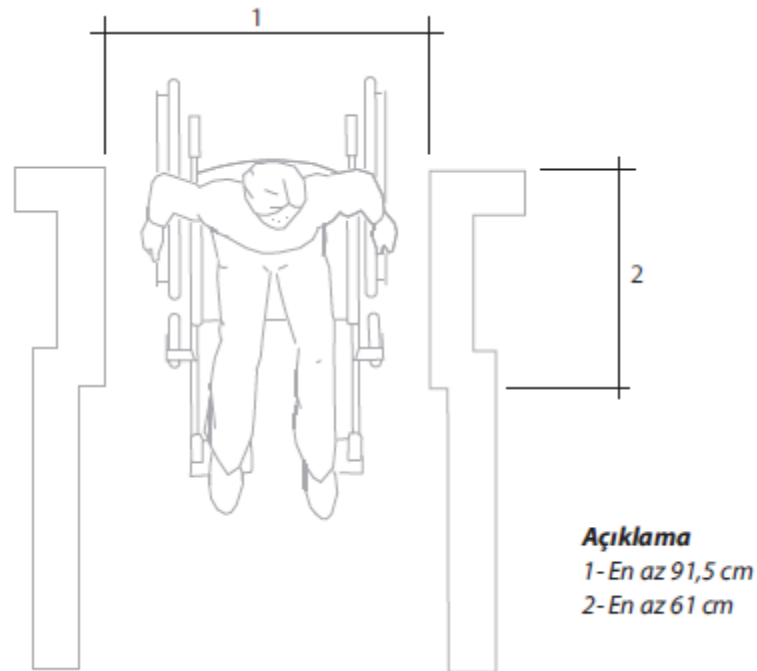

(Şekil 35. TS 9111'e göre pencere yüksekliği.)

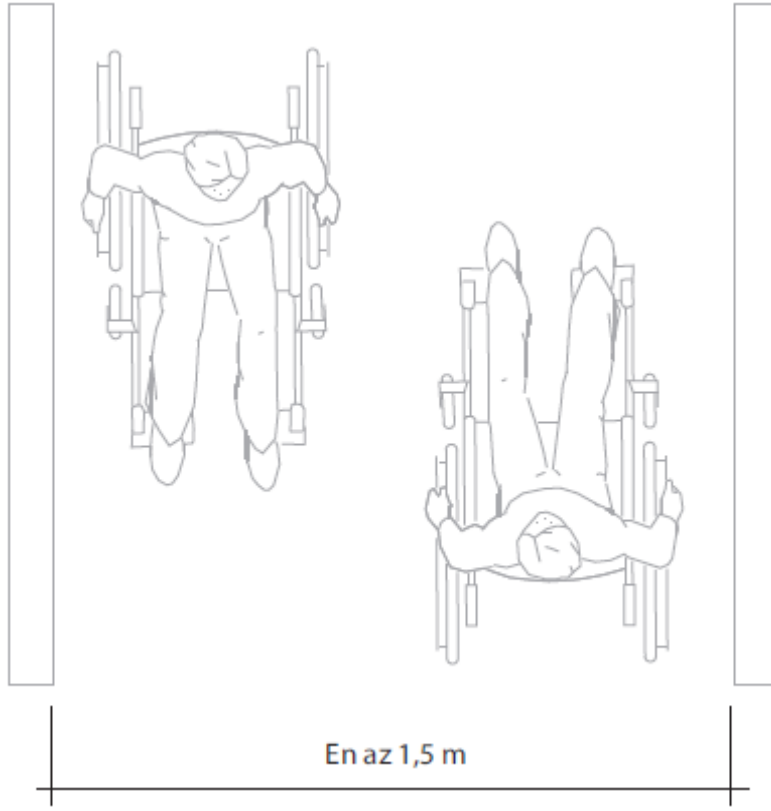
Yüzey dokusu (TS 9111'e göre): Zemin döşemesinin yüzey özellikleri iç mekanlar kadar dış mekanlar için de önem taşımaktadır. Ulaşılabilir güzergahların yüzeyi tekerlekli sandalye kullanan veya güçlüğüyle yürüyen insanlar için güvenli ve kullanılabilir nitelikte olmalıdır. Ulaşılabilir güzergahlar boyunca zemin ve döşeme yüzeyleri sert, sabit, sağlam, dayanıklı ve kaymayan özellikte olmalıdır. Halı kullanılıyorsa güvenli biçimde yere sabitlenmelidir. Doku ve dokuma yönü tekerlekli sandalyenin ve görme engellilerin hareketine engel olmayacak şekilde düzenlenmelidir. Halı kalınlığı 1,3 cm'yi geçmemelidir. Zemindeki ses yansıtıcı yüzeyler, görme engellilerin yön bulmalarına yardımcı olmaktadır. Gerekliğinde, gürültü ve titreşim yalıtımına uygun yer kaplaması kullanılmalıdır.

Bina İçi Yatay Dolaşım: Koridorlarda, odalarda bina içi kot farklılıklarında mutlaka ulaşılabilir güzergah genişliği sağlanmalı ve rampa düzenlemeleri yapılmalıdır. Kapılar önünde manevra genişlikleri ile ortak kullanılan telefon, ATM gibi cihazların önlerinde kullanım alanları düşünülmelidir (ADA,1994). Yapıyı kullanan tüm kullanıcılar için uygun düzenlemeler yapılmalıdır. Örnek olarak en az 90 cm eninde bir tekerlekli sandalye boşluğu bırakılmalı ve buna ulaşan güzergah üzerinde en az 1,5 m çapında bir dönüş alanı sağlayan manevra yapma alanı ile yatay ve düşey sirkülasyon sağlanmalıdır (ADA,1994).

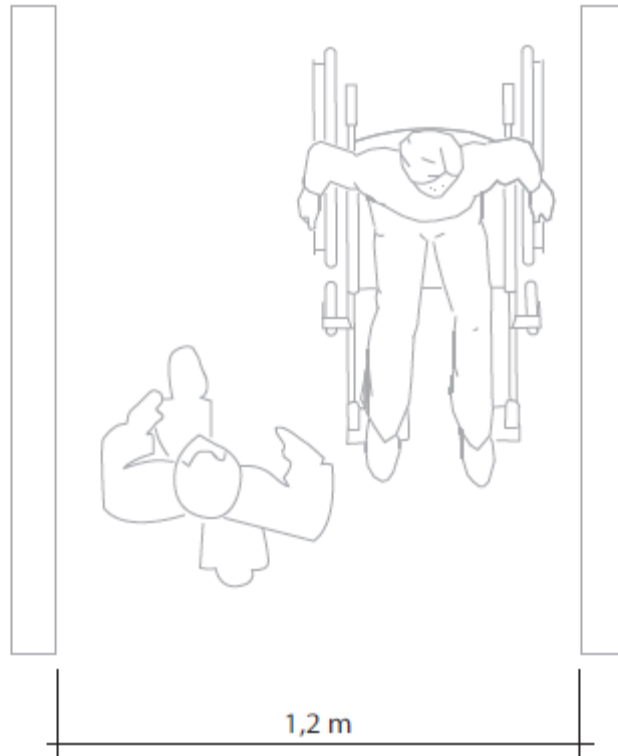
Standart olarak rahat geçiş için 81,5 cm`lik bir genişlik gereklidir (81,5 cm .ye her iki taraftan kolun sallanma açıklığı olan 5,1 cm ve objelerle veya diğer yürüyenlerle uygun açıklık mesafesi olan 2,5 cm (her iki taraftan) dahildir). Tekerlekli sandalye kullananlarla yürütme cihazı kullananlar için kısa mesafelerde 81,5 cm`lik genişlik yeterli ise de, bu en az 91,5 cm olmalıdır. Eğer iki yönlü geçiş varsa rahat bir ulaşım için 1,625 m gereklidir. Böyle yerlerde genişlik en az 1,525 m olmalıdır. 1,525 m`den daha dar olan yerlerde iki tekerlekli sandalye yan yana geçemeyebilir. Yürüeyebilen bir kişinin yürüyemeyen veya kısmen yürüeyebilen bir kişi ile yan yana geçebilmesi için en az 1,22 m genişlik gereklidir (TS 9111).

(Şekil 36. Bir tekerlekli sandalye için en az net geçiş genişliği.)

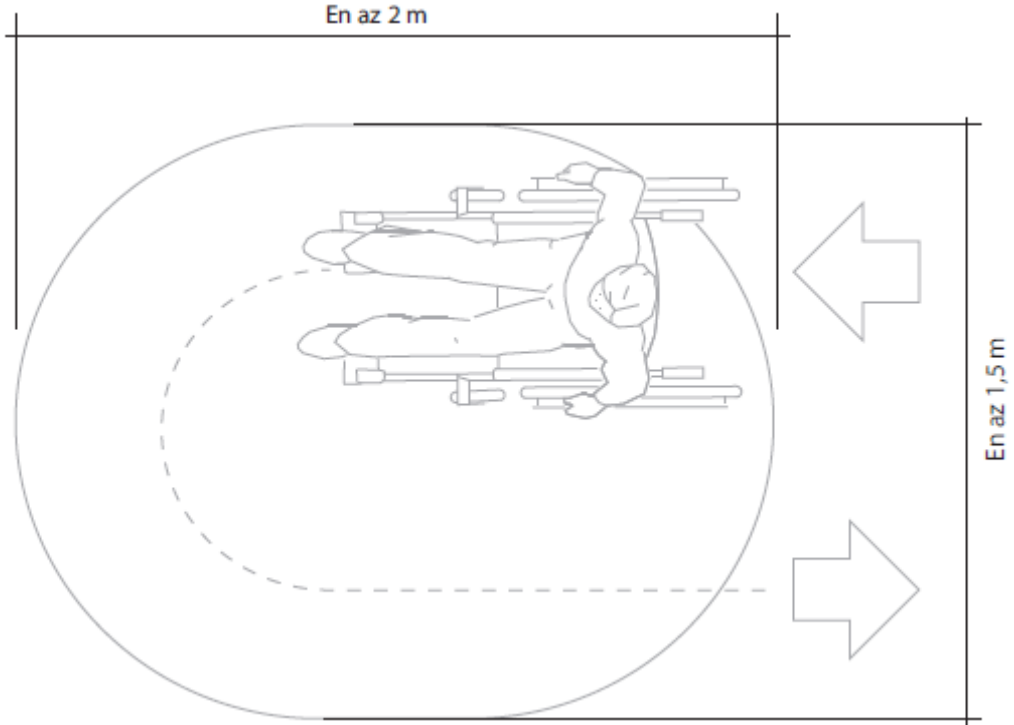

(Şekil 37. İki tekerlekli sandalye için en az net geçiş genişliği.)

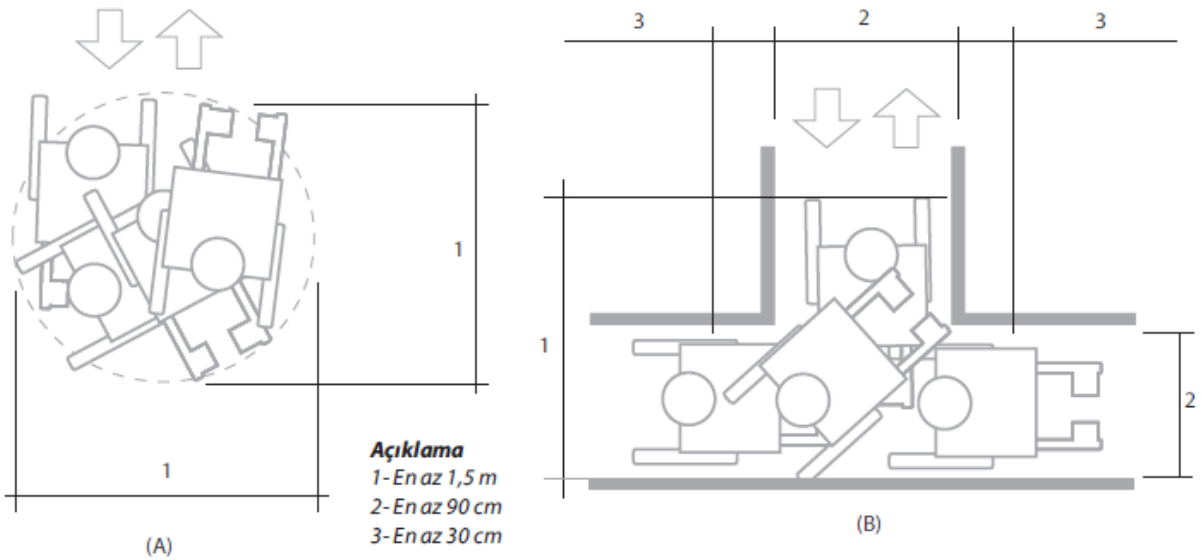

(Şekil 38. Tekerlekli sandalye ve bir yürüyen özürli için en az net geçiş genişliği.)

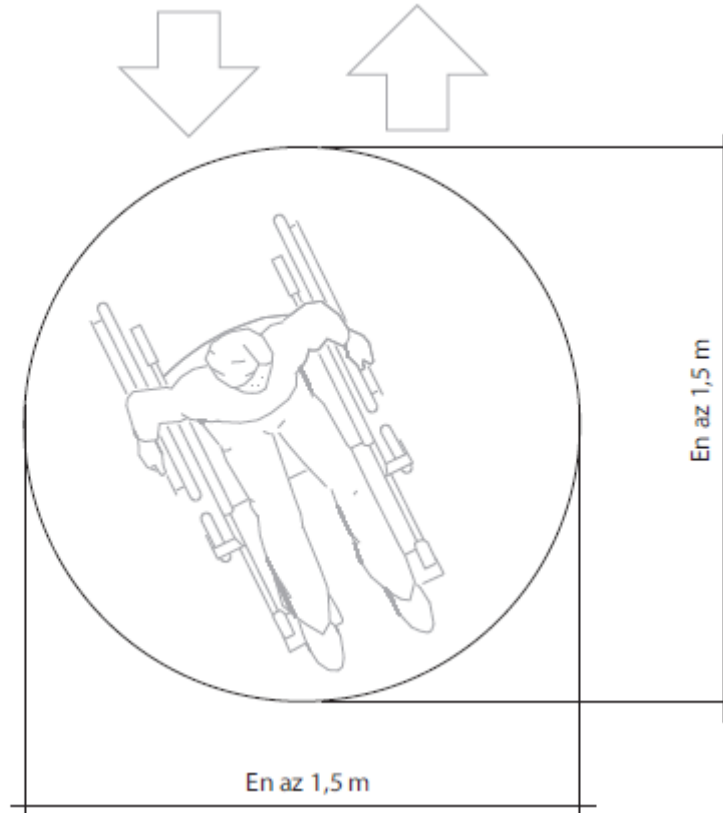
Tekerlekli sandalyenin 180° dönüşü için gerekli genişlik en az 1,5 m.dir. Tekerlekli sandalye kullananların kolayca U dönüşü yapabilmeleri için gerekli alanlar aşağıdaki şekillerde gösterilmektedir.

(Şekil 39. Tekerlekli sandalyenin U dönüşü yapabilmesi için gerekli alan.)

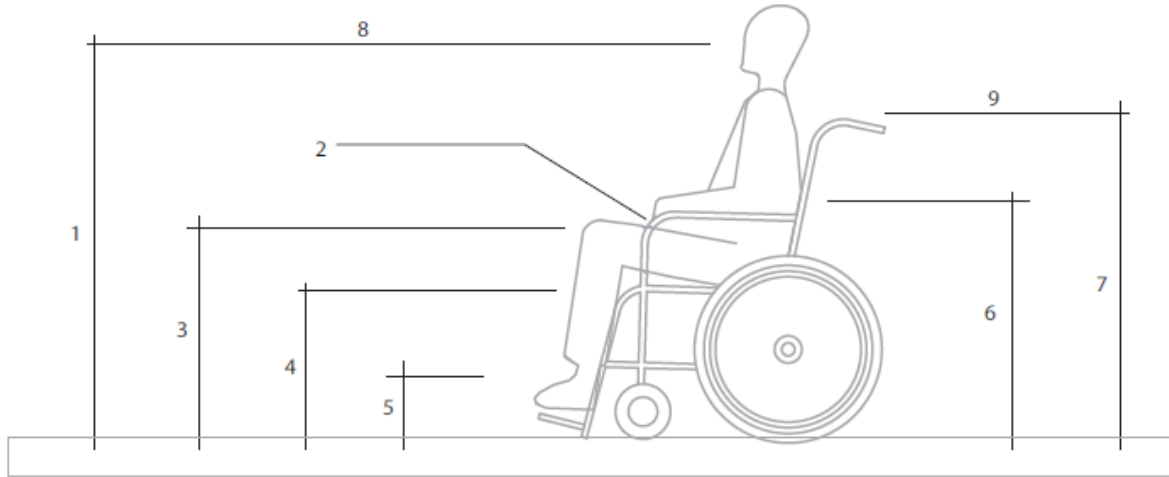

(Şekil 40. Tekerlekli sandalyenin U ve 90 derece dönüş yapabilmesi için gerekli alan.)

(Şekil 41. Tekerlekli sandalyenin dönüş alanı.)

Duran veya hareket eden bir tekerlekli sandalye için gerekli net zemin veya döşeme alanı 76 cm x 1,22 m.dir (TS 9111)

Açıklama

1 - Göz seviyesi 1,1-1,3 m

2 - Tekerlekli sandalye kolu

3 - Diz yüksekliği 68,5 cm

4 - Oturma yüksekliği 48,5 cm

5 - Ayak 20 cm

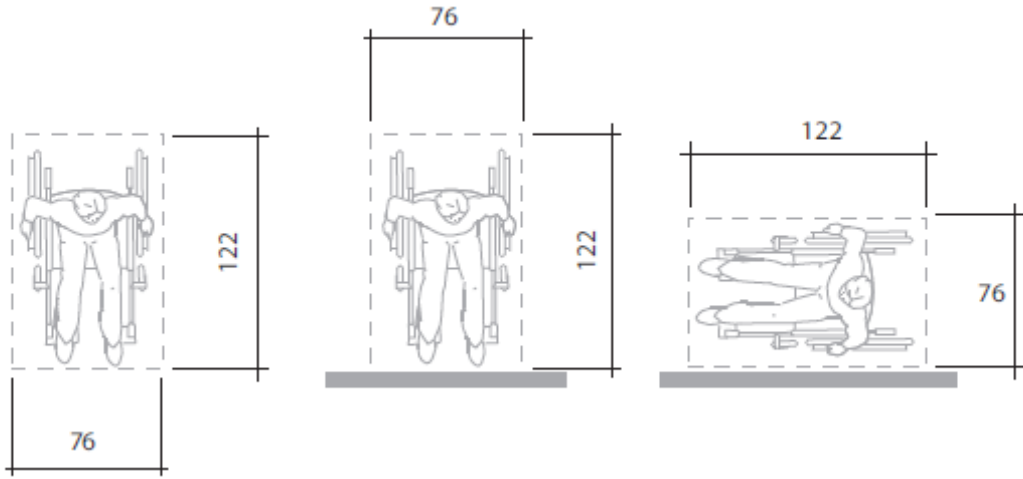
6 - 76 cm

7 - İtme kolu 90 cm

8 - Göz seviyesi

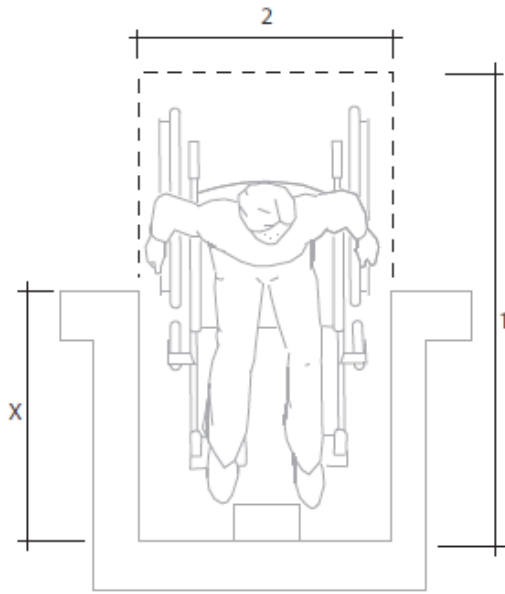
9 - Tutamak

(Şekil 42. Tekerlekli sandalyenin U ve 90 derece dönüş yapabilmesi için gerekli alan.)

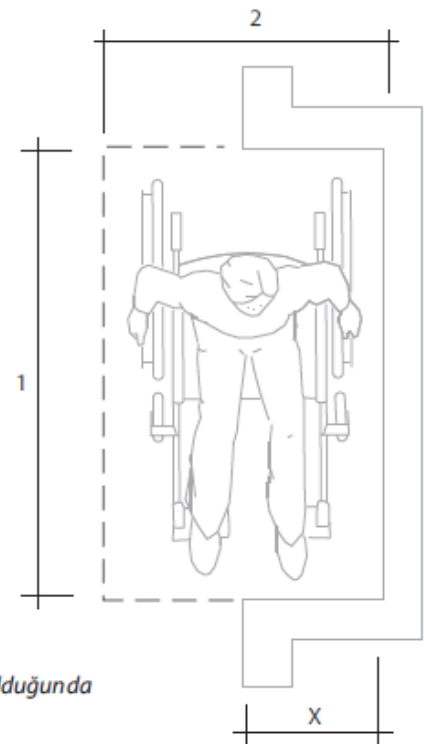

(Şekil 43. Boyut ve yaklaşma mesafesi.)

Eğer net döşeme alanı (kullanım alanı) bir niş içinde sınırlanmışsa veya diğer bir deyişle tekerlekli sandalyeyi tamamen veya kısmen içine alacak şekilde üç taraftan sınırlanmışsa manevra açıklığına yapılacak ilave aşağıda gösterildiği gibi olmalıdır.

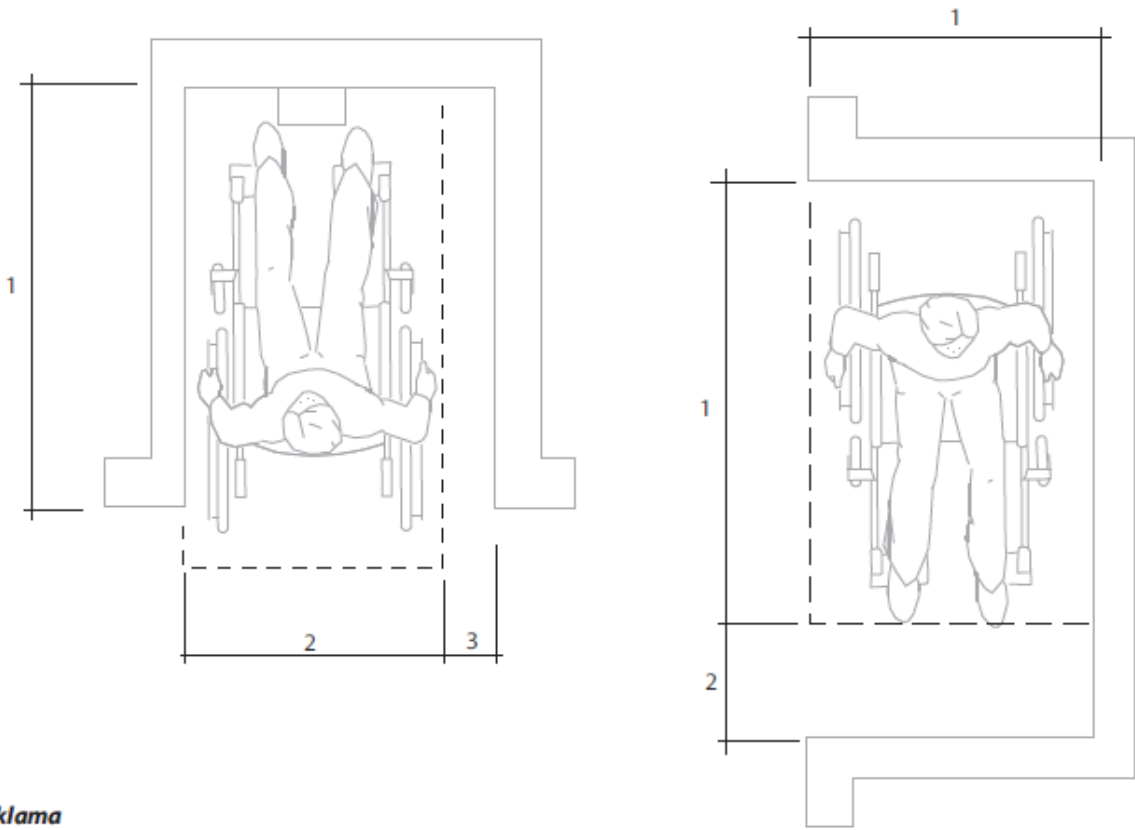

Açıklama
 $X \leq 61$ cm olduğunda
 1- 1,22 m
 2- 76 cm

Açıklama
 $X \leq 38$ cm olduğunda
 1- 1,22 m
 2- 76 cm

(Şekil 44. Niş içi yanaşma mesafeleri.)

Açıklama

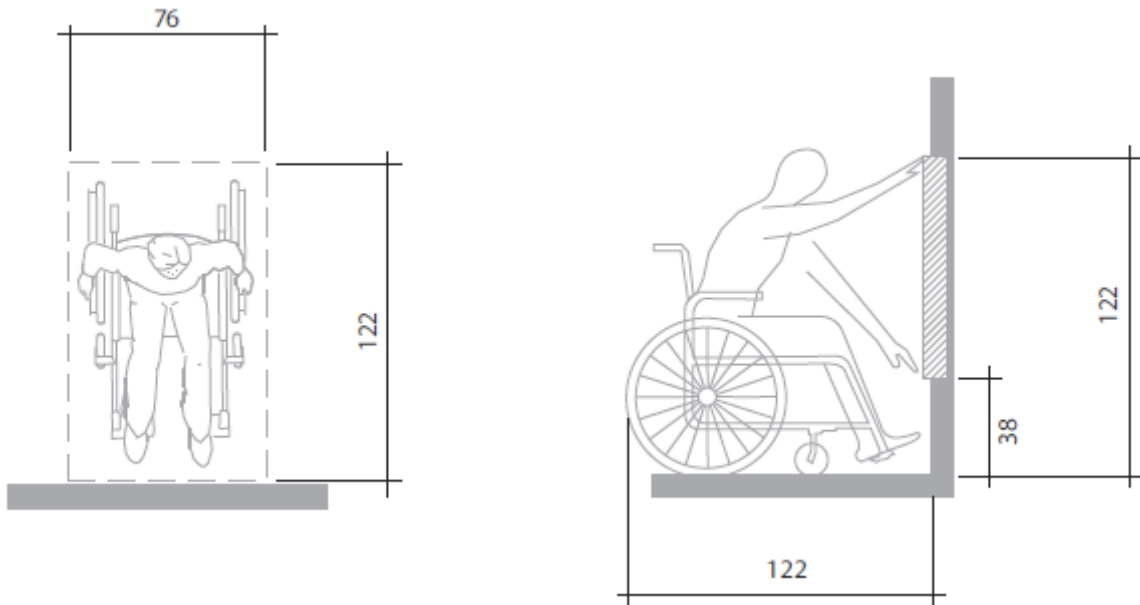
1- $1 > 61$ cm ise net manevra alanına
şekilde gösterildiği gibi 15 cm daha eklenir.
2- 76 cm
3- 15 cm cm.dir. (El kitabı)

Açıklama

1- $1 > 38$ cm ise net manevra alanına şekilde
gösterildiği gibi 30,5 cm daha eklenir.
2- 30,5 cm

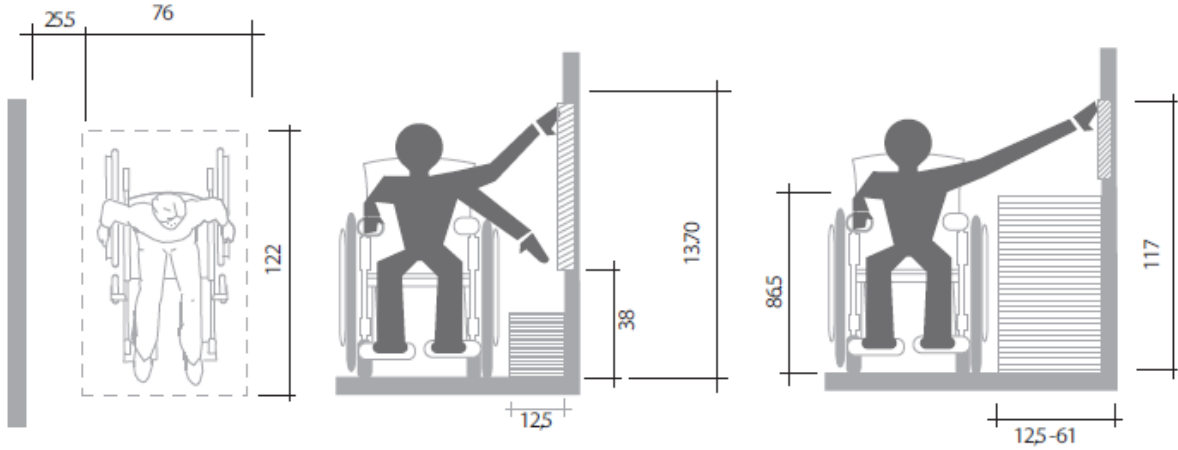
(Şekil 45. Niş içi yanaşma mesafeleri.)

Net döşeme mesafesi nesnelere sadece önden yaklaşıma izin verdiğinde önden yaklaşım için yükseklik en fazla 1,22 m, en az 38 cm olmalıdır (TS 9111).

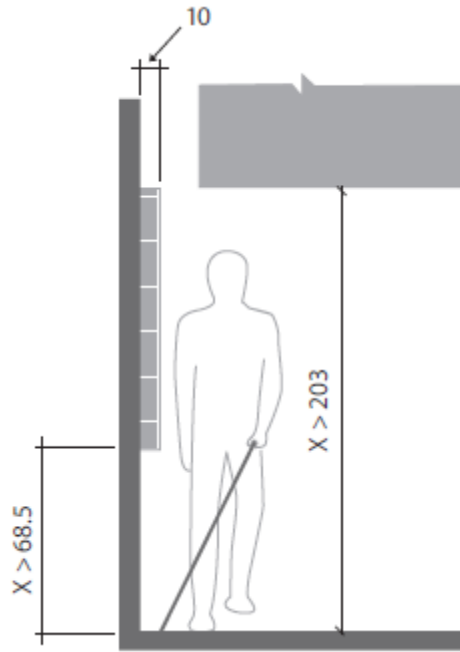
(Şekil 46. Önden yanaşma mesafesi.)

Net döşeme mesafesi tekerlekli sandalye kullanan kişiye paralel yaklaşıma müsaade ettiğinde, yandan yaklaşım yüksekliği yerden en fazla 1,37 m, en az 23 cm olmalıdır (TS 9111).

(Şekil 47. Nesne üzerinden yanaşma mesafelesi.)

Bina içi ulaşımında sık sık farklı düzenlemelere gidilmemeli, donatılar sabit tutulmalıdır. Gereksiz girinti ve çıkıntılardan kaçınılmalıdır. Yapılması mecburi olan girinti veya çıkıntıların (kolon vb.) köşeleri yuvarlatılmalıdır. Baş üstünde bulunan engeller, yerden en az 2,03 m yükseklikte yer almalıdır. Koridor genişliklerinde ise tekerlekli sandalye dönüş (manevra) mesafeleri dikkate alınmalıdır. Sirkülasyon alanlarında duvara monte edilmiş uygun yükseklikte tutunma barları bulunmalıdır. Sirkülasyon alanlarında kullanılacak radyatörlerde, dar kenarlı döküm veya çelik panel radyatör seçilmelidir (TS 9111).

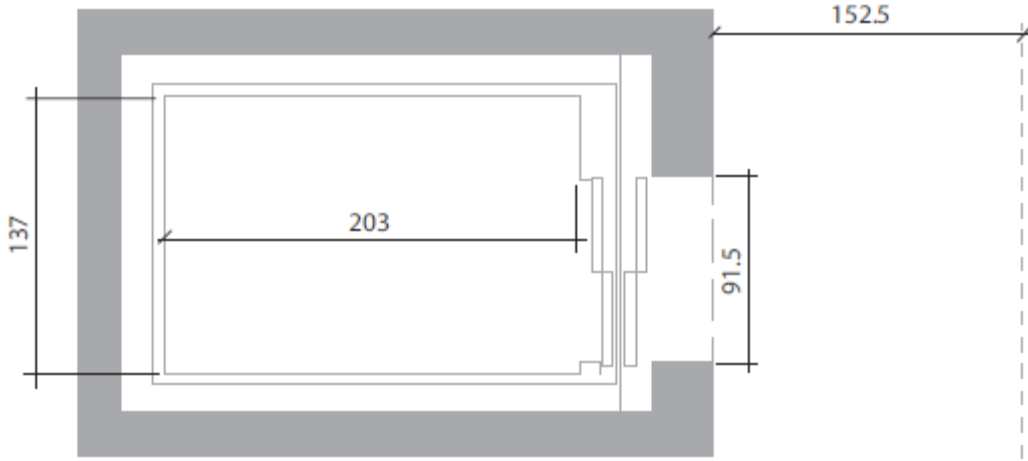
(Şekil 48. Engellere ait yükseklikler.)

Ulaşılabilir bir güzergahın net genişliği 1,5 m`den daha az ise, tekerlekli sandalyeler için 60 m`yi aşmayan uygun aralıklarla 1,5 m x1,5 m`lik geçiş mekanları konumlandırılmalıdır. İki yol veya koridorun T kavşağı kabul edilebilir bir geçiş alanıdır.

Bina İçi Düşey Dolaşım: Binaların içindeki katlar arası düşey dolaşım elemanları; rampa, asansör ve merdivenlerdir. Yürüme zorluğu çeken ya da görme engelliler için ise merdivenlerin gerekli düzenlemeler ile tasarlanması önemlidir. Asansörler ve merdiven asansörleri ile ilgili olarak aşağıdaki standartlara uyulmalıdır:

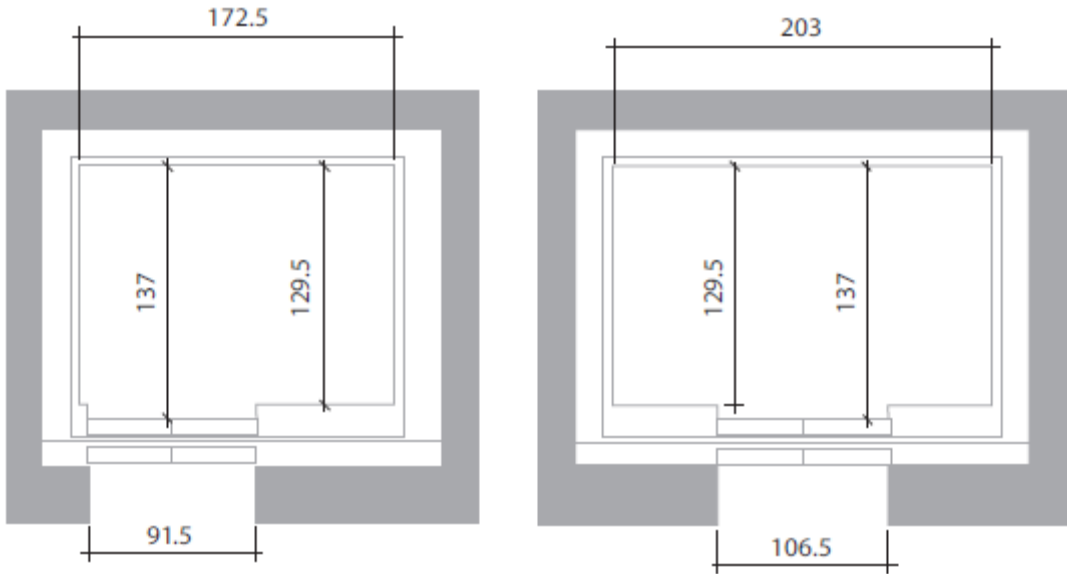
Asansörler: Asansör işlemleri otomatik olmalıdır. Her kabin yük sıfırken 1,3 cm toleransla kat seviyesinde durabilmelidir.

Kabin Önü: Asansör kabini önünde, kullanım amacına uygun yeterli alan bırakılmalıdır (Örneğin, 8 kişilik asansör önünde en az 1,525 m x 1,525 m`lik bir alan yeterlidir).

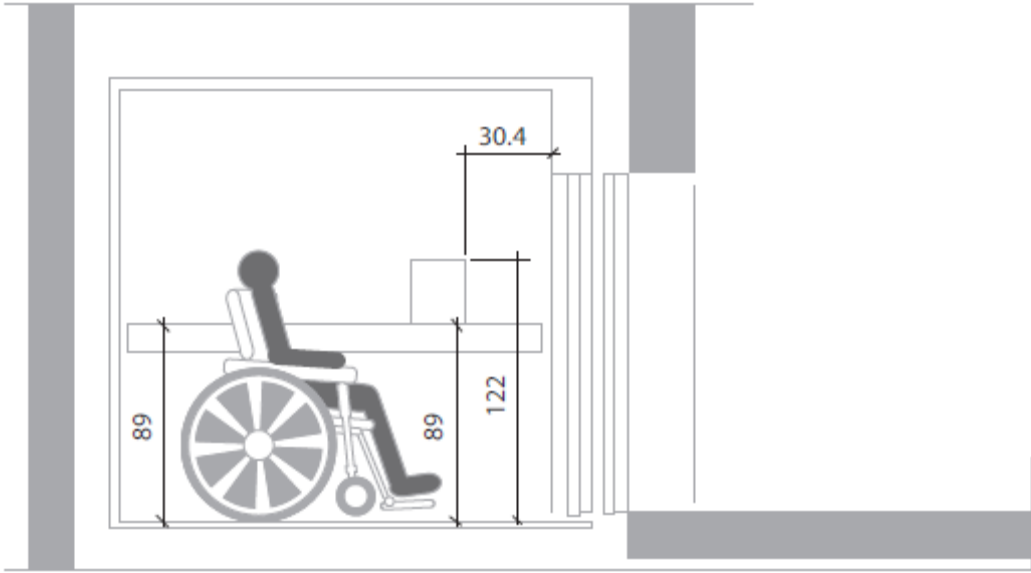

(Şekil 49. Asansörlere ait ölçüler.)

Kabin İçi: Tekerlekli sandalye girişine uygun ölçülerde, kontrole erişmek için manevra yapabilecek şekilde olmalıdır. Kabin içinde, yerden 85 cm - 90 cm yükseklikte tutunma barları olmalıdır. Kabin, zemini tutan halılarla kaplı olmamalıdır. Kabin içinde telefon bulundurulması ve açılır-kapanır küçük bir oturma yeri bulunması tavsiye edilir.

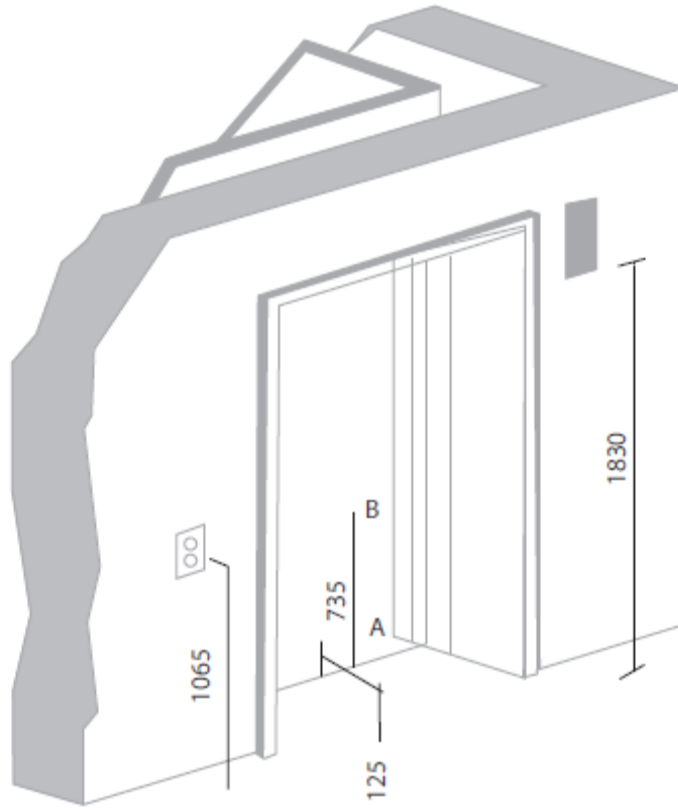
(Şekil 50. Asansörlere ait ölçüler.)

(Şekil 51. Kabin içi ölçüler.)

Kabin Dışı Kontroller:

Otomatik Açma Kapama Cihazı: Otomatik asansörlerde otomatik açma - kapama cihazı 12,5 cm ile 73,5 cm yükseklik arasında, kapıdan geçen bir engel karşısında harekete geçecek şekilde düzenlenmelidir. Bu cihaz en az 20 sn. etkin kalmalıdır.

(Şekil 52. Asansörler ile ilgili özellikler.)

Çağırma Düğmeleri: Çağırma düğmelerinin orta noktası yerden 1,065 m yükseklikte olmalıdır. Çağırma düğmelerinin en küçük boyutu en az 1,9 cm olmalıdır. Yukarı çıkışı gösteren düğme üstte olmalıdır .

Asansör İniş-Çıkışı Gösteren Düğmeler: Her asansör kabininin girişine çağırma hangi kabinin cevap verdiğini gösteren görölür ve duyulur bir sinyal konmalıdır. Ses sinyali yukarı yönde bir defa, aşağı yönde iki defa ses vermelidir. İniş-çıkışı gösteren düğmelerin orta noktası yerden en az 1,83 m yükseklikte olmalıdır. Görme elemanlarının en küçük boyutu en az 6,3 cm olmalıdır. Sinyaller çağırma düğmelerinin yakınından görülebilmelidir.

Kabin İçi Kontroller: Kontrol Paneli Düğmeleri: Kontrol paneli düğmelerinin, en küçük boyutu en az 1,9 cm olmalıdır. Düğmeler düzgün ve aralıklı, kabartma olmalıdır. Düğmeler bir sıra içinde düzenlenmeli ve soldan sağa okunmalıdır. Asansörde tehlike alarmı (acil durum sinyali) olması tavsiye edilir. Tehlike alarmı sadece ses ile sınırlı olmamalı, acil durumlarda kullanılmak üzere hem görsel hem de kabartma yazı ile hazırlanmalıdır .

Dokunulur ve Görölür Kontrol İndikatörleri: Bütün kontrol düğmeleri, standard alfabetik karakterli harfler ve numaralar ile kabartma olarak yapılmalıdır. Kabartma karakterler ve semboller aşağıdaki özelliklere uygun olmalıdır:

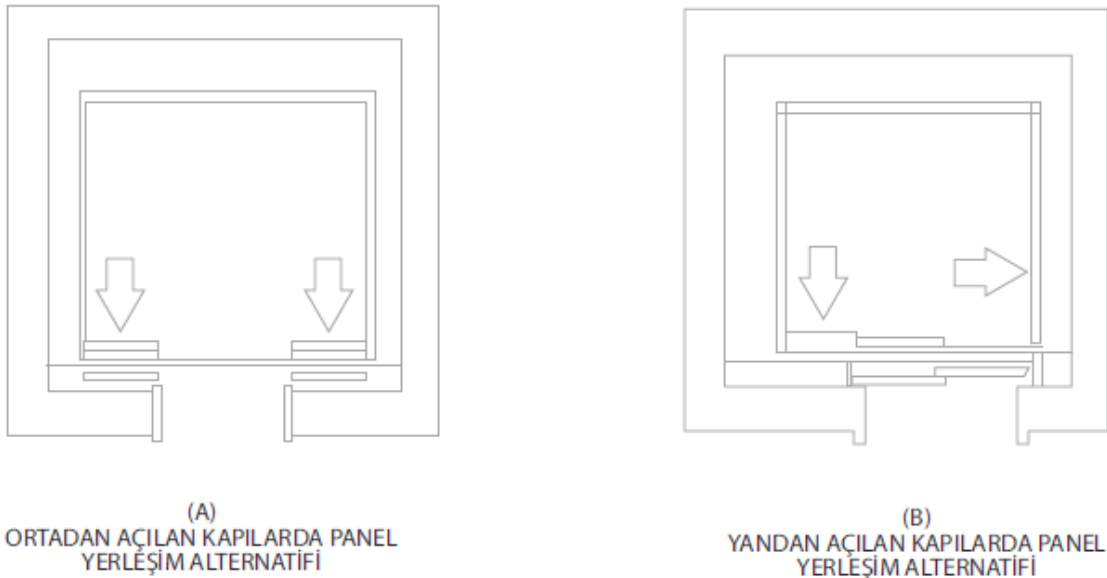
- Harfler ve rakamların genişlik - yükseklik oranı 3:5 ve 1:1 arasında olmalıdır
- Karakter ve semboller buldukları zeminle zıt renkli olmalıdır.
- Açık renkli karakterler koyu zemin üzerinde, koyu renkli karakterler açık zemin üzerinde olmalıdır.
- Karakterler, semboller en az 0,08 cm kabarıklıkta olmalıdır. Kabartma rakam ve numaralar büyük harf karakterinde olmalıdır.
- Kabartma karakter veya semboller en az 1,6 cm yükseklikte olmalı ancak 5,1 cm`den büyük olmamalıdır.
- Ana giriş katının çağırma düğmesi, kat düzenlemelerinin solunda, kabartma bir yıldızla belirtilmelidir.

- Kontrol düğmeleri için bütün kabartma düzenlemeler, kullanacakları düğmenin hemen solunda olmalıdır.

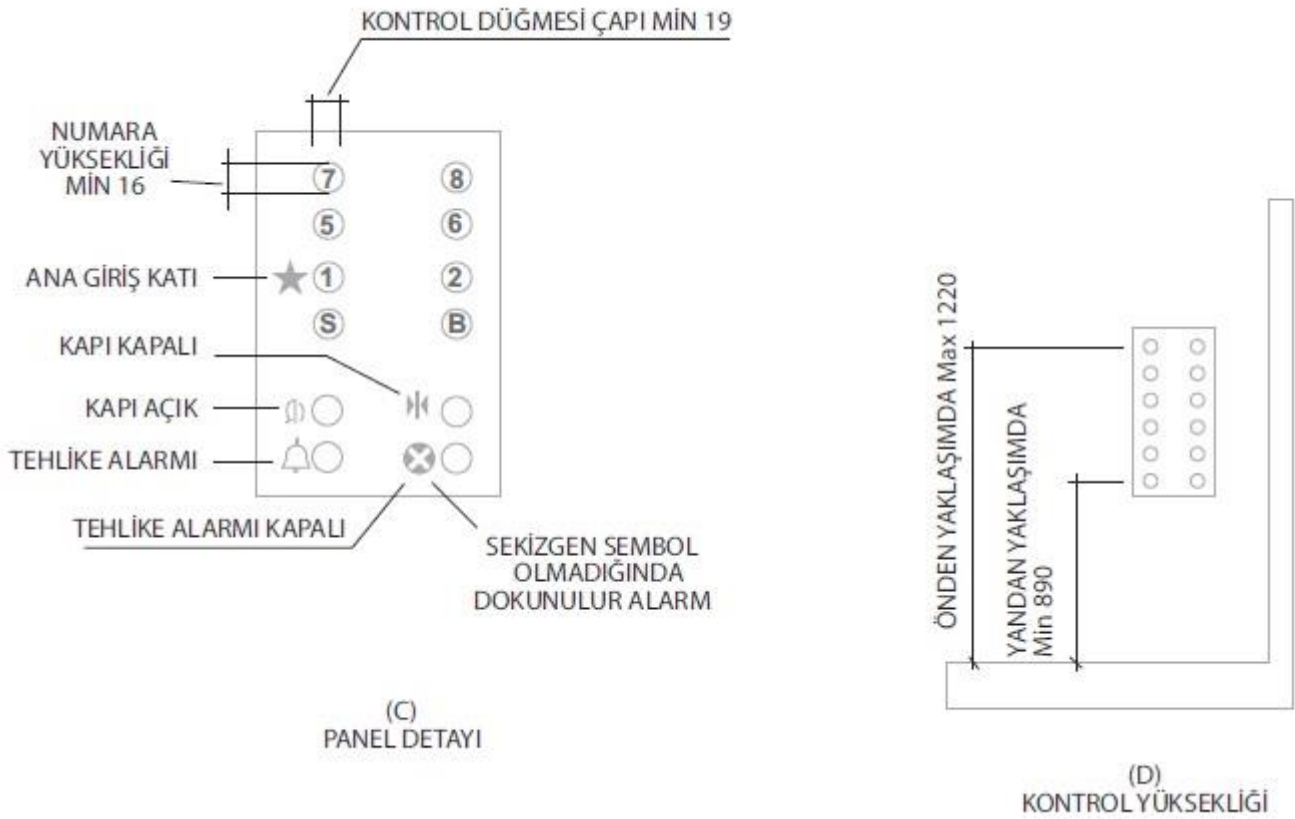
Duyulur Kontrol İndikatörleri: Kabin içinde katları belirten sesli bir sistem bulunmalıdır. Kabin katlardan geçerken veya durduğunda ilgili düğme yanmalı ve ses sistemi harekete geçmelidir. Ses 20 db`den az, frekansı da 1500 Hz`den fazla olmamalıdır. Ses sinyali yerine otomatik anons cihazı da kullanılabilir.

Yükseklik: Kabartma bütün kat düğmeleri, yandan yaklaşımlarda yerden en fazla 1,37 m, önden yaklaşımlarda yerden en fazla 1,22 m yükseklikte olmalıdır. Acil durum alarmı ve acil durum düğmelerini kapsayan acil durum kontrolleri panelin en altında gruplandırılmalı ve orta çizgi yüksekliği yerden 89 cm`den az olmamalıdır .

Kapılar: Asansör kapısı otomatik veya foto-selli olmalı ve net açıklığı 91,5 cm`den az olmamalıdır .

(Şekil 53. Asansörler ile ilgili özellikler.)

(Şekil 54. Asansörler ile ilgili özellikler (ölçüler mm`dir.)

Çıkışlar (TS 9111`e göre): Ulaşılabilir mekan veya öge olarak hizmet veren ulaşılabilir güzergahlar, acil durum çıkışı veya ulaşılabilir bir kurtarma yardım alanına bağlantı sağlayıcı olarak da hizmet verebilir.

Çıkışa erişim, çıkışlar ve tahliye ulaşılabilir çıkış yolları kapsamında ele alınmalıdır. Merdiven, basamak ve yürüyen merdiven ulaşılabilir çıkış yollarında bulunmamalıdır. Çıkışın üstünde veya aşağısında katları olan çok katlı binalarda tahliye asansörleri de ulaşılabilir çıkış yollarının bir elemanı olarak kullanılabilir. Yeni inşaatta ise, otomatik denetimli bir yağmurlama sistemi bulunmuyorsa, kurtarma yardım alanlarının bulunması gerekir.

Bir kurtarma yardım alanı aşağıdakilerden biri olmalıdır:

- Dumana karşı korunaklı bir mekanda merdiven sahanlığının bir kısmı.
- Yerel koşullara uygunsuz çıkış merdivenine bitişik konumdaki dış balkonun bir kısmı. (Kurtarma yardım alanına 6 m mesafe içinde

konumlanmış olan bina içine açılışlar $\frac{3}{4}$ saatlik yangın korumasına sahip yangın toplanma alanları ile korunmalıdır.)

- Çıkış mekanına bitişik konumda olan bir saatlik yangın dayanımı olan koridorun bir kısmı.
- Bir çıkış mekanına bitişik konumdaki koridor ve açılışlar için gerekli olan yangına dayanıklılık standartlarıyla benzer standartlarda inşa edilen bir giriş holü (antre).
- Dışarı çıkılan ve binanın içinden en az bir saat yangına dayanıklı kapılarla ayrılmış olan bir çıkış mekanı içindeki merdiven sahanlığının bir bölümü.
- Binanın diğer kısımlarından duman bariyeri ile ayrılmış yerel yönetim tarafından da onaylanmış olan bir alan veya oda.

Duman bariyerleri, kurtarma yardım alanı veya odaya bitişik konumda olmalı ve en az bir saat yangına karşı dayanıklı olmalıdır. Duman bariyerlerindeki kapılar sıkıca tespit edilmiş, yangına dayanım süresi 20 dakikadan az olmayan, kendi kendine kapanan veya otomatik kapılar olmalıdır.

Kurtarma yardım alanı veya odanın, çıkış mekanına doğrudan çıkışı olmalıdır. Kurtarma yardım alanı veya odadan çıkılan çıkış mekanının yangına karşı dayanıklılığı da aynı düzeyde olmalıdır.

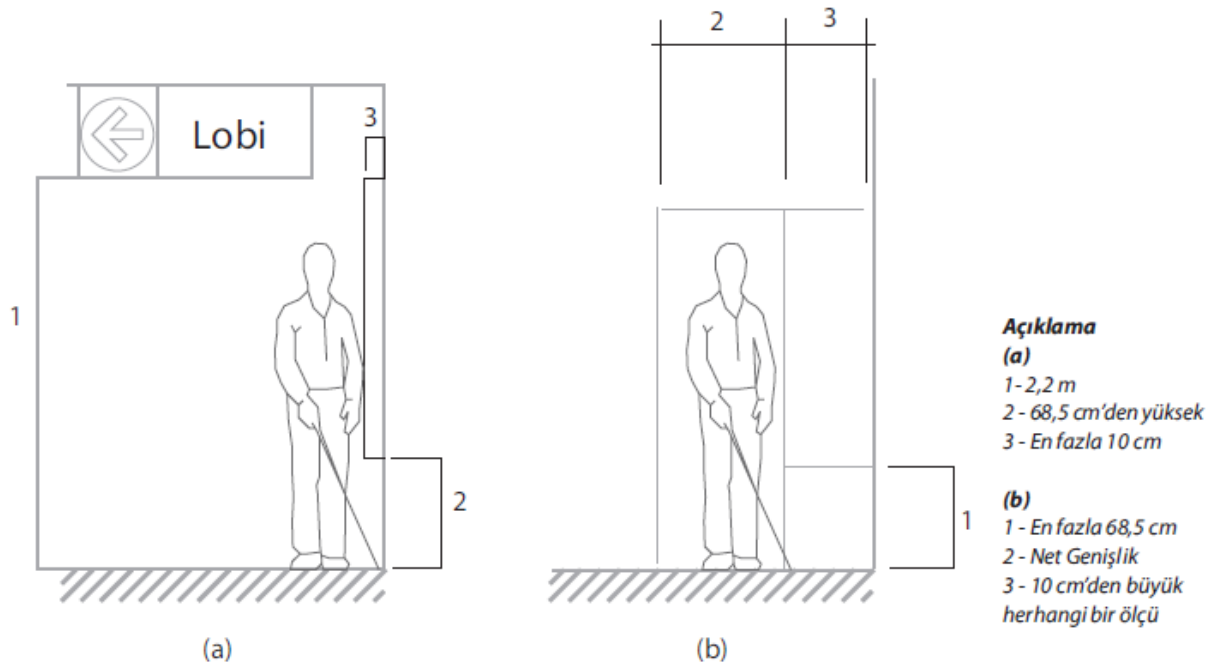
Bir asansör önü boşluğu da asansör kabinleri ve bitişik lobilerdeki gibi, yönetmeliklerdeki dumandan korunma standartlarına ve bu çalışmadaki ölçü, iletişim ve işaretleme gereklerine uygun olmalıdır. Böyle bir sistem her katta konumlanan duman algılayıcılar ile harekete geçmelidir. Bu sistem, yangına en az iki saat dayanıklılığı olan konstrüksiyonla binanın diğer kısımlarından ayrılmış olmalıdır.

Herbir kurtarma yardım alanında herbiri en az 76 cm x 1,22 m ölçülerinden küçük olmayan en az iki ulaşılabilir alan bulunmalıdır. 76 cm x 122 cm ölçülerindeki bu kurtarma yardım alanı her 200 kişi için kat başına 1'den az olmamalıdır. İstisna: Eğer kullanıcı sayısı 200'den az ise yerel yönetim bu kurtarma yardım alanının boyutlarını azaltabilir.

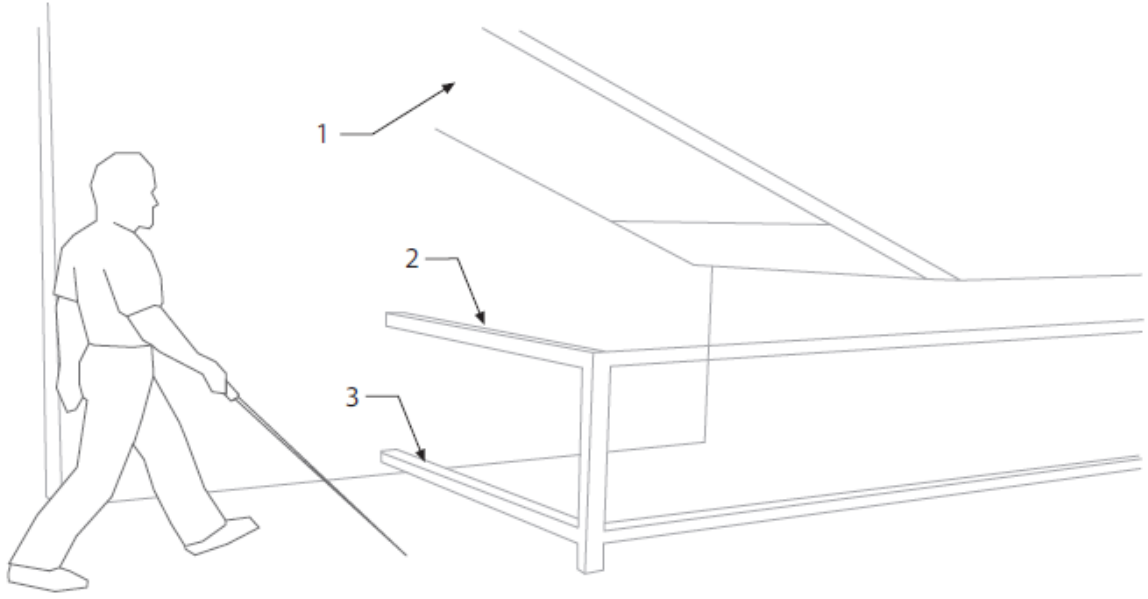
Kurtarma yardım alanı için görülebilir işaretleme gereksinimi bulunmaktadır. Kurtarma yardım alanına erişimi gösteren yanıp sönen bir elektrik butonu kadar basit bir önlemlerle işaretleme sağlanabilir. Kurtarma yardım alanı olarak ayrılan her yer bu alanın işlevini gösteren uluslararası ulaşılabilirlik sembolü ile belirtilmelidir.

Acil durum iletişiminin yalnızca ses ile sağlanması, işitme veya konuşma engelli kişilerin güvenliğini tehlikeye düşürebilir. Kurtarma yardım alanı ile bina ana girişi arasında görsel ve işitsel sinyaller kullanarak iki taraflı bir iletişim biçimi sağlanmalıdır.

Koridorlar Ve Holler (TS 9111'e göre): Bina içindeki koridorların engelsiz net açıklığı en az 90 cm, yerden net yüksekliği ise en az 2,2 m olmalıdır. Bu alan içinde yatay veya dikey bir engel bulunmamalıdır. Bu yükseklik hol üzerinde bulunan merdiven altları için de sağlanmalıdır.

(Şekil 55. Koridorlarda baş üst boşluğu.)

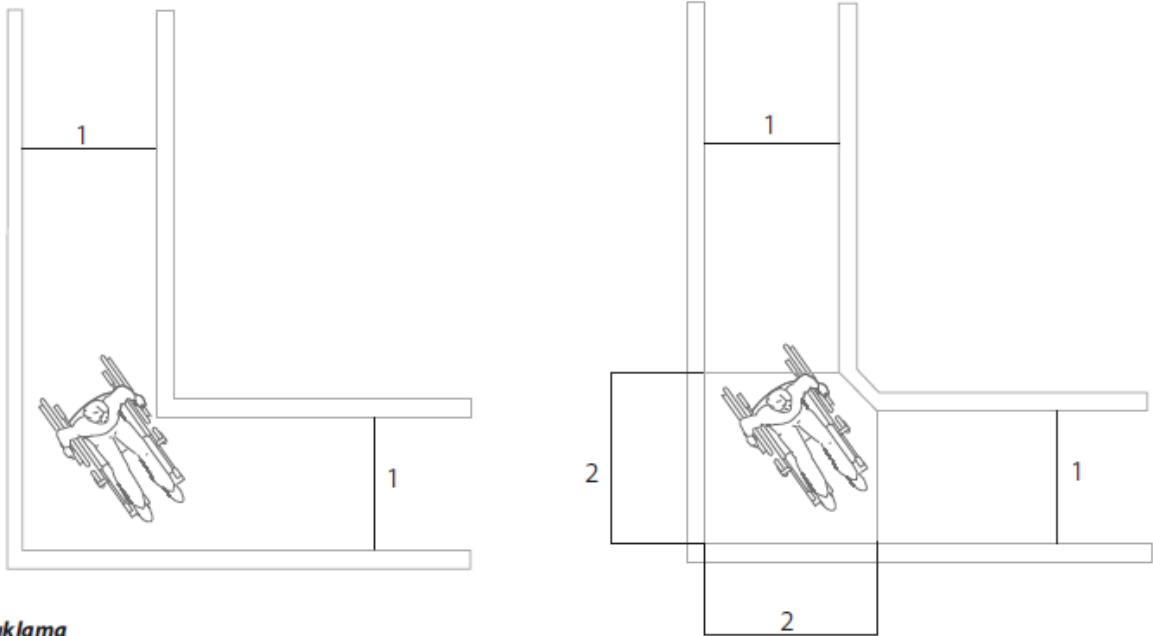
Açıklama

1- En az 2,2 m net yükseklik

2- Güvenlik korkuluğu

3- Bastonla hissedilebilir güvenlik korkuluğu

(Şekil 56. Koridorlarda merdiven altında baş üst boşluğu.)

Açıklama

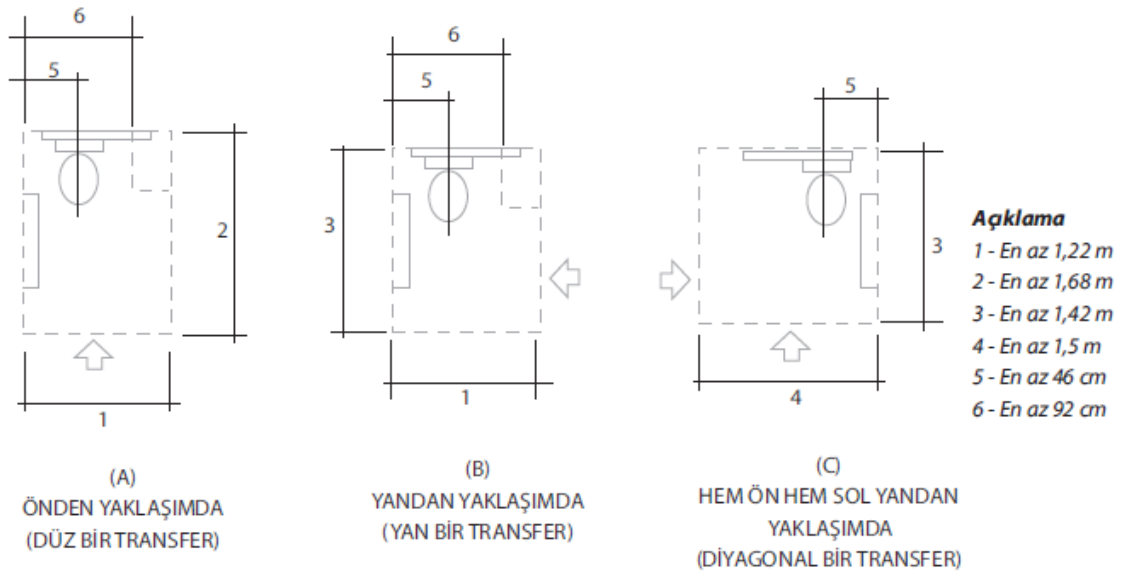
1- En az 1,2 m

2- En az 1,5 m

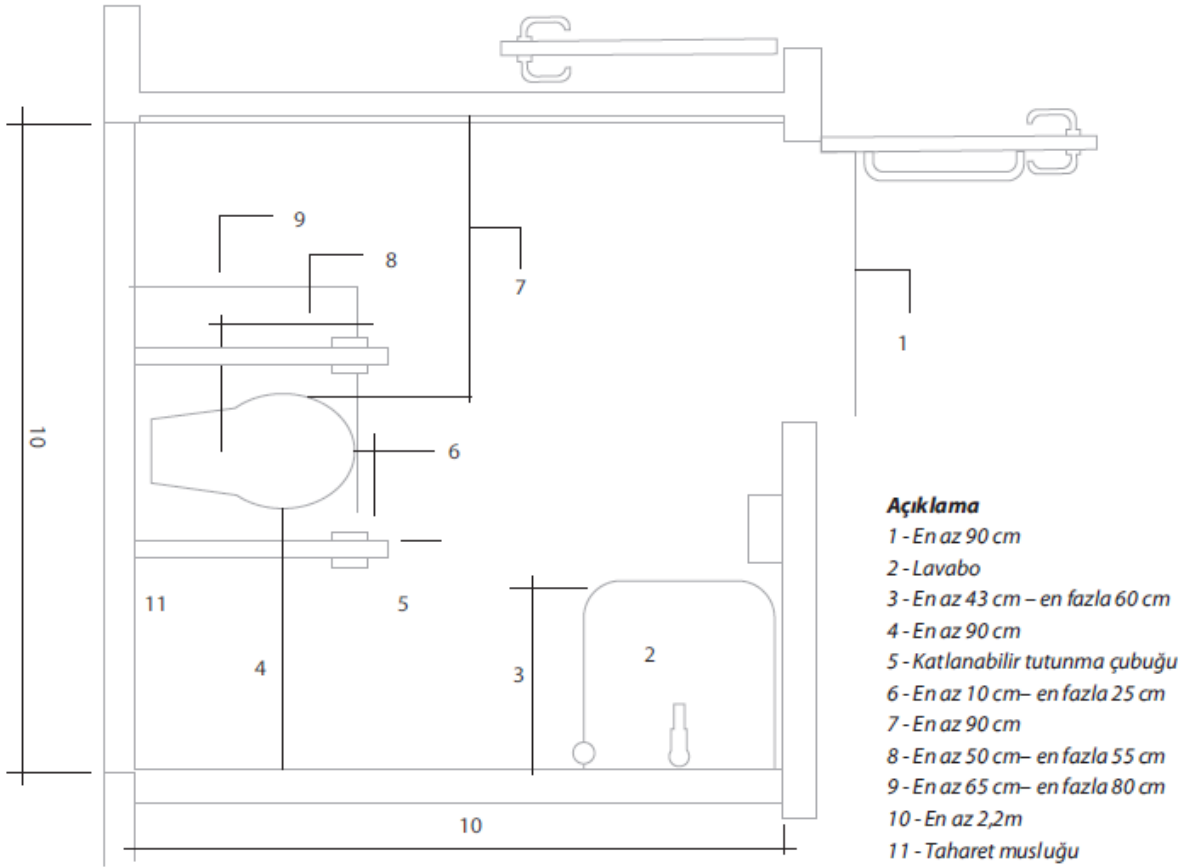
(Şekil 57. 90 derece dönüş için en az ve tavsiye edilen koridor genişlikleri.)

Tuvaletler (TS 9111'e göre): İşhanı, büro, çarşı, pasaj, mağaza gibi binalarla, otel ve benzerlerinde en çok 25 kişiye; sinema, tiyatro gibi umumi binalarda ise en çok 50 kişiye, en az 1 kadın ve 1 erkek ve engelliler için de en az 1 kadın, 1 erkek olmak üzere standardına uygun tuvalet, pisuar ve lavabo yapılması gereklidir.

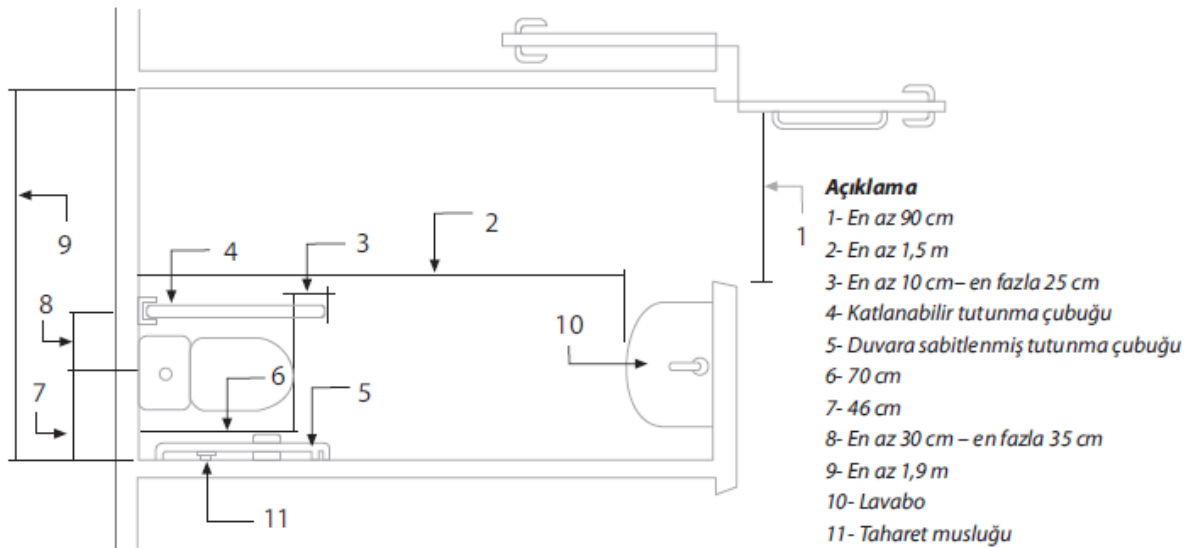
Plan ve Net Kullanım Alanı: Tuvaletler ulaşılabilir bir güzergahta yer almalıdır. Tuvaletlerde zemindeki minimum zemin yüzeyi sol taraftan veya sağ taraftan yaklaşıma göre düzenlenebilir. Kapı dışarı açılmak koşulu ile minimum net zemin yüzeyi genişlik ve derinlikleri, önden yaklaşımda (düz bir transfer için) 1,22 m X 1,675 m; sağ yandan yaklaşımda (diyagonal bir transfer için) 122 cm X 142 cm ve hem ön hem sol yandan yaklaşımda (yan bir transfer için) 1,5 m X 1,42 m ölçülerinde olmalıdır. Klozet yerleştirilirken orta aksın yan duvardan uzaklığı en az 46 cm ve toplamda klozetin oturduğu yerin net genişliği en az 92 cm olacak biçimde düzenlenmelidir. Tuvaletlerde klozet kullanılmalıdır.

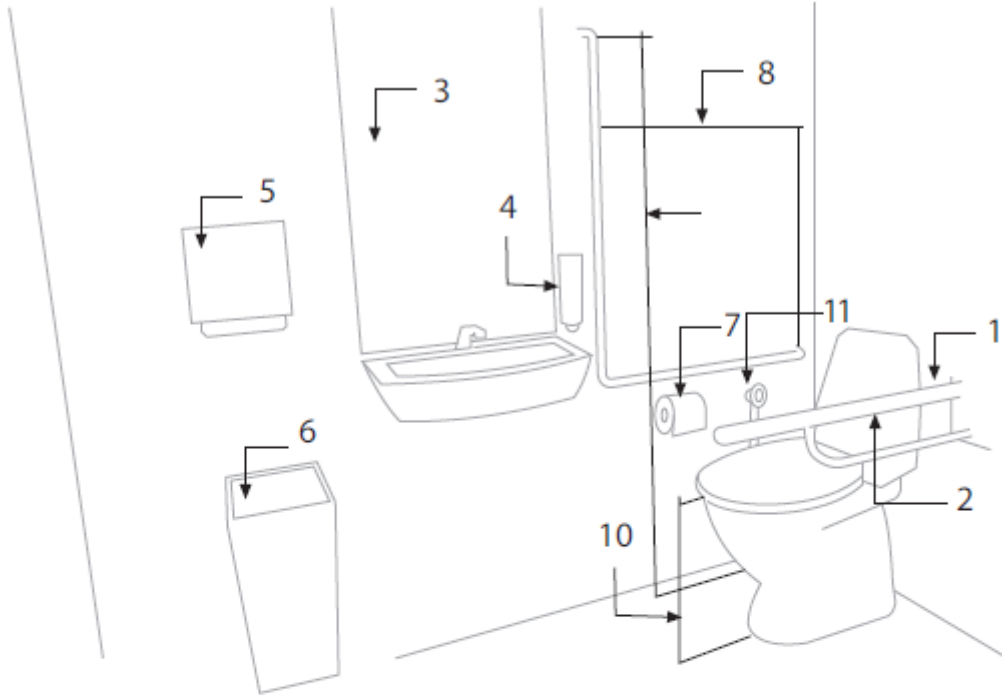
(Şekil 58. Tuvalet ölçüleri.)

(Şekil 59. TS 9111'e göre klozete her iki taraftan yatay transfer örneği.)

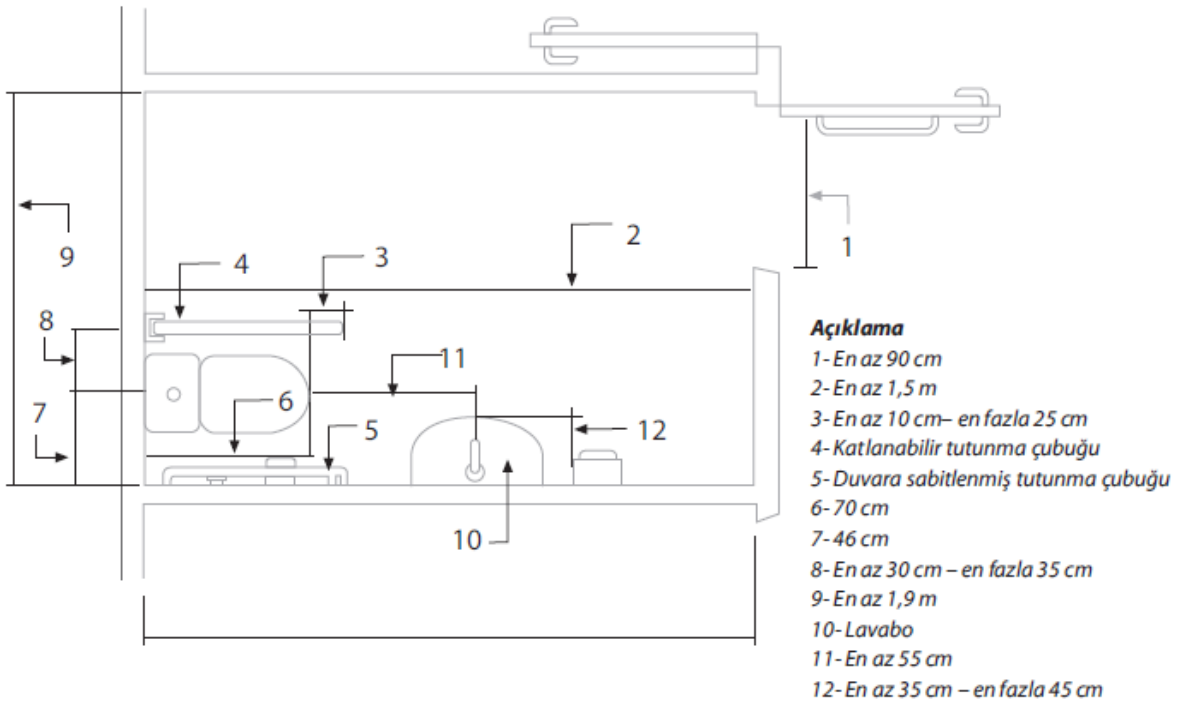
(Şekil 60. TS 9111'e göre klozete tek taraftan yatay transfer örneği (geniş tuvaletler için).)

Açıklama

- 1 Katlanabilir tutunma çubuğu
- 2 Tutunma çubukları klozet yüksekliğinden 25-35 cm daha yukarıda olmalıdır
- 3 Aynanın yerden yüksekliği en fazla 90 cm- aynanın en üst noktası en fazla 1,9 m'de olmalıdır
- 4 Sıvı sabunluğun yerden yüksekliği 80 cm-1,1 m
- 5 Kağıt havluluk veya el kurutma makinesi yerden yüksekliği 80 cm-1,1 m
- 6 Çöp kutusu
- 7 Tuvalet kağıdı (En az 43 cm - en fazla 48 cm yüksekliğe yerleştirilmiş)
- 8 En az 60 cm
- 9 En az 1,7 m
- 10 En az 43 cm – en fazla 48 cm
- 11 Taharet musluğu (En az 43 cm - en fazla 48 cm yüksekliğe yerleştirilmiş)

(Şekil 61. TS 9111'e göre tuvalet örneği)

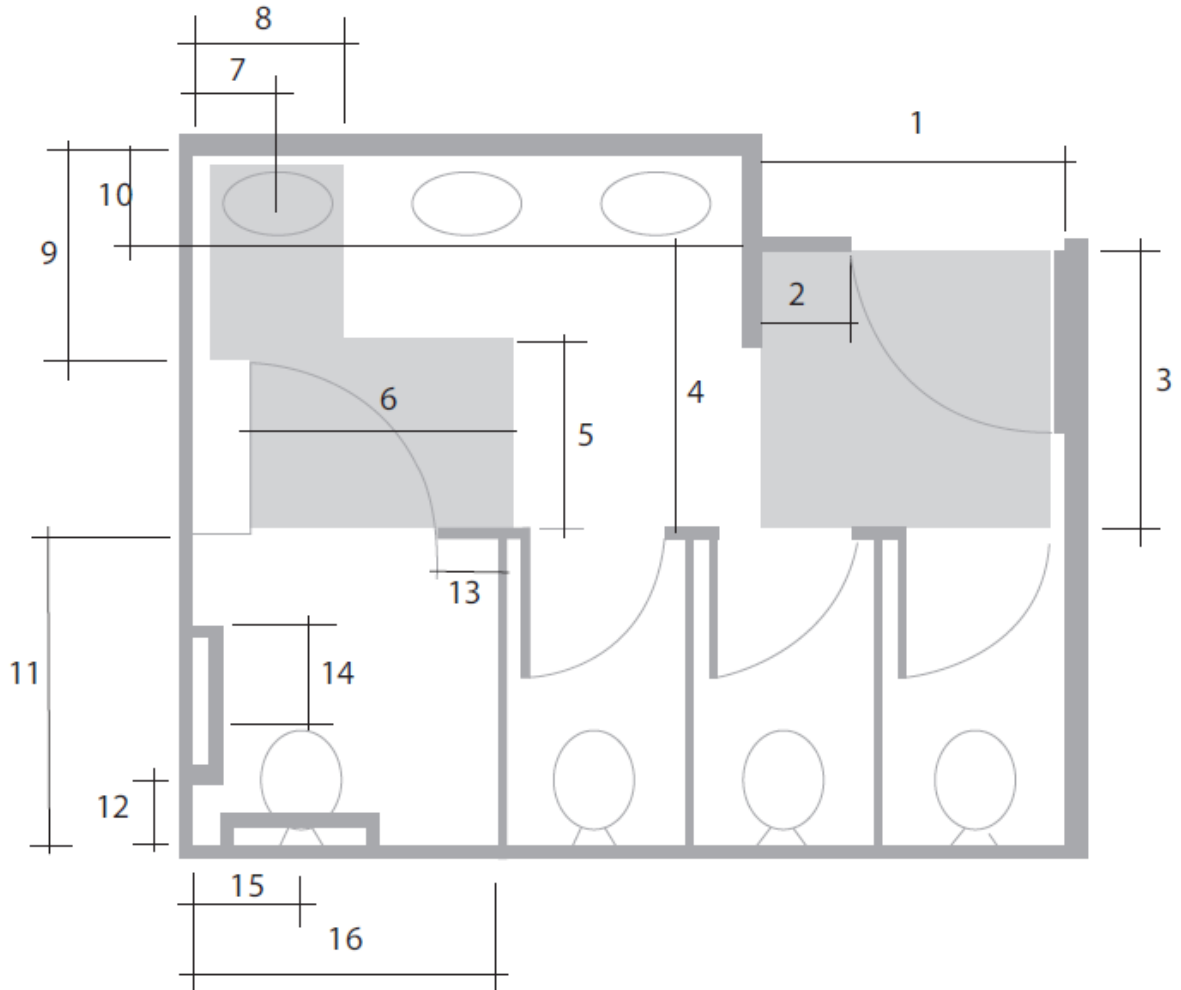
(Şekil 62. TS 9111'e göre klozete tek taraftan yatay transfer örneği (dar tuvaletler için).)

Döşeme: Tuvaletlerin döşemesi tekerlekli sandalyenin hareketine engel olmayacak biçimde, seviye farksız düzenlenmelidir. Girişte seviye farkı varsa 0,6 cm`den fazla olmamalıdır. 0,6 cm ile 1,3 cm arasındaki seviye farklılıkları 1/2den fazla olmayan bir eğimle bağlanmalıdır. Banyo ve tuvalet giderleri kapı önünde su birikmesini önleyecek biçimde tasarlanmalıdır. Zemin ve döşeme yüzeyleri kaymayan (ıslak/kuru) özellikte olmalıdır.

Kapılar: Mentşeli kapılar en az 90 derece açılabilmelidir. Kapılarda net açıklık en az 90 cm olmalıdır.

Kabinler: Tuvalet kabinleri ulaşılabilir bir güzergahta yer almalıdır. En az 1,5 m genişliğindeki standart bir tuvalet kabininin net derinliği klozet duvara monte edilmiş ise 1,42 m, yere monte edilmiş ise 1,5 m`den az olmamalıdır. Işık kontrol düğmeleri tuvalet kabinlerinin içinde olmalı veya biri girdiğinde ışık otomatik olarak yanmalıdır. Tuvalet kabinleri ölçüleri, yaklaşım ve transfer yönüne göre, klozet önünde sağlanması gereken minimum net zemin yüzeyi ebadına göre belirlenmelidir. Engellilerin tuvalet ve banyoda kalma zamanları uzun olduğundan, tuvalet bölmesi ile banyo mümkün olduğunca ayrı

düzenlenmelidir. Kamu kullanımına açık engelli tuvaletlerinde acil durum çağrı aparatı, klozetten ve yere düştüğünde yetişilebilecek şekilde, iple çekilerek çalıştırılabilir özellikte olmalıdır.

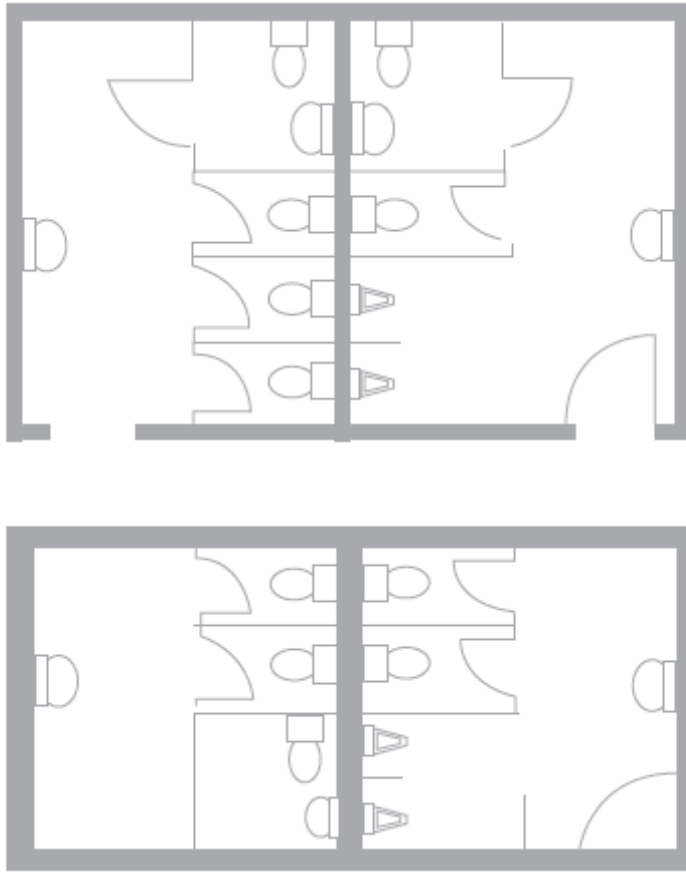
Açıklama

- 1- En az 1,5 m
- 2- En az 60 cm
- 3- En az 1,5 m
- 4- En az 1,4 m
- 5- En az 1,22 m
- 6- En az 1,5 m

- 7- En az 46 cm
- 8- En az 76 cm
- 9- En az 1,2 m
- 10- En fazla 49 cm
- 11- En az 1,5 m
- 12- En fazla 30 cm
- 13- 30 cm

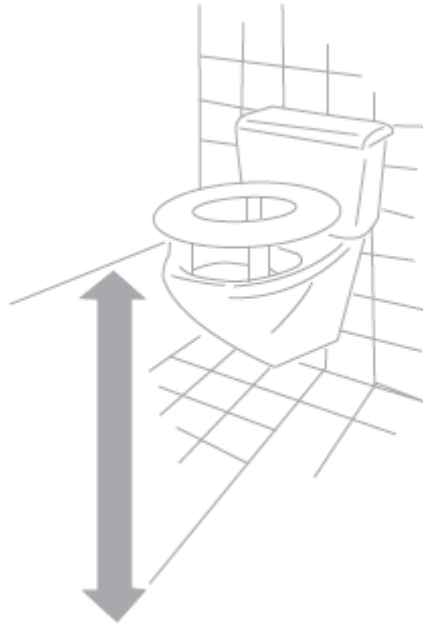
- 14- En az 45 cm
- 15- 46 cm
- 16- 1,68 m (önerilen)

(Şekil 63. TS 9111'e göre birden fazla kabini bulunan umumi tuvalet ve ölçüleri.)

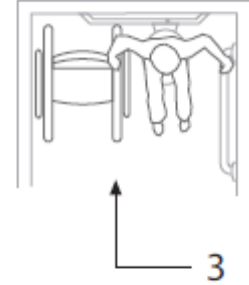
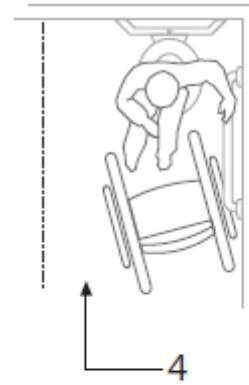
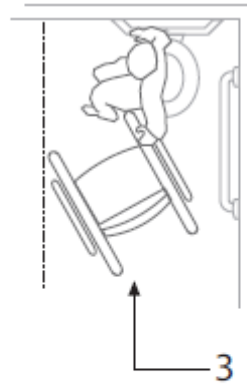
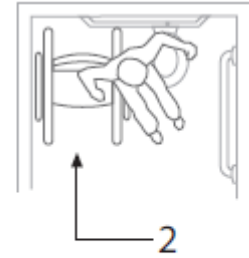
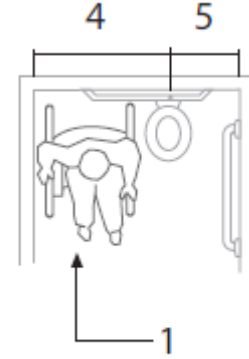
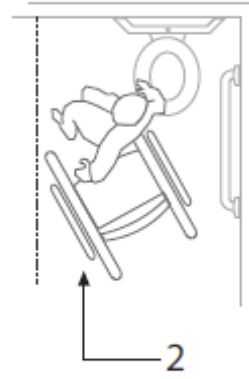
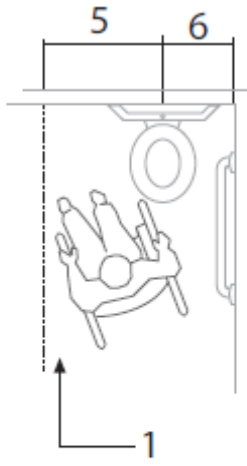

(Şekil 64. TS 9111'e göre birden fazla kabini bulunan tuvalet planları örneği.)

Yükseklik: Klozetlerin oturma yerinin yerden yüksekliği 43 cm ile 48 cm arasında olmalıdır. Oturma yüksekliğinin ayarlanabilmesi için klozetin adaptör takılabilir tipte olması tavsiye edilir.

(Şekil 65. Yüksekliği ayarlanabilir adaptör takılmış klozet örneği.)

Açıklama

- 1- Geçiş biçimi alma, ayaklığı çıkarma ve oturuşu sabitleme
- 2- Koluğu çıkarma ve klozete geçişe başlama
- 3- Geçiş
- 4- Klozete oturma biçimi
- 5- En az 76 cm
- 6- En az 46 cm

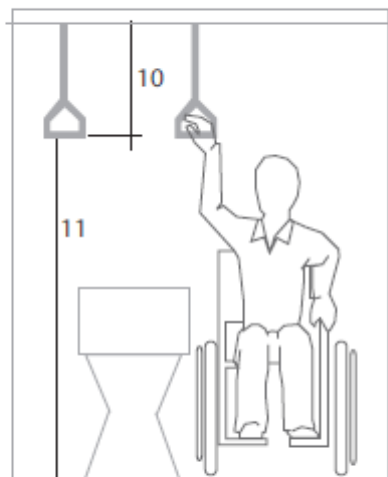
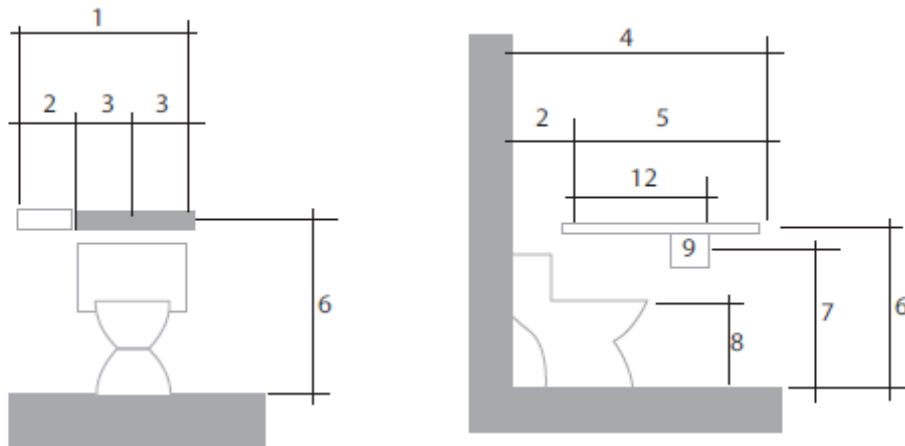
Açıklama

- 1- Geçiş biçimi alma, ayaklığı çıkarma ve oturuşu sabitleme
- 2- Geçiş
- 3- Klozete oturma pozisyonu
- 4- En az 1,07 m
- 5- En az 46 cm

(Şekil 66. Klozete çapraz ve yan yaklaşım.)

Su Kontrolü: Sifon kollarının fotoselli olması tavsiye edilmekle birlikte, el ile kumandalı veya otomatik de olabilir. Bu kollar tek elle kolayca idare edilebilir ve 22,2 N`den daha fazla kuvvet gerektirmeden kullanılabilir olmalıdır. Sifon kolu yerden en fazla 1,12 m yükseklikte olmalıdır. Taharet muslukları tek elle kolayca idare edilebilir ve erişim mesafesinde olmalıdır.

Tuvalet Kağıtlığı: Tuvalet kağıtlığı, kolayca ulaşılabilir yükseklikte ve konumda olmalıdır. Arka duvara monte edilmiş bir klozet için tuvalet kağıtlığının arka duvardan uzaklığı 90 cm`yi aşmamalıdır.

Açıklama

1- En az 92

2- En az 30 cm

3- En az 31 cm

4- En az 1,37 m

5- En az 1,07 m

6- En az 80 cm – en fazla 95 cm

7- En az 48 cm

8- En az 43 cm – en fazla 48 cm

9- Tuvalet kağıdı

10- En az 35 cm – en fazla 55 cm

11- 1,4-1,6 m

12- En fazla 90 cm

Tutunma Çubukları: Tutunma çubuklarının çapı 3,2 cm ile 3,8 cm arasında olmalıdır. Duvara monte edilmişse duvarla tutunma çubuğu arasında 4 cm mesafe bulunmalıdır. Klozetin arka duvarındaki tutunma çubuğu 80 cm - 95 cm arası yükseklikte olmalıdır. Klozet arkasında yer alan duvardaki tutunma çubuğu en az 92 cm uzunluğunda olmalıdır. Tutunma çubuğu klozetten sağ veya sol yana doğru en az 30 cm uzamalıdır. Tutunma çubuğunun diğer tarafının uzunluğu ise en az 62 cm olmalıdır. Klozetin yan tarafında bulunan tutunma çubukları da arka duvara en fazla 30 cm mesafede ve en az 1,07 m uzunlukta olmalıdır. Bu tutunma çubuğunun ucunun arka duvara mesafesi en az 1,37 m olacaktır. Yan duvardaki tutunma çubukları da zemin yüzeyinden 80 cm - 95 cm arası yükseklikte yer almalıdır.

Pisuarlar: Pisuarlar bölme şeklinde veya döşemeden en fazla 45 cm yükseklikte uzun kenarından duvara asılı tipte yapılmalıdır. Önden yaklaşım için pisuarların önünde 76 cm x 1,22 m'lik boş alan sağlanmalıdır. Bu alan ulaşılabilir güzergah ile çıkışabilir. Pisuar bölmeleri pisuar kenarından daha öne uzatılmamalıdır, bu durumda pisuar kenarları arasındaki net boşluk 74 cm bırakılabilir.

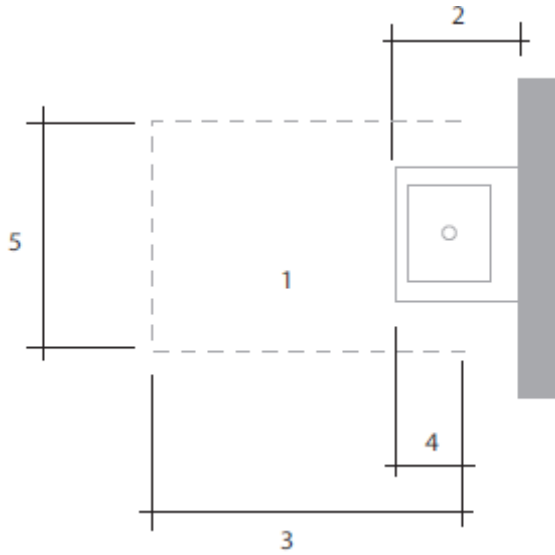
Lavabolar: Ayaklı lavabolar kullanılmamalı, lavabo altına dolap yerleştirilmemelidir. Lavaboların köşeli hatlara sahip olmaması, tekerlekli sandalye ile her yönden yaklaşımı sağlayacağı için yuvarlak kenarlı olması gereklidir. Lavabo kullanımı için lavabo önünde boş bir zemin yüzeyi ve lavabo altında diz boşluğu sağlanmalıdır. Lavabonun derinliği (ön yüzünün arka duvara olan mesafesi) en az 43 cm en fazla 49 cm olmalıdır. Önden yaklaşımda lavabo önünde 76 cm x1, 22 m'lik net döşeme boşluğu bulunmalıdır. Bu net döşeme yüzeyinin fazla 49 cm.si lavabo altına doğru uzatılabilir. Diz boşluğu için döşeme üzerinden lavabonun altındaki boru kısmına kadar olan yükseklik en az 68,5 cm olmalıdır. Bu minimum yüksekliğin lavabonun ön yüzünden içeri doğru en az 20,5 cm'lik bir derinlikte de sağlanmış olması gereklidir. Lavabo yüksekliği lavabonun alt yüzüne kadar, net en az 75 cm lavabonun ön üst yüzüne kadar en fazla 86 cm olmalıdır .

Açıklama

- 1- Kağıt havluluk veya el kurutma makinesi yerden yüksekliği 80 cm-1,1 m.
 2- Sıvı sabunluk
 3- Aynanın en üst noktası en fazla 1,9 m.

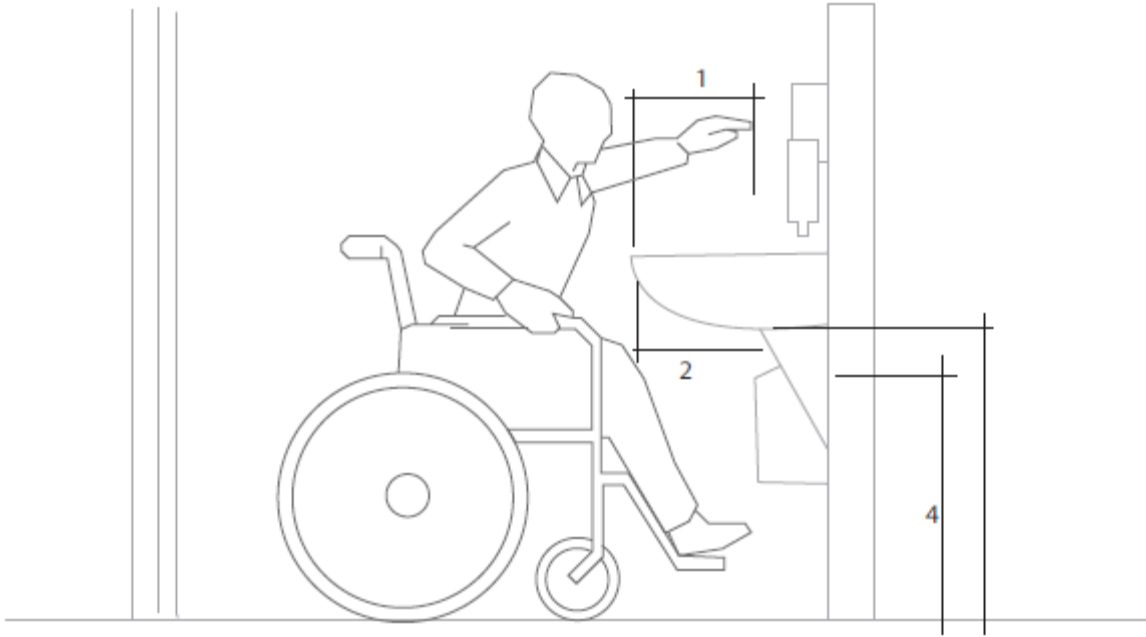
- 4- Sıvı sabunuğun yerden yüksekliği 80 cm -1,1 m.
 5- Aynanın yerden yüksekliği en fazla 90 cm.
 6- Döşeme üzerinden boru kısmına kadar en az 68,5 cm.
 7- Döşeme üzerinden lavabonun alt yüzüne kadar en az 75 cm.

(Şekil 68. TS 9111'e göre lavabo ölçüleri.)

Açıklama

- 1- Net döşeme alanı
 2- En az 43 en fazla 49
 3- En az 1,22 m
 4- En fazla 49 cm
 5- En az 76 cm

(Şekil 69. TS 9111'e göre lavabo önü ölçüleri.)

Açıklama

1- Bataryaya erişim için en fazla 30 cm

2- En az 20 cm

3- En az 75 cm

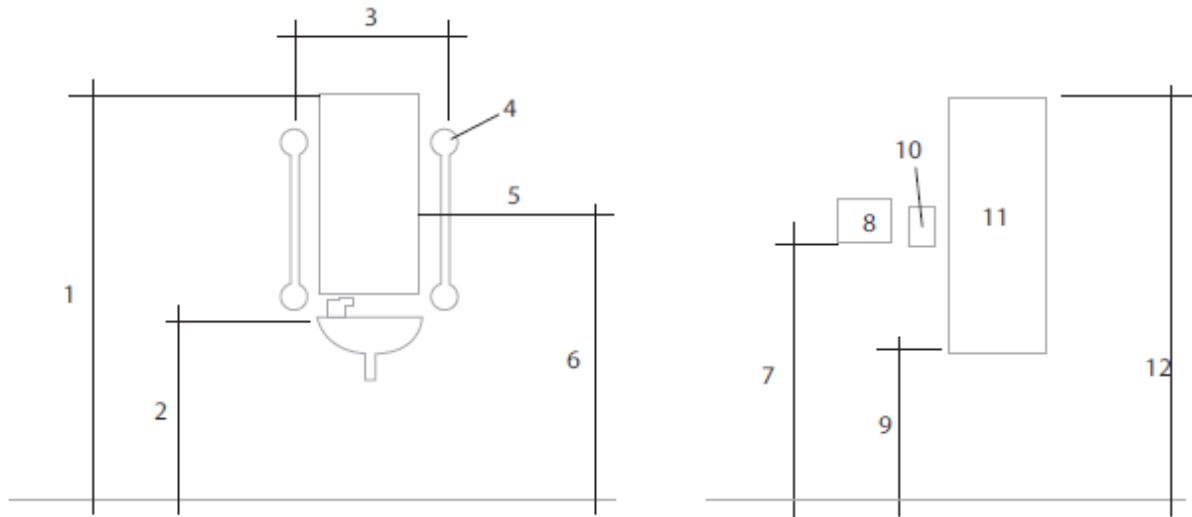
4- En az 68,5 cm

(Şekil 70. TS 9111'e göre lavabo önü ölçüleri.)

Armatürler (musluk/batarya) kolları, itmeli tipte veya elektronik kontrol mekanizmalı olmalıdır. Musluklar ve diğer kontrol araçları tek elle ve kolayca kullanılabilir, çalıştırılması için 22,2 N'den daha fazla güç gerektirmeyen özelliklerde olmalıdır. Fotoselli tipte musluklar kullanılıyorsa en azından 10 saniye açık kalabilmelidir. Armatürler seçilirken, el yıkama sırasında el ile lavabo arasındaki mesafenin rahat kullanılabilir şekilde olmasına dikkat edilmelidir.

Lavabo altındaki sıcak su ve drenaj boruları yalıtılmalı veya dokunmaya karşı korunmalıdır. Lavabo altında keskin ve rahatsız edici yüzeyler olmamalıdır. Lavabonun her iki yanında, ayakta durmakta zorlanan kişiler için tutunma çubukları kullanılmalıdır.

Aynalar: Aynaların alt kenarı döşeme üzerinden en fazla 90 cm üst kenarı en az 1,9 m yükseklikte olmalıdır. Tekerlekli sandalye kullanan kişinin göz hizası yerden 1,1 m . 1,3 m yüksekliktedir. Tekerlekli sandalye kullananlar için alçalış yüksekliği ayarlı aynalar, aynanın sabit olması durumunda ise öne doğru 10° - 15° eğim verilmiş aynalar tercih edilmelidir.

Açıklama

- 1- Aynanın en üst noktası en fazla 1,9 m
- 2- En fazla 86 cm
- 3- Tutunma çubukları arasındaki uzaklık 60 cm -70 cm
- 4- Tutunma çubuklarının boyu 60 cm
- 5- Tutunma çubuklarının merkezi
- 6- Tutunma çubuklarının merkezinin döşemeden yüksekliği 1,1 m
- 7- 80 cm-1,1 m
- 8- Kâğıt havluluk ya da el kurutma makinesi
- 9- Aynanın yerden yüksekliği en fazla 90 cm
- 10- Traş makinesi
- 11- Ayna
- 12- Aynanın en üst noktası en fazla 1,9 m

(Şekil 71. TS 9111'e göre ayna ve lavabo tutunma çubukları ölçüleri.)

Binalarda İşaretleme (TS 9111'e göre)

İşaretler, herkes için okunaklı ve anlaşılır olmalıdır. İyi aydınlatılmış, net ve okunabilir işaretler; uygun bir yüksekliğe konumlandırılmalıdır. Yazılı bilgilendirmeler herkesin anlamasını kolaylaştırmak için sembollerle desteklenmelidir. İşaretler; sağlam ve değiştirilmesi, temizlenmesi, onarılması kolay malzemeden yapılmalıdır. Çok sayıda işaretten kaçınılmalıdır.

İşaretlerin başlıca türleri şunlardır

- Yönlendirme İşaretleri: Krokiler, planlar, maketler vb.
- Yön İşaretleri: A noktasından B noktasına yön gösterici işaretler
- İşlevsel İşaretler: Açıklayıcı bilgilendirme.
- Bilgilendirici İşaretler: Sadece bilgi, örneğin bir isim.

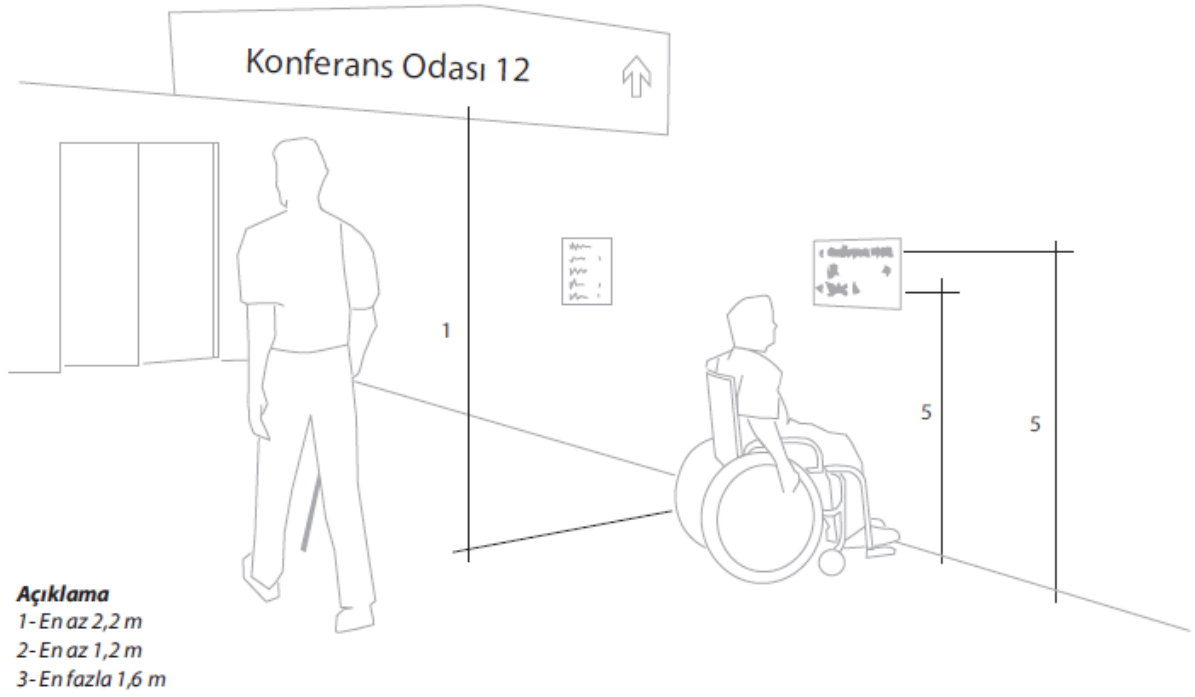
İşaretlerin Konumu: Bilgilendirme işaretleri aydınlatılmış ve açıkça görülebilir biçimde giriş kapısına bitişik yerleştirilmelidir. İşaret, kapı mandalının olduğu tarafta konumlandırılmalıdır. Haberleşme sistemleri de kapı mandalı tarafında ve tercihen zemin seviyesinden 1 m - 1,2 m arasında yüksekliğe konumlandırılmalıdır.

Yönlendirme işaretleri ulaşılabilir mekanlarda (tekerlekli sandalye kullanıcıları ve diğerleri için) sakın ve konforlu biçimde incelenebilecek biçimde konumlandırılmalıdır. Kamu kullanımına açık binalarda, ana girişten hemen sonra bir yönlendirme planı bulunmalıdır.

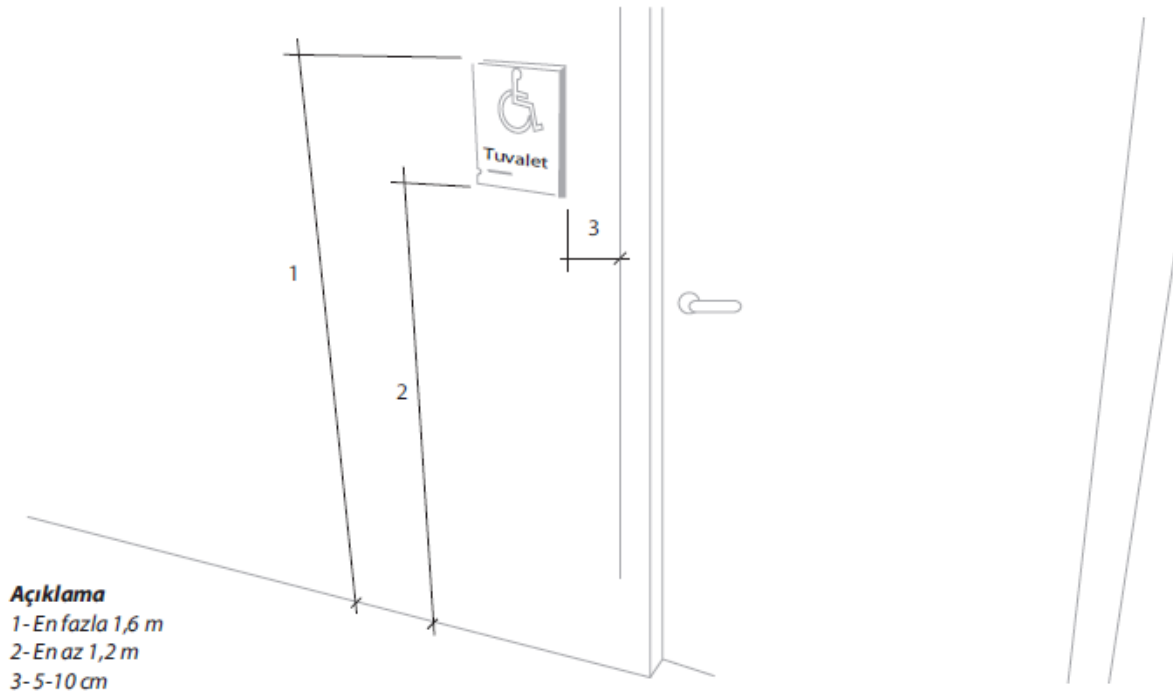
Yön işaretleri insanları doğrudan tesislere/kullanımlara yöneltmeli, yön kararlarının verileceği yerlerde olmalı ve başlangıç noktasından güzergahın farklı noktalarına kadar mantıksal bir yönlendirme sırası oluşturmalıdır. Bunlar; çok sık olmasa da, her gidiş-geliş yön değişikliği olasılığı bulunduğu tekrarlanmalıdır. Tuvaletlere yöneltme işaretleri bir bölgenin ya da binanın her bölümünde olmalıdır. Merdiven boşluklarında tüm giriş ve çıkış noktalarını belirten bilgilendirme işaretleri bulunmalıdır. Kat numaraları, her katta, her asansör girişinin dış çerçevesinin her kenarına konumlandırılmalıdır.

İşaretlerin Yeri Ve Yüksekliği 1,6 m`den daha az yükseklikte konumlanmış, yön belirten işlevsel işaretler Braille ve hissedilebilir kabartmalı işaret levhalarını içermelidir. İşaretler kişilerin otururken, ayakta veya yürüyüş pozisyonlarında açıkça görebilecekleri şekilde yer almalıdır. İşaretler döşeme veya zemin yüzeyinden 1,2 m . 1,6 m arasındaki yükseklikte yer almalı, yanına yaklaşıldığında kısa mesafeden okunabilir olmalıdır.

İşaretlerin engel oluşturabileceği yerlerde, örneğin kalabalık yerlerde, işaretler yerden en az 2,2 m yükseklikte yerleştirilmelidir. Bu yükseklik tavana monte edilmiş işaretler veya duvara monte edilmiş işaretler için de geçerlidir. Bu durumda, biri diğer kişilerin başlarının üstünden görülebilir bir mesafede, diğeri önerilen yükseklikte tamamlayıcı nitelikte olmak üzere iki işaret sağlanmalıdır. Kapı işaretleri duvarda, kapının mandalının bulunduğu tarafta konumlanmalıdır. İşaretin yan kenarı pervazdan 5 cm . 10 cm arasında bir yükseklikte yer almalıdır.

(Şekil 72. TS 9111'e göre işaretlerin yükseklikleri.)

(Şekil 73. TS 9111'e göre kapı işaretlerinin yükseklikleri.)

Font Ve Yazı Boyutu: Yazılar kolay okunabilir olmalı, yazı tipi sans serif yazı tipine benzer Helvetica veya Arial orta olmalıdır. Harf yüksekliği okuma mesafesine bağlıdır. Harf yüksekliği, görüş mesafesindeki her metre için 2- 3 cm arasında büyütülerek uygulanmalıdır. Harf yüksekliği 1,5 cm`den az olmamalıdır. Bütün kelimelerde büyük ve küçük harflerin bir arada olması önerilir (tümce kullanımı). Kelimeler birbirine çok yakın yerleştirilmemelidir. Uygun yükseklikte satır aralıkları ayrılmalıdır. Metin satırları dikey bir çizgi arasında sıralı olmalıdır. Tek kelimelik işaretler merkezde ortalanmış şekilde olabilir.

İşaretlemede Renk Seçimi: İşaretlemede kırmızı-yeşil kombinasyonundan kaçınılmalıdır. Yeşil, zeytin yeşili, sarı, turuncu, pembe ve kırmızı gibi renkleri birlikte kullanmak algılamada zorluklara neden olabilir.

Parlamama / Göz Kamaştırmama: İşaretler monte edildiği zaman parlamamalıdır. Bu durum, işaretin nasıl yerleştirildiği, malzemesi ve aydınlatması ile ilgilidir. Arka plan, semboller, logolar ve diğer özellikler mat ya da düşük parlaklıklı olmalıdır.

Aydınlatma: İşaretler göz kamaştırmayan nitelikte ve iyi aydınlatılmış olmalıdır. Yansımalara karşı cam arkasına yerleştirilmemelidir. İşaretler ışıltılı veya yapay aydınlatılmış olabilir.

Kabartmalı Ve Braille İşaretler: Asansörlerdeki kontrol panelleri üzerinde, otellerde odaların oda numaralarında, umumi tuvaletlerin kapılarında ve buna benzer yerlerde işaretler kabartmalı ve Braille alfabesi kullanılarak sağlanmalıdır.

Kabartmalı hissedilebilir bilgilendirme panolarının yerden yüksekliğinin 1,2 m-1,6 m arasında olması önerilir. Daha düşük bir yükseklikte bulunan hissedilebilir bilgilendirme işaretleri, eğimli olarak monte edilmelidir (tercihen 20° - 30°, maksimum 45°). 1,5 cm-5,5 cm büyüklüğünde ve 0,1 cm- 0,15 cm arasında kabartma yüksekliğine sahip harfler tercih edilmektedir. Hissedilebilir işaretlerde ok kullanıldığında, Braille okuyucuları için küçük bir ok sağlanmalıdır. Braille, yükseltilmiş, kubbeli ve elle dokunulması rahat olmalı, metnin alt tarafından 8 mm aşağıya yerleştirilmeli ve sola yanaşık olmalıdır.

Hissedilebilir Semboller: Korkuluklarda / küpeştelere, kapılarda, haritalarda veya kat planlarında uygulanan hissedilebilir semboller, hissedilebilir harflere benzer kabartma şeklinde yapılmalıdır.

Kabartmalı Haritalar Ve Kat Planları: Hissedilebilir harita veya kat planı üzerinde yalnızca önemli bilgiler yer almalıdır. Haritalar ve kat planları tamamen yatay bir düzleme yerleştirilmemeli, okuma kolaylığı için 20° - 30° arasında açı oluşturacak şekilde monte edilmelidir. Haritanın yüzeyinde aydınlatma, gözü kamaştırmayan ve 350 lüks ve 450 lüks arasında olmalıdır. Haritanın açıklama bölümü (lejant) sola dayalı ve haritanın alt tarafına yerleştirilmiş olmalıdır. Harita bina merkezli tasarlanmalıdır.

Bilgilendirme Ekranları: Video ve medya bilgilendirme ekranları kullanılıyorsa, bunlar uygun yükseklikte konumlandırılmalıdır ve kullanılan harfler vb. yukarıdaki önerilerle uyumlu olmalıdır. Bir tamamlayıcı ses bilgilendirme sistemi sağlanmalıdır.

Semboller: Semboller mümkün olan her yerde bina işaretleme sistemleri ile bütünlük içinde kullanılmalıdır. Çevresi ile yüksek derecede kontrast sağlamalı ve uygun biçimde aydınlatılmalıdır, hissedilebilmelidir. Kılavuzlar ve yön işaretlemelerinde kullanılmalıdır.

Sembollerin boyutu, yazı ve diğer bilgiler görüş uzaklığına (D) ve uygulamanın yüksekliğine bağlıdır. Normal görüşe sahip insanlar için sembollerin ve yazının (s) iç çerçeve çizgilerinin minimum boyutu $s = 0,01 D$, formülü ile elde edilir ve 1 m . 100 m arasındaki görüş uzaklığı için uygulanabilir. 1/10 görüşe sahip kısmi görebilen insanlar için sembollerin çerçevesi ve yazının (s) iç çizgilerinin minimum boyutu $s = 0,09 D$ formülüyle elde edilebilir ve 1 m . 10 m görüş mesafesinde uygulanabilir.

Elektrik Tesisatı: Prizler, yerden en az 40 cm yükseklikte olmalıdır. Priz ve anahtarların kapı kolu ile aynı hizada olması tavsiye edilir. Döndürmeli düğmeler tavsiye edilmez.

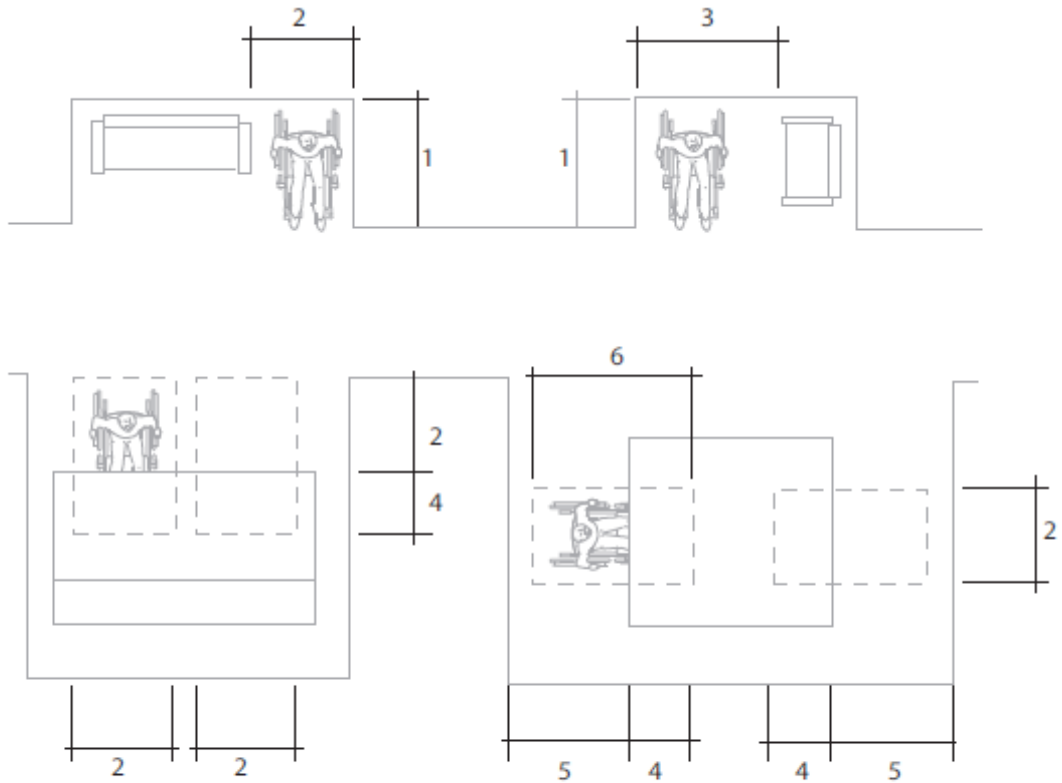
Isıtma Sistemi: Isıtma sistemi, konut veya bina içerisinde aynı ısıyı verecek şekilde olmalı, oda sıcaklıkları uygun bir şekilde kontrol edilmelidir. Oda

sıcaklıkları, odaya yerden en fazla 1,22 m yükseklikte yerleştirilen basit termostatlarla ayarlanabilmelidir.

Yemek Yeme Alanları (TS 9111'e göre): Ulaşılabilir restoran ve kafeteryalar bu maddede belirtilen özel teknik düzenlemeler dışında ulaşılabilirlik şartlarına uygun olmalıdır.

Sabit Masa Veya Yeme - İçme Tezgahı: Sabit masa veya yeme-içme tezgahı bulunan yerlerde, 1`den az olmamak üzere sabit masa ve tezgahların sayısı olarak % 5`i veya sabit tezgahın aynı orandaki kısmı uygun olarak düzenlenmelidir.

Ulaşılabilir sabit masa ve yeme - içme tezgahları yerden 70 cm ile 86 cm yükseklikte olmalıdır. Ulaşılabilir sabit masa veya yeme-içme tezgahlarının sayısı sigara içilen ve içilmeyen alanlarda orantılı olarak dağıtılmalıdır. Yeni yapılarda ve tadilatlarda ulaşılabilir sabit masa ve yeme-içme tezgahları mekan veya işletme genelinde yayılmış olmalıdır. Aşağıda TS9111`e göre sabit masaların ölçüleri verilmiştir (Şekil. 74).

Açıklama

1- En az 61 cm

2- En az 1,22 m

Not - Kapıda kapatıcı varsa 2 > 137 cm

Açıklama

1- En az 61 cm

2- En az 1,05 m

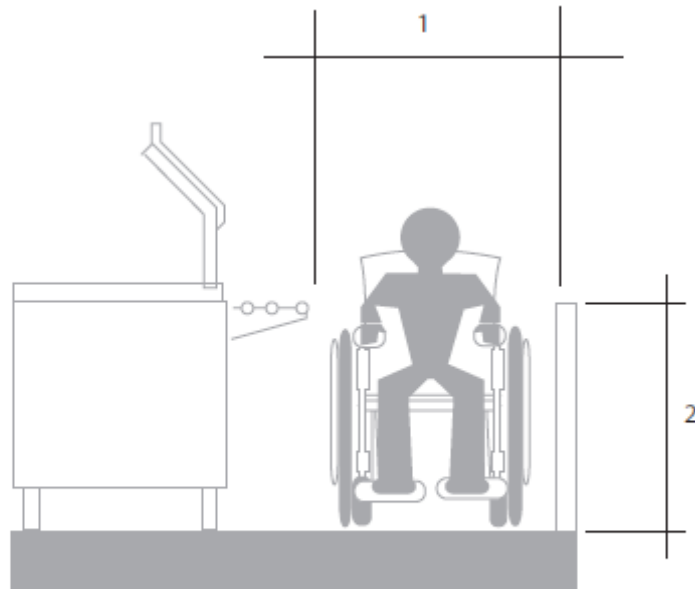
Not - Kapıda kapatıcı varsa 2 > 1,22 m

Geçiş Koridorları: Tüm ulaşılabilir sabit masalara, masalar, sandalyeler ve benzeri mobilyalardan arındırılmış ve en az 90 cm eninde net bir dolaşım alanı ile erişilmelidir.

Yemek Yeme Alanları: Seviye farkları bulunan, üzeri kapalı yanları açık ve dış mekanda yer alanlar da dahil olmak üzere tüm yemek yeme alanlarının tümü ulaşılabilir olmalıdır.

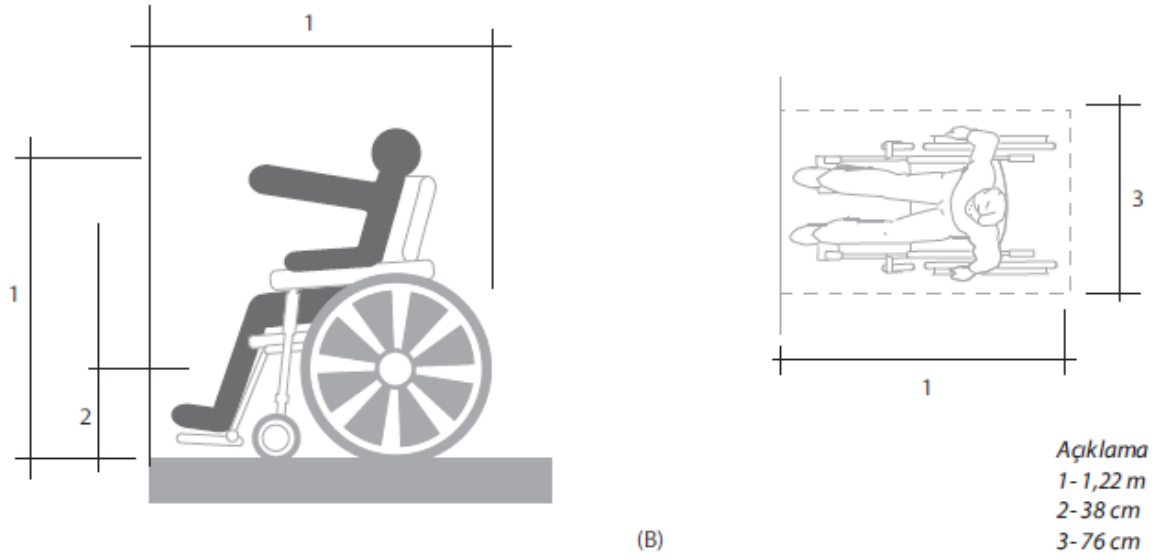
Self - Servis Tezgahları: Self-servis yemek alım alanlarının net genişliği en az 90 cm, tekerlekli sandalye kullanan kişinin yanından geçişi sağlayabilmek için ise tercihen 1,2 m olmalıdır. Tepsi kaydırma tezgahları yer döşemesi seviyesinden en fazla 86 cm yukarıda sabitlenmelidir. Bir görevli olmadan yemeğin tezgahtan alındığı yemek yeme alanlarında, her bir tip yemeğin sunum tezgahının en az %50`si ölçü ve düzenlemelere uygun olmalıdır.

Servis Malzeme Alanları: Çatal, kaşık, bıçak, tabak ve benzeri gereçler, sos, baharat, peçete gibi servis malzemeleri için ayrılmış tezgah ve masalar yerden en az 38 cm, en fazla 1,37 m yükseklikte konumlandırılmalıdır.

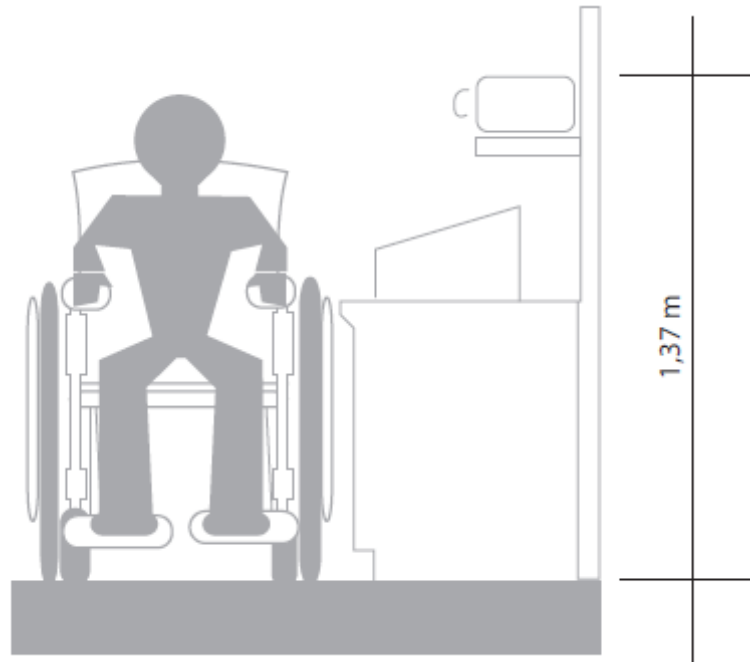

Açıklama
 1- En az 90 cm
 2- En fazla 86 cm

(Şekil 75. TS 9111`e göre self servis yemek alım alanlarında ölçülendirme.)

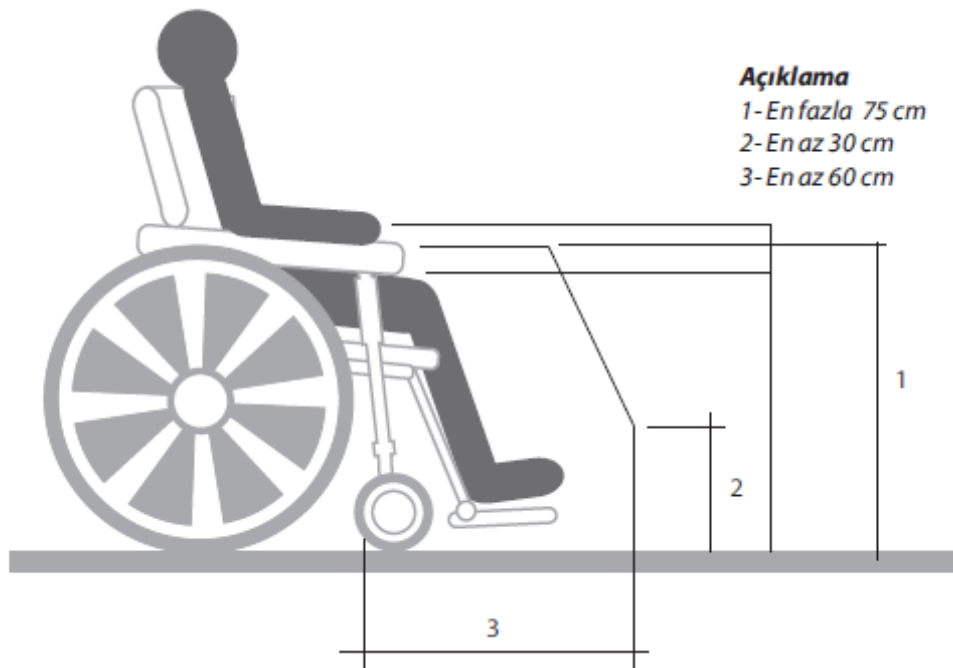
(Şekil 76. TS 9111'e göre self servis yemek alım alanlarında ölçülendirme.)

(Şekil 77. TS 9111'e göre self servis alanı ölçülendirme.)

Kütüphaneler (TS 9111'e göre): Kütüphanelerdeki kamuya açık alanların tasarımı, okuma ve çalışma alanları, kitap rafları, referans kitap salonları, rezerve kitap salonları, özel hizmetler ve koleksiyonlar dahil olmak üzere, ulaşılabilirlik şartlarına ve aşağıda belirtilen şartlara uygun olmalıdır.

Okuma Ve Çalışma Alanları: Sabit oturma yerleri, masalar veya bireysel çalışma yerlerinin birden az olmamak üzere en az %5'i ulaşılabilir olmalıdır. Ulaşılabilir sabit oturma yerleri, masalar veya bireysel çalışma alanları yerden en fazla 86 cm yükseklikte olmalıdır.

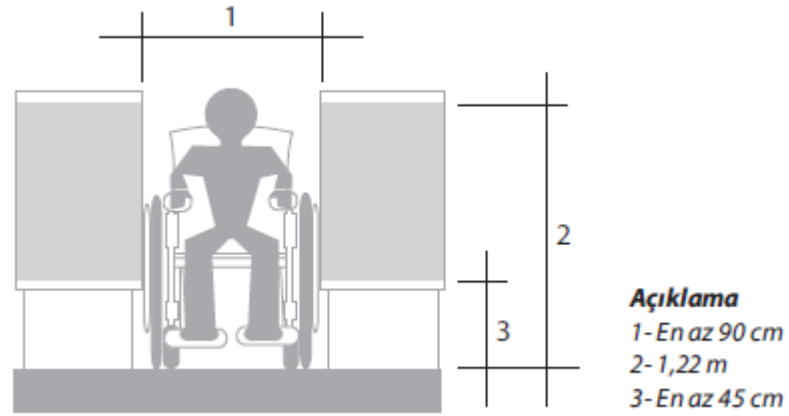

(Şekil 78. TS 9111'e göre ulaşılabilir sabit oturma yerleri, masalar ve bireysel çalışma alanları.)

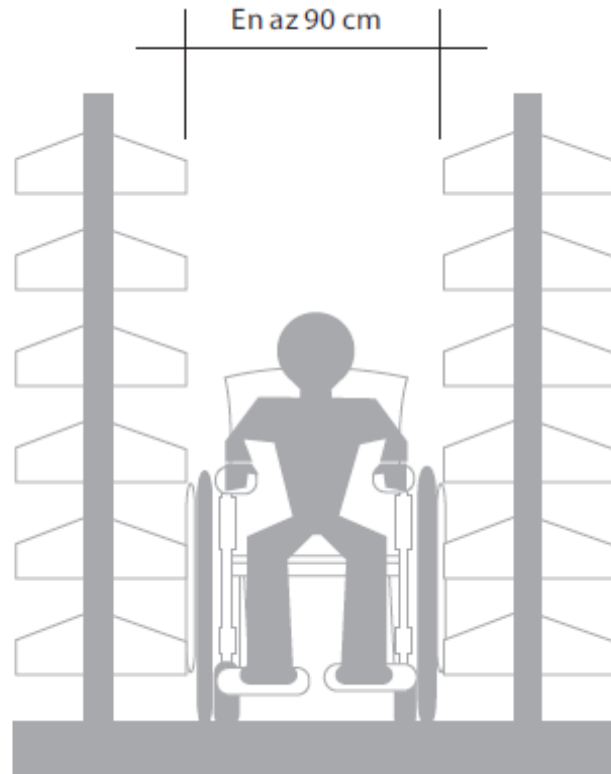
Kitap Rafları: Kitap rafları arasındaki en az net koridor alanı genişliği tercihen 1,2 m genişlikte olmalıdır. Kitap rafları alanlarındaki raf yüksekliklerinde herhangi bir sınırlama yoktur.

Ödünç yayın alım alanları: Yayın ödünç alma alanlarının her birinde en az bir adet şerit erişilebilir ve ulaşılabilir olmalıdır. Giriş / çıkış kontrolü veya kitap güvenliği için yapılmış kapılar, turnike ve otomatik geçişler ulaşılabilir olmalıdır.

Kartlı katalog ve süreli yayın teşhir alanları: Kartlı katalog alanlarında ve dergi teşhir alanlarında en az 90 cm genişlikte geçiş alanı sağlanmalıdır. Kartlı katalog üniteleri yan erişim, engel üzerinden yan erişim, ön erişim ve engel üzerinden ön erişim ölçülerine uygun olmalı ve yüksekliği erişim yönüne bakılmaksızın en fazla 1,22 m olmalıdır.

(Şekil 79. TS 9111'e göre kartlı katalog ve teşhir alanları.)

(Şekil 80. TS 9111'e göre kitap rafları.)

Mevcut Yapılar (TS 9111` e göre):

Mevcut Giriş: Kamu binalarının en az bir tane ulaşılabilir girişi olmalıdır. Bu giriş, mümkün olduğunca, herkesin kullanımı için düşünülen ana giriş olmalıdır. Mevcut yapılar için servis girişi geçici olarak ulaşılabilir giriş olarak kullanılabilir fakat bu giriş ulaşılabilir tek giriş olmamalıdır.

Mimari ve teknik sebeplerden dolayı ana giriş ulaşılabilir yapılamıyorsa, alternatif bir ulaşılabilir giriş sağlanabilir. Alternatif girişin yeri, işaretlerle belirgin biçimde belirtilmelidir. Ulaşılabilir girişe imkan vermek için aşağıdaki çözümlerden birisi uygulanabilir;

- Alternatif bir çözümün sağlanamadığı durumlarda; rampalar, köprüler veya asansörler kullanılabilir,
- Giriş seviyesi dolgu ile, çevresindeki alanda peyzaj yapılması yoluyla veya eğim değişikliği ile değiştirilebilir,
- Zemin kattaki kapı veya pencereler ulaşılabilir giriş haline dönüştürülebilir.

Mevcut Giriş Kapısı: Ağır zor açılan kanatlı kapıların otomatik kapılarla değiştirilmesi tavsiye edilir. Net genişliği 90 cm.den daha dar kapı açıklıkları genişletilmelidir. Menteşeli bir kapı hafifçe itilerek açılabilir olmalı ve uygun işaretlemeler yapılmalıdır.

Mevcut Giriş Holü: Dar giriş holleri (antre, rüzgarlık vb) için aşağıdaki çözümlerden biri kullanılabilir;

- Açılır kanatlı kapıları sürgülü kapılarla değiştirmek,
- Mümkünse her iki kapıyı da dışarı doğru açılacak şekilde kapının açılış yönünü değiştirmek.
- Küçük girişlerde minimum 120 cm genişlikte iki yöne açılan kapı yerleştirmek,
- İçteki veya ikinci kapının yerini değiştirmek,
- Mümkünse mevcut girişi büyütmek (Acil çıkışlar gibi servis girişleri için de bu tavsiye edilir. Çünkü kapının açılış yönünü değiştirmek gibi diğer çözümler buraların ulaşılabilir olmasını sağlamaz).

Mevcut Koridorlar Ve Holler: Eğer m¼mk¼nse dar koridorlar b¼t¼n uzunlukları boyunca genişletilmelidir; aksi halde koridor uzunluğu boyunca uygun mesafede nişler yerleştirilmelidir. Bu nişleri en az genişliği 1,5 m olmalıdır ve en az uzunluk 2,4 m olmalıdır.

Mevcut Asansörler: Tek bir tekerlekli sandalye kullanıcısına izin veren, mevcut asansör kabinlerinin kabul edilebilir minimum net boyutu 95 cm x 1,4 m`dir. Daha küçük kabinler yenisiyle değiştirilmelidir. Mevcut bir asansör kapısının kabul edilebilir minimum net genişliği 80 cm olmalıdır. Asansör önlerinde yeterli sahanlık alanı ayırlamıyorsa mutlaka tehlike belirtici işaretler bulunmalıdır.

Yerden yüksekliği 1,4 m`ye kadar olan çağırma butonu ve kontrol panelleri yerinde kalabilir. 1,4 m`den daha yüksekte monte edilmiş kontrol panelinin yeri değiştirilerek önden ve yandan yaklaşım için erişim mesafelerine uygun hale getirilmelidir. Birbirinin aynısı 2 adet kontrol panelinin bulunduğu yerlerde, bir tanesinin değiştirilmesi yeterlidir.

Mevcut Merdivenler: Basamak ucu şeklinin değiştirilemediği durumlarda kaymaya dayanıklı bant alternatif çözüm olarak uygulanabilir. Kaymaya dayanıklı bant 4 cm eninde olmalı ve et kalınlığı basamak üzerinden itibaren 0,01 cm`den fazla olmamalıdır. Görme problemi olan insanlara rehberlik etmesi için bantların rengi basamak ile zıt olmalıdır.

Sahanlıklarda uygun hissedilebilir uyarıcı yüzey uygulanmalıdır. Mevcut binalarda kaplama değiştirilemiyorsa, basamaklar için kullanılan kaymaya dayanıklı bantla, içinde çaprazları olan dikdörtgen işaretlenmiş yüzey alternatif çözüm olarak uygulanabilir.

Mevcut Tuvaletler: Ulaşılabilir mevcut binalar için her bir tesiste en az bir tane engelli tuvaleti sağlanmalıdır. Girişlerdeki dar kapılar, otomatik / kumandalı kapılarla değiştirilebilir. Manevra alanını kısıtlayan kapılar mahremiyete dikkat edilerek geçici olarak çıkarılabilir. Tuvalet donanım ve aksesuarlarına erişilebiliyorsa, mevcut pisuvarların değişimine ihtiyaç yoktur. Her tuvalette bir pisuvarın yüksekliği azaltılabilir. Bir klozetin ve ortak bölmenin yerini değiştirerek iki bitişik kabini bir erişebilir tuvalet olarak birleştirmek

uygundur. Dar tuvaletlerde ve diğer kullanım alanlarında, lavabo klozete oturduğunda ulaşılabilir şekilde düzenlenebilir. Tutunma kolları binanın inşaatı aşamasında yapılmamışsa, duvarlar yükü taşıması için güçlendirilebilir veya güvenli yere (tavan, döşeme vb) monte edilebilir. Ulaşılabilir durumdaysa, en fazla 1,4 m yükseklikte yerleştirilen tuvalet aksesuarlarının değiştirilmesine gerek yoktur. Mevcut aynalar çok yüksekte ise açılı verilerle asılabilir veya başka bir duvara boy aynası yerleştirilebilir.

Mevcut Tabelalar: Ulaşılabilir mekanlar olarak belirlenen yerlere ve tesislere uluslararası ulaşılabilirlik sembolü konulmalıdır. Yönlendirici semboller ulaşılabilir mekanların ve tesislerin açıkça konumunu ve fonksiyonunu belirtecek şekilde konulmalıdır. Tasarım ihtiyaçlarına uymayan işaretler değiştirilmeli veya yerleri değiştirilmelidir.

Mevcut Yemek Yeme Alanları: Asansör bulunmayan binalarda; asma kattaki oturma alanlarının, işletme içindeki toplam ulaşılabilir oturma yerlerinin alanları toplamının 1/3 ünden az olması ve halka açık ulaşılabilir yeme/içme alanında asma kat ile aynı hizmet ve dekorların sağlandığı durumlarda, asma kata düşey erişim için ulaşılabilir bir yol bulunması gerekmez.

2.8 Bir Tasarım Yaklaşımı Olarak Evrensel Tasarım

2.8.1 Evrensel Tasarım Kavramı ve Tarihçesi

Engelli / özürlü bireylerin toplumsal hayatta herhangi bir kısıtlama olmadan hareket edebilmeleri, normal kabul edilen insanlar gibi değerlendirilmeleri ve bu bakış açısının halk tarafından kabul görmesi yüzyıllar sürmüştür. Buna rağmen, engelli bireyler bugün bile kişisel hak ve özgürlükler alanında daha fazla iyileşmeye sahip olabilmek için çabalamaktadır

Endüstri Devrimiyle birlikte ticaretin, ekonominin, ve teknolojinin ilerlemesi kentlerin hızlı bir biçimde yapılanmasını desteklemiş, kentlerin gelişmesi ve değişmesiyle beraber yapılan kentsel düzenlemeler ve ortaya çıkan yeni bina yapım teknolojileri bireylere farklı imkanlar sunmaya başlamıştır. Kentsel tasarımcıların, mimarların ve endüstriyel ürün tasarımcılarının engelli

bireyleri dikkate alarak düzenlemeler yapmaları da bu dönemin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında; özellikle yıkılan kentlerin yeniden yapılandırılması sürecinde, erişilebilirlik / ulaşılabilirlik kavramı şehir ve bölge plancılarının öncelikli hedefleri arasında yer almış, daha önce standart ihtiyaçlara yönelik olarak tasarlanan yapılı çevreler yerine, kamusal alan ve mekanların, toplumu oluşturan herkes tarafından kullanılabilmesi, ulaşılabilmesi, fikri benimsenmeye başlanmış ve bu doğrultuda daha yaşanabilir, ulaşılabilir çevreler tasarlanmaya çalışılmıştır. Buna göre; Avrupa, ABD ve Japonya`da inşaa edilmiş yapılı çevrelerde bedensel engellilere yönelik sorunların iyileştirilebilmesi adına birtakım yöntemler düşünülerek engelsiz tasarım (sınırları olmayan tasarım) yaklaşımı geliştirilmiştir. Bu yaklaşım, ciddi bedensel engeli olan bireyleri özel ve ayrı tutan bir yönelim benimsemiştir. Bu bağlamda kanunlarda ve bina mevzuatında yer alan mimari engellerin ortadan kaldırılması konusunu kapsayan engelsiz tasarım yaklaşımında, engellilik kavramı harekete odaklanılarak, öncelikle ulaşım yönüyle ele alınmıştır.

Erişilebilirlik / ulaşılabilirlik kavramının ilk ortaya çıkışı, Nugent`in 1959 - 1961 yılları arasında Amerika`da Illinois Üniversitesi`nde gerçekleştirdiği deneysel rehabilitasyon eğitimi çalışmalarına rastlamaktadır. **Amerikan standardı A117.1 yapıları fiziksel engellilere göre erişilebilir ve kullanılabilir yapma** adlı bu çalışma; yapıların, engelliler / özürülüler tarafından erişilebilir / ulaşılabilir ve kullanılabilir olması ile ilgili standartların temelini oluşturmuştur (Kavak, 2010). 1968 yılında ise **Mimari Engeller Kanunu (The Architectural Barriers Act of 1968)** ABD`deki ilk federal yasa olarak engelli insanların istihdamı için önemli mimari engellerin kaldırılması amacı güdülerek çıkarılmıştır. Yapıların ve özel bir hizmet için yapılmış tesislerin fiziksel tasarımında bu kanun kullanılmıştır. Bu kanunla; bütün yapıların tasarımı, inşaat ve restorasyon çalışmaları devlet tarafından kontrol altına alınmıştır.

1970`lerde, Avrupa`nın bir bölümünde ve ABD`de, engelli bireyler için düşünülen, uygulanan özel çözümlerin dışında, yeni bir düzenlemeye ihtiyaç olduğuna dair fikirler ortaya atılmaya başlamış, bu bağlamda normalleştirme, bütünleştirme gibi görüşlere yönelinmiş ve **ulaşılabilir tasarım (accessible design)** kavramı giderek artan bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. 1988

yılında **Ortak Yaşam Alanlarının Islahı Kanunu (The Fair Housing Amendments Act of 1988)** çıkarılmış, engelli bireylerin ailelerini de dahil eden 1968 tarihli Sakat Hakları Kanununun sınırları genişletilerek birden çok ailenin yaşayabileceği dört veya daha çok birimden meydana gelen ortak yaşam alanlarının planlama esasları düzenlenmiştir. Bu kanuna uymayı kolaylaştırmak amacıyla Amerika Birleşik Devletleri Yapı ve Şehircilik Bakanlığı tarafından erişilebilirlik / ulaşılabilirlik rehberleri yayımlanmıştır.

1990 yılında **Engelli Amerikalılar Yasası (ADA)** çıkarılmış, bu kanunla beraber engellilere / özürülere çok önemli haklar verilmiş ve topluma daha fazla katılma imkanı sağlanmıştır. Engelli / özürü bireylerin kişisel hak ve özgürlüklerinin kamu tarafından fark edilmesine yol açan ADA, engelli / özürü bireylerin ulaşım, iletişim, çalışma, kamusal mekanlara erişim ve kullanımına engel olan durumları yasaklamaktadır. ADA'nın en önemli özelliği; sınırları içine aldığı alanlarda ve genel ilke olarak engellerinden ötürü herhangi bir vatandaşın toplumsal hayattaki haklarından vazgeçmek ya da engellenmek durumunda olmamasının sağlanması ve aynı zamanda bu durumundan dolayı herhangi bir toplumsal alanda ayrıştırılmış bir düzenlemeyi kullanmak zorunda bırakılarak dezavantajlı konuma düşmemesini, esas olarak almasıdır (Goldsmith, 1998).

Daha öncede bahsedildiği üzere Batı'da insan haklarıyla ilişkili olarak engelli hak ve özgürlükleri biçiminde gelişen engelsiz tasarım yaklaşımında; engellilik kavramı, harekete odaklanarak ilk önce ulaşım yönünden incelenmiş, fiziksel erişimi sınırlayan engeller, çeşitli yasa ve yönetmeliklerde yaptırımlarıyla birlikte ele alınmış ve bazı gelişmiş ülkelerde engelsiz tasarım ile ilgili standartlar ortaya konarak kılavuzlar hazırlanmıştır. Engelsiz tasarımın herkes için geçerli bir hale getirilmesi çabaları sonucunda ise evrensel tasarım adıyla birtakım ilkeler geliştirilmiştir.

Engelleriyle birlikte hayatını idame ettirmek zorunda olan bireylerin nüfusundaki ve satın alma gücündeki artış, yaşam sürelerinin uzaması, yardımcı teknolojilerin yetersizlikleri, ürün ve çevrelerin hareket yeteneği sınırlı bireylerin taleplerine cevap vermeyecek biçimde tasarlanması ise 20. yüzyıl boyunca evrensel tasarımın başlangıç noktasını oluşturmuştur (Steinfeld, 1994).

Evrensel tasarım, terim olarak ilk kez 1980'li yılların ortalarında Mimar Ronald L. Mace tarafından kullanılmıştır. Evrensel tasarımın tanımı ve ilkeleri ise Amerika'daki North Carolina Üniversitesi'nde bu konuda çalışan **Evrensel Tasarım Merkezi (The Center for Universal Design)** isimli grup tarafından geliştirilmiştir.

İçinde yaşanan çevre ve mekanların, kullanılan donatı ve ürünlerin zaman zaman ihtiyaca tam olarak yanıt veremediği, kullanıma uygun olmadığı görülmektedir. Her insan farklı yetenek, eğitim ve ihtiyaçlara sahip, farklı kullanım kolaylıkları arayan bireyler olarak beklentilerinin karşılanmasını talep etmektedir. Buna bir de oldukça geniş bir çeşitlilik sergileyen insan profili; çocuklar, yaşlılar, farklı boyutlardaki (çok uzun, çok kısa, kilolu ya da zayıf) insanlar, hastalar, hamile kadınlar, çocuklu aileler, engelli / özürü bireyler ve daha birçok insani durum eklendiğinde geniş bir yelpazeyle karşı karşıya kalınmaktadır. Donatı, ürün, mekan ve / veya içerisinde yaşadığımız fiziksel çevrelerin bu kadar farklı kullanıcı profili tarafından kullanılabilmesine olanak vererek bütünsellik sağlayan tasarım ve düşünce yaklaşımına **evrensel tasarım** adı verilmektedir. Evrensel tasarım, ürün, mekan ve çevreleri, farklı durum, beceri, yeterlilik ve yaştaki bireylerin olabilecek en büyük çoğunluğu tarafından kullanılabilmesi için tasarlamak şeklinde de tanımlanmaktadır (Story, Mueller, Mace, 1998).

Geçtiğimiz otuz yıl boyunca gelişen ve birçok ülkede sektörler üstü bir kavram olarak; yapı fiziksel çevre, mekan, donatı, ürün ve hizmetlerle ilgili yasal düzenlemelere de yansıyan evrensel tasarım yaklaşımı; değişik kültürlerden, farklı yaş, cinsiyet ve fiziksel durumdaki bireylerin, ihtiyaç, beklenti ve isteklerini karşılamayı gerektirmekte, fazladan çaba, özel ilgi ve ayrı bir çözüme gereksinim duymadan herkesin rahatlıkla kullanabileceği, duygusal yönden de ulaşılabilir olan, kullanım, katılım ve erişimde eşitlik ve seçme özgürlüğü sunan, farklılıkları bünyesinde barındırabilen, güvenilir, anlaşılır ve nitelikli mekan ve kentsel çevreler tasarlamayı öngörmektedir.

Buna göre; evrensel tasarım; insanların ürün, donatı, mekan ve çevreleri kullanım yollarını eşitleyerek, herkesin olabildiğince aynı fiziksel çözüm ve uygulamaları kullanmasına imkan sağlayan teori ve prensiplerin gelişimidir.

Evrensel tasarım engelli bireyler ve / veya nüfusun diğer grupları için bütün ayrımcı ve gereksiz çözümlere felsefi ve politik olarak karşı çıkmakta, tüm yetenek, yaş ve ölçülerdeki insanlara ulaşmayı amaçlamaktadır (Preiser, Ostroff, 2001).

Bu anlamda, evrensel tasarım kavramında hedef kitle tüm kullanıcılar olduğu için, alışlageldik tasarım anlayışındaki 'ortalama insan' kavramı sorgulanmaktadır. Çünkü insanlar; görsel, işitsel ve zihinsel yetenekleri, antropolojik ölçüleri, hareket kapasiteleri, fizyolojik yapıları ve dayanıklılıkları bakımından farklılaşmakta, sadece normal tanımına uyan bireyleri düşünerek yapılan tasarımlar ise, gerçek koşullar ile uyumsuzluk göstermektedir (Mace, 1998).

Kullanıcı odaklı tasarım (user-centered design), kapsayıcı tasarım (inclusive design), ömür boyu süren tasarım (lifetime design), gerçek yaşam için tasarım (real life design), herkes için tasarım (design for all), kuşaklararası tasarım (intergenerational design) gibi evrensel tasarım kavramını çağrıştıran terimler dünya'nın farklı ülkelerinde farklı şekillerde kullanılmakta, ve ülkeden ülkeye farklılaşan bu terminoloji ve anlamlar bütünü genellikle o ulusun toplumsal değerleri hakkında fikir vermektedir. Dolayısıyla ülkeler arasında bulunan kültürel farklılıklar, bu yaklaşımın kabul görme şekliyle, geliştirilme yöntemini de etkilemektedir. Ancak amaçlar genellikle kültürel uygunluk, cinsiyete uygunluk, herkesi kucaklama, konfor, yeterlilik, bağımsızlık, güvenlik, katılım, sürdürülebilirlik, maddi erişilebilirlik / ulaşılabilirlik, kapsama, kaynaştırma, bütünleşme, terimleriyle ifade edilmektedir (Duncan, 2007).

Geçmişte özel birtakım ihtiyaçları olan kullanıcılar için farklı tasarımlar yapmak geçerli bir yaklaşım olmuş; ve bu yaklaşım varolan bir çözüme başka bir çözüm eklemek suretiyle gerçekleştirilmiştir (Demirkan, 1991). Bir mekanın girişinde, merdivenin yanında rampa yapılması ve / veya tekerlekli sandalye ile ulaşılabilen / erişilebilen tuvalet kabinleri bu duruma örnek olarak gösterilebilir ancak evrensel tasarım anlayışına göre bu durum kullanıcılar arasında ayrımcılığa yol açmaktadır. Bu noktada evrensel tasarım, geniş bir vizyonla tasarımda kullanıcı boyutunu değerlendirmekte ve bütünleştirici bir tutum sergileyerek kullanımla alakalı problemleri çözmeye çalışmaktadır. Yani

evrensel olarak ulaşılabilir bir çevrede tasarlanan mekanlar, ayrılmamış, bu alanların başka kişiler tarafından kullanımı kısıtlanmamıştır. Ayrıca evrensel tasarım; yaşlı, genç, kadın, erkek, sağ elini kullanan kişiler ve sol elini kullanan kişiler olarak ayırmaksızın tüm kullanıcıların ihtiyaçlarına cevap vermeye başlamıştır.

Evrensel tasarım; Şehir planlamadan, mimarlığa, karmaşık bilgi teknolojilerinden, evre kontrolü sağlayan basit sistemlere ve ürün tasarımına kadar değişen sektörleri kapsamaktadır. Dolayısıyla kentlerdeki cadde ve sokaklar, parklar, evler, okullar, her türlü bina; günlük yaşamda kullanılan araç - gereç, mobilya; hatta kapı kollarından elektrik düğmelerine kadar hemen herŐey evrensel tasarım açısından sorgulanmalı ve geliştirilmelidir. Bu tasarım yaklaşımının ilkelerine uygun olarak inşaa edilen mekan ve çevreler ise, herhangi bir adaptasyona ihtiyaç duymadan tüm insanlar tarafından kullanılabilir olmalıdır. Örneğin; basamaksız girişler düzenlemek, rampa ihtiyacını ortadan kaldırmak, ayarlanabilir ykseklіđe sahip banko kullanmak gibi zmler, bu tasarım yaklaşımı doğrultusunda ele alınan / yapılan çeşitli düzenlemelerden bazılarıdır. Bu noktada önemli olan ise, tasarlanan ürün ve / veya ortamın özelliklerinin normal görünmesi ve bu Şekilde hissettirilmesidir (Story, Mueller, Mace, 1998).

Evrensel tasarımın anahtar unsurları; basitlik, bileşenlerin uyumu, dönüştürülebilirlik, modüler olabilme ve engelli / kısıtlı bireyin performansının sınırlarını geliştirebilen düzenlemeler olarak tanımlanmıştır. Ayrıca evrensel tasarım için 6 farklı ölçüt belirtilmiştir. Buna göre evrensel tasarım; olabilecek en fazla sayıda kullanıcıya saygınlık ve bağımsızlık sağlayan, ürünün bütünlüğünü tehlikeye düşürmeden kullanıcı özel gereksinmelerine uyum sağlayan, estetik olarak başarılı, optimum gereksinme düzeyinde başarı / performans gösteren, tüketicie bilgi veren, ve sürdürülebilir olan bir tasarımdır (Cavington, Hannah, 1997).

Evrensel tasarımın bir diğer önemli özelliği de **standartlaşma** gerekliliği sebebiyle yapı endüstrisine sağladığı imkanlardır. Standart kullanımı; yapım içlerinde daha kolay yapım koordinasyonu sağlamasından dolayı, maliyeti olmayan ve / veya maliyeti düşük uygulamaları gündeme getirmektedir. Daha

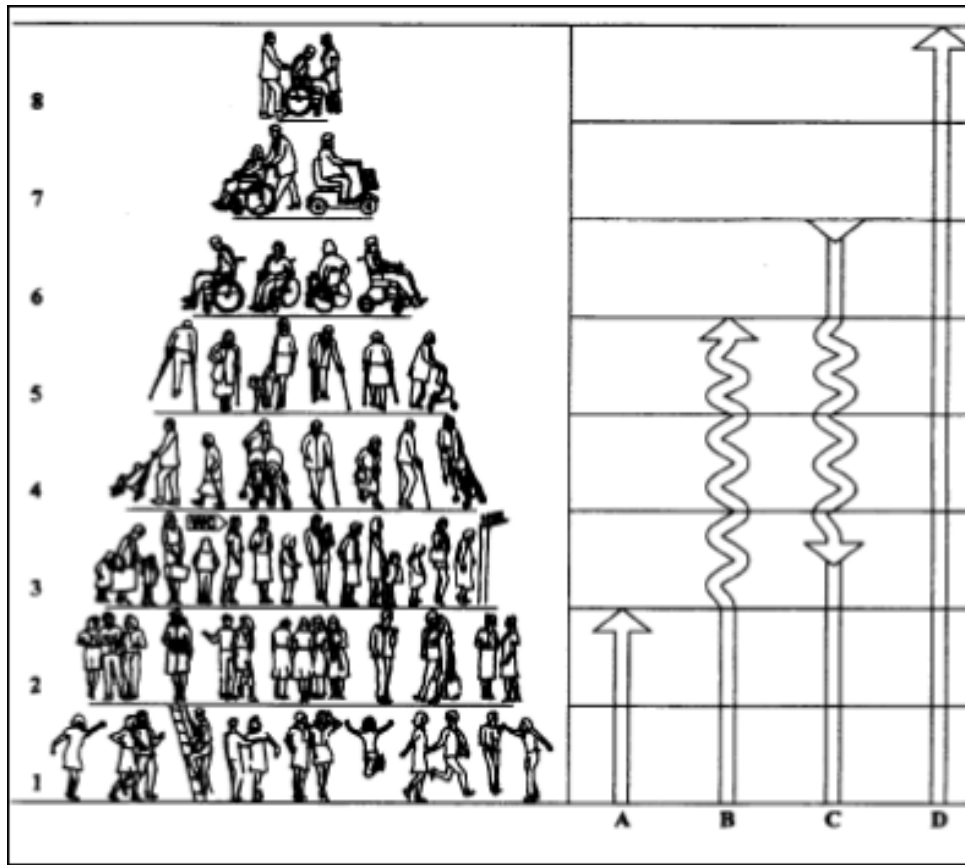
az özel tasarım yapılması ve tasarım sürelerinin kısalması, tasarımcılar için yararlı yanlarıdır. Evrensel tasarım yaklaşımının tüketiciler açısından yararı ise hayatları boyunca değişmekte olan gereksinimlerine uyum sağlayan ürünlere sahip olmalarına yol açmasıdır (Hacıhasanoğlu, 2003).

Evrensel tasarımın temel çizgisini oluşturmak için yapılan çalışmalar, ürün ve çevre kullanıcılarına işlevsel uygunluk kazandırmaya odaklanmıştır. Antropometri ve insan faktörü üzerine yapılan araştırmalarla birlikte uyum sağlama yoluna gidilmiş ancak tasarımcılar tarafından kullanılan bilgiler genellikle ortalama, genç, beyaz, ve sağlıklı erkeklere ait ölçüler olmuştur. Günümüzdeki yaklaşım ise mümkün olduğunca kullanıcı çeşidini arttırmaktır.

Kullanıcı çeşitliliğine yönelik çalışmalar yürüten araştırmacılar bu çeşitliliği kişinin özelliklerine göre farklı kategorilerde değerlendirmiştir. Bu yaklaşımlar arasında kullanıcı çeşitliliğini **evrensel tasarım piramidi** olarak yorumlayan Goldsmith'in geliştirdiği sınıflama dikkat çekmektedir. Buna göre; her yetenekteki insanın gösterildiği evrensel tasarım piramidinde potansiyel kullanıcıların ihtiyaçlarını uygun şekilde karşılamak için tasarımcı, bir sıradan diğerine geçerek normal durumların kullanım değişken aralığını genişletmeye çalışmakta; böylece engelli bireylere özel koşullar en aza indirilmiş olmaktadır. Bu sayede kişinin mümkün olduğunca bir şeyi zorlanarak yapmak ya da hiç yapamamak gibi tasarımsal bir sorunla karşılaşmamasını sağlamak amaçlanmaktadır.

Sekiz basamaklı piramidin birinci sırasında koşan, basamaklardan atlayan, dik merdivenleri çıkabilen, coşkuyla dans eden, ağır yük ve bavulları taşıyabilen sağlıklı ve zinde olan kişiler bulunmaktadır. İkinci sıradakiler ise genel olarak sağlıklı normal yetişkinlerdir. Atletik olmayan, istedikleri her yere gidebilen bu kişiler için tasarlanan bina, çevre ve ürünler sorun teşkil etmez. Üçüncü sıradakiler de temelde normal yeterlilikte olan kişilerdir. Dördüncü sırada ise yürüteç ve bastonlarla gezen, kendilerini engelliler sınıfında görmeyen yaşlılardır. Onlarla birlikte bebek arabalı erkekler ve kadınlar da bazı durumlarda engelliler sınıfında sayılır. Beşinci sırada ampute engelliler yer alır. Geniş manada, üç, dört ve beşinci sıradaki kişiler tasarımlar uygunsa engelli durumuna düşmezler. Piramidin beşinci sırasındakiler bir mekan, ortam veya

ürün tasarlanırken en göz önünde bulundurulacak olan gruptur. Gruplardaki diğer kişilerle karşılaştırma yapılarak duygusal veya kavrama engelleri olan kişilere de evrensel tasarım uygulamalarıyla yardım edilebilir. Altıncı sıradakiler bağımsız tekerlekli sandalye kullanıcılarıdır. Bu gruptaki kişiler tekerlekli sandalyeleri ile hiç kimseye ihtiyaç duymadan hareket edebilirler. Fiziksel engelli kişiler evrensel tasarım piramidinin tepesindedir. Yedinci sıradaki tekerlekli sandalye kullanıcıları birinin yardımına ihtiyaç duyar. Sekizinci sıradakiler ise en az iki refakatçiye ihtiyaç duyan kişilerdir (Goldsmith, 1998).

(Şekil 81. Goldsmith, Evrensel Tasarım Piramidi.)

Bunun yanı sıra kullanıcılar açısından evrensel tasarım, farklı durumlara göre değişkenlik gösterebilen; kavrama, görme, duyma ve konuşma, beden fonksiyonları, kol fonksiyonları, el fonksiyonları ve hareketlilik gibi yeteneklere göre sınıflandırılabilir. Buna göre;

Konsantrasyon, görsel bilgiyi anlamak, sesli bilgiyi anlamak, işleri kurallara uygun olarak yapmak, işlerin düzenini korumak, kısa ve uzun dönemde işleri hatırlamak, problem çözmek, karara varmak, işleri yeni bir

tarzda yapmak için yaratıcı düşünce yeteneğine sahip olmak, yeni işleri öğrenmek gibi durumlar kavrama ile ilgilidir. Evrensel tasarım açısından **kavrama yeteneği**; anlamak, anlamını açıklamak, hatırlamak veya bilgi doğrultusunda hareket etmek gibi insan becerilerindeki çeşitlilikler anlamına gelmektedir (Story, Mueller, Mace, 1998). Tasarım; kelime hazineleri, dil bilgileri, düşünme yetenekleri kısıtlı olan kullanıcıları ve küçük çocukları, okuryazarlılığı kısıtlı kullanıcıları, farklı kültürel alt yapıya sahip kişileri, hafıza ve muhakeme yetenekleri zayıf yaşlı kullanıcıları, yorulmuş ve dikkati dağılmış kullanıcıları kavrama açısından kapsadığı zaman evrensel bir tasarımdan bahsedilebilir (Wee, 2002).

Görsel ayrıntıları açık bir şekilde algılamak, uzak veya yakın nesnelere odaklanmak, arka plandaki nesnelere ayırmak, renk ve parlaklıktaki karşıtlıkları algılamak, yüksek ve düşük aydınlatma seviyelerine adapte olmak, hareket eden nesnelere izlemek, mesafeleri tahmin etmek gibi durumlar insanların görme yetenekleri ile ilgilidir. Evrensel tasarım açısından **görmek**; insanın görsel uyarıcıları kavrama becerisinin çeşitliliğini göz önünde bulundurmaktır demektir (Story, Mueller, Mace, 1998). Tasarım; görme ile ilgili olarak işlek görsel çevre tarafından dikkati dağılan kullanıcıları, fazla görsel işten yorulan kullanıcıları, renkli aydınlatma, yüksek veya çok düşük aydınlatma altında çalışan kullanıcıları, kötü hava şartlarında çalışan kullanıcıları, göz rahatsızlıklarına sahip yaşlı yetişkinler ve körlük, kalıtsal görme kaybı, katarakt, göz tansiyonu gibi diğer göz rahatsızlıklarına sahip kullanıcıları kapsadığı zaman evrensel bir tasarımdan bahsedilebilir (Wee, 2002).

Evrensel tasarım açısından **duyma ve konuşma**; insanın görsel uyarıcıları algılama beceri çeşitliliğinin göz önünde bulundurulmasıdır. Sesin kaynağını belirlemek, arka plan sesinde işitme ile ilgili bilgilerin ayrılması, yüksek ve alçak perdeden seslerin algılanması, konuşmanın sürdürülmesi gibi durumlar duyma ve konuşma yeteneği ile ilgilidir (Story, Mueller, Mace, 1998). Tasarım; duyma ve konuşmayı temel alarak, birkaç işitsel kaynak arasında dikkati dağılan kişileri, çok gürültülü çevrede çalışan kişileri, kulaklık kullanan kişileri, duyma güçlüğü çeken yaşlı kullanıcıları, sağır ve işitme kaybı, orta kulak tıkanıklığı, devamlı fazla gürültüye maruz kalmanın neden olduğu zarar gibi bazı

rahatsızlıklara sahip kişileri kapsadığı zaman evrensel bir tasarımdan bahsedilebilir (Wee, 2002).

Beden fonksiyonları bakımından evrensel tasarım genel işlerdeki insan becerilerinin çeşitliliğinin düşünülmesi demektir. Bu işler dolaşım, iskelet-kas ve sinir sistemlerini kapsar. Fiziksel çaba; vücut duruşunu gerçekleştirmek, korumak ve değiştirmek; dengeyi korumak, nefes almak vücut fonksiyonları ile ilgilidir (Story, Mueller, Mace, 1998). Vücut fonksiyonları; yaşa, engellilik durumuna, çevreye veya daha özel durumlara göre çeşitlenebilir. Bu çeşitlilikte tasarımı kullanan kesimin içeriğine dikkat edilmelidir. Tasarım; vücut fonksiyonları bakımından fiziksel gelişimini tamamlamamış küçük çocukları, vücut kuvveti, dengesi ve diğer vücut fonksiyonları azalan yaşlıları, aşırı vücut ölçülerine veya ağırlığına sahip kişileri, bebeğin kilosundan dolayı dengesi değişen ileri dönem hamile bayanları, geçici yaralanma veya hastalıklardan dolayı sınırlı hareket edebilen veya acısı olan kişileri, kötü hava, aşırı sıcaklar gibi olumsuz çevresel şartlar altındaki kişileri, yorgun veya hasta kişileri kapsadığı zaman evrensel bir tasarımdan bahsedilebilir (Wee, 2002).

Evrensel tasarım açısından **kol fonksiyonları**; insanın değişik hareketi koordinasyon ve kuvvet uygulama becerisinin çeşitliliğini göz önünde bulundurmaktır. Yukarı, aşağı, ileri, geri uzanmak; itirmek; çekmek, kolu kaldırmak, indirmek, yük taşımak gibi durumlar kol fonksiyonları ile ilgilidir. **El fonksiyonları** ise; insanın değişik hareketi koordinasyon ve kuvvet uygulama becerisinin çeşitliliğini göz önünde bulundurmadır. Avuçlamak, sıkmak, döndürmek, bükmek, çimdiklemek, çekmek, itmek gibi durumlar el yeteneği ile ilgilidir. Öte yandan hareketlilik; insanın değişik hareketi koordinasyon ve kuvvet uygulama becerisinin çeşitliliğini göz önünde bulundurmaktır. Oturur pozisyondan kalkmak, ayakta durmak, yürümek, koşmak, atlamak, tırmanmak, diz çökmek, tek ayak üzerinde durmak gibi durumlar hareket yeteneği ile ilgilidir. (Story, Mueller, Mace 1998). Tasarım; fiziksel gelişimini tamamlamamış küçük çocukları, hareket ve kuvveti azalmış eklem sahip yaşlı kişileri, geçici yaralanma veya hastalıklardan dolayı sınırlı olarak hareket edebilen kolu veya acısı olan kişileri, yorgun kişileri, kalın giysiler giymiş kişileri, küçük el veya zayıf parmaklara sahip çocukları, tekrarlayıcı işlerden dolayı yorulmuş ellere sahip

kişileri, ıslak veya yağlı ellere sahip kişileri, eş zamanlı diğer işlerden dolayı sadece tek elini kullanabilen kişileri, eldiven giyen kişileri, omurgalarında, ellerinde ve ayaklarında hareket kuvvetleri, dayanma güçlükleri, dengeleri azalan yaşlı kullanıcıları, beden büyüklüğü veya ağırlığı aşırı olan kullanıcıları, geçici veya küçük yaralanmalar veya hastalıklar sebebiyle hareketleri ıstıraplı veya kısıtlı olan kullanıcıları, kötü çevresel şartlar altında olan kullanıcıları kapsadığı zaman evrensel bir tasarımdan bahsedilebilir (Wee, 2002).

Kullanıcı yeterliliklerini bilmek evrensel tasarım sürecinde önemli bir unsurdur. Kullanıcıların ve yeterliliklerinin farkında olmak ve genel kullanıcı kitlesine hitap eden tasarımlar ortaya koyulması için ise evrensel tasarım prensiplerinden yararlanmak zaruridir.

2.8.2 Evrensel Tasarım Prensipleri

Amerika'daki North Carolina Üniversitesi'nde bulunan **Evrensel Tasarım Merkezi (The Center for Universal Design)**; 1997 yılında mimar, endüstriyel tasarımcı, mühendis ve çevre tasarımcılarından oluşan bir çalışma grubu ile bütün insanlar ve bütün tasarım disiplinleri için evrensel tasarımı anlaşılır kılarak yol gösterici olmak amacıyla evrensel tasarım prensipleri adı altında bazı prensipler belirlemiştir. Bu prensipler var olan tasarım ürünlerine rehberlik edilmesi, değerlendirilmesi, ve kullanılabilir ürün ve çevreler hakkında tasarımcılar ve müşterilerin daha fazla eğitilmesi için kullanılmıştır. Bu prensipler ayrıca; olabildiğince fazla kullanıcının gereksinimini karşılayabilecek özelliklerle daha iyi bütünleşmesi noktasında tasarımcılar için bir rehber niteliğindedir.

Evrensel tasarım kavramının anlaşılabilmesi ve yol gösterici olabilmesi amacıyla 7 adet ilke / prensip yayımlanmıştır. Bunun temelinde ise, bireylerin ortalama olarak nitelendirilebilecek bir tanımlamaya sahip olmadığı, dolayısıyla bu hayal ürünü ortalama bireyin sorunları çözülsede dahi tasarım probleminin devam ettiği anlayışı yatmaktadır. Çünkü birbirinden farklı yetkinliğe sahip (hareketlilik, işitme, görme vb.), farklı bilişsel seviyedeki ve antropometrik boyutlardaki bireylerin özelliklerinin anlaşılmasıyla birlikte daha fazla kişiyi

kapsayan tasarımlar yapılabilecektir. Bu noktada, evrensel tasarımın benimsendiği yedi ilke / prensip sıralanmakta ve her biri için olumlu örnekler sunulmaktadır (Story, Mueller, Mace, 1998).

Buna göre **Evrensel Tasarım Prensipleri** şu şekilde sıralanabilir;

Eşit - Adil Kullanım Prensipleri (Equitable Use) : Tasarımın farklı özelliklere, yeteneklere sahip bireyler için satın alınabilir ve kullanılabilir olmasıdır. Ayrıca herhangi bir ayırım olmaksızın tüm kullanıcılar için mahremiyetin korunması, eşit hizmetler sağlanması, ve tasarımın bütün kullanıcılara aynı çekicilikte sunulması anlamına gelmektedir. Tasarımın çok farklı özellikleri, yetenekleri olan bireyler tarafından kullanılabilmesi durumu, hem mekan hem de ürün tasarımı için geçerlidir. Dolayısıyla mekan ve çevre tasarımında erişilebilirliğin yanında kullanılabilirliğin de aynı kapsamda ele alınması gerekmektedir.

Bu prensibin uygulama esasları / rehberleri ise;

- 'Tasarımda tüm kullanıcı grupları için kullanım kolaylığı sağlanmalı; mümkün olan durumlarda benzer, mümkün olmayan durumlarda ise eş değer uygulamalar yapılmalıdır.
- Herhangi bir kullanıcıyı açığa çıkarmaktan ve / veya ayırmaktan kaçınılmalıdır.
- Güvenlik, koruma ve mahremiyet tüm kullanıcılara adil bir şekilde sağlanmalıdır.
- Tasarım tüm kullanıcılar için çekici hale getirilmelidir.' olarak ifade edilmiştir.

Bu ölçüt ve uygulama esaslarını temel alan örneklerde, kullanımda eşitlik sağlayan iletişim ara yüzleriyle, ulaşım sistemleriyle, ürün ve hizmetlerde çeşitlilik sağlandığı görülür. Örneğin; bireyin görsel yeteneğine bakılmaksızın dokunsal birtakım özellikler ve yüksek kontrastlı göstergelerle tasarlanan elektronik ekranlar ulaşılabilir bilgi sağlar, sensörlü otomatik kapılar özellikle elleri dolu insanlar için oldukça kullanışlı hale gelir, değişik boylarda yerleştirilen çeşmeler değişik boy ve duruştaki kullanıcılar için eşit erişim sağlar, yürüyen merdivenlere bitişik olan asansörler değişik hareket yeteneklerine sahip kişileri

diğer bireylerden ayırmaz, sokaklarda reklam panoları boyutundaki video ekranları duyma problemi olanlar için oldukça kullanışlı hale gelir, mekanda bulunan aile tuvaletleri yardıma ihtiyacı olan aile üyeleri için ulaşım ve kolaylık sağlar, eğik ekranları ile ATM'ler değişik boy ve duruştaki kullanıcılara işlemlerini yapabilmeleri için eşit gizlilik ve kullanım sağlar, kapılarda değişik boy ve duruştaki kullanıcılar için alçak pencere kullanımı koridoru daha güvenli yapar, geniş, yumuşak saplı mutfak eşyaları engelli olmayan ve elinde rahatsızlığı olan aşçılar için kullanışlı hale gelir, havuzda kullanılan rampalar sadece yüzmeyi yeni öğrenen çocuklara değil aynı zamanda hareket etmede sıkıntısı olan yüzücüler içinde kullanışlı hale gelir, yerden yüksek dizilen kütüklerden oluşturulan alan hem çadır etrafında oturma yeri yaratmakta hem de tekerlekli sandalye kullanıcıları için geçiş alanı oluşturur.

Kullanımda Esneklik Prensibi (Flexibility in Use): Tasarımın kişisel tercih ve yetenekler konusunda geniş seçenekler içermesini sağlamaktadır. Bu durum kullanıcıların kendilerine uygun olan tercihi yapabilmesi için gereklidir.

Bu prensibin uygulama esasları / rehberleri ise;

- Kullanım yöntemleriyle ilgili olarak tercih yapabilme imkanı sağlanmalıdır,
- Her iki elini de kullananlar için benzer kullanım ve erişim olanakları sağlanmalıdır,
- Hassas ve doğru kullanımı sağlayacak önlemler alınmalıdır,
- Tasarımın kullanıcıların hızına uyma yeteneği sağlanmalıdır şeklinde ifade edilmiştir.

Bu ölçüt ve uygulama esaslarını temel alan örneklerde, kullanımda esneklik sağlayan iletişim ve ulaşım sistemleriyle, ürün ve hizmetlerde çeşitlilik sağlandığı görülür. Örneğe; levha işareti işitsel, görsel ve dokunsal bilgi seçeneği sunarken çalışma yüzeyinin ayarlanabilir olması, oturarak veya ayakta çalışma olanağı sağlamakta, bitişik rampa ve merdivenler binaya ulaşım tercihi sunmaktadır. Çeşitli tutamaklar ve kuvvet içinde bulunan oturak, oturur durumda ya da ayakta düş alabilmeyi sağlarken, çift kapılar her iki elini de kullanan bireyler için uygun kullanım sağlamaktadır. Geniş saplı makaslar da yine her iki

el için uygundur. Boyutları büyütülen telefon tuşları ise görme sorunu yaşayan, büyük parmakları, acele işleri olan ve becerikli olmayan kişiler için kolaylık sağlar. Dikkat çekici market giriş kapısı park alanından dahi kolaylıkla fark edilmesini sağlar, çıkıntılı kart yuvası ATM kartlarının doğru olarak sokulmasını yardım eder, mimari olarak kolaylıkla ayırt edilebilen yapı girişi ise ziyaretçiler için yönlendirici olur.

Basit ve Sezgisel Kullanım Prensipleri (Simple and Intuitive to Use):

Tasarımın ve / veya hizmetin kullanıcının mevcut konsantrasyon düzeyine, dil yeteneğine, bilgisine ve tecrübesine bağlı olmadan anlaşılabilir olmasını sağlamaktadır. Tasarımda basitliği sağlamak ise gereksiz karmaşıklığı gidererek, okuryazarlık ve dil becerileri gerektirmeden, tutarlı bir biçimde bilgiyi ve bilgiye erişimi sağlamayla gerçekleşmektedir. Tasarım ve mekan kurgusunun anlaşılabilmesi için kolay algılanabilir ve basit olması faydalı olmaktadır.

Bu prensibin uygulama esasları / rehberleri ise;

- Gereksiz karmaşıklık barındırılmamalıdır,
- Kullanıcının beklenti ve içgüdüleriyle tutarlı bir tasarım yapılmalıdır,
- Bilgiyi önemine göre düzenlemelidir,
- İş süresi boyunca ve iş sonunda etkin geri bildirim sağlanmalıdır şeklinde ifade edilmiştir.

Bu ölçüt ve uygulama esaslarını temel alan örneklerde, kullanımda basitlik sağlayan uyarı sistemleriyle, kullanımda dikkat gerektiren ürün ve hizmetlerde çeşitlilik sağlandığı görülür. Örnekte tek başlıklı armatür bilgi ve tecrübe gerektirmeden kullanılabilir, otomatik araç koltuğunun düğmesi koltuğun kendisi gibi yapılarak kullanıcıya kullanım hakkında daha anlaşılabilir bilgi verilir, kullanım kılavuzlarında yer alan detaylı görsel sunumlar bireyin metni okumasını sağlar, böylelikle yazılı metin çevirisinden kaynaklanabilecek sorunlar ortadan kalkar, kavşaklardaki hissedilebilir zemin uygulaması ve sesli sinyalizasyon kullanıcıları yönlendirir, metrolarda bulunan bilgilendirme panolarında hangi durakların erişilebilir / ulaşılabilir olduğu belirtilir, engelli

bireylerin araçları için ayrılan park yerleri renk veya tabelalar yoluyla vurgulanarak gösterilir.

Anlaşılabilir / Algılanabilir Bilgilendirme Prensi (Perceptible Information): Kullanıcının duyuşal yeteneklerine ve çevre koşullarına bakılmaksızın bilginin etkin bir biçimde aktarılması anlamına gelmektedir. Algılanabilir bilgilendirmenin kaliteli olması ise, bilginin dağıtılmasında farklı yolların kullanılması, gerekli, dikkat çekici, açık ve kolay anlaşılabilir açıklamalar yapılması ve duyuşal sınırlamalara sahip bireylerin tüm dikkatlerini verebilmeleri için bilginin ulaşılabilir olacak biçimde sağlanmasıyla gerçekleşmektedir.

Bu prensibin uygulama esasları / rehberleri ise;

- Önemli bir bilgiyi sunabilmek için farklı ortamlar (resimli, sözel, kabartmalı) kullanılmalıdır,
- Önemli bir bilginin anlaşılabilirliği / algılanabilirliği en yüksek düzeye çıkarılmalıdır,
- Kullanım öğeleri tanımlanabilir / tariflenebilir şekillerde ayrıştırılmalıdır (örn: kılavuz oluşturmak ve yön tarifini kolay hale getirmek),
- Algısal açıdan sınırlara sahip olan bireylerin kullandığı araçlar ve tekniklerle rekabet edebilecek (onlardan daha iyi olabilecek) çözümler geliştirilmelidir şeklinde ifade edilmiştir.

Bu ölçüt ve uygulama esaslarını temel alan örneklerde, kullanımda algılanabilirliği sağlayan uyarı sistemleriyle, ürün ve hizmetlerde çeşitlilik sağlandığı görülür. Örneğe kullanma kılavuzları görsel olarak büyütölmüş bilgi, braille alfabesi içerir, metro bilet otomatlarında sesli bilgilendirmeden yararlanılabilir, çocuk oyun parklarında renk ve şekiller kullanılarak anlatım sağlanır, havalimanlarında bulunan bilgilendirme tabelalarında yer alan sembollerin koyu zemin üzerindeki açık renkli şekillerinin aydınlatılmış tavan ile zıtlık oluşmasıyla maksimum okunaklılık sağlanmaya çalışılır, dokunma duyuşuyla algılanabilen haritalardaki kontrast özelliğe sahip güçlü renk ve dokular, ziyaretçiler için yön gösterimini daha kolay anlaşılır hale getirir.

Tasarımda Hata Payı Prensibi (Tolerance for Error): Tasarım, tehlikeli durumlardan, kaza ve / veya irade dışı gelişen hareketler sebebiyle ortaya çıkabilecek kötü sonuçları en aza indirmelidir.

Bu prensibin uygulama esasları / rehberleri ise;

- Tasarım ve tasarım öğelerinin hata payı ve tehlikelerinin en aza indirgenerek düzenlenmesi gereklidir. En çok, kullanılan öğelere en kolay ve en rahat şekilde ulaşılabilmesi, tehlikeli öğeler koruyucularla kontrol altına alınmalı, yalıtılmalı veya ortadan kaldırılmalıdır,
- Yapılabilecek hatalar ve tehlikeler hakkında uyarılar bulunmalıdır,
- Hata yapmayı engelleyen, koruyucu düzenekler ve / veya özellikler sağlanmalıdır,
- Çok dikkat isteyen işlerdeki bilinçsiz hareketleri sınırlayıcı yaklaşımlar geliştirilmelidir şeklinde ifade edilmiştir.

Bu ölçüt ve uygulama esaslarını temel alan örneklerde, kullanım sırasında kazaların önlenmesi için farklı önlemlerin alındığı ürün, aparat ve hizmetlerde çeşitlilik sağlandığı görülür. Örnekte makineleri harekete geçiren güç kontrol düğmesi etrafındaki girinti ile yanlışlıkla olabilecek basımlar önlenir, rampaların kenarlarına koyulacak yükseltilemlerle herhangi bir sebeple düşüldüğü zaman yaşanabilecek yaralanmalara karşı koruma sağlanır, yürüyen merdivendeki resimli etiketler yetişkinleri çocukların karşılaşabileceği muhtemel tehlikelere karşı uyarır, çift taraflı araç anahtarları daima doğru şekilde kilide girer, ütü belirli bir süre kullanılmazsa kendini otomatik olarak kapatır, kaçak akım koruma cihazı (Ground fault interrupter) banyo ve mutfaklardaki elektrik çarpma riskini azaltır, metro istasyonlarındaki güvenlik kapısı kullanıcıları olası kazalardan koruyup araca güvenli binışı sağlar, metro kapıları kapanmadan önce ve tehlike durumunda sesle uyarı sağlanır, kavşaklarda bulunan sesli sinyalizasyon geçiş sırası konusunda yardımcı olmakta ve uyarıda bulunmaktadır. Yol ve kaldırımı ayıran sınırlayıcı elemanlar, kullanıcıların tehlikeli durumlarla karşılaşmasına engel olmaktadır.

Düşük Fiziksel Güç Harcanması Prensibi (Low Physical Effort): Ürün ve mekanların kullanıcılar tarafından en düşük yorgunluk seviyesiyle, verimli ve rahat bir şekilde kullanabilmesi anlamına gelmektedir. Kullanıcı, kesin bir ifadeyle, başından sonuna kadar aynı şekilde sürdürülen fiziksel gücü azaltmalı ve hep kendini tekrar eden hareketlerden kaçınmalıdır. Tasarım ürünleri ve mekanlar mümkün olan en az güçle etkili ve konforlu bir biçimde kullanılabilir ve yine aynı şekilde mekan ve çevrelere çok az bir güç harcanarak erişilebilir / ulaşılabilir.

Bu prensibin uygulama esasları / rehberleri ise;

- Kullanıcının ürün, mekan ve / veya çevreyi doğal vücut pozisyonunda kalarak kullanması sağlanmalıdır,
- Kabul edilebilir seviyede bir kullanım gücü harcanacak özellikler üzerinde durulmalıdır,
- Tekrar eden hareketler en az seviyeye indirilmelidir,
- Uzun süreli ve / veya devamlı fiziksel güç harcanmasını azaltacak çözümler geliştirilmelidir şeklinde ifade edilmiştir.

Bu ölçüt ve uygulama esaslarını temel alan örneklerde, kullanımda düşük fiziksel güç harcanması yoluyla ürün ve hizmetlerde çeşitlilik sağlandığı görülür. Örneğe; metro istasyonlarındaki tabelalar metro içinde oturan yolcuları göz seviyesine yerleştirildiğinden kolay görünüm sağlar, kapı kolları kapının bilek ve / veya kapalı avuçla açılmasına olanak sağlar, döndürülerek açılan ilaç kutuları tekrar eden çevirme işlemini en aza indirir, sesli komutla çalışan bilgisayarlar tekrar eden klavye kullanımını azaltır, belgelere eklenen işaret kartları tekrar eden kullanım kılavuzu kullanımını azaltır, kilitlenen bahçe sulama tabancası tetiği, devam eden el basma işlemini azaltarak elin yorulmasını önler, tekerlekli bavullar yolculukta yaşanan bavul taşıma zorluğunu büyük miktarda azaltır, alışveriş merkezlerindeki oturma yerleri müşterilerin alışveriş sırasında dinlenmelerini sağlar, elektrikli garaj kapısı, kapı açılışında harcanacak fiziksel gücü yok eder, metro istasyonlarındaki otomatik algılayıcısı olan turnikeler bir yandan güvenliği sağlarken bir yandan da kullanıcının geçişini kolaylaştırır.

Yaklaşım ve Kullanım için Boyut ve Mekan Sağlanması Prensipleri (Size and Space for Approach and Use): Bu prensip için gereken koşullar sağlandığında ürün ve / veya mekan; durumuna, devingenliğine ve beden ölçüsüne bakılmaksızın tüm kullanıcı gereksinimlerini karşılamaktadır. Ayakta duran ya da oturan kullanıcılar için kolaylık sağlanmalı, kişisel yardım ve / veya yardımcı araçlar için yeterli alan temin edilmeli, düzenlenmelidir.

Bu prensibin uygulama esasları / rehberleri ise;

- Ayakta ve / veya oturan tüm kullanıcıların önemli kullanım unsurlarını görebilmesine imkan verecek engelsiz bir bakış açısı sağlanmalıdır,
- Ayakta ve / veya oturan tüm kullanıcıların kolaylıkla bütün kullanım öğelerine erişilebilirliği sağlanmalıdır,
- Farklı kavrama özelliğine ve el büyüklüğüne uyum sağlanmalıdır,
- Kişisel yardım ve / veya yardımcı araçların kullanılmasına imkan verecek alanlar, mekanlar sağlanmalıdır şeklinde ifade edilmiştir.

Bu ölçüt ve uygulama esaslarını temel alan örneklerde, kullanım için boyut ve mekan sağlanan farklı tefriş elemanlarıyla, ürün ve hizmetlerde çeşitlilik sağlandığı görülür. Örneğin; mutfak dolaplarının dışarı çıkabilir olması değişik boylardaki bireylerin raflarda bulunan eşyaları görmelerini kolaylaştırır, kapı yanlarındaki pencereler dışarıyı görmelerini sağlar, hastanelerde bulunan hemşire masalarındaki alçaltılmış tezgahlar ise bu bireylerle iletişimi kolaylaştırır, banyoda bulunan su sıcaklık kontrol elemanının küvetin dışına yakın ve dengeli bir şekilde yerleştirilmesi hem ayakta duran hem de oturan banyo kullanıcılarının uzanma ihtiyacını azaltır, tezgah altı dolaplar oturur pozisyonda iken kolay ulaşımı sağlar, metro bilet otomatları değişik yüksekliklerde monte edilerek ayakta duran veya tekerlekli sandalyedeki kişilerin rahat kullanımını sağlar, geniş açılan araç kapıları tekerlekli sandalye ve yürüteçle araca kolay binmeyi ve inmeyi sağlar, tekerlekli sandalye kullanıcıları için uygun tasarlanan konut, zemin planları, manevra ve hareket kolaylığı sağlar, halka biçimindeki kapı kulpları farklı ölçülerdeki eller ile uyumludur, metro istasyonlarındaki geniş geçiş aralığı hem tekerlekli sandalye kullanıcıları hem de bagaj ve / veya paketlerini taşıyan bireyler için kullanışlıdır.

Bir çevre, bina, mekan, donatı, ürün tasarlarırken veya yeniden düzenlerken evrensel tasarım ilkelerinin tasarımcılar tarafından dikkate alınması için düzenlenen ve doğrudan ve sadece evrensel tasarımla bağlantılı bu uygulama esasları / rehberleri, ekonomik, mühendislik, çevreye duyarlılık faktörlerinin de tasarımda mutlaka etkili olması gerektiği fikrinin göz ardı edilmemesini tasarımcılara aktarmaya çalışmaktadır.

2.9 Kullanıcı - Mimari Mekan İlişkisi

2.9.1 Kullanıcı Gereksinimleri

Mekan / İç mekan tasarımının amacı, bu mekanların estetik açıdan zenginleşmesi, fonksiyonel açıdan gelişmesi ve psikolojik açıdan pekiştirilmesidir. Bütün tasarım süreçlerinin temelinde, tasarlanan her parçanın ahenkli bir bütünlüğe varması ve dolayısıyla belirli hedeflere ulaşması yatar. Mekan / İç mekan tasarımında, seçilmiş öğeler estetik, fonksiyonel ve davranışsal yol göstericiler eşliğinde üç boyutlu modellere dönüşürlerken, bu öğelerin modeller yoluyla kendi aralarında kurdukları ilişkiler ise, sonunda, görsel kaliteyi ve o mekanın fonksiyonel uygunluğunu belirlemekte, mekanı algılayışımızı ve kullanım biçimimizi etkilemektedir (Ching, 2004).

Bir mekan tasarımında iki ana etmen bulunur; bunlar mekanda yaşayacak olan **kullanıcı** ve o mekanı oluşturan **tasarımcıdır**. Kullanıcı ve tasarımcı; mekanın zaman içindeki görünümünü ve kişiliğini hazırlayan iki öğe olarak düşünülebilir. Bir tasarımcı bir mekanı oluşturabilmek için öncelikle kullanıcı gereksinimlerini bilmeli, topladığı veriler doğrultusunda da mekanı yaşanılır hale getirmelidir. Çünkü tasarımcı, kullanıcıya belirli bir fonksiyon, kullanım biçimi, yapılması istenen ve istenmeyen davranışlar ile sosyal birtakım anlamlar ileten bir kaynak durumundadır. Tasarım ise, tasarımcının iletisini belirlemesiyle başlamaktadır (Baltacıoğlu, 2003).

Buna göre; tasarlanan mekanları kullanacak olan insanın çevreden belediklerine **kullanıcı gereksinimleri** denmektedir. Bu gereksinimler, insanın psikolojik ve fizyolojik koşulları ile fiziksel çevre koşullarında verimli olabilmesini

sağlayacak toplumsal ve çevresel ihtiyaçlarıdır. İnsanın içinde bulunduğu ortamda, eylem ve eylemleri için gerekli, antropometrik, duyuşal ve algısal boyutlar, kültür boyutu ile birlikte kullanıcı gereksinimlerini oluşturmaktadır.

Maslow (1943); toplum içindeki bireyin temel gereksinimlerini, **ihtiyaçlar hiyerarşisi** adını verdiği teoriyle, basitten karmaşığa doğru beş başlık altında düzenlemiştir:

Fizyolojik Gereksinimler (Biyolojik): Hava, su, hareket, beslenme, barınma, dinlenme, üreme, giyinme, gereksinimleri gibi insan hayatı ile ilgili en temel gerekliliklerdir. İnsanın bu tür fizyolojik gereksinimleri; temel yaşama alanları olan mutfak, yatma mekanı, oturma mekanı, tuvalet ve koridorlar gibi mekanlarda ortaya çıkmaktadır.

Güvenlik Gereksinimleri (Emniyet): Güven duyma, baskı, korku ve tehlikelerden uzak olma, huzur içinde yaşama gereksinimleridir. Bu tür emniyet gereksinimleri; pencere ve kapı sayısında bir dengenin koyulması; yani açıklık ve kapalılıklar arası istikrar ile giderilebilmektedir.

Toplumsal Gereksinimler (Aidiyet): Beraberlik, arkadaşlık, grup içine girebilme, ait olma gibi toplumsal etkileşim ile ilgili gereklilikler olarak ortaya çıkmaktadır. Ortak yaşama alanlarında iletişim özelliğinin sağlanması; restoran ve eğlence mekanları ile alışveriş mekanları gibi toplu alanlarda aidiyet gereksinimi bulunmaktadır.

Benlik Gereksinimleri (Saygı Görme): Kişinin kendisine olan öz saygı ve beğenisiyle edindiği yetenek ve bilgilerin tanıtılması, belirli bir sosyal konuma sahip olma ve onaylanma arzusu gibi beğenilmek ve takdir edilmek ihtiyacıyla birlikte kendini gösteren gerekliliklerdir. Benlik gereksinimi; resmi veya özel çalışma mekanları, ofis ve bürolarda daha çok görülmektedir.

Gerçekleşme Gereksinimleri (Kendini Tamamlama / Gerçekleştirme): Bireysel potansiyelin önemli bir işi başararak gerçekleştirilmesi ve yaratıcı yetenekler kullanılarak bireysel doyunluğa / tatmine ulaşılması gibi gereksinimleridir. İnsan; kendini tamamlama / gerçekleştirme özelliğini; herhangi bir toplumsal ya da özel mekanda kişisel

çalışma veya davranışlarını özgürce kullanabilmesi; yarı açık çalışma alanlarında kişisel mahremiyetin sağlanması şeklinde giderebilmektedir.

Bu sıralama sonucunda Maslow; 'bir gereksinim giderildikten sonra bu gereksinime yönelik motivasyon, davranışlar üzerindeki belirleyici etkisini kaybeder yani tatmin edilen gereksinimler, gereksinme olma özelliklerini kaybederler' demiştir.

Kullanıcı gereksinimleri ayrıca, fiziksel ve psiko-sosyal gereksinimler olarak da iki ana başlık altında incelenebilir:

Fiziksel Kullanıcı Gereksinimler: Hareket halindeyken bulunduğumuz mekanın bizi rahatsız etmeyerek uygun koşulların sağlanmış olmasıdır. Bunlar, kullanılan donatım elemanlarına, eylemlerin özelliklerine ve kullanıcı sayısına ilişkin mekana bağlı özelliklerdir. Mekan içindeki insanın, eylemleri ve eylemlerin yapılış biçimleri, statik ve dinamik antropometrik boyutları, mekansal gereksinimler; hava hareketleri, nem, sıcaklık ve radyasyon, ısısal gereksinimler; ses dağılım özellikleri ve sesin uygun şiddette olması, işitsel gereksinimler; yeterli ışık şiddeti ve aydınlanma düzeyleri, görsel gereksinimler; temiz su temini, atıkların yok edilmesi, sağlık gereksinimleri; mekanın yapısal sağlamlığa uygun olup her türlü kaza ve olumsuzluklara karşı korunması ise emniyet gereksinimleridir.

Psikososyal Kullanıcı Gereksinimler: Bir eylem gerçekleştirilirken herhangi bir psikolojik huzursuzluğun / rahatsızlığın yaşanmaması için gereken koşullardır. Psikososyal gereksinimler kullanıcının kültür grubuna bağlı olarak değişen, kişisel arzu ve isteklere yönelik özelliklerdir. Mekanın toplumsal, kişisel, görsel ve işitsel gizliliğe uygun olması, mahremiyet gereksinimi; kişilerin eylemleri esnasında ihtiyaç duydukları mesafeler, davranışsal gereksinimlerdir; mekanda uygun biçim, renk ve dokusal özellikler, estetik gereksinimler ve sosyal ilişkiler, toplumsal yapı gerekleri de toplumsal gereksinimlerdir (Arcan, 1999).

Her mekan onu kullanacakların istek ve gereksinimlerine yönelik tasarlanmalıdır. Örneğe; bir otel odası, orada ikamet edecek müşterilerin temel gereksinimlerine göre düzenlenir. Buna bağlı olarak yeterli miktarda havaya ve

ışığa gereksinim vardır. Masa, yatak ve benzeri kullanım araçlarının da müşterinin boyuna uygun ölçülerde tasarlanması gerekir. Ancak, otel odası için sıralanan bu özellikler bir hastane odası için değişiklik gösterir. Hastane odasının mekansal özellikleri, ölçüleri, ışık gereksinimi ve benzeri gereksinimleri doğrudan işlevsel farklılıklardır. Yani mekan düzenlemelerinde, kullanıcıların gereksinmelerini karşılamak amacıyla, gerekli çevresel koşullara uygun mekanlar oluşturulmalıdır.

Kullanıcı gereksinimleri, kullanıcıya ait eylemlerin olabilecek en etkili şekilde gerçekleştirilebilmesi için gereken koşulları (Atasoy,1973) ve bir mekanda olması gereken niteliklerin optimumunu belirlemektedir. Bu niteliklerde olabilecek her bir eksiklik ise kullanıcıyı rahatsız ederek tasarlanan mekanın kullanımını aksatacaktır (Arcan, Evcı, 1992). Erişilebilir olmayan ve / veya kullanışsız yapıları çevreler sebebiyle toplumsal hayatta yeterince varlık gösteremeyen dezavantajlı gruplar için ise mekan çok şey ifade etmektedir. Çünkü erişilebilir ve kullanılabilir mekan her durumdaki kullanıcıya 'hoş geldin', 'burada isteniyorsun' ve 'önemlisin' (Kitchin, 1998) gibi mesajlar veren ve kullanıcıların başkasının yardımı olmadan yapıları çevreyi rahatlıkla kullanabilmelerine imkan veren en önemli tasarım kriterlerindedir (Gümüş, 2009).

2.9.2 Genel ve Özürlü Kullanıcı İçin Mekan Tasarımı

İnsanın, çevre ve nesne ile fiziksel ilişkisi; antropometrik, duyuşal, algısal ve kültür boyutu olarak dört ana başlık altında incelenebilir. Mekan tasarımında bir bütünlük sağlanabilmesi için de bu niteliklerin uyum içinde olması gerekmektedir. Buna göre;

Antropometrik Boyutlar; insan vücudunun bölgesel oranları ve boyutunun ölçümüdür. Antropometrik boyutlara aynı zamanda 'vücut ölçüleri' de denmektedir. Bu boyutlar tasarımda temel fiziksel gerekliliktir. Aynı zamanda doğal ve yapıları çevrenin algılanması ve anlaşılmasında da önem taşımaktadır. Bunun için, hem kullanıma dair iletilerin belirlenmesinde, hem de çevreye

kodlanmasında antropometrik boyutların göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Antropometrik ölçümlere dayanarak, insanın ortak aktiviteleri için minimum veya optimum boyutlarının bilinmesi gerekmekte, mekanın genişliği, yüksekliği, donatılar arası açıklıklar, insanın fiziksel boyutları, ihtiyaçları ve sınırları dikkate alınarak ölçülendirme yapılırken antropometrik verilerin nasıl uygulandığı ise önem arz etmektedir (Ballast, 2002).

İnsanın antropometrik boyutları statik ve dinamik boyutlar olarak ikiye ayrılmaktadır. **Statik antropometrik boyutlar**; insan vücudunun, hareketsiz konumdayken alınan ölçüleridir, **dinamik antropometrik boyutlar** ise; insanı dinamik bir sistem olarak ele almakta ve vücudun hareket halindeyken oluşan boyutsal niteliklerini vermektedir. Antropometrik veriler doğrultusunda kullanıcının fiziksel sınırlarına yönelik tasarım ve biçimlenmeler ile mekan tasarımı ve donatılar oluşturulmalıdır.

Duyusal Boyutlar; insanın beş duyu organına bağlı görme, işitme, dokunma, tat alma ve koku alma duyularına ilişkin boyutlardır. Duyusal boyutlar ile çevre iletişim halindedir. Mekan tasarımında, bu beş duyu organından görme duyusu baskın olsa da diğer duyularla desteklenmekte ve etkisi artmaktadır.

Duyusal boyutlarda, öncelikle anatomik yapıdan kaynaklanan ölçütler önem kazanmakta, burun, ağız, kulaklar ve gözler karşıya yönelik olduğundan, duyu verilerin çoğu yüzün dönük olduğu taraftan alınmaktadır. Dokunma dışındaki duyu organları ise, vücudun üst bölümünde bulunduğu için, insan belli yükseklikten gelen uyarılara karşı daha duyarlı olmaktadır (Farbstein, Kantrowitz, 1978). Dolayısıyla bir mekan tasarımında oluşturulan ışık, renk ve ses gibi iletilerin doğru algılanabilmesi ve kullanımın etkili olabilmesi için duyu organlarının ayırt edebileceği minimum değerlerin farkında olunması gerekmektedir.

Algısal Boyutlar; çevremizden duyu organlarımız aracılığıyla aldığımız mesajların algılanması sonucu gösterdiğimiz reaksiyonlardır ve bunun için yaygın olarak kullanılan ölçü 'reaksiyon süresi' olarak adlandırılmaktadır. Diğer

bir deyişle, uyarıcı etkinin insan duyu organlarına ulaşması ile insanın uygun davranışı seçerek göstermesi arasında geçen süredir.

Bir mekanın algılanmasında iki aşama tanımlanmıştır. Birinci aşamada; yeni bir çevreye giren kişi, üç ile on saniye arasında değişen bir süre içinde mekana dair ilk izlenimlerini edinmektedir. Algılamanın detaylı inceleme içeren ikinci aşaması ise çok daha uzun süre alabilmektedir. Ancak ilk aşamada elde edilen izlenimlerin, algılamanın bütününde etkisi güçlü ve sabittir. Bu nedenle tasarımın ana teması, ilk bakışta göze çarpacak ve güçlü bir duygusal etki bırakacak şekilde vurgulanmalıdır (Isaac, 1971).

Kültür Boyutu: Aynı coğrafyada aynı koşullara karşı uzun süre başa çıkma uğraşı vermiş, dengeli, tutarlı, bütünlük arz eden, ortak değerlere sahip, sanat, zanaat, beceri ve alışkanlıkları olan ve bunları çeşitli mekanizmalarla nesilden nesile aktarmış insan topluluklarının sahip oldukları birikimin tümüne **kültür** denmektedir (Gür, 2000). Kültür; bireyin kendisini, ekonomik düzeni, devleti, aileyi ve yaşamın örgütlenmesini içeren geniş kapsamlı bir kavramdır. Farklı kültürler, sadece farklı yaşam biçimlerini değil, dünyayı farklı algılama biçimlerini ve farklı değer sistemlerini de simgelemektedir. Dolayısıyla bir mekanı oluştururken din, gelenek, aile yapısı, toplumsal yapı, örf ve adetler gibi kültürel faktörler büyük oranda etkili olmaktadır (Özkan, 2007).

Kişi, gereksinmelerini, isteklerine ve amaçlarına, toplumsal ideallere, töresel kurallara, kültürel çevrelere bağlı olarak algılamakta, böylece psikolojik alanını oluşturan etkenlerden biri olan dış fiziksel çevreden gelen gerilimleri gidermek için algıladığı gereksinme, istek ve amaçlara göre de mekanını düzenlemektedir (Kızıl, 1978).

Bir kültürdeki mekan, o kültürün toplumsal özelliklerine bağlı olarak belirli ilkelerle sınıflandırılıp, o toplumsal yaşantıdaki kavramların somutlaşmasıyla oluşmaktadır. Yaşam alanı yani mekan sadece nesnel ihtiyaçlar doğrultusunda değil, kişisel denebilecek kültürel ve psikolojik ihtiyaçlara da yanıt verebilmelidir. Bu sebeple insanın yaşadığı mekanı benimseyip, mekan oluşumunda olumlu sonuçlar oluşturabilmesi için yaşadığı mekanın her türlü ihtiyacı karşılayacak konumda olması ve bu şekilde tasarlanması gerekmektedir. Yani her kültürün

kendine ait bir yapılaşma yaklaşımı vardır ve inşa edilen her yapı da, o kültürün oluşum ve gelişim sürecinin bir yansımasıdır (Özkan, 2007).

Tüm bu anlatılanlar ışığında mekan tasarımının öncelikli amacı belirli bir gereksinimi karşılamak, gerçekleşecek bir aktivite için uygun yer oluşturmaktır denilebilir. Tasarımcı, kullanıcılarının gereksinimlerini karşılama ama aynı zamanda özgün bir tasarım ortaya koyma çabasında ve kullanıcıya yönelik fiziksel ve duygusal olarak kabul edilir mekanlar yaratma zorunluluğundadır. Kullanıcıyı tanımalı ve tasarımını kullanıcıya yönelik, gereksinim ve beklentilerini karşılayacak şekilde biçimlendirmelidir. Gerçekleştirilmek istenen proje ise; inşa edilecek mimari mekanın boyutu, biçimi, estetik görünümü, çevresiyle uyumu, iç mekanlarının antropometrik, duyuşal boyutları, bu mekanların her birinin işlevsel niteliği ve birbirleriyle bağlantısı, yapılan işin algısal ve kültürel boyutu belirlenerek düzenlenmelidir.

Şu halde; genel kullanıcılar için mekan tasarlarırken yaşanılacak / kullanılacak mekana, engellilerin de gelebileceği düşünülerek tasarlanmalıdır. Bunun nedeni, engellilerin kullanabildiği, hareket edebildiği mekanlarda genel kullanıcıların zaten rahatlıkla hareket edebilmesi ve engelliler için uygulanan tasarımların bu manada genel kullanıcıyı kısıtlamamasıdır. Ancak, engelli kullanıcılar için mekan tasarımı yapılırken, genel kullanıcılar için düşünülen temel gereksinimlerin yanında, bireyin fiziksel veya psikolojik durumu da göz önüne alınmalıdır.

Bu noktada, özel kullanıcılar için birçok farklı durum ortaya çıkabilmektedir. Bu özel durumların insanların hareketlerini, fiziksel kapasitelerini, psikolojik yapılarını ne kadar etkilediği dikkatle incelenmeli, gerekli inceleme tamamlandıktan sonra, bir hareket planı oluşturularak kişinin ihtiyaç duyduğu gereksinimler yerine getirilmelidir. Aslında engelli kullanıcı için mekan tasarımı, özür durumlarından dolayı kişilerin kısıtlanan hareketlerinin, gerek fizyolojik gerekse psikolojik ekipmanlar vasıtasıyla yapılabilir hale gelmesi ve tek başına hayatını devam ettirebilmesidir. Engelli kullanıcı için mekan tasarlanırken, kullanıcının özrünün ne olduğu, hangi hareketleri yapmakta zorlandığı veya hangi hareketleri yapabildiği araştırılmalıdır. Asıl amaç bireyin mekanda kimseye ihtiyaç duymadan bağımsız hareket edebilmesidir.

Engelli bireylerin kent yaşamına katılımındaki ihtiyaçları, engelli olmayanlardan farklı olmakla birlikte temelde benzerdir. Engelli bireyleri, toplumun ayrı bir parçası olarak nitelendirmek yerine toplumla bütünleşmiş bir parça olarak algılayabilmek ve tasarlanan mekanlarda da buna imkan tanıyabilmek için, yapıları fiziksel çevreye ulaşılabilirliğin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Herkes gibi, engellilerin de okula, işe, alışverişe, parklara, spor alanlarına, herhangi bir engele sahip olmayanların kullandığı yol ve taşıtlarla gidebilmesi, tüm hizmetlerden eşit fırsatlarda yararlanabilmesi gerekmektedir. Çünkü toplumdaki herkes, tüm yaşam alanlarına ulaşma hakkına sahiptir ve bu husus, çağdaş toplum olarak kabul edilebilmenin önemli bir göstergesidir. Yerel yönetimlere ise bu konuda oldukça fazla sorumluluk düşmektedir. Yaptıkları teknik alt yapı yatırımlarıyla, kent mekanının biçimlenmesinde önemli bir role sahip olan yerel yönetimler, ulaşım hizmetlerinin, kent içinde bulunan her açık alan ve yapının engelli bireyler için ulaşılabilirliğinin sağlanıyor olmasında da, engelli bireylerin sosyal hayata katılmasında da en önemli öğedir.

Engelli bireylerin yapıları fiziksel çevreye erişimlerinin sağlanmasının yanında, çevre koşullarının özre sebep olması da bir diğer önemli husustur. Özellikle trafik kurallarına uyulmaması, trafikle alakalı sistemlerin bir bütün olarak sunulmaması ve yaşanan trafik kazaları, hem özre sebep olmakta hem de engellilerin yapıları fiziksel çevreye erişimini sınırlamaktadır. Bu noktada yerel yönetimler ulaşılabilirlik ve kullanım açısından; konutlara, açık alanlara (meydan, cadde ve sokaklar, rekreasyon alanları, parklar vb.), kamusal binalara (kamunun kullanımına açık resmi ve özel tüm yapılar) erişim, ve toplu taşımacılıkla ilgili olarak karşılaşılabilecek tersliklerde çözüm üretmekle yetkili yasal sorumlulardır.

2.10 İkinci Bölümün Değerlendirmesi

İkinci bölüm boyunca bahsedilenler uyarınca, engellilik kavramının sürekli gelişmekte olduğu, bu durumun özrü olan kişilerin sosyal hayata toplumdaki diğer bireylerle eşit koşullarda tam ve etkin katılımını önleyen tutum ve çevre engelleriyle etkileşiminden kaynaklandığı söylenebilir. Diğer bir deyişle

engellilik, bireyin fiziksel ya da zihinsel / ruhsal eksikliğinin yanı sıra çevresinin de ona engel olmasını ifade etmektedir. Bireylerin sadece sağlık durumlarına odaklanan yaklaşımdan vazgeçilerek engelliliğin toplumsal açıdan ve hak temelli olarak tanımlanması ise, bu meselede bir algı ve model değişikliğini ortaya koymaktadır. Bu değişiklikle birlikte engelli bireylerin sadece bir yardım nesnesi olduğu fikrinden uzaklaşılarak sistemin engelli bireylere göre yeniden ayarlanması, bu kapsamda gerekli düzenleme ve değişikliklerin yapılması, başta politika olmak üzere hayatın her alanına engellilik boyutunun dahil edilmesi gerekmektedir.

Bu yeni yaklaşım bir anlamda tarihsel süreçte yaşam hakkı ihlalleri de dahil olmak üzere birtakım haksızlıklara uğrayan engelli bireylerin insanlık onurlarını iade etmeyi amaçlamaktadır. Bunun da ötesinde temel hak ve özgürlüklerin, dünya üzerindeki tüm insanlar için vazgeçilmez olduğu bir kez daha vurgulanmaktadır. Bu bağlamda gerek ülkemizde gerekse dünyada hızla artan kapsayıcı fiziksel çevre ve yapılar konularındaki bilimsel çalışmalar ve uygulamalar, önemli bir süreci işaret etmekte, tasarımcıların sosyal sorumluluğunun sıkça gündeme gelmesi de bahsi geçen bu süreci hızlandırmaktadır. Dolayısıyla başta mimarlar ve içmimarlar olmak üzere tüm tasarımcı adaylarının konuyla ilgili bilgi ve bilinç düzeylerinin üst düzeyde olması beklenmektedir. Tasarlanan çevre ve yapıların da, tüm kullanıcı gruplarının eşit şekilde kullanımına uygun olması ve üstlendiği sorumluluğu yansıtmaması gerekmektedir.

Sonuç olarak ikinci bölüm boyunca anlatılmaya çalışılanlar okuyucunun üçüncü bölümden başlayarak her bir bölümde edineceği her yeni bilgiyi bu bölümde anlatılanlar ışığında sentezlemesine yardımcı olmayı ve konuya ilişkin bugüne kadar sahip olduğu bakış açısını 'herkes için engelsiz hayat' sloganı doğrultusunda şekillendirmeyi amaçlamaktadır.

BÖLÜM 3 - ÜNİVERSİTE KAVRAMININ TARİHSEL SÜRECİ VE KAMPÜS TASARIMININ İRDELENMESİ

3.1 Kamusal Alan / Mekan Tanımı

Türk Dil Kurumuna göre **kamu** sözcüğü, bir ülkedeki halkın bütünü olarak tanımlanmaktadır. İngilizcede bu kavrama karşılık gelen **public** sözcüğü halkın sahip olduğu şeyler veya özellikler anlamına gelmekte; isim olarak topluluk veya insanları, sıfat olarak da otoriteyi işaret etmektedir (Uzun 2006). **Kamusal** sözcüğünün kökeni ise Antik Roma dönemine dayanmaktadır. Latince'deki **populus (halk)** sözcüğünden türetilen kamusal sözcüğü herkese açık, umumi, kamuya ait olan anlamına gelmektedir.

1960'lı yıllarda Avrupa'da incelenmeye başlanan kamusal alan / mekan kavramı, günümüzde hala net bir tanımlamaya sahip olmadığı için farklı bakış açılarına göre farklı anlamlar kazanmakta ve bu durum bu tür alanların kullanımı hakkında bugün dahi önemli tartışma konuları yaratmaktadır. Yine de kamusal alan tanımı ilk kez 1962 yılında Jürgen Habermas'ın '**Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü: Burjuva Toplumunun Bir Kategorisi Üzerine Araştırmalar**' adlı kitabında ele alınmıştır. Habermas kitabında kamusal alanı / mekanı; 'özel şahısların, kendileriyle ilgili ortak bir konu ve / veya durum etrafında akıl yürüttükleri, rasyonel bir tartışma içine girdikleri ve bu tartışmanın sonucunda o konu ve / veya durum hakkında ortak kanaat ve kamuoyunu oluşturdukları süreç, araç ve mekanların tanımladığı yaşam alanı' şeklinde açıklamıştır. Bunun yanı sıra kamusal alan / mekan, modern toplum kuramlarında, toplumun ortak çıkarlarını belirleyip gerçekleştirmeye yönelik söylem, eylem ve düşüncelerin bu doğrultuda üretilip geliştirildiği ortak toplumsal etkinlik alanına işaret etmek için kullanılan kavramdır diyen Habermas (1997), aynı zamanda tüm çıkarlardan arınmış, sermaye egemenliğinden ve devletin baskı ve buyruklarından bağımsız bir alan tanımlamaktadır.

Aytaç'ın (2005), Neumann'dan aktardığına göre; kamusal mekan, genel olarak herkesin girebildiği yer anlamına gelecek bir genişliğe sahiptir. Arendt'e (2000) göre kamusal mekan; tüm insanlara ait olan, bireylerin herhangi bir

kısıtlama olmadan uyum içinde bir arada buldukları ve birlikte hareket ettikleri, bir bakıma özgürlüğün kendisini hissettirdiği yerdir. Özbek'e (2004) göre ise; kamusal mekan, toplumsal yaşantımız içinde fikir, ifade ve tecrübelerin üretilip açığa çıktığı, etüt edildiği, paylaşıldığı ve yayıldığı toplumsal alanları, bu süreçte ortaya çıkan anlam bütünü ve bu anlam üretim sürecini oluşturan ya da bu süreçte oluşan kolektif gövdelerini içermektedir. Özbek (2004) yaptığı tanımı genişletip kentsel mekanların kamusalına da vurgu yapmaktadır. Buna göre; 'Sağlık ve eğitimden, iletişim ve ulaşım dek ortak ihtiyaçların üretilip sahiplenildiği, sosyal ve ekonomik hakların da kategorisi haline getirilebilmiş mekanlar, temel bir kamusal mekanlar kategorisini oluşturmaktadır. Kamu yararını koruyarak, herkesin eşit şekilde erişebileceği / ulaşabileceği kamusal hizmet verdiği ölçüde, bu mekanlar ortak kullanım değeri üretirler. Sosyallik modeli açısından baktığımızda ise kamusal mekan esas olarak kent merkezidir; çoklu karşılaşmalara izin veren, yabancı ya da ötekilere açık alışveriş, çoğulluk, iletişim ve katılım değeri taşıyan yerlerdir' demektedir.

Tanyeli (2005), ise kamusal alanın / mekanın batı'da public kelimesiyle ifade edilirken 19. yüzyıl Osmanlı kaynaklarına farklı bir şekilde girdiğini hatırlatmakta ve kamusal alanın genellikle devletle ilişkilendirildiğini belirterek, public'e ait olan değil devletle ilişkili olan alan şeklinde ifade etmektedir. Özbek'te (2004), aynı durum için kamu denildiğinde aklımıza; devletin geldiğini, devlet kuruluşları, organları, görevlileri, idaresi ya da etkinlikleri gibi şeylerin, yani devlete ait ve / veya devlet kontrolünde yürütülen resmi bir alanın kastedildiğini söylemektedir.

Bir kent için **kamusal alan (public space / sphere)** ve **kamusal mekan (public place)** kavramları önemli bir yere sahiptir ve konutlar vb. gibi özel mülkiyette olan mekanların dışında kalan sokaklar, parklar, meydanlar, üniversiteler gibi insanların bir araya gelebileceği, toplanabileceği her yer **kamusal** adı altında anılmaktadır. Bunun yanı sıra kamusal mekan ve kamusal alan kavramları kesin bir sınırla ayrılamayarak birbirine karışmaktadır.

Bu bağlamda kentlerin kamusal alanları / mekanları, kentin karmaşık mekansal yapısı içinde herkesin ulaşabildiği / erişebildiği, insana ait tüm değerlerin eşit ve ortak bir biçimde kullanıldığı, kentlinin kent içerisindeki

etkinliklere kendiliğinden dahil olduğu, birbirinden farklı hayatları kesiştiren mekanlardır. Bu mekanlar, kentteki etkinlikleri süresince, yaşamları boyunca edindikleri bilgi, birikim ve tecrübelerini düşüncelerin ifade edilmesi yoluyla birbirleriyle paylaşabilen, toplumsal kültürel değerler ve politik değerler üretebilme potansiyeline sahip bireylerin ortak mekanıdır. Dolayısıyla sosyoekonomik seviyeleri, kültür ve değerleri farklı olan, tek ortak yanı aynı mekanlarda etkinliklerde bulunmak olan kentliler, içinde oldukları mekanlar yoluyla umulmadık karşılaşmalar yaşayabilmekte, paylaşımlarda bulunabilmektedirler. Kamusal alanlar / mekanlar ayrıca her çeşit eyleme imkan vermeleriyle, herkese açık olmalarıyla, farklı kamuların oluşmasına ve bir arada bulunmasına, böylelikle bu yeni ortaklıklarla farklı kamuoyu yaratılmasına olanak sağlayan alanlardır. Bu birlikteliği oluşturan kamusal alanın / mekanın herkes tarafından ulaşılabilir / erişilebilir, ve evrensel tasarım ilkelerine göre tasarlanmış olması da, kamusal alanın vazgeçilmez yapısal unsurlarındandır (Kavak, 2010).

Kişiler arasındaki ilişki ve faaliyetler, kamusal alanın / mekanın en önemli özelliğidir çünkü insan ancak bu tür yerlerde çevresindeki sosyalliğin farkına varma, başkalarını görme, duyma ve onlarla etkileşimde bulunma şansı yakalamaktadır. Dolayısıyla kent yaşamında bireyler, her zaman yoğunluğun çok olduğu mekanlarda bulunmayı tercih ederler bunun nedeni ise insan ve insan ait faaliyetlerin, diğerlerini de çekmesidir (Gehl, 1987).

Kamusal mekanlarda en öncelikli beklentilerin keşfetme, dinlenme, rahatlık, aktif ve / veya pasif katılım ve insani ihtiyaçlar olduğunu aktararak, kamusal alanların / mekanların; **etkileşimsel - ihtiyaca karşılık veren, demokratik ve anlamlı** yerler olması gerektiğini ileri süren Carr, Francis, Rivlin ve Stone (1992) bu üç temel özelliği şu şekilde açıklamaktadırlar;

Etkileşimsel - ihtiyaca karşılık veren kamusal alan / mekan: Kullanıcılarının ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla tasarlanmış ve sürekli yeniden dönüştürülen mekanlardır. İnsanların bu mekanlarda tatmin olmasını sağlayan en temel ihtiyaçlar rahat olmaları, bu mekanlara aktif ve pasif olarak katılabilmeleri ve bu mekanlarda keşif yapabilmeleridir. Bunun yanı sıra bu

mekanlar, kendilik duygusunun ve diğerlerinin keşfiyle daha geniş bir dünyaya adım atmayı sağlayabilecektir.

Demokratik kamusal alan / mekan: Kullanıcı gruplarının haklarını gözetilen mekanlardır. Tüm grupların girişine ve kullanımına açıktırlar ve hareket özgürlüğü sağlamaktadırlar. İnsanlar kamusal mekanlarda birlikte yaşamayı öğrenebilir ve, yalnızca diğerlerinin hakları tarafından sınırlanan bir güç ve kontrol duygusu sağlayabilirler. Kamusal alanlar / mekanlar, demokratik olmaları ölçüsünde, sağlıklı politik ilişkileri ve birlikte yaşam kültürünü üreten bir toplumun vazgeçilmez unsurlarıdır.

Anlamli kamusal alan / mekan: İnsanların yer, dış dünya ve kendi kişisel yaşamlarıyla aralarında güçlü bağlar kurabilmelerine imkan sağlayan mekanlardır. Bu bağlar kişinin kültürü, geçmişi, tarihi ya da kişi için anlamı olan bir grupla ilgili olabilmektedir.

Kamusal mekanlarda kaliteye ulaşmak için tanımlanan ve Avrupa Konseyi tarafından da desteklenen ana ilkeler ise şunlardır:

- Mekanın kullanılabilir durumda ve kullanıma açık olduğuna dair mesajlar vermesi,
- Estetik çekiciliği olması,
- İç ve dış mekanlar arasında maksimum ölçüde geçişi sağlaması,
- En çok istem duyulan ve gerçekleşme olasılığı en fazla olan etkinliklerle donatılmış olması,
- Güvenli ve korunmalı bir ortam sağlaması,
- Kentsel stresi aşmaya yardımcı olacak doğal ortamlar sunması,
- Kullanma olasılığı en fazla olan kullanıcı grubunun gereksinimlerine uygun olması ve kullanımda çeşitlilik sağlaması,
- En yoğun kullanımın gerçekleştiği zamanlarda güneş, gölge, rüzgar ve benzeri doğal çevre öğeleriyle ilintili olarak rahat bir çevre sunması,
- Çocuklar, yaşlılar ve özürllüer için de erişilebilir, ulaşılabilir ve kullanılabilir olması,
- Kolay ve ekonomik bakımın sağlanması,

- Özel gereksinimlerin en uygun malzeme seçimiyle karşılanması, kullanımda farklılıkların malzeme değişimiyle vurgulanması,
- Mekanın hem görsel sanatın ifade edildiği bir yer, hem de sosyal bir ortam olarak tasarlanması.

İnsanların yapılı çevreyle ve birbirleriyle etkileşimde buldukları, kentsel yaşamda ortak kullanım alanları olan kamusal mekanların yüksek kalitede tasarlanmaları, yaşam kalitesinin artmasına katkı sağlayacaktır. Bu anlamda kullanıcı gereksinimlerine yanıt verebilecek kullanıcı dostu mekan tasarımları önem kazanmaktadır. Ele alınan mahremiyet, konfor, kontrol, anlaşılabilirlik, erişilebilirlik, uyarlanabilirlik, hareketlilik, güvenlik ve sağlık, sağlamlık ve okunabilirlik, dayanıklılık, geçirimsizlik, çeşitlilik; başarılı ve kaliteli bir kamusal mekanda bulunması gereken özelliklerdir. Bu niteliklere sahip olan mekan sosyalleşme, aidiyet ve topluluk olma hissi oluşturmaktadır. Daha iyi kamusal mekan oluşturma ve mevcut mekanlarda kaliteyi artırma girişimlerinde söz konusu kriterlere dikkat edilmesi gerekmektedir (Kavak, 2010)

Buna göre; kamusal mekanda kaliteli tasarım kriterleri;

- **Ulaşılabilirlik:** Mekan içerisinde fiziksel harekete ve kullanıma olanağın olmasıdır,
- **Hareketlilik:** Mekanın içerisinde, insan davranışıyla ilgili hareketliliğin algılandığı yoğunluktur,
- **Uyarlanabilirlik:** Bir mekan ve / veya öğelerinin, yeni ve farklı davranış biçimlerine ne boyutta imkan sağladığıdır,
- **Konfor:** Mekanın hangi ölçüde antropomorfik ve duyuşsal uyum sağladığı ve iş performansını hangi ölçüde kolaylaştırdığıdır,
- **Kontrol:** Mekanın hangi boyutta sahiplenme ve kişiselleştirmeye olanak tanıdığıdır,
- **Kalabalık hissi:** Mekan içerisindeki yoğunluğun algılanmasıdır,
- **Anlaşılabilirlik:** Kişilerin mekan içerisindeki ana öğeleri ve mekansal ilişkileri hangi düzeyde algıladığı ve yön bulabildiğidir,
- **Anlam:** Mekanın hangi ölçüde kültürel ve kişisel anlam(lar) taşıdığıdır,

- **Mahremiyet:** Kişiler arası sesli ve görsel uyaranların mekan içerisinde hangi ölçüde denetlenebildiğidir,
- **Güvenlik:** Kişinin mekan içerisinde kendini hangi ölçüde duygusal ve fiziksel olarak güvende hissettiğidir,
- **Duyusal uyarma:** Farklı duyusal özelliklerle (işitme, görme, dokunma, koku ve tat alma,) hissedilen uyaranların yoğunluk ve niteliğidir,
- **Sosyalleşme:** Mekanın kişiler arasındaki sosyal iletişimi hangi düzeyde engellediği ya da olanak sağladığıdır (Geboy, Moore, Weisman, 2006).

Fiziksel çevreyi (kamusal alanlar / mekanlar dahil) kullanan sağlıklı bireylerin yanı sıra; hareket kısıtlılıkları olan engelli / özürlü bireyler, çocuklar, yaşlılar, kronik bir hastalığın bedensel izlerini taşıyanlar, çok kısa, çok uzun, çok şişman bireyler, hamile kadınlar, çocuk arabası kullananlar ve ağır yük taşıyan bireyler, yaşam döngülerinde tasarım ile etkileşen çevresel, kentsel, mekansal ve ürünel problemler ile karşılaşabilmektedir. Bu durum sadece sorunu yaşayan bireyi değil; yakın çevresi ve ailesini de ekonomik, psikolojik ve sosyal olarak etkileyen bir konudur.

Dolayısıyla fizyolojik yapıları ve bedensel kabiliyetleri ne olursa olsun, tüm insanların kent yaşamına katılım ihtiyacı ayırım yapılmaksızın incelenip ele alınmalı ve bu durum tasarım anlayışına yansımalıdır. Engelli / özürlü bireylerin toplumun farklı bir parçası olmaktan çok bütünleşmiş bir parçası olduğu kabul edilmeli ve kent yaşamına katılım insan / kullanıcı ihtiyaçları biçiminde ele alınarak, tasarımın birleştirici, eşitlikçi ve ayırım yapmayan ilkeleri benimsenmelidir. Kullanıcıların tamamını kapsayan bir tasarım anlayışı ile de daha yaşanabilir kamusal çevreler oluşturulmalıdır (Kavak, 2010).

Sonuç olarak; kentlerde kamusal alan için kamusal mekanların yaşanabilirliği, erişilebilirliği / ulaşılabilirliği ve kullanılabilirliği arasındaki ilişki dikkate alınmalı, kamusal mekanlar ile ilgili mekan tasarım ilkeleri de; tüm insanların toplumsal, kültürel veya işlevsel olarak kamusal mekanı kullanmalarını sağlayacak biçimde erişilebilir, kullanılabilir ve okunaklı bir düzenleme öngörmelidir.

3.2 'Üniversite' Tanımı

Üniversite sözcüğü, Latince **universitas**'tan (bütün, hep, hepsi) batı dillerine, Cumhuriyet'in kuruluşuyla birlikte, Fransızca **université**'den (toplum bütününe açık, bütün bilgilerin öğretildiği kurum) dilimize geçmiştir. Latince **universum** (evren, bütün), **universal** (genel), **universas** (topluca) kelimelerinin türevi olan **universitas** sözcüğü, ilk üniversitelerin kurulduğu orta çağda, bağımsız tüzel bir kişiliğe sahip ve ortak çıkarları olan kişiler topluluğu (lonca) anlamında kullanılmıştır (Sönmezler, 2003). Türk Dil Kurumuna göre ise **üniversite** (fr. **université**); bilimsel özerkliğe ve kamu tüzel kişiliğine sahip, yüksek düzeyde eğitim, öğretim, bilimsel araştırma ve yayın yapan fakülte, enstitü, yüksekokul vb. kuruluş ve birimlerden oluşan öğretim kurumu olarak tanımlanmaktadır.

Kortan`a (1981) göre; üniversiteler, ortaya çıktıkları 12. yüzyıl Orta Çağ Avrupasından günümüze kadar uzanan süreçte sürekli gelişen ve her geçen gün toplumdaki önemi artan bilim kurumları olarak varlığını sürdürmektedir. Günümüzde **bilimlerin birliği**, **universitas literarum** anlamında olan üniversiteler, başlangıçta **öğrenciler ile öğretmenlerin birliği** anlamına gelen, **universitas magistrorum et scholarium** olarak adlandırılan ve uğraşları bilim alanlarını kapsayan grubun yaşadığı bir yer olarak ifade edilmiştir.

Üniversiteler yeni düşünme yöntem ve teknikleri geliştirerek bunları topluma ileten kurumlar olmalarının yanı sıra, gerçekleri arama ve o gerçekleri koruma amacı olan kurumlardır. Gençliği biçimlendiren ve geleceğe yön veren olarak da tanımlayabileceğimiz üniversitelerin yalnızca eğitim - öğretim, araştırma ve meslek edindirme görevi değil aynı zamanda da bilim, ideoloji ve kültür üreterek, ürettiği bu değerleri topluma aktarma ve, toplumu bilinçlendirme görevi bulunmaktadır. Bu nedenlerden dolayı da üniversitelerin kuruldukları yerlerde toplumu geliştirici güç oldukları söylenebilir.

Sönmez`e (1972) göre ise; 'Üniversiteler nicelik olarak; toplumun gerektirdiği, ihtiyacı kadar düşünür, yönetici ve teknisyen yetiştirmeli, nitelik olarak ise; yeni ufuklar açmalı, teknik ve kurumsal yenilikler için kültür ve bilgi

ortamı hazırlamalı, toplumun değerler sistemini eleştirerek, yeni değerler teklif etmeli, ileriye ve gelişmeye yönelik ideolojiler yaratmalıdır.'

Günümüzde üniversitelerle ilgili yapılan tanımlamalardan en çok kabul gören görüşe göre de üniversiteler; bilimin üreticisi ve yayıcısı konumunda olan, gerçekleri arayan, ileri seviyede eğitim ve araştırmanın yapıldığı, içerisinde enstitü, fakülte, yüksekokul, araştırma merkezleri vb. birimleri olan, ödül, derece ve diploma verme yetkisi bulunan kurumlardır (Ak, 2007).

Üniversiteler alt birimleri olan fakültelerden meydana gelmektedir. **Fakülte** sözcüğü, bir üniversitenin belirli bir konuda eğitim veren okulu anlamındadır (Mimarlık Fakültesi gibi). Latince mümkün olma, yapabilecek güce sahip olma, bolluk anlamlarındaki **facultas (facilis)**'tan; Fransızca **faculté**'den okunduğu gibi dilimize geçmiştir. Bir üniversitenin genellikle kent dışında, derslik, öğrenci yurdu gibi her türlü yapı ve etkinlik alanlarıyla toplu bir biçimde bulunduğu yer, kampüs (yerleşke) olarak tanımlanmaktadır. **Kampüs** sözcüğü Latince, açık alan, düzlük anlamındaki **campus**'ten, Fransızca **campus**'ten okunduğu gibi dilimize geçmiştir; ve bir üniversiteyi oluşturan binaların içinde bulunduğu arazi (alan ve tüm yapıları), kent içinde veya dışında bir yeşil alan içerisinde kurulmuş akademik köy ve / veya akademik ideallerin fiziksel planlamaya yansımaları olarak tanımlanmaktadır (Sönmezler, 2003).

Üniversiteler ayrıca üst düzeyde uygulayıcı meslek elemanı yetiştiren yükseköğretim kurum olan meslek yükseokullarından, bir veya daha fazla konu üzerine uzmanlaşmış ekiplerden oluşan araştırma ve uygulama birimlerinden ve rektör, rektör yardımcıları, rektör danışmanları, senato, yönetim kurulu gibi idari birimlerden oluşmaktadır.

3.3 Üniversitenin Tarihsel Gelişimi

Çeşitli şekillerde ve farklı nedenlerle dünyanın farklı bölgelerinde farklı kültürlerde ortaya çıkan yüksek öğretim, değişen ve gelişen şartlara bağlı olarak şekillenmiş, dünyanın bazı bölgelerinde, dini ilimler öncelik kazanırken bazı bölgelerinde hukuk ya da mesleki eğitim veren bilimler olarak gelişim göstermişlerdir. Ancak gerçek şudur ki; günümüz çağdaş üniversiteleri yapısı, Ortaçağ Avrupasındaki eğitim kurumlarının zaman içindeki gelişimi sonucu oluşmuştur. Ortaçağdan önceki dönemlerde yükseköğretim kurumlarının kökenlerine baktığımızda ise karşımıza, Eflatun'un **Academia'sı** (M.Ö. 400), Aristo'nun **Lyceum'u** (M.Ö. 387) ve **İskenderiye Müzesi** (M.Ö.330-200) çıkmaktadır (Tetik, 2013).

Şuben'in (1980) belirttiği üzere; 'Günümüz üniversiteleriyle benzerlik gösteren ilk yapılara Eski Yunan'da rastlanmaktadır. Devlete ait olan ve **gymnasium** ismi verilen bu kurumlar, avlular etrafında dersliklerin, ortasında ise spor alanlarının bulunduğu halka açık merkezlerdir.' Bu dönemde gymnasiumlar dışında akademilerde de dersler verilmiştir. Akademiler gymnasiumlardan daha ileri seviyede eğitim veren, yükseköğretim kurumu niteliğinde ve devlet memuru yetiştiren kurumlardır (Yekrek, 1999).

2. ve 3. yüzyılda Roma döneminde üniversite kavramının temellerinin dayandığı okullar ortaya çıkmıştır. Bu okullar, devlet tarafından yapılmış, herkesin faydalanmasına olanak sağlayan ve en önemli eğitim dalının hukuk öğreniminin oluşturduğu mesleki eğitim veren kurumlardır. 6. yüzyıla gelindiğinde ise batı medeniyetlerinde, Hıristiyanlığın resmi inanç olarak kabul edilmesinden sonra, din eğitimi verilmesi ve din adamı yetiştirilmesi amacı ile Avrupa'da kurulan, Hıristiyan skolastiği, Roma hukuku ve Yunan felsefesi öğretimini kapsayan okullar, kiliseler ve katedraller etrafında konumlanarak yayılmışlardır. Başlangıçta, öğrenci ya da öğretmen locaları halinde olan bu kuruluşlar, daha sonra giderek büyüyerek, öğretmenlerin ders verebileceği binalar içinde toplanmıştır (Aydıncık, 1982).

Batı'da yaygın olan görüş üniversitelerin Ortaçağ'da bir şehir örgütü olarak, feodal bir statü içinde doğdukları şeklindedir. Haçlı Seferleri'nin yarattığı

sosyal hareketlilik ortamında, katedral okullarında öğretmen ve öğrenci birikiminin artması nedeniyle, bir kısım öğretmenin katedraller dışında yerler kiralayarak eğitimi oraya taşımaları sonucunda ortaya çıkmışlardır. Avrupa'da günümüz Batı üniversitesinin prototipleri sayılan ilk üniversitelerinin kurulması 11. yüzyıl sonları ile 12. yüzyıl başlarına rastlamaktadır. Birer kent unsuru olarak değerlendirilebileceğimiz ilk Ortaçağ Avrupa üniversiteleri, buldukları kentin adı ile anılmışlardır. Avrupa'nın bilinen en eski üniversiteleri ise kuruluş sırasıyla; Bologna ve Paris üniversiteleridir (Sönmezler, 2003). 1088 Yılında kurulan Bologna Üniversitesi, ilk olarak 890 yılında hukuk okulu ile eğitime başlamıştır. Paris Üniversitesi ise, 1160 yılında kurulmuştur. Bologna ve Paris üniversitelerinden sonra kurulan üniversiteler ise; Cambridge (1209), Oxford (1249), Prag (1348), Viyana (1365), Heidelberg (1386), Köln (1388), Leipzig (1409), Rosock (1419), Basel (1460), Tübingen (1477) şeklinde sıralanmaktadır.

Bologna Üniversitesi, mesleki öğrenim görmek isteyen öğrenciler tarafından finanse edilmekle beraber, laik ve pazar taleplerine duyarlı bir kurum kimliğiyle ortaya çıkmıştır. Çekirdeğini Notre Dame Piskoposluk Okulu'nun oluşturduğu ve Katolik Kilisesi'nin finanse ettiği Paris Üniversitesi'nde ise yönetim öğretmenlerin elindeydi. Başlangıçta dört fakülteden oluşan bu üniversitede en fazla öğrenci **Liberal Sanatlar (Artes Liberales)** Fakültesi'nde bulunmaktaydı ve bu fakültenin öğrencileri, günümüzde doğa bilimleri ve felsefe bölümlerine karşılık gelen bazı disiplinler ile tanışıyor; o zamanın bilim dili olan Latince'yi öğreniyorlardı. Buradan mezun olup **baccalareus (gelişmiş öğrenci)** derecesi alan öğrenciler ise, eğitimlerini **roma hukuku (facultas descretistarum)**, **tıp (facultas medicorum)** veya **ilahiyat (facultas theologorum)** disiplinlerinde sürdürebiliyorlardı (Sönmezler, 2003). Paris Üniversitesi, kendisinden kısa bir süre sonra kurulan Oxford ve Cambridge Üniversiteleri tarafından, gerek işleyiş metotları, gerekse öğretim programları bakımından model alınmıştır. Ancak ortaçağ üniversiteleri araştırmaya yönelik kurumlar olmak yerine, dönemin mesleki insan gücünü karşılayan, meslek eğitimi ve öğretimi yapan kurumlar olmuşlardır.

Rönesans dönemiyle beraber, toplum için faydalı bilgi üretme amacı taşıyan bireyler yetiştirme fikri, din adamı yetiştirme fikrinin yerini almıştır. Bu düşünce, farklı uzmanlık dallarının belirmesine ve kurumsallaşmasına neden olmuştur. Bununla birlikte, bilimin bilim için yapılması ya da bilim adamlarına özgü bir alan olarak sınırlı kalması sonucu, imtiyazlı bir zümre oluşmuştur (Türeyen, 2002).

Avrupa'da 13. yüzyıldan itibaren yaygınlaşmaya başlayan hümanizm akımı 15. yüzyıla gelindiğinde en yüksek seviyeye ulaşmış, hümanist dünya görüşünün bir getirisi olarak da; eski yüksekokulların, bu okullara ait öğretilerin, biçimci ve gelenekçi felsefenin (skolastik düşünce) artık geçerliliğini kaybettiği teziyle üniversiteler eleştirilmeye başlanmıştır (Sönmezler, 2003). 14. yüzyıl sonlarına gelindiğinde ise Rönesans ve hümanizmin artan etkisiyle birlikte kilisenin toplumsal yapı ve yönetim üzerindeki baskısı ve gücü giderek azalmıştır. Bu durum eğitimde dinin öneminin zamanla azalarak tarih ve felsefe gibi konulara ağırlık verilmeye başlanmasına neden olmuştur (Çınar, 1998).

16. yüzyıldan sonra öğretim planlarında meydana gelen değişiklikler ile beraber üniversiteler üzerinde devletin etkisi giderek artmıştır. Bu dönemde matbaanın bulunması Avrupa üniversitelerini yoğun bir şekilde etkilemiş ve eğitimin hızla Avrupa'ya yayılmasını sağlamıştır. Dini eğitimden uzaklaşan üniversiteler, kendi içlerine kapanmış, bilim adamları ayrı bir sınıf oluşturmuş ve halka açılmamışlardır (Aydemir, 1975). Rönesans'ta bilimin, sanatın ve öğrenimin özgürlük kazanması çok olumlu bir gelişme iken üniversitenin toplumun diğer kesiminden ayrılması olumsuz bir gelişme olmuştur (Kortan, 1981). Diğer yandan milli devletlerin kuruluşu, milli devletlerin latineden daha fazla önem kazanması ve öğrenimin milli kurumlar haline dönüşümü ile bilim ve tekniğin ilerlemesi yeni fakülte ve okulların açılmasına da ortam hazırlamıştır (Özer, 1978).

17. ve 18. yüzyılda Galileo ve Newton gibi büyük bilim adamları tarafından yapılan buluşlar Avrupa'da yeni bir dünya görüşünün ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu dünya görüşüne göre; nedenlerin araştırılması ve deneyler yoluyla doğrulanması, gerçeği öğrenmenin en doğru yolu olarak kabul edilmiştir. 17. ve 18. yüzyılda bütün bu değişimlerin ışığında Avrupa'da ve

Yeni Dünya'da yaşanan bu döneme Aydınlanma Çağı ya da Rasyonalizm ismi verilmiştir. Ancak 1600'lü yıllara kadar üniversite içerisinde araştırma faaliyetlerinin kurumsal bir yapıya kavuşmaması nedeniyle, bilimsel gelişmeler, Galileo, Copernicus, Fibonacci, Kepler ve Newton gibi üniversite dışından araştırmacıların bireysel çabalarıyla gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda, üniversite dışında bazı bilimsel dernekler kurulmuştur. Bu derneklerin ilk örnekleri, 1600 yılında Roma'da kurulan **Accademia del Lincei**, 1657 yılında Floransa'da kurulan **Accademia del Cimento**, 1660 yılında Londra'da kurulan **The Royal Society of London** ve 1666 yılında kurulup faaliyetlerini halen sürdüren **Academia des Sciences** olarak gösterilebilir. Bu dernekler günümüz bilim akademilerinin kökenlerini oluşturmaktadır. Ayrıca bu dernekler yaptıkları çalışmalarla endüstri devriminin temellerini atmışlardır (Türeyen, 2002).

Endüstri devriminin ardından bilim ve teknolojiye yaşanan gelişmeler, üniversite eğitiminde yeni düzenlemelerin yapılmasına sebep olmuş, mühendislik ve fen eğitimi de ancak bu gelişmeler sonucunda üniversite eğitim programlarındaki yerini almıştır. Bu bağlamda 1794 yılında Fransa'da **Ecole Normale Supérieure Polytechnique** adıyla eğitim programında ilk kez fen bilimine ağırlık veren bir üniversite kurulmuş ve Fransa böylece 19. yüzyılın ortalarına kadar dünyanın bilim merkezi haline gelmiştir (Türeyen, 2002). Eğitimde fen biliminin ağırlıklı olarak yerini alması ile amatör ve gezginlerden oluşan bilim adamları yerlerini profesyonel araştırmacı ve öğretim üyelerine bırakmışlardır.

19. yüzyılda Endüstri Devrimi ile üniversiteler değişime uğramış ve yükseköğrenime olan ilgide bir artma olmuştur. Şen (1987) bunun sebeplerini; 'Önceden eğitim hakkına sahip olmayan gruplara ve farklı dini gruplara eğitim hakkının tanınması, bunun yanında araştırmaların yeni bilim dallarını içermeye başlaması' olarak ifade etmektedir.

Napolyon idaresindeki Fransa'da, 10 Mayıs 1806'da çıkarılan bir kanunla tüm yükseköğretim kurumları Merkezi İmparatorluk Üniversitesi çatısı altında birleştirilerek devlete bağlanmış, Fransızlar tarafından işgal edilen bölgede kalan 22 adet Alman üniversitesi ise kapatılmıştır. Kapatılan bu üniversitelerin ardından, Fransız işgalinden bir grup öğretim üyesiyle birlikte kaçan Wilhelm

Von Humboldt Prusya eğitim sistemini yeniden organize etmek ve Berlin Üniversitesi'ni kurmakla görevlendirilmiştir. Humboldt'un yaklaşık bir yıllık görev süresi içinde ortaya koyduğu ilkeler ise, modern üniversitenin kurumsal yapısının oluşmasındaki en önemli aşamalardan biri olarak kabul edilmektedir. Humboldt, yükseköğretim reformunu 1809 yılında hazırladığı **Berlin'deki Yüksek Bilim Kurumlarının İç ve Dış Organizasyonu Üzerine** başlıklı raporuyla ortaya koymuştur. Rapora göre; felsefeyi bir uygulama alanı olarak değil bütün bilimlerin dayanması gereken bir ana bilim olarak görmüş, pratik hayattan uzak kalma ilkesi ile bilimin para kazanmak ya da başka kişisel menfaatler için değil yaratıcı zihin üretimi olarak yapılmasının gerekliliğini savunmuş, yapılacak olan teorik çalışmaların araştırmalara dayanması gerektiğini ve bütün bu süreç içerisinde üniversitenin devlete ve kiliseye karşı bağımsız ya da özerk olması gerektiğini belirtmiştir. Humboldt'un bilim, araştırma, öğretme ve öğrenme özgürlüklerini modern üniversiteye kalıcı bir temel oluşturacak biçimde bu şekilde ortaya koyması üniversite tarihinde bir dönüm noktası oluşturmuştur (Aytaç, 1992).

Gürüz'e (1992) göre; '19. yüzyılın başlarında temeli atılan modern üniversiteler Fransız, Alman, İngiliz ve Amerikan Üniversitesi modelleri olmak üzere dört ayrı modelden oluşmakta, 20. yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkan Sovyet Üniversitesi modeli ise beşinci bir model olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda Fransız üniversitesi modelinin, esas dayanağı devlet varlığının devam ettirilmesi olmuştur. Bu model, eğitim açısından ülke genelinde tek bir düşünsel kalıp sunmasına rağmen, idari açıdan hiyerarşik bir düzene sahiptir. Humboldt tarafından temelleri atılan Alman üniversitesi modelinin esas ilkeleri ise araştırma ve öğrenimin bir arada yürütülmesi ve bilim için bilimsel bilginin üretilmesi olmuştur. İngiliz üniversitesi modeli bireylerin öğrenim görme taleplerinin karşılanmasına yönelik bir sistemler bütünüdür. Amerikan üniversitesi, kapitalist eğitim sistemini hayata geçirmiş, ağırlıklı olarak meslek eğitiminin yapıldığı, tekno - bilim ismi verilen yeni bir yapıyla da 20. yüzyılın lider modeli haline dönüşmüştür. Sovyet üniversitesi modelinin hedefi ise mesleki ve ideolojik öğretim yoluyla komünist bir toplumun kurulması olmuştur.'

19. yüzyılda endüstrileşme nedeniyle şehirleşme hızlanmış, yaşanan ekonomik gelişmeler ve göçler üniversitelerin şehirlerde bulunmasını zorlaştıracak yeni koşulları da beraberinde getirmiş ve şehir içinde bulunan üniversiteler açısından büyük sorunlar oluşturmuştur. Dolayısıyla üniversitelerin ihtiyaç duydukları alanları şehir içinde elde etmeleri giderek zorlaşmıştır. Bu durum, özellikle bu dönemde yapılan üniversitelerin hem alan olarak küçük olmalarına, hem de şehir içinde kısmi şekilde yerleşmelerine ve dağılımlarına neden olmuştur (Aydıncık, 1982). Yüzyılın son yarısında artık tamamen Batı Dünyası tarafından başı çekilen bilim, teknoloji ve üniversite eğitimi dünyanın diğer gelişmekte olan ülkeleri tarafından da örnek alınmaya başlanmıştır. 20. yüzyılın başından itibaren ise üniversitelerde temel ve uygulamalı araştırmalara, fen bilimlerine, mesleki eğitime ve özellikle mühendislik eğitimine verilen önem artmıştır. Üniversiteler, küreselleşmeye başlayıp aynı zamanda da topluma karşı sorumlu hale gelmiştir (Sönmezler, 2003).

İkinci Dünya Savaşı sırasında, üniversitelerde danışmanlık hizmetlerine ve uygulamalı araştırmalara ağırlık verilmiş, öğrenci sayısında büyük bir artış yaşanmış, üniversitelerin dışında ara eleman yetiştiren meslek yüksek okulları kurulmuştur. Almanya'da kurulan **uygulamalı bilimler üniversitesi (fachhochschule)**, İngiltere'de kurulan **teknik üniversite (polytechnic)**, ABD'de kurulan **ikili öğrenim yapan bölge üniversitesi (community college)** bunlar arasında sayılabilir. Savaş sonrasında ülkesel farklılıkların giderek azaldığı görülse de, kitlesel üniversite gerçeği karşısında her ülkenin özgün çözümler geliştirdiği de açıkça görülmektedir (Gürüz,1992).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, gelişen teknolojiyle birlikte daha modern ve daha donanımlı üniversitelere duyulan ihtiyaç artmıştır. ABD bu talebe karşılık ortaya koyduğu **çoklu - üniversite modeli** ile ilk adımı atan ülke olmuştur. Ancak geleneksel kent kurumları sayılan üniversiteler için, Avrupa'da farklı ve özgün yaklaşımlar geliştirilmiştir. Bu ülkelerdeki farklı yaklaşımlar; üniversite yer seçim kararları, planlama kararları ve öğrenci konaklama sorununun çözümlenmesinde de farklılıkları gündeme getirmiştir.

Sönmezler'e (2003) göre bu ülkelerdeki temel yaklaşım farklılıkları şunlardır;

'ABD'deki planlama kararları: Planlamanın eyalet ölçeğinde ele alındığı ve kampüs planlamasında katı bölgelere daha çok ağırlık verildiği görülmektedir. Öğrenci barınma sorununa ise, kolej birimlerinin gruplar oluşturduğu çoklu üniversite modeli ile büyük bir öğrenci kitlesinin ihtiyacını karşılayacak yönde bir sistem geliştirilmiştir.

Almanya'daki planlama kararları: Özellikle savaş sonrası Anglo - Sakson modeli benimsenmiş ve üniversitelerin bölgesel dağılımına önem verilmiştir. Üniversitelerin büyüyebilir, değişebilir ve dönüşebilir olması için hızlı ve ekonomik yapılanma sistemleri kullanılmıştır. Öğrenci yurtları ise kent merkezleri ve öğrenci köyleri değerlendirilerek kampüsden ayrı alanlara konumlandırılmıştır.

Fransa'daki planlama kararları: Kentlerin çevreselleştirilmesinde üniversite modeli bir araç olarak kullanılmış ve kentlerle bütünleşik olarak sürdürülmüştür. Öğrenci yurtları kampüslerin dışında fakat yetersiz sayıda yapılmıştır.

İngiltere'deki planlama kararları: Planlama, merkezi bir örgütün eşgüdümünde devlet eliyle yapılmış ve yeni üniversiteler tarihsel ve bölgesel öneme ve ayrıca yerel desteğe sahip kentlerin hemen dışında konumlandırılmıştır. Yeni kampüs tasarımlarında Oxbridge modeli esas alınmıştır. Öğrenci yurtları içinse, öğrencilerin tamamını barındırabilecek tasarımlar geliştirilmiştir.'

1960'lı yılların başı itibariyle dünya çapında öğrenci hareketleri yaşanmaya başlamış, öğrenciler eğitim, siyaset vb. konularda eşit hak ve özgürlüklerle birlikte üniversitelerin yönetiminde daha fazla söz sahibi olmayı talep etmiştir. Sömürgeciliğe, cinsel ayrımcılığa, ırkçılığa, emperyalizme karşı ve bunlara benzeyen birçok konu hakkında yürüyüş ve gösteriler düzenlenmiş, üniversitelerin toplumsal adalete katkı sağlayan kurumlar olmaları gerektiği savunulmuştur. Bu gelişmeler neticesinde ise üniversiteler ders programlarını liberalleştirilmiş, daha fazla öğrencinin fakülte ve yönetim kurullarında temsil edilmesini sağlamıştır.

3.4 Türkiye`de Üniversitenin Tarihsel Gelişimi

3.4.1 Cumhuriyet Öncesi Dönemde Üniversiteler

Cumhuriyet öncesi dönemdeki yükseköğretim kurumlarının köklerini medreseler oluşturmuştur. Özellikle, İslami esaslara uygun bilgilerin öğretildiği medreselerin 10. yy. da oluşmaya başladığı, devletin ileri gelenleri ve zengin işadamlarının kurdukları birer vakıf kurumu olarak gelişimlerini sürdürdükleri bilinmektedir (Özer, 2008).

Öte yandan islam geleneğinde cami, bir ibadethane olmasının yanında, eğitim - öğretim kurumu olarak da işlev yapmıştır. Başka bir deyişle, bu kurum eğitim ve ibadet faaliyetlerinin yer aldığı cami - okul olma özelliği taşımaktadır. Bununla beraber, medreseler de bu cami - okullardan farklı olarak kendi çizgileri doğrultusunda bir gelişim göstermişlerdir. İkisi arasındaki fark ise, medreselerde yer alan öğretimin camilerdekine oranla çok daha standart, sistematik ve koordine edilmiş bir şekilde uygulanmasıdır (Turcan, 1996).

Kuran`ın (1969) aktardığına göre; 'Cami ve medreselerde verilen eğitim aynı genel hatlara sahipti. Ders içerikleri neredeyse aynıydı, ve her ikisinde de öğrenim gören öğrenciler için yatılı olarak kalabilecekleri yerler ve kütüphane bulunmaktaydı. Medreselerde verilen eğitim camilere oranla daha programlı, sistematik ve belirli bir ders müfredatı çerçevesinde ilerlerken, camilerde hangi konuyla ilgili bilgi verileceği keyfiydi. Diğer bir farkta, camiler orta ve yükseköğretim arasında ayrım yapmazken, medrese eğitimi daha ileri seviyede bir eğitim anlamına gelmekteydi.'

İslam yazarları genellikle, Selçuklu sultanları Alparslan ve Melikşah`ın (1072 - 1092) veziri Nizamülmülkü medreselerin kurucusu olarak tanımlamaktadır. Ancak bugün, vakıf yoluyla kurulup devletten yardım alan medreselerin bu tarihten önce de mevcut olduğu bilinmektedir. Resmi olarak ilk medrese Büyük Selçuklu Devleti hükümdarı Tuğrul Bey (1038 - 1063) tarafından Nişabur`da açılmıştır. Medreselerin durumuna karar veren Nizamülmülk ise 1067 yılından itibaren Bağdat ve Nişabur gibi kentlerde 'Nizamiye Medreseleri'ni açmıştır. Bunları Musul, Basra, Belh, Herat, Isfahan, Merv, Amul, Rey, Tus ve Endülüs`teki kentlerde açılan medreseler takip etmiştir.

Bu nedenle Nizamülmülk'ün kurucu olmayıp, dağınık durumdaki medrese teşkilatını sistemli ve düzenli bir kuruluş haline sokan kimse olduğunu söylemek daha doğru bir ifade olacaktır (Kuran, 1969). Anadolu Selçukluları döneminde kurulan medreseler ise, ulusal bir kurum olmaktan çok, dinsel bir okul niteliğindedir. Arapça ve Farsça öğretim sürdürülen, din ve devlet işlerini yönetecek memurların yetiştirildiği medreseler, Ortaçağ üniversitelerine benzemektedir.

Osmanlı döneminde de yükseköğretim kurumu olarak medrese kurumunun sürdürüldüğü görülmektedir. 1330 yılında Orhan Bey tarafından yaptırılan İznik'teki medrese, ilk Osmanlı medresesi olarak bilinmektedir. Osmanlı Beylik dönemi, yükseköğretim kurumunun yaygınlaşması ve okutulan dersler bakımından önemli bir aşama göstermiştir (Sönmezler, 2003). Daha sonraları Bursa, Edirne ve İstanbul'da medreseler açılmaya başlanmıştır. En ünlüleri; İstanbul'da Fatih Külliyesi (hukuk, ilahiyat, edebiyat, riyaziye ve tıp), Sahn-i Seman, Süleymaniye Medresesi (fen ve tıp), Bursa'da Yeşil Cami Medresesi, Amasya'da Kapı Ağası Medresesi, Fatih Medresesi, Edirne'de Saatli Medrese' dir (Aydemir, 1975).

Osmanlı döneminde medreselerde, ilahiyat, pozitif bilimler ve arap dili ve edebiyatı okutulmuştur. İstanbul'un fethi medrese yapımının hızlanmasına neden olsa da medrese mimarisinde bir farklılık görülmemiştir. Ancak ilk oluşturulan vakıf medreselerine göre biraz daha karmaşık çözümlere gidilerek çeşitlendirildiği ve külliyelerin o dönemde oluştuğu gözlenmektedir. 10. ve 13. yüzyıllarda külliye yapımı, yaptırılanların ileri gelen devlet adamları olması nedeniyle sosyal ve siyasal gelişmelerin ekseninde devam etmiştir (Turcan, 1996). Külliye ve medreseler, kentin bir bölgesinde yoğun bir şekilde konuşlandırılmış, çeşitli disiplinlerde öğretim ve öğrenim yapan, kendine yetebilen yapı gruplarının ve bunlara ait özelleşmiş hizmet alanlarının bir araya getirilmesi ile oluşturulmuş tesisler olarak, modern üniversitenin Osmanlı dönemindeki öncüleri konumundadırlar. Başka bir deyişle, bunlar çeşitli fakülte binalarıyla birlikte bu binalara hizmet veren ve uygulama alanlarını oluşturan yapıların tamamı olarak görülmektedirler (Türeyen, 2002).

1800'lere gelinceye kadar, Osmanlı eğitim kurumlarında başka hiçbir gelişme görülmemiştir. III. Selim döneminden itibaren ise, eğitim, toplumun değişmesinde rol oynayacak bağımsız bir etken olarak değerlendirilmeye başlanmıştır; bu tutum, Cumhuriyet dönemine de aktarılmıştır. Böylece, endüstrileşmiş Batı toplumlarının yapısını olduğu gibi Türk toplumuna aktarmada eğitimin tek başına rol oynayacağı sanılmıştır (Özer, 2008). Osmanlı ordularının 18. ve 19. yy.' da Avrupa orduları karşısında başarısız olması yıllarca dini eğitim çerçevesinde kalmış ve bilimsel gelişmelere ayak uyduramamış olan eğitim sisteminde değişmeler başlamasına neden olmuştur. Kendi devirlerinde yeterli olan ve devlet ve din adamlarının yetişmesini sağlayan medreseler giderek yetersiz kalmışlardır. Bundan dolayı önceleri askeri eğitim alanında başlayan değişme ve gelişmeler II. Mahmut döneminde bütünüyle ele alınmış, ilköğretim zorunlu hale getirilmiş ve yüksekokullar açılmaya başlanmıştır. Daha önce açılmış bulunan Mühendishane-i Bahri-i Hümayun ve Mühendishane-i Berri-i Hümayun'a ek olarak Tıbhane-i Amire-i Cerrahhane-i Ma`mure, Mekteb-i Ulum-u Harbiye ve Mızıka-i Hümayun açılmıştır (Aydemir, 1975).

19. yüzyılın sonu, 20. yüzyılın başı itibariyle kurulan bazı üniversiteler ise günümüzdeki adıyla Boğaziçi Üniversitesi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi ve İstanbul Teknik Üniversitesi gibi üniversitelerin başlangıcını oluşturmuştur. Bunlardan ilki olan ve 1863 yılında eğitim vermeye başlayan Darülfünun-u Osmaniye farklı sebeplerle 3 defa kapatılmış olup, 1900'de Darülfünun-u Şahane adıyla tekrar eğitim vermeye başlamış ve II. Meşrutiyet'in ilanı ile beraber gerçekleştirilen modernleşme, yenileşme çalışmaları neticesinde de adı değiştirilerek, İstanbul Darülfünun-u adını almıştır (Omay, 1990).

3.4.2 Cumhuriyet Döneminde Üniversiteler

Cumhuriyetin kurulmasından hemen sonra çıkarılan **Tevhid-i Tedrisat Kanunu** ile eğitim kurumları bütünüyle Maarif Vekaletine (Milli Eğitim Bakanlığı) bağlanmış; böylelikle hem dağınıklığa bir son vermek, hem de yabancılar, azınlıklar ve dini örgütler tarafından açılmış ve işletilmekte olan okullar genç

cumhuriyetin denetimi altına alınmak istenmiştir. Öğretim birliği kanunu, aynı zamanda, Türk eğitim ve kültürünü, yıllar boyu etkilerinde bulunduran yabancı akımlardan, arap ve acem üstünlüğünden kurtarmanın, arındırmanın da bir tedbiri olmuştur (Birkan, 1972).

Cumhuriyetin ilan edilmesinden sonra başlatılan eğitim ve öğretim seferberliği ile yükseköğretim kurumlarının Anadolu'ya yayılması yönündeki ilk adımlar atılmaya başlanmış ve Ankara'da 1925'te Hukuk Mektebi, 1926'da Gazi Eğitim Enstitüsü, 1930'da ise Ziraat Enstitüsü kurulmuştur. Mustafa Kemal Atatürk, Cumhuriyetin ilanından sonra Darülfünun üzerinde önemle durmuş ve bu kurumu değerlendirmek üzere İsviçre'li Profesör Albert Malche Türkiye'ye davet edilmiştir. Malche'nin 31 Mayıs 1932'de hazırladığı rapordan kısa bir süre sonra da 1933 yılında Darülfünun lağvedilerek, yerine İstanbul Üniversitesi kurulmuştur (Özer, 2008).

Darülfünun'un lağvedilmesine sebep olan 1933 Reformu (2252 sayılı kanun), çağdaş üniversitenin ülkemizdeki gerçek başlangıcı olmuştur. Bu reformun amacı; yüksek öğretim kurumlarındaki eğitim, araştırma ve öğretim çalışmalarının çağdaş batı ülkelerinde ki seviyeye çıkartılması ve bu ülkelerde uygulanan üniversite yönetim düzeninin Türkiye'ye getirilmesi olmuştur.

1933 Reformunun nedenleri ise;

- Darülfünun'un fakülte ve diğer birimleri arasında bilimsel işbirliğini sağlayacak koordinasyonun bulunmaması,
- Öğretim üyelerinin üniversite dışında çalışması ve bu nedenle eğitim ve öğretimden uzak kalmaları,
- Öğretim üyelerinin kendilerini sadece verdikleri derslerden sorumlu saymaları böylece bilimsel araştırmadan uzak kalmaları ve buna bağlı olarak yayınların azlığı,
- Yönetici seçimlerinin kendi içlerinde olması dolayısıyla sürtüşme ortamı hazırlaması, dışarıdan etkin bir denetimin olmaması
- Profesörlerin atanmalarında öğretim üyelerinin söz sahibi olması ve bu nedenle dışarıdan gelebilecek yetenekli kişilere kapıların kapalı olması şeklinde sıralanabilir (Şen, 1987).

1944'te Yüksek Mühendis Mektebi'nin yeniden düzenlenmesiyle birlikte İstanbul Teknik Üniversitesi kurulmuş, bunu 1946 yılında Ankara'da daha önce kurulmuş olan mektep, fakülte ve enstitülerin birleştirilmesiyle kurulan Ankara Üniversitesi izlemiştir. Ayrıca, 1946 yılında 2252 sayılı kanun yürürlükten kaldırılarak, çıkarılan 4936 sayılı kanunla üniversitelere özerklik verilmiştir (Özer, 2008).

Sargın'ın (2007) aktardığı üzere; '1950'li yıllar Türkiye'de sanayileşmenin hızlandığı ve kırsaldan büyük şehirlere göçün arttığı bir dönemdir. Dolayısıyla sanayi sektöründe çalışacak teknik eleman, uzman ve yetişmiş nitelikli iş gücüne duyulan ihtiyaç yeni üniversitelerin kurulmasına sebep olmuştur. Ayrıca bu dönemde İstanbul ve Ankara dışındaki ilk üniversiteler kurulmuştur. Yeni kurulan bu üniversiteler için bölgelerinde üst merkez olabilecek şehirler seçilmiştir.' Buna göre;

- Karadeniz Bölgesi, Trabzon'da 20.05.1955 gün ve 6594 Sayılı Kanun ile Karadeniz Teknik Üniversitesi,
- Ege Bölgesi, İzmir'de 1955 yıl ve 6595 Sayılı Kanun ile Ege Üniversitesi,
- Doğu Anadolu Bölgesi, Erzurum'da 31.05.1957 gün ve 6990 Sayılı Kanun ile Atatürk Üniversitesi,
- İç Anadolu Bölgesi, Ankara'da 1959 yılında 7307 Sayılı Kanun ile de Orta Doğu Teknik Üniversitesi kurulmuştur.

Eğitim alabilmek için bu şehirlere gelen genç nüfus mezun olduktan sonra da iş olanaklarının büyük şehirlerde daha fazla olmasından dolayı bu şehirlerde kalmışlardır. Türkiye'de 1967 yılına kadar yeni bir üniversite kurulmamış ancak bu tarihte Ankara'da Hacettepe Üniversitesi kurulmuştur. 1971 yılında çıkarılan bir kanunla verdiği eğitimin seviyesini, kolej'den lise'ye çevirmek durumunda kalan Robert Kolej, bu olayın ardından, Bebek'te bulunan kampüsünü, üzerinde bir üniversitenin kurulması koşuluyla devlete bağışlamış, böylelikle de Boğaziçi Üniversitesi'nin temelleri atılmıştır (Sargın, 2007).

1973 yılına gelindiğinde üniversite reformu gerçekleştirilmiştir. Bu reformla birlikte; Üniversite personel kanunu kabul edilerek üniversitelerin Yükseköğretim Kurulu'na (YÖK) bağlanması ve üniversiteler arası koordinasyonun sağlanması amaçlanmıştır. Fakat YÖK'ün kuruluşu anayasa mahkemesi tarafından reddedilmiştir. Hızla çoğalmakta olan üniversite ve bu üniversitelere başvuran öğrencilerin sayısı karşısında ise 1974 yılında Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM) kurularak, üniversitelere merkezi bir sınav aracılığıyla öğrenci alınmaya başlanmıştır. Yükseköğretime artan bu talep karşısında, aynı yıl kurulan ve mektup yoluyla öğretim yapan YAYKUR'la birlikte Türkiye'de örgün öğretimin yanında açıköğretim ya da daha doğru bir anlatımla uzaktan öğretime de başlanmıştır (Özer, 2008).

1981 yılında gerçekleştirilen ve Türk Eğitim Tarihi açısından oldukça önemli bir yere sahip olan yeni düzenlemeyle birlikte, daha önce Anayasa Mahkemesi tarafından alınan karar doğrultusunda kurulmasına onay verilmeyen Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK), akademi çevrelerinin tüm eleştirisi ve itirazlarına rağmen tekrar oluşturulmuştur. Bu tarihte çıkarılan 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu ile de ülkemizdeki tüm yükseköğretim kurumları Yükseköğretim Kurulu (YÖK) çatısı altında toplanmış, akademiler üniversitelere, eğitim enstitüleri eğitim fakültelerine dönüştürülmüş ve konservatuarlar ile meslek yüksekokulları üniversitelere bağlanmıştır. Bu düzenleme kapsamında İstanbul'da Mimar Sinan, Marmara ve Yıldız Teknik, Ankara'da Gazi, Antalya'da Akdeniz, İzmir'de Dokuz Eylül ve Edirne'de Trakya Üniversiteleri mevcut kurumların yeniden düzenlenmesi ve birleştirilmesi ile oluşturulmuş, Van'da ise Yüzüncü Yıl Üniversitesi adı ile yeni bir üniversite kurulmuştur. Böylece, Türk yükseköğretim sistemi 1982 yılı itibarıyla 27 üniversite ile bunlara bağlı enstitü, fakülte, konservatuar, yüksekokul ve meslek yüksekokullarından oluşan birleşik bir yapıya dönüştürülmüştür. Bu bağlamda, YAYKUR'un işlevleri Anadolu Üniversitesi'ne bağlı Açıköğretim Fakültesi'ne devredilerek, uzaktan öğretimin yaygınlaşması hızlandırılmıştır (Özer 2008).

Cumhuriyet tarihinin ilk vakıf üniversitesi 12.12.1984 tarihinde YÖK kararı ile yükseköğretim kurumu olarak kurulmuş olan Bilkent Üniversitesidir. 1992 yılı ise bir günde 24 üniversitenin kurulması açısından önemli bir yıl olmuştur. Yeni

kurulan bu üniversitelerden İzmir’de kurulan İzmir İleri Teknoloji Enstitüsü ve İstanbul’da kurulan ve vakıf üniversitesi olan Koç Üniversitesi dışında tamamı orta büyüklükteki kentlerde ve Samsun - İskenderun hattının batısında kurulmuştur. Türkiye’de 1992 yılına gelindiğinde ikisi vakıf üniversitesi olmak üzere toplamda 53 adet üniversite bulunmaktadır. 1994 yılında Eskişehir’de ikinci üniversite olarak Osmangazi Üniversitesi İstanbul’da da yedinci üniversite olarak Galatasaray Üniversitesi kurulmuştur. 1994 - 2006 yılları arasında üniversiteleşme yalnızca vakıf üniversiteleri aracılığıyla gerçekleşmiştir. 2006 yılı da 1992 yılı gibi Türkiye üniversiteleşme tarihi bakımından önemli bir yıl olmuş, 01.03.2006 gün ve 5467 sayılı yasa ile birlikte farklı şehirlerde toplam on beş yeni devlet üniversitesi ve bir tanede vakıf üniversitesi kurulmuştur (Sargin, 2007).

Günümüzde; YÖK çatısı altında ülkemizde 118 adet devlet üniversitesi, 65 adet vakıf üniversitesi, 8 adet vakıf meslek yüksek okulu ile 6 adet diğer yükseköğretim kurumları (Askeri Yükseköğretim Kurumları, Polis Akademisi vb.) olmak üzere toplam 197 Yükseköğretim Kurumu faaliyet göstermektedir ve Türkiye’de üniversite bulunmayan bölge kalmamıştır.

3.5 Üniversite ve Kent İlişkisi

Üniversiteler tarih boyunca, ürettikleri bilim yoluyla içinden çıktıkları toplumlara, toplumun gelişmesi ve ilerlemesi yönünde fayda sağlamışlardır. Bunun doğal sonucu olarak da her türlü bilginin üretildiği ve paylaşıldığı yerler olarak üniversiteler toplumla sıkı ve iyi ilişkiler içerisinde bulunmuşlardır. Bilimin üretimsel yanı sayesinde, üniversiteler ve toplum arasında karşılıklı bir etkileşim söz konusu olmuş, bu nedenle de üniversiteler toplum tarafından daima destek görmüştür. Bilimin sağlıklı bir şekilde üretime yönlendirilemediği toplumlarda ise üniversiteler aksesuar görevi yapan birer kurum olarak kalmıştır (Omay, 1990).

Üniversitelerin toplumla olan ilişkisi, aslında üniversitelerin toplum içindeki fonksiyonlarıyla yakından ilgilidir. Çünkü üniversiteler; bir yandan; toplumda yaşanan siyasal, kültürel, ekonomik ve teknolojik gelişme ve yenilikleri, toplum yapısında bulunan sorunları, sahip olduğu fonksiyonel

özellikleriyle incelemeye, geliştirmeye ve çözümlenmeye çalışırken, bir yandan da; eğitim ve öğretim yoluyla toplumun, bilimsel verilere dayalı bilgi ve kültürel birikimini yeni kuşaklara aktararak bireyin toplumsallaşmasını sağlamaktadır (Geray, 2003).

Borland (2000), üniversitelerin sosyal faydalarını;

- 'Mezunların bilgi kapasiteleri ile çevrelerindeki insanlara bilginin yayılmasını sağlar,
- Üniversitenin oluşturduğu kültürel ve sosyal çevre kentte kültürel altyapının oluşmasını sağlar,
- Uluslararası kültürel, sosyal, teknolojik ve ticari ilişkiler kurulmasını sağlar,
- Kamu politikalarına katılımı artırır,
- Sosyal mobilitayı sağlar.' şeklinde sıralamıştır.

Keleş'e (1972) göre ise; 'Kent ile üniversite arasındaki ilişkide asıl önemli olan üniversitenin kentten aldığı değil, kentin üniversiteden aldığı, alabildiği, almayı reddetmediği fikir, düşünce ve araştırma ürünleridir.'

Ülkenin ve ona bağlı olarak kentin sosyal ve ekonomik durumu, teknolojik olanaklarının düzeyi ve toplumsal yaşantısının içeriği, üniversitenin kentle bütünleşmesini hızlandırıcı yönde etkileyebileceği gibi; üniversitenin yaşama katılım biçimleri, eğitim strüktürü ve niteliği de kentsel bütünleşme düzeyini tayin eder.

Büyük kentteki bir üniversite, kentin düşünsel yaşamını desteklemesine karşın, yerel yaşamın odak noktası olamamaktadır. Bu tür üniversitelerde öğrencinin yaşamı, kampüs içindeki etkinliklerle kentin kendi içindeki yaşamının bir birleşimidir. Üniversitenin bir kent üniversitesi olması ise, çok boyutlu bir üniversite - kent ilişkisinde kuşkusuz bazı kolaylıklar sağlamakta; ancak bu durumu mutlak kılmamaktadır. Kent içinde dağılmış ama kurumsal bütünlüğünü yitirmemiş üniversiteler olduğu gibi kent merkezinde yer almasına rağmen kapılarını dış dünyaya kapayan üniversiteler de bulunmaktadır. Bunun en açık örneği Oxford Üniversitesi'dir; kentle iç içe olan kolej binalarıyla, birbiriyle yaya bağlantısı kurulan avlulu bina sistemleriyle, üniversite kendi içindeki

bütünlüğünü kaybetmemiş, kapılarını dış dünyaya kapamamıştır. Küçük kentlerde ise üniversitenin kent hayatına hakim olma, kentteki hayat kalitesini olumlu yönde etkileme şansı daha fazladır (Oktay, 2007).

Fiziksel açıdan büyüme eğiliminde olan üniversiteler, fonksiyonel yapılarından dolayı, farklı alan kullanımlarını iç içe yada yan yana barındıran eğitim kurumlarıdır. Ulaşım, çalışma, dinlenme ve barınma gibi temel kent fonksiyonlarını küçük ölçeklerde bünyelerinde barındırırlar. Kentler ise fiziksel, sosyal, ekonomik, ekolojik ve demografik, yapılarıyla çevrelerinden farklılık gösteren mekanlardır. Bu benzerlikler nedeniyle kent ve üniversite arasındaki organik bağ ortaya çıkmakta ve kent - kampüs arasındaki ilişkilerin planlanması zorunluluğu önem kazanmaktadır (Dober, 2000).

Yıldızoğlu'nun (2006) çalışmasında Bodur ve diğerlerinden aktardığı üzere; 'Kent ve kampüs arasındaki mekansal ilişkide dikkate alınması gereken en önemli nokta, söz konusu kentin fiziksel, ekonomik ve sosyal bakımdan gelişmişlik düzeyidir. Kentin gelişmişlik düzeyi özellikle yeni kurulan üniversite kampüslerinin konumlandırılmasında yönlendirici bir faktördür. Bu nedenle, kent ve kampüs ilişkilerinin mekansal organizasyonunda, kentin genel yapısı ve ihtiyaçlarının analiz edilmesi zorunlu hale gelmekte ve kampüs yerinin seçiminde standart yaklaşımlarda bulunulmaması gereği öne çıkmaktadır.'

Tarihsel gelişim süreci içinde üniversitelerin, kentle ilişkileri bağlamında iki farklı yerleşme biçimi ortaya koydukları görülmektedir. Bunlardan ilki, '**kent üniversiteleri**' yani kent içerisinde yapı adalarında / parsellerinde kurulmuş, kentsel kullanıma açık, şehrin bir parçası olmuş, şehrin bütün hizmetlerinden faydalandıkları gibi imar tehditlerine de uymak durumunda olan üniversitelerdir, diğeri ise '**kent dışı kampüs üniversiteleri**' yani, kullanıcıları için gerekli yaşam şartlarını (barınma, sağlık, spor, rekreasyon, alışveriş ve eğlence) sağlayan, esas işlevi eğitim, öğretim, uygulama ve araştırma olan ve kendi kendilerine yetebilen üniversite kentleridir (Sönmezler, 1995, Türeyen, 2002).

Kent ile üniversite arasındaki ilişkinin sağlıklı bir biçimde gelişebilmesi için;

- Üniversitenin yerleşim kararları açısından iyi bir planlama ve çevre tasarımı sürecinden geçmesi,
- Çevresiyle bütünlüğün sağlanması, eğer kent dışı üniversite ise kentle sağlıklı ulaşım ağlarının oluşturulması, kolay erişilebilir olması,
- Kentin sosyal ve kültürel yaşamına katılımının sağlanması,
- Kentle üniversite arasında ekonomik bağların oluşturulması gerekmektedir.

Yerleşim kararları açısından üniversitelerin, optimal hizmet çevresinin genişliğinin ne olduğu kadar, bir kent için optimal büyüklüğünün ne olması gerektiği de önem kazanmış, üniversitelerin, ilişkili oldukları kentlerin ekonomik yapısı ve toplumsal morfolojisini nasıl etkileyecekleri önemli bir planlama unsuru olarak görülmeye başlanmıştır. Bu etkenlerin, yeni üniversitelerin merkezileşmesi ve / veya çevreselleşmesi boyutunda makro yerleşme kararlarını (öğretim ve araştırmanın hedeflerinin saptanması, kapasitelerinin zaman süreci içinde tanımlanması, akademik niteliklerinin belirlenmesi, içerecekleri çeşitli aktivitelerin planlama standartlarının ve yapısal niteliklerinin belirlenmesi, teknik koşullar ve çevre kararlarının oluşturulması) biçimlendirici rol oynadıkları düşüncesi gelişmiştir (Tekeli, 1972).

Kampüs fikri esas olarak Ortaçağ'ın castrum kamplarından etkilenilerek **ortak bir düzen üzerinde tekrar eden birimler ve bu birimlerin gelişmesi düşünülmek, temel fikrin bozulmayacağı bir bütünü oluşturmasını sağlayabilmek** amacıyla ABD'de ortaya çıkmıştır ve, şehirlerin günlük yaşam trafiğinden geriye çekilerek doğaya yakınlaşan, sosyal ideallerin fiziksel planlamaya yansdığı aynı zamanda da kendi iç komününü oluşturmaya çalışan mikrokosm bir kent olarak ifade edilebilir (Yekrek, 1999).

Sönmezler'in (1995) çalışmasında Olmsted'den aktardığına göre; 'Kampüs ne şehrin tam orta yerinde ne de şehirden çok uzak olmalıdır; en uygun olan konum şehrin hemen dolaylarıdır. Üniversite çevresiyle

bütünleşmeli, öğrenci yurtları kışla görünümünden çıkartılarak konaklama için öğrenci evleri (cottage system) yapılmalı, açık alanlarından kamu faydalanabilmelidir.'

Kampüs fikrinin oluşumundaki dört ana neden ise;

- Teknoloji ve bilimdeki gelişmeler sonucunda üniversitelerin akademik işlevlerinin artarak bu kurumları oluşturan birimlerin kapasitelerinin büyümesi ve genişlemesi,
- Disiplinlerarası ilişkilerin artması ve bunun bir sonucu olarak da kampüsü oluşturan birimlerin birbirine yakın mesafelerde konuşlandırılmaları zorunluluğu,
- Üniversite kullanıcılarının çalışma ortamlarına uzun mesafeler giderek ulaşmaları yerine bu alanlarla iç içe yaşamak suretiyle, performans gelişimlerini artırma ihtiyacı,
- Kentsel alanlarda, bu denli geniş ve karmaşık fonksiyonlara sahip fiziksel tesislerin konuşlandırılmalarına olanak sağlayacak özelliklerde, geniş arazi parçalarının (arsaların) bulunmamasıdır, şeklinde sıralanabilir (Türeyen, 2002).

Üniversitelerin, geleneksel şekilde, kent içinde merkeze yakın bir konumda olmasının farklı avantajları bulunmaktadır. Bunlar; kentliler için üniversitenin eğitsel ve düşünsel ortamından, kütüphane, oditoryum, spor salonları vb. olanaklarından yararlanması, öğrenciler içinse kent ve kentlilerle kaynaşarak yaygın eğitim yoluyla gelişimlerinin sağlanması olarak sayılabilmektedir. Ancak üniversitelerin 1960'lı yıllarda önce Avrupa'da, daha sonra da ülkemizde, zamanla kent dışına yöneldikleri görülmektedir.

Bu yönelme Erkman'a (1990) göre başlıca üç temel nedene dayanmaktadır;

'Üniversitelerin kent içinde gelişmelerinin sınırlanması;

Üniversitelerin, hızlı nüfus artışı, bilimsel araştıma ve mesleki eğitim faaliyetlerine olan talep artışını karşılamak üzere, özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında itibaren hızlı ve öngörülemez bir büyüme içine girmeleri sonucunda yeni alt birimler açılması, öğrenci sayısındaki artıştan kaynaklanan gelişme ve

büyüme için üniversitelerin ihtiyacını karşılayabilecek yeni yapılara kent içinde yer bulunamaması gibi temel etkenler, kent dışında yeni yerleşmelere yönelmeye neden olmuştur.

Ulaşım ve iletişim araçlarındaki gelişmeler; Teknolojik gelişmeler sayesinde iletişim araçlarının birimler arasında hızlı bir haberleşme ve bilgi akışına imkan tanınması ve ayrıca otomobil, toplu taşıma sistemleri gibi ulaşım araçları ile yol şebekelerinin gelişmesi, üniversitelerin kentlerden uzak olmasının yaratacağı bazı olumsuzlukları ortadan kaldırmıştır.

Üniversite kurumunun bir prestij unsuru olarak görülmeye başlanması; Çeşitli ülkelerde üniversitelerin, geniş araziler üzerinde, gelişmiş teknolojiler ile donatılmış ve inşa edilmiş bir prestij unsuru olarak görülmeleri de kampüs üniversitesinin benimsenmesinde (sübjektif rol oynayan) önemli bir etken olmuştur.'

Erkman (1990), bu yönelmenin ortaya çıkardığı başlıca olumsuzlukları;

- 'Ülke ekonomilerine getirilen büyük yükler,
- Mesleki eğitim, genel kültürü yayma gibi, üniversitenin toplumsal işlevlerinin izole edilmiş bir ortamda gerçekleşmesinin güçlüğü,
- Teknik eğitim, bilimsel araştırma ve üretimi teşvik eden yönleriyle, toplumsal gelişime katkı sağlayan bir kurum olarak kabul edilen üniversitenin, bilgiyi üretme ve onu toplumsal zemine yayma görevini toplumsal ilişkilerinin zayıflaması nedeniyle gerçekleştirmekte yetersiz kalacağı düşüncesi,
- Kültürel, ekonomik ve sosyal bağlar yoluyla kent ile kurabileceği etkileşimden uzak üniversite kampüslerinin, kent ve toplum yaşamından kopuk, içine kapanık adalar haline dönüşmesi tehdidi, şeklinde sıralarken,

Üniversitelerin kent dışında bağımsız yerleşmeler olarak tasarlanmasının başlıca olumlu yönlerini ise;

- 'Çağdaş gereklere uygun ve teknolojik bakımdan ileri öğretim ve araştırmaya mekanlarına sahip olabilme,

- Bilimler ve disiplinlerarası iletişim kolaylığı ve yeni eğitim yöntemlerine uyabilen esnek mekanlara sahip olabilme,
- Kampüs içi iletişim ve ulaşım kolaylığı,
- Büyüyebilme ve gelişebilme imkanları,
- Ortak hizmet alanların yoğun kullanılabilirliği ve mekansal tekrarlardan kaçınma' şeklinde sıralamaktadır.

Kampüs üniversitelerinin, bu olumlu ve olumsuz yönleri aynı zamanda mevcut kent içi üniversitelerinin yeniden yapılandırılmasında ve yeni kent dışı kampüslerinin yer seçimi ve planlamasında yönlendirici bir rol üstlenmeye başlamıştır. Kampüs modelinin etkisiyle, üniversitelerin gelişimi, kentle ilişkisi bağlamında iki yoldan gerçekleşmiştir. Bunlardan birincisi, bağımsız bir yerleşme modeli olarak kampüslerin, içerdiği yeni işlevler ve giderek genişleyen, değişen yapısıyla kentsel nitelikler kazanmasıdır. İkincisi ise, ister kent içinde dağınık yapılar grubu olarak, isterse kent kampüsleri olarak, kent içi üniversitelerinin giderek kentle bütünleşen, dahası kentin iç organizasyonunu biçimlendiren bir planlama aracı haline gelmesidir. Artık, üniversitenin bir kent modeli olarak ele alınması ya da diğer bir ifadeyle modern mimarinin kentsel deney alanı olarak planlanması, her iki gelişim çizgisinin ortak paydası olarak karşımıza çıkmaktadır (Sönmezler, 2003).

Türkiye’de ilk üniversite kampüsü; 1956 yılında Bayındırlık Bakanlığı tarafından açılan bir uluslararası mimari proje sonucunda Erzurum’da kurulmuştur. Erzurum Üniversitesi kampüs planı, Mexico Üniversitesinin kampüs planlamasıyla benzer yönler taşımaktadır. Yine, Orta Doğu Teknik Üniversitesinin kampüs planlaması da bir yarışma sonucunda ortaya çıkmış ve onun yerleşim planı da Mexico Üniversitesi ile benzerlik göstermektedir. Uludağ Üniversitesi ortak kullanım alanlarının bir merkezde toplanılan yerleşme biçiminin kullanıldığı ilk üniversite olma özelliği taşımaktadır. Hacettepe üniversitesi kampüsü ise, kent içinde gelişim sıkıntısı çekmesi nedeniyle, kent dışında yeniden yapılanma amacıyla yola çıkan üniversitelerimizdendir (Doğan, 2005).

3.6 Üniversite ve Kampüs Planlaması

19. ve 20. yüzyıllarda bilimdeki gelişmeler, endüstrileşme ve hızlı kentleşme nedeniyle, kent içinde birtakım sorunlarla karşı karşıya kalan üniversitelerin, kent dışına yönelmeleriyle birlikte kampüs yerleşimleri gelişmeye başlamıştır. Üniversitelerin, kentten ayrılmaları, ihtiyaç duydukları ve kentten karşıladıkları pek çok işlevi de beraberinde götürmelerini zorunlu kılmıştır. Böylece kampüsler kentsel işlevleri bünyelerinde barındıran üniversite kentlerine dönüşmeye başlamıştır.

Kendi kendine yeten bir yaşam alanı oluşturma sürecinde ise fiziksel tasarım çok önemli bir yer tutmaktadır. Dolayısıyla bir üniversitenin fiziksel ve kurumsal planlanması sürecinde her bir aşama titizlikle incelenmelidir.

Çınar`a (1998) göre; 'Üniversite planlaması; kuruluş süreci ve bu sürece yayılan yüksek maliyetleri ile ülke planlamasında ayrıcalıklı olarak ele alınması gereken önemli bir konudur. Üniversitelerin kuruluş aşamasında; öncelikli olarak amaçların belirlenmesi, ülkesel, bölgesel ve kentsel ölçekte yer seçimine karar verilmesi, arazinin saptanması ve değerlendirilmesi, üniversitenin genel karakterinin belirlenmesi, organizasyon el şemasının oluşturulması, büyüyebilir ve sürdürülebilir gelişim planlarının hazırlanması gerekmektedir. Üniversiteler sürekli gelişim gösteren bir yapıya sahip oldukları içinse kuruluşu ve devamlılığı uzun yıllar almaktadır.'

Birkan (1972), yeni kurulacak olan bir üniversitenin fiziksel planlama sürecini; ön programlama, şematik gelişme planlarının hazırlanması, arazinin seçimi, kesin gelişme planının hazırlanması ve her bir aşamanın projelendirilmesi olarak değerlendirmiştir.

Zengel`e (1998) göre planlama süreci üç aşamalıdır;

'Teorik aşama: Ülkenin eğitim politikası ile alakalı olan aşamadır. Amaçlar, ilkeler ve üniversite planlamasını sınırlandıran etkenler belirlenmelidir. Ekonomik koşullar, inançlar, gelenekler, eğitime olan toplumsal yaklaşım ve politik alt yapı teorik aşamanın temelini oluşturur. Bu aşamada üniversitenin

hangi fakülte ve bölümlerden oluşacağı, hangi enstitüleri barındıracağı, vizyonunun ne olacağı belirlenmelidir.

Planlama aşaması: Üniversitenin kurulacağı kentin seçimi politik yaklaşım ve planlama aşaması açısından makro ve mikro ölçekli kararlardır. Ve bu kararlar teorik aşamanın sonucunda ortaya çıkmaktadır. Makro ölçekli kararlar ülke genelini etkileyen kararlardır ve üniversitenin kurulacağı bölgede merkez üniversite olup olmayacağını kararının verilmesini, ekonomik açıdan hangi şehirlere üniversite kurulması gerektiğinin kararının verilmesini, bölgeler arası kalkınmayı hangi yönde etkileyeceğinin kararının verilmesini, üniversitenin amaçları ve ilkeleri doğrultusunda uygun alanın seçilmesini içermektedir. Mikro ölçekli kararlar ise bölge ve üniversite arasındaki ilişkiyi etkileyen kararlardır ve üniversite ile bölge arasındaki ilişkiyi, üniversite ve toplum arasındaki ilişkiyi, üniversite ve kampüs alanı arasındaki ilişkiyi içermektedir.

Tasarım aşaması: Teorik ve planlama aşamasının sonuçlarına göre üniversitenin fiziksel tasarım aşamasına geçilir. Bu aşamada ana kriterler; yerleşim modeli, büyüklük, esneklik, büyüme olanakları, ulaşılabilirlik, erişilebilirlik, yaya ve araç sirkülasyonunun düzenlemesidir.'

Begeç'e (2002) göre; 'Planlı ve programlı bir üniversite kampüsü yapmak amaçlanırken; idari personel, akademik personel ve öğrencilerin üniversiteye olan bakışlarını olumlu bir yönde etkileyip beklentilerin yükseltilmesini sağlamak gerekmektedir. Üniversite kampüslerinin planlanması; kent içinde buldukları yere olan çevre bağlantılarının ve çevreye uyumunun sağlanması, merkezinin açık olarak belirlenmesi ve bu alana olan bağlantıların güçlendirilerek mevzu bahis alandaki ulaşılabilirlik seviyesinin saptanması bakımından önemlidir. Öğrenciler için büyük önem taşıyan 24 saat üniversite ortamı, yerleşim şemaları iyi oluşturulamamış üniversitelerde yeterince sağlanamamakta, mekansal kopukluklar nedeniyle de ortak kullanım alanları eşit olarak kullanılamamaktadır.'

Dober'e (1992) göre kampüs planları yapılırken belirli ilkeler göz önüne alınmalıdır. Bunlar;

- 'Üniversitenin hedef, amaç ve önceliklerinin mevcut kaynaklarıyla olan ilişkisi,
- Üniversitenin sahip olduğu kaynakların, üniversitenin görev, amaç, hedef ve önceliklerini sağlanmasında nasıl kullanılacağı,
- Üniversitenin gelecekteki fiziksel gelişiminin tanımlanarak boyutlarının genel olarak belirlenmesi ve tahmini maliyet hesapları yapılması,
- Üniversitenin ihtiyaçları, önceliklerine, yatırım gerçeklerine ve gelişim aşamalarına göre düzenlenmesi,
- Fonksiyonel ve bütünlüğü olan bir kampüs planlaması için mevcut yerleşke ile gelişim planının koordinasyonu,
- İyi tasarlanmış kampüs planlamalarında olduğu gibi, önceden belli olmayan gelişmeler için sınırların esnek tutulması,
- Ortaya çıkacak problemlerin aşılabilmesi için mevcut olanakların bilinmesi,
- Kampüsü oluşturan peyzaj uygulamaları, binalar ve altyapı gibi fiziksel bileşenlerin estetik ve fonksiyonel açıdan alan üzerindeki yerleşimleri,
- Yapılaşmanın üniversitenin büyüklüğüne, organizasyonuna, amacına ve kaynaklarına uygun olması,
- Yerleşim bakımından çevreye uyumu,
- Kampüsün bütünlüğü ve yeni gelişebilecek koşullara uyabilecek esnek bir yapıya sahip olmasıdır.'

Dober (1992) kampüs planlama sürecinde ayrıca;

'Planlama için Plan Yapmak: En iyi sonucu alabilmek için yöntem belirleyip, karşılanması öngörülen ihtiyaçların önem derecesine göre sıralanması yapılmalıdır. Bunun için kampüste yer alacak aktiviteler sıralanarak, sorumlu komitelere iş bölümü yapılır. Çalışma bulguları, seçenekler ve varılan sonuç tartışmaya açılarak, eleştiriler, öneriler, istekler alınıp fikirlerin olgunlaşması sağlanır. Bu tartışmaların sonucunda fikir birliği ile kabul edilebilir bir çalışma planı ortaya çıkar.

Kampüs Plan İçeriği Hazırlamak: Üniversitenin ihtiyaçları doğrultusunda hazırlanacak kampüs planı kullanışlı, ileriye dönük ve rasyonel olmalı bunun için bir çalışma programı geliştirilmelidir. İyi formüle edilmiş bir program kampüs planının daha uzun ömürlü olmasını sağlar.

Alan ve Çevrenin Analizini Yapmak: Öneri bir plan geliştirebilmek için kampüs alanının ve çevresinin iyice incelenerek anlaşılması gerekir. Plan üzerinde gösterilen ölçülendirme / rölöve çalışmaları yapılacak planlamanın en önemli verilerinden birisini oluşturur. Kampüs yerleşim kararları arazinin ve bölgenin iyice incelenmesi / analiz edilmesi sonunda verilmelidir. Arazinin genişliği, şekli, iklim koşulları, ulaşım durumu, su kaynakları, alt yapısı, toprak özellikleri ve etrafını sınırlayan çevrenin özellikleri çok iyi değerlendirilmelidir. Bu maddelerin yanı sıra yaya ve araç trafiği (özürlüler düşünülerek), aydınlatma, kampüsün öne çıkan yapıları, manzara değeri olan yerler ve canlandırmaya olanak sağlayan mekanlar da dikkate alınmalıdır.

Gelişme Raporu Hazırlamak: Planlamanın bu aşamasında kampüsün sürekliliği için; planlama kararlarını, üniversitenin kuruluş hedef ve amaçlarını, mevcut olanaklar ve alan gereksinimini, alan ve çevrenin analizinin özetini, ana bulguları, önemli seçeneklerin listesini, yapılan çalışmalar ve sonrasındaki tartışmalardan elde edilen değişik fikir ve görüşleri, plan komitesinin fikir ve görüşlerini ve kalan yapılacak işlerin özetini içeren bir gelişme raporu hazırlanmalıdır. Bu içerikle hazırlanan gelişme raporu, çalışmanın kaldığı yerden sağlıklı bir şekilde yürütülüp, ilerlemesini sağlar.

Seçenekler Sunmak: Planlama çalışmasının bu aşaması daha çok kampüsün yerleşimi ile ilgilidir. Tek bir plan üretmek yerine, değişik seçeneklerin de tartışılarak yorumlanması en iyi çözüme ulaşmada en etkin yol olacaktır.

Gözden Geçirerek, Yeniden Düzenlemek: Ortaya çıkan plan tekrar tartışmaya açılarak son düzenlemeler yapılır.

Yapılan Çalışmaları Belgelemek: Bu aşamaya kadar yapılan işler özetlenmeli, bulgular ve varılan sonuç belgelenecek gerektiğinde kullanmak üzere kurumun ve planlama bürosunun arşivine kaldırılmalıdır.

Üretilen Planı Uygulamak: Detaylı ve kapsamlı çalışmalar sonucunda üretilen planın yaşama geçirilmesi, uygulama açısından büyük önem taşımakta, ancak çok az plan tasarlandığı gibi uygulanabilmektedir. Tahminlerdeki değişiklikler, artan veya azalan mali kaynaklar, yeni öncelik ve girişimlerin ortaya çıkması, kurumun idari yapısındaki değişiklikler, önceden tahmin edilemeyen olasılıklar, orijinal fikrin, planın tam olarak uygulanmasını mümkün kılmamaktadır. Bunun içinde planlamadan sonra hemen aşamalandırmaya karar verilerek uygulamaya geçilmesi gerekir.' şeklinde tanımlandığı 9 aşamadan söz etmektedir.

Erkman`a (1990) göre; 'Kampüslerin farklı işlevleri barındıran komplekslerden oluşması ve bu işlevler arasındaki, ilişkilerin sorunsuz bir biçimde yürütülebilmesi ancak kampüslerdeki birimlerin bir düzen içinde sistematik olarak ele alınmasıyla gerçekleşebilmektedir.'

Bu bağlamda Erkman (1990) kampüslerin işlevlerini;

'Çalışma İşlevi: Üniversitenin ana görevleri olan eğitim, öğretim ve araştırma faaliyetlerini içermekte, bu faaliyetler için gerekli kişisel çalışma alanları, seminer odaları, çeşitli derslikler, laboratuvarlar, stüdyo ve atölyeler gibi eğitim mekanları ile araştırma birimleri, kütüphaneler, bilgi işlem merkezleri, ve yönetim mekanlarını kapsamaktadır.

Barınma İşlevi: Üniversitelerin kent dışı konumları, üniversite kullanıcılarının (öğrenci ve öğretim elemanlarının) çalışma saatlerinin iş dünyasındaki çalışanlar kadar tanımlanmış sürelerle sınırlı olmayışı, sürekli olarak çalışma ve araştırma olanaklarını elde edebilmeleri gibi nedenlerle; kampüsün yakın çevresinde yaşama ve konaklama zorunlulukları söz konusu olmaktadır. Bu durum, kampüslerde barınma ihtiyaçlarının karşılanması konusunu gündeme getirmektedir. Genel olarak kampüslerde yer alan konaklama (barınma) birimleri, öğrenci yurtları ile öğretim elemanları ve diğer personel için gereken lojmanları kapsamaktadır.

Dinlenme ve Rekreasyon İşlevi (Ortak Kullanım İşlevi): Kampüs kullanıcılarının, çalışma ve uyku dışında yer alan ihtiyaçlarını karşılamak için gereken fiziki olanaklar bu kapsamda düşünülmektedir. Bu bağlamda,

öğrencilerin beslenme, eğlenme, dinlenme ve sosyal faaliyetleri ile ilgili ihtiyaçlarını karşılayacak öğrenci merkezi; çeşitli spor ve beden eğitimi ihtiyaçlarını karşılayacak spor tesisleri; tiyatro, sinema, müzik, konferans vb. kültürel ihtiyaçlarını karşılayacak kültür merkezi; söz konusu işlevleri barındıran birimleri oluşturmaktadır.

Ulaşım İşlevi: Bir kampüsün, kampüse ulaşım ve kampüs içi dolaşım olmak üzere başlıca iki ulaşım işlevi mevcuttur. Kampüse ulaşım, araçlı veya yaya olarak kullanıcıların çevre ile (kent, konut bölgeleri, diğer eğitim ve endüstri kurumları vb.) ilişkilerinin kurulmasını sağlar. Kampüs içi dolaşım ise, yine araçlı veya yaya olarak, kullanıcıların kampüsü oluşturan tüm birimlerle ilişkisini içerir. Her iki durumda da bir kampüsün rahat ve etkin işleyen bir ulaşım sistemi (ağı) ile donatılmış olması, bu doğrultuda tüm sorunların giderilmesi gereklidir.' şeklinde tanımlanmaktadır.

Yine Erkman`a (1990) göre bir kampüs, üzerinde yer alan işlevlere (ulaşım, çalışma, dinlenme, barınma ve rekreasyon) bağlı olarak idari bölge, akademik bölge, barınma bölgesi, dinlenme ve rekreasyon bölgesi olmak üzere dört temel bölgeden oluşmaktadır. Buna göre;

'Akademik Bölge: Bu bölge, bir üniversite kampüsündeki tüm eğitim ve araştırmaların yapıldığı ve bunlarla ilgili eylemlerin yer aldığı fiziksel tesislerin bulunduğu alandır. Derslik, amfi, stüdyo, laboratuvar gibi öğrenci ve öğretim elemanlarının birlikte buldukları ve öğrencilere bilgi ve beceri kazandırılan mekanlar; bilim dalı, kürsü ve kişisel bürolar gibi öğretim elemanlarının eğitimsel planlama, program ve uygulama hazırlıklarını yapabildiği mekanlar bu bölgede yer almaktadır. Bu mekanların birleştirilmeleri ile oluşan tesislere fakülte veya yüksekokul adı verilmekte, bir akademik bölge üzerindeyse birden fazla fakülte ve / veya yüksekokul bulunmaktadır.

Dinlenme ve Rekreasyon Bölgesi (Ortak Kullanım Bölgesi): Bir kampüsün ortak kullanım alanları bu bölgede yer almaktadır. Sportif, sosyal ve kültürel tesisler ortak kullanım alanlarını oluşturmaktadır. Bu bölgede yer alan olanaklar aracılığı ile, öğrenci - öğrenci ve öğrenci - öğretim üyesi ilişkileri, eğitimsel ve bilimsel yönlerden olduğu kadar sosyokültürel yönden de

gelişmektedir. Bu bölge düşünsel ve sosyal bir alışveriş ortamı oluşturarak, çeşitli yörelerden, değişik kültür ve etnik gruplardan gelen, farklı yaşama düzeni ve geleneğine sahip bireylerin kültür birliği oluşturmalarını sağlamaktadır.

İdari Bölge: Bu bölge, rektörlük ve bağlı yönetim birimleri ile bazı durumlarda merkezi kütüphane, kongre ve konferans salonları, mediko-sosyal gibi birimlerin bulunduğu alanı tanımlamaktadır. Genellikle kampüsün ana girişine yakın bir konumda yer alır ve kampüs için simgesel bir öge niteliğindedir. Bazı kampüslerde dinlenme ve rekreasyon birimleri ile bütünleştirilerek, kampüs merkezi bölgesini oluştururlar. Bu tür kompozisyonlarda simgesel özelliği daha da önem kazanabilmektedir.

Barınma Bölgesi: Bu bölge, kent dışı kampüslerde öğrenci, öğretim elemanı ve diğer çalışanların barınmaları için gerekli konaklama tesislerinin yer aldığı bölgedir. Bu bölgede yer alan birimler, öğrenci yurtları, öğretim elemanları ve personel lojmanları ile alışveriş merkezi ve kreş gibi yardımcı tesislerdir. Bazı durumlarda, barınma tesisleri, yurtlar ve lojmanlar olmak üzere iki ayrı alt bölgeye de ayrılabilir.

Tüm bu anlatılanların yanı sıra; üniversitelerin planlamasında o ülkedeki politik rejimin, ülkenin kültür yapısı ve düzeyinin, geçerli yasa ve yönetmeliklerin etkisi olduğu kadar, o ülkede, toplumda üniversitelere verilen önemin de yeri vardır denilebilir.

3.7 Üniversite Kampüslerinin Tasarım Süreci ve Kavramlar

3.7.1 Büyüme, Değişme, Nüfus ve Mekansal Gereksinimler

Yeni kurulacak bir üniversite kampüsünün tümünün tek bir seferde inşaa edilmesi hem gereksiz hem de ekonomik olmayan bir iştir. Bu nedenle üniversiteler çoğunlukla az sayıda bina ve öğrenciyle eğitim ve öğretim hayatına başlamaktadır. Zaman içerisinde, öğrenci sayısındaki artışa paralel olarak bina sayısı da artarak gelişmekte ve bu doğrultuda kampüs büyümektedir. Bu anlamda kampüs; aşama aşama inşaa edilerek, sürekli büyüyecek şekilde

planlanmalıdır. Kampüsün bu dinamik yapısının bir sonucu olarak da, büyüme ve değişme kavramları planlamada önemli kararlar haline dönüşmektedir.

İnceoğlu`na (1982) göre; 'Mimarlıktaki değişmeler, fonksiyonel gelişmeleri veya ortaya çıkan yeni ihtiyaçları karşılayabilecek çeşitli boyutlardaki biçim değişmeleridir. Bu durum genellikle kültür sistemi ve sosyal sistemdeki değişmeler ile bazı yapı tiplerinde büyüme ihtiyacının ortaya çıkması şeklinde kendini göstermektedir. Üretim yapıları, kurumsal yapılar, **üniversiteler** bu tip yapılara örnektir. Bunun biçime yansımaları, **bitmiş bina** kavramı yerine, **büyüyebilir (bitmez) bina** kavramını getirmek olmuştur. Büyümeden kaynaklanan biçimdeki bu değişmeler mekan, bina, bina grupları, kent parçaları veya **kampüs** ölçeğinde ortaya çıkabilmektedir. Mimarlıkta tasarladığımız bu değişmeleri doğada görülen büyümelerden, bir hücrenin, bir ağacın büyümesinden ayıran olgu ise, doğadaki büyümenin sürekli, mimarlıktaki büyümenin sürekli olmayıp, kesikli veya sınırlı olmasıdır.'

Doğan`a (2005) göre; 'Üniversiteler doğaları gereği erişebilecekleri en üst noktaya erişmek isterler. Büyüme isteği ise üniversitelerin en önemli özelliğidir, çünkü üniversiteler bilim üreten açık kurumlardır. Açık kurum olmaları nedeniyle de büyümesini ve gelişmesini sürdürdüğü sürece varolabilirler. Üniversiteler ayrıca, çağdaş yaklaşımları yansıtan yenilikçi kurumlardır. Bu nedenle de üretim üniversitelerde süreklilik arz etmektedir. Sürekli üretim ise sürekli büyüme ve gelişmeyi beraberinde getirmektedir.'

Erkman`a (1990) göre; 'Kampüsdeki gelişmeler, fiziksel büyümeye neden olmaktadır. Başka bir deyişle; değişim, büyüyebilirlikle mümkündür.' Yine Erkman`a (1990) göre; 'Herhangi bir bina türüne ilişkin fonksiyonlar belirli organizasyonlar yoluyla gerçekleşmektedir. Üniversitelerin temel fonksiyonları ise bilgi üretimi ve mesleki öğretimdir. Bu fonksiyonlar, fakülteler, yüksekokullar, enstitüler vb. organizasyonlarla gerçekleşmektedir. Büyüme olgusu da buna bağlı olarak belirginleşmektedir. Bu nedenlerle bahsi geçen bu organizasyonlarda, üniversitenin temel fonksiyonuna ilişkin eylemler daha farklı, daha çok sayıda ve karmaşık bir biçimde yer alabilmekte ve giderek bu organizasyonların büyümeleri sonucunu doğurabilmektedir. Üniversiteye, yeni bir fakülte, enstitü, laboratuvar eklenmesi veya sistemin elemanlarından

bazılarının büyümesi buna örnektir. Organizasyonel yapıdaki bu büyümelerin bina esneklik limitleri içinde karşılanamadığı durumlarda ise büyüme, organizasyonları saran kabağa, yani bina ve bina sistemlerine yansımaktadır. Bu da fiziksel yapıdaki büyümeleri başlatmaktadır. Yani fiziksel değişim organizasyonel değişimi izlemektedir.'

Çınar`a (1998) göre; 'Üniversite kampüslerindeki büyümeler; zaman içindeki değişim düşünülerek planlandığından, tahmine dayanmaktadır. Bu nedenle büyüme planlamaları bir kesinlik göstermezler. Büyüme ihtiyacının doğması ile büyüme planının yapıldığı zaman arasındaki süre uzadıkça büyüme tahmininin kesinlik derecesi de zayıflar. Burada büyümelerin planlanmasında zaman faktörünün önemi ortaya çıkmaktadır.'

Çınar`ın (1998) çalışmasında Linde`den (1971) aktardığına göre; 'Büyümelere ilişkin planlamalar kesinlik derecesine göre alan kullanım planı, yönlendirici plan ve gruplandırma planı olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Yerleşke alan kullanım planı 15 yılın üzerindeki kararları içerir ve kesinlik derecesi düşüktür. Bu planda ana kullanım alanlarının yerleri ve büyüklükleri, ana ulaşım ağları gösterilmektedir. Yönlendirici plan 7–15 yıl için düzenlenmektedir. Kesinlik derecesi, alan kullanım planına göre daha yüksektir ve bu planda fakültelerin, ortak tesislerin yerleri, yoğunlukları, fonksiyonlar arası ilişkileri, ulaşım ağları, mikro büyüme alanları gösterilmektedir. Gruplandırma planının geçerlilik süresi 5–7 yıldır ve diğer iki plana göre daha kesindir. Bu plan ise bina ve bina grupları ile ilgili kat sayıları, yükseklikler, planlama sistemi, büyüme olanakları, tesisat ve ulaşım ilkeleri gibi ayrıntıları içerir.'

Bu anlamda; bir kampüsün, işlevini olabilecek en yüksek seviyede yerine getirebileceği boyut ve büyüklükler belirli bir sınır içinde bulunmaktadır. Yani kampüsün büyüklüğü öncelikle üzerinde bulunması öngörülen akademik birimlere (yüksekokul, fakülte ve enstitüler), bu birimlerin içereceği bölümlere ve bu bölümlerin barındıracağı öğretim elemanı, personel ve öğrenci kapasitelerine bağlıdır. Eğitim amaçlarına ve öğretim sistemlerine göre ihtiyaç duyulacak mekanların sayı, tür ve alanları ise kampüsün büyüklüğünü belirleyen diğer etmenler arasındadır. Yeterli kampüs alanının elde edilebilirliği ve kampüs üzerindeki kullanıma uygun alanların (engebeler, korunması gereken bitki

örtüsü ve jeolojik özellikler nedeniyle) yeterliliği de kampüs büyüklüğünü sınırlayan diğer faktörlerdir (Türeyen, 1999).

Karakaş`a (1999) göre, kampüslerin büyüme nedenleri iki başlık altında toplanabilir;

'Kullanışların Kendi İçinde Yeni ve Daha Fazla Mekana İhtiyaç Duyması (Mikro Büyüme): Kampüs kullanıcılarının sayıca artmasıyla birlikte, mevcut kullanım alanlarının kapasiteleri de yetersiz kalmaktadır. Örneğin daha fazla barınma mekanını gereksinimi aynı zamanda daha büyük yemekhane gereksinimi ortaya çıkaracaktır. Bu durum kapasite artırımı olarak da tanımlanabilmektedir. Ayrıca mevcut bilim dallarının gelişmesi, yeni kullanım alanlarının oluşmasıyla birlikte tekrar kapasite artırımını beraberinde getirecektir.

Yeni Kullanışlara İhtiyaç Duyulması (Makro Büyüme): Sürekli gelişim gösteren kampüslerde zamana bağlı olarak yeni kullanım alanlarıyla ilgili gereksinimler ortaya çıkabilmektedir. Bilim ve teknolojinin gelişmesiyle ortaya çıkan yeni bilim dalları için yeni mekanlar gerekmekte, her yeni mekanda donatımsal olarak kendini tamamlayacak yeni birimlere gereksinim duymaktadır.'

Kampüslerde yerleşim biçimlerine göre ise dört farklı şekilde büyüme modeli gerçekleşmektedir. Buna göre;

Tek (Aynı) Merkezli Büyüme Modeli: Merkez bölge gelişme halkalarıyla sarılmakta ve kapalı bir alan haline dönüştürülmektedir. Büyüme merkezden dışarı doğru olup, merkezin dışında mikro gelişme kısmen sağlanabilirken, makro gelişme sağlanamamaktadır (Karaaslan, 1979). Çünkü her makro büyümede merkezden biraz daha uzaklaşılır, mikro büyüme ise yapılar arasında kalan boşluklarda gerçekleşebilmektedir (Bilgin, 2006, Irgatoğlu, 2011).

Kendiliğinden Büyüme (Amerikan Tarzı) Modeli: Çeşitli kullanışların birbirlerinden kopuk ve bağlantısız düzenlenmeleri durumunda; bu kullanışlar, aralarda kalan alanlarda büyümekte, yeni kullanışlar ise diğer boş alanlara

yerleşmektedir (Karaaslan, 1979). Büyüme sınırları kampüs alanının sınırlarıdır. Çoğu Amerikan üniversitesinde uygulanan bu modelde yapılar adeta geniş bir park içinde yer almaktadırlar (Akansel, 1991).

Bu sistemde makro ve mikro büyüme olanakları mevcuttur ancak kullanışların birbirlerinden kopuk olarak yerleşmeleri ve bağlantılarının olmaması, seyrek bir planlamaya yol açmaktadır. Bu yüzden üniversite faaliyetleri arasında bir bütünlük sağlanamamakta, ulaşım mesafeleri uzamakta ve iletişim ortamı kurulamamaktadır (Karaaslan, 1979).

Moleküler Büyüme Modeli: Üniversite bütününe, gerektiğinde ona eklenebilen moleküllerle tamamlanarak büyüdüğü bir sistemdir. Yeni moleküller, ya bütün içinde daha önceden bırakılan boşluklara eklenmekte ya da, dışı doğru bir yöne eklenebilmektedir. Makro ve mikro büyümeye olanak sağlamaktadır (Karaaslan, 1979)

Lineer (Doğrusal) Büyüme Modeli: Ana aksın her iki tarafına dizilmiş bu modelde aksın açık iki ucu kampüsün büyüme yönünü göstermektedir. Makro büyüme bu iki uç doğrultusunda gerçekleşmektedir. Makro büyümede ana hattın çok uzamamasına dikkat edilmelidir, aksi takdirde birimler arası mesafeler yaya olarak kat edilebilecek mesafelerin üzerine çıkabilir. Mikro büyüme ise ana hatta dik olarak gerçekleşmektedir (Bilgin, 2006, Irgatoğlu, 2011).

Kortan`ın (1981) Duncan`dan aktardığı üzere; 'Kentlerin optimum ölçüsünün bağlı olduğu kriterler, kentin fiziki planı ve psikolojik ve sosyolojik karakteristiğidir. Yani kentler; doğaya kolayca çıkmayı mümkün kılacak ve işe gitmek için kabul edilebilir bir yolculuk gerektirecek kadar küçük olmalıdır. Örneğe; 10.000 nüfuslu bir kentin yarıçapı 800 m. olmalıdır. Kent sevgisi, ortaklaşa hareket, içten hareket, dostluk, birlik oluşturma, başkalarını sevme ve egoizm, az kültürlü ve dar görüşlü olma, standartlaşma gibi arzu edilen veya edilmeyen bir takım kriterler ise optimum kent ölçüsünü belirlemede aynı ölçüde önemli olmalıdır. Dolayısıyla üniversite kampüslerini de küçük bir kentle kıyaslayarak bu yönde bazı yararlı sonuçlar elde etmek olasıdır.'

Bu anlatılanlar ışığında üniversiteler incelendiğinde ise; dünyadaki üniversitelerin nüfuslarının 5.000 kişiden (Bath Üniversitesi) 230.000 kişiye (New York Devlet Üniversitesi) kadar değişiklik gösterdiği farkedilmektedir. Bir kampüs üniversitesinin öğrenci sayısının en az 5 000, en fazla 15 000 düzeyinde olmasının yönetim etkinliği, ekonomiklik ve eğitim kalitesi bakımından uygun olduğu kabul edilmektedir. Dolayısıyla bu sınırın altına inildiğinde, eğitim kalitesi ve yönetim etkinliği artmasına rağmen, maliyet yükselmekte, bu sınırın üstüne çıkıldığında, maliyet düşmesine rağmen, eğitim kalitesi ve yönetim etkinliği azalmaktadır. Belirtilen bu rakamlar ise ağırlıklı öğretim sistemlerine, eğitim amaçlarına ve gerekli donanımına (derslik, laboratuvar, eğitim araçları vb.) göre değişiklik gösterebilmektedir (Türeyen, 1999). Sonuç olarak bir üniversitenin gelişim sürecinde tahmin edilebilen ve / veya tahmin edilemeyen büyümeler, değişimler yaşanmaktadır, yaşanmaya da devam edecektir. Bu bağlamda, büyüme ve gelişmesi, tasarım aşamasının en başında iyi planlanan ve iyi programlanan üniversite kampüslerinin ise, varlıklarını sağlıklı bir şekilde sürdürebileceği söylenebilir.

3.7.2 Yaya Ölçeği, Yayalar Kampüsü ve Erişebilirlik

Çınar'ın (1998) çalışmasında Özdeş'ten (1962) aktardığı üzere; 'İnsanlar, adapte olma kapasitesi en yüksek varlıklar olarak çevrelerine kısa sürede uyum sağlarlar. Bu bağlamda insan makro ölçekte bir çevre içindeki hareketi sonucunda bu çevreyi görsel yönden olduğu gibi fiziksel ve psikolojik yönden de algılamakta ve tanımaktadır. Sözü edilen hareket bir yaya dolaşımı / yürüyerek dolaşım olarak düşünülebilir. Yaya dolaşımı / yürüyerek dolaşım, çevreyi daha iyi algılamayı sağlamakta, ve kişi objelerle iletişim kurma olanağını elde etmektedir.

Algılanabilen her obje hem zaman hem de şekil olarak mevcuttur ve bir obje, kendi bütünlüğü içinde tek bir noktadan bakılarak anlaşılabilir, algılanamaz. Yani objeler izlenimler sonucu belirli bir süreç içinde algılanmaktadır. Algılama ise bütün duyularla birlikte gerçekleşmekte; görme,

duyma, tad alma, koklama ve dokunmanın yanı sıra, orantı, düzen ve şekil de algılama derecesini arttırmaktadır.

Kampüs çevresinin iyi algılanabilmesi de, dolaşım ağının en iyi biçimde planlanması ile sağlanabilmektedir. Sirkülasyonun ana ögesi ise harekettir ve hareketle algılama daha güçlü hale gelmektedir. Bu nedenle kampüs planlamasında incelenmesi gereken kavramlardan biri de yaya ölçeği kavramıdır. Kişi yaya olduğu konumdayken çevresiyle olan ilişkisi daha yoğun, algılama ve tanımlama daha güçlüdür. Mesafeler yaya olarak gidilirken diğer insanlarla ve çevredeki objelerle daha iyi bir iletişim kurulur. İnsan yürüme hızları ile ilgili olarak, Skrzypczak-Spak; 'olabilecek en elverişli yürüme zamanı 30 dakikadır ve yürüme hızı; yetişkinler için 4 km/saat, yaşlılar, anne ve çocuklar için 2.5, işçiler için ise 5 km/saattir' bulgularını vermektedir.

Bu veriler doğrultusunda yaklaşık olarak 15 dk'lık yürüme mesafesinde olan bir kullanıcının kent içindeki hizmetlerden maksimum düzeyde faydalanabilme imkanı bulacağı söylenebilir. Bu konu üniversite kampüsleri üzerinden ele alındığında ise; öğrenciler iki ders arasındaki tenefüs süresi kadar geçen zamanda (10 - 15 dk), kampüsün bir ucundan diğer ucuna ulaşabilmelidir, sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu da yaklaşık 1000 - 1200 metrelik bir uzaklığa karşılık gelmektedir. Topografya, arazi sınırları ve nüfus gibi kriterler buna imkan vermiyorsa, belirtilen süre içinde en azından kampüsün en uzak noktasından merkeze yaya olarak ulaşılmalıdır. Bu ilkenin dayandığı temel; üniversite kampüsü gibi bir bütünü oluşturan kent parçasında ulaşımın yaya olarak sağlanmasının en geçerli, gerçekçi ve ekonomik çözüm oluşudur. Ancak bu gerçekleştirilirken çevre verilerinin yeterince göz önünde bulundurulması gereklidir. Her ne kadar bu ölçüler içerisinde olsa da, iklim ve topoğrafik şartların gereklerinin yerine getirilmediği durumlarda olumlu sonuçların alınması son derece güçleşmektedir. O halde, erişebilirlik gibi üniversite kampüslerini oluşturan önemli bir kriter, öngörülen büyüme ve yapılacak gelişmeler yoluyla ortadan kaldırılmamalıdır. Bir dizi kararlar sürdürülebilecek ve / veya sağlanabilecek olan bu durum, üniversite kampüslerinin diğer birçok kriterinin yanında azımsanmayacak bir öneme sahip olmalıdır (Özer, 1998).

3.7.3 Girişler, Yollar, Meydanlar, Otoparklar

Daha önce de bahsedildiği üzere sirkülasyonun temel ögesi harekettir. Bu hareketin, dolaşımın; kampüs içinde en iyi şekilde gerçekleştirilebilmesi ve kampüs çevresinin iyi algılanabilmesi ise dolaşım ağının en uygun biçimde planlanması ile mümkün olabilmektedir. Başarılı bir yerleşim planı da, kampüsü oluşturan birim ve bölgelerin fonksiyonel ilişkileri bakımından etkili bir biçimde gruplanmalarına ve aralarında işleyen bir dolaşım ağının oluşturulmasına bağlıdır. Bu anlamda Türeyen (2002), kampüslerde dolaşım sistemini oluşturan başlıca elemanları; girişler, yollar, meydanlar ve otoparklar olmak üzere dört grupta sıralamıştır.

Girişler: Ana girişler, tali girişler ve servis girişleri olmak üzere üç grupta toplanmaktadır. Buna göre; **ana girişler** kampüs ulaşım ağının kontrol noktası ve başlangıcı konumundadır. Tüm birimlere dağılım buradan başlamakta ve son olarak yine burada toplanmaktadır. **Tali girişler;** belli bir kontrol sistemi içerisinde çalıştırılan bu girişler kullanıcıların ve özellikle kamu kullanıcılarının, diğer birimlerin işlevlerini aksatmadan ve / veya tüm kampüsü kat etmeden, doğrudan ulaşmak istenilen birime gidebilmelerini imkan tanıyan, ikinci derecede önemli ana girişlerdir. Bu bağlamda konaklama ve spor merkezleri gibi birimlerin ana girişlerinin kampüs ana girişlerine göre, tali giriş olduğu görülmektedir. **Servis girişleri** ise, servis ihtiyacı olan birimlere sağlanan servis yollarının başlangıcını oluşturmaktadırlar. Güvenliğin sağlanabilmesi bakımından, bir kampüste ana, tali ve servis girişlerinin mümkün olan en az sayıda olması kampüs güvenliğini arttırmaktadır.

Yollar: Bir kampüs sisteminde dolaşım ağını oluşturan yollar; yaya ve taşıt yolları olmak üzere ikiye ayrılır. **Taşıt yolları;** ana yollar, tali yollar ve servis yolları olmak üzere üçe ayrılır. Tanımlanmış bölgeleri ana yollar, bu bölgeleri oluşturan birimleri de tali yollar sınırlamaktadır. Dolaşım ağının birer uzantısı biçiminde, servis ihtiyacı olan her birimin servis girişine ulaşımını ise servis yolları sağlamaktadır. **Yaya yolları** genellikle ana ve tali yolların iki yanında bulunan kaldırımlardan, bazen de bu kaldırımlardan soyut olarak farklı çevre elemanları arasında bulunan patikalardan oluşmaktadır. Ayrıca birçok kampüste bisiklet ve yaya yollarının aynı yol olması dikkat çekmektedir.

Meydanlar: Dolaşım ağının önemli bir bütünleştirici / birleştirici ögesi olan meydanlar, işlevsel olarak ilişkilerine göre gruplandırılan binaların sınırladığı alanlardır. Kendinden uzanan tali yollar aracılığıyla bina gruplarını oluşturan birimlerin ana girişlerine ulaşımı sağlamak ve kendini sınırlayan birimleri birbirine bağlayarak binaların bütünlüğünü vurgulamak en önemli görevleridir. Gösterişli meydanlar ise, çim alanlar, heykeller ve havuzlar gibi çevre elemanları aracılığıyla oluşturulmaktadır.

Otoparklar: Günümüz koşullarında araçlar için özel park yerlerinin tasarlanması bir zorunluluktur. Bu bağlamda genel tasarım ilkeleri doğrultusunda otoparkların nerelerde olacağına karar verilmelidir. Kampüs içerisine alınması düşünülen araç sayısına göre binaların yakınlarında ya da belirli bina gruplarına hizmet edecek konumlarda otoparkların tasarlanması gerekmektedir. Kampüsün dışardan kullanılacağı da göz önüne alınarak, içerideki araç sayısının artmasını engellemek için kampüs girişlerinde büyük otopark alanları düşünmek sağlıklı olacaktır.

Buna göre, dolaşım sisteminin önemli elemanlarından biri olarak otoparklar; giriş meydanlarının uygun noktalarında konuşlandırılan protokol otoparkları, birimlerin tali girişleri ile bağlantılı olarak uygun noktalarda konuşlandırılan ana otoparklar ve servis girişleri ile bağlantılı olan servis otoparkları olmak üzere üç kategoride ve konumda düzenlenebilmektedirler.

3.7.4 Ulaşım, Dolaşım Sistemi

İyi bir kampüs tasarımı için bölgeler ve birimler arası etkin bir ulaşım ağı sistemi kurulmalıdır. Çınar (1998) kampüs içi ulaşım sistemini yaya ulaşımı ve taşıt ulaşımı olarak ikiye ayırmıştır. Buna göre; taşıt ulaşımı, kampüs içerisine giren her türlü taşıtı yani kişisel araçları, toplu taşıma araçlarını, kampüs içi ring sistemlerini kapsamaktadır. Yaya ulaşımı ise yapılar arasındaki yaya sirkülasyonunu içermektedir.

Düzenli bir ulaşım sisteminin kurgulanabilmesi içinse doğru bir konumlanma sağlanmalıdır. Kampüs içi alanların birbirleriyle ilişkileri, binaların birbirleriyle olan konumları düzenli bir planlama sürecinin sonucu olarak ortaya çıkmalıdır. Bunun

yanı sıra yayaların rahatı ve güvenliği açısından, kent planlamalarında olduğu gibi kampüslerde de yaya ile motorlu araç ulaşımının birbirlerinden ayrı ve birbirlerini kesmeyecek mekanlar şeklinde düzenlenmeleri gerekmektedir.

Bu anlamda, kampüslerde motorlu taşıt ulaşımı için bazı ilkeler benimsenmektedir. Genellikle, taşıt ulaşımı ortak kullanımlar bölgesi ile akademik bölgeyi çevreleyerek bu bölgelere ait işlevleri dışardan beslemektedir. Bu yaklaşım bazı durumlarda barınma bölgesi için de geçerli olmaktadır. Bu tür bir yaklaşımın amacı, eğitim ve araştırma yapılan mekanların, taşıtların istenmeyen etkilerinden olabildiğince uzak tutulması ve kampüs içinde bulunan yayalara olabildiğince özgür bir hareket imkanı sağlanması şeklinde ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra kampüs içi otoparklar açık, kapalı, yer altı vb. çeşitli şekillerde çözülmeli ve yeterli sayıda olmalıdır. Burada dikkat edilmesi gereken, otoparkla ulaşılacak nokta arasındaki açık alan mesafesini minimum boyutlarda tutmaktır (Çınar, 1998).

Kampüslerde yaya ulaşımı birincil ve ikincil yaya yolları olarak iki gruba ayrılmaktadır: 'Birincil yaya yolları, daha çok kampüs bölgelerini birbirine bağlayarak tüm kampüs düzeyinde yaya akışına imkan tanıyan bir şema oluştururken ikincil yaya yolları birimleri ve açık alanları birincil yollara bağlayan, tali yaya yollarıdır. Her ikisinde de önemli olan, taşıt yollarıyla mümkün olduğu kadar kesişmeden varmak istenilen yere ulaşmaktır. Bu yolların oluşturduğu şemanın biçimlenmesini etkileyen bir başka önemli etken de, yayaların varmak istedikleri yere en kısa şekilde ulaşmalarını sağlamaktır. Bu yollar ayrıca, yapım kalitesi ile her an hatırlanabilir ve üzerinde zevkle yürünebilir özelliklere sahip olmalı, estetik açıdan da iyi tanımlanmalı ve ölçülendirilmelidir. Kampüsün her noktasını bir ağ gibi saran yollar sayesinde, tüm kampüsü yaya olarak dolaşabilme imkanı sağlanmalı ve yürüme uzaklığının 1000 - 1200 m'yi aşmamasına özen gösterilmelidir. Öğrenciler rekreasyon alanlarına gidebilmeli, meydanlardan, üstü kapalı yollardan ve diğer ikincil yollardan kolay bir biçimde iç mekanlardan dış mekanlara ulaşabilmeli, aynı zamanda da yurt ve lojman binaları ile akademik binalar arasındaki mimari karakter farklılıklarını ve boyutları hissedebilmelidir (Çınar, 1998).'

İnsan yapılı çevre içinde yürüyerek dolaştığı zaman çevresini hem görsel, hem fiziksel, hem de psikolojik olarak algılamakta, etrafındaki diğer insan ve objelerle iletişim kurmaktadır. Bu anlamda, kampüslerdeki yaya ulaşım yolları sadece geçiş alanları olarak değil, insanların birbirleriyle iletişim kurdukları mekanlar olarak düşünülüp düzenlenmelidir (Kortan, 1981).

Zengel'e (1998) bir üniversite kampüsünde ana işlevler arasındaki ulaşım ilişkilerinin kurulmasında etkili olan kriterleri;

- 'Aralıksız yürüyüş mesafesi 5 dakikadır ve bu sürede yürüyerek ortalama 450 m. kat edilmektedir. Bu nedenle kampüs üzerindeki yürüyüş güzergahı 450 m. aralıklarla meydanlar ve sosyal aktivite alanları gibi elemanlarla bölünmelidir.
- Kampüsün ortasında duran bir öğrenci, ana işlev grubunun olduğu en uzak noktaya 10 dakikalık yürüyüşle ulaşabilmelidir.
- Yine aynı yürüyüş süresine bağlı olarak, her gelişim aksı tekrarı 1800 m. ya da trafik ayırımında 2700 m. çapını geçmemelidir. Bu çap aynı zamanda her yeni kampüs ana merkezinin tekrarıdır.
- Ders aralarının süresi genellikle 15 dakikadır. İç mekandan dışarıya en fazla 2.5 dakikada çıkılması gerektiği kabul edildiğinden, binadan çıkış ve ders arası sonunda geri dönüş toplam 5 dakika almaktadır. Bu nedenle, dışarıda kalabilme süresi en fazla 10 dakika olmaktadır. Bu süre içinde kat edilebilen ortalama uzaklık 900 m. olduğundan, aynı eğitim programına bağlı kampüs yapıları arasında da en fazla 900 m. mesafe olmalıdır.
- Eğer bir öğrenci 15 dakikalık ara içinde, 5 dakika süre ile beslenme vb. aktivitelerde bulunacaksa, bina içindeki 5 dakikalık hareketi de dikkate alındığında, bu aktivitelerin yer aldığı mekana gidip dönebilmesi için 5 dakikalık süresi kalmaktadır. Sadece gidiş için gereken süre ise, 5 dakikanın yarısı olan 2.5 dakikadır. Bu süre içinde kat edilebilecek ortalama mesafe ise 225 m. olduğundan, derslik ve beslenme, sosyal aktivite mekanları arasında da en fazla 225 m. bulunmalıdır.' şeklinde sıralamaktadır.

Erpi (1980), ise çalışmasında; yaya ve taşıt ulaşımının birbirini kesmeden doğru bir sirkülasyonun sağlanabilmesini; yatay düzenleme ile iki boyutlu ayırım (Radburn Sistemi), düşey düzenleme ile üç boyutlu ayırım, zaman düzenlemesi ile dördüncü boyutta ayırım olmak üzere üç başlık altında incelemiştir. Buna göre;

Yatay Düzenleme ile İki Boyutlu Ayırım (Radburn Sistemi): İlk olarak New Jersey'nin Radburn kasabasında uygulanan bu sistemin ana mantığı, aynı düzlemde yayaların ve motorlu taşıtların birbirlerini kesmeden hareketlerinin sağlanmasıdır. Buna göre; yayalar ve taşıtar aynı düzlemde hareket etmekte, taşıtlar çevre yollarına ve çevreden merkeze giden tali yollara yönlendirilmektedirler. Böylece merkez, taşıt trafiğinden arındırılırken, yayalara kampüs içinde rahatça hareket etme imkanı sağlanmaktadır. Uygulanması basit ve maliyeti düşey düzleme ile üç boyutlu ayırma göre daha uygun bir sistemdir.

Düşey Düzenleme ile Üç Boyutlu Ayırım: Arazinin değerli olduğu yerlerde, üniversite alanının daha verimli kullanılmasını sağlayan bu sistem taşıt trafiğinin veya yaya trafiğinin alt kota alınarak birbirlerinden ayrılması esasına dayanmaktadır.

Trafiğin alt kota alındığı sistemde, uygulanabilirlik bakımından 6 m. yer altına inmek dezavantaj gibi gözüktürken, yayaların bol ışık ve havada, doğa içinde serbestçe dolaşmaları daha doğru bir çözüm olarak ortaya çıkmaktadır. Yapım maliyetlerinin fazla olması ve alt yapıya getireceği yükler ise bu sistemin eksileridir. Yayaların alt kota alındığı sistemde ise, uygulanabilirlik bakımından 3 m. yer altına inmek yeterli olurken, yapım açısından maliyetli olması, yayaların doğal ışık ve havadan uzak kalması ve yaya olarak kat edilen mesafelerin artması gibi nedenlerle dezavantajlıdır.

Zaman Düzenlemesi ile Dördüncü Boyutta Ayırım: Zaman faktörü kullanılarak yaya ve motorlu taşıtların birbirinden ayrılması ve bu sayede trafiğin düzenlenmesidir. Belli zaman dilimlerinde alanların trafiğe açılması ya da kapatılması mantığı ile işlemektedir. Her üniversite kampüsünde kullanılabilecek olan bu sistemin herhangi bir maliyeti bulunmamakta, mimari bir yaklaşım gerektirmeden uygulanabilmektedir.

Todd (1985), ulaşım sisteminin düzenlenmesinde, yolların mekanlarla olan ilişkilerine göre iki yaklaşımdan bahsetmektedir. Buna göre;

- Ulaşım aksı, bir omurga teşkil etmekte, birbirinden bağımsız kullanımlar bu aks etrafında yer almaktadır. Yollar ve mekanlar arasındaki ayırım ise net bir şekilde göze çarpmaktadır. Birçok yolun kullanıldığı bu sistemde yolların hiyerarşisi ve devamlılığı söz konusudur.
- Ulaşım sistemi ile bunların bağlandığı mekanlar birbirleriyle kaynaşmış olarak yer almaktadır. Yollar ve mekanlar arasındaki ayırım net değildir. Bu sistemde taşıt yolu küçük bir otoparka imkan verecek şekilde genişlerken yaya yolu da oturma alanı oluşturarak genişleyebilmektedir. Yollar ile mekanlar, yayalar ile de taşıtlar içiçe geçmiş durumdadır.

Todd (1985) ayrıca ulaşım, dolaşım sistemini, Lineer (Doğrusal), Grid (Izgara), Radyal (Işınsal) ve Organik olarak dört grup altında toplamıştır. Buna göre;

Lineer (Doğrusal) Sistem; başlangıç ve bitişleri doğrusal olan bir ya da birkaç yolun oluşturduğu sistemdir. Tek bir noktadan dağılım yerine bir noktadan diğer bir noktaya ulaşım esastır. Ana aks etrafındaki kullanımlara ulaşmak için aksa dik olarak saplanan tali yollar bulunmaktadır.

Grid (Izgara) Sistem; trafik akımının sıklıkla yön değiştirdiği geniş alanlar için uygun olan bu model bir çok yönde serbest ulaşım imkanı sağlamaktadır. Bu sistemin esası yolların düzenli bir şekilde birbirine bağlanmasıdır.

Radyal Sistem; merkezden dışa doğru ışınsal olarak açılan yollar sistemidir.

Organik Sistem; arazi şartlarına uygun şekilde düzenlenmiş yollar bütünüdür. Çıkma sokaklar, kıvrılan ve aniden yön değiştiren yollar bu sistemi tanımlamaktadır.

Dober (1992), ise üniversite kampüslerinde ulaşım, dolaşım sistemini;

- 'Kampüsdeki yaya yolları ders aralarında bir fakülteden diğerine giden yoğun yaya trafiğini taşımak için yeterince geniş olmalı ve kesintiye uğramamalıdır.
- Kampüslerde, görsel etki yaratan, alan düzenlemesi yapan, dolambaçlı yollarla birlikte üzerinde yavaş hareket edilen gezinti yolları yapılmalıdır.
- Yollar düzenlenirken özürllüer unutulmamalı, geceleri güvenli olmalı, her hava şartında geçilebilmeli, kullanılan malzeme çevreye uyumlu ve bakımı kolay olmalıdır.
- Yollar taşıma kapasitelerine göre bir hiyerarşi içinde olmalı, servis yolları ve gerektiğinde itfaiye araçlarının ulaşımı düşünölmelidir.
- Ana yola bağlanan tali yollar bir yerden diğer bir yere giderken görsel farklılık yaratarak, gezinti faktörü göz önüne alınmalıdır.
- Mümkün olduğu kadar yayalar ile motorlu araçlar birbirlerinden ayrılmalıdır.
- Ana yolların kesiştiği yolların etrafında kalan alanlar, tasarlanarak düzenlenmeli, kampüs bütünündeki yerlerini almalıdır.' şeklinde açıklamakta ve eğer bir yol tasarımı kanunu olsaydı bunlar onun maddeleri olurdu diye eklemektedir.

Tüm bölüm boyunca aktarıldığı üzere, binaları ve mekanları birbirine bağlayan yollar, kampüsün iskeletini oluşturarak kampüse şekil verir sonucuna ulaşılabilir. İster düz ister kıvrımlı olsun, ister uzun ister kısa olsun, yollar ulaşım ve dolaşımı düzenlemekte aynı zamanda da yönlendirme görevini üstlenmektedirler. O halde, bir kampüsde ulaşım iyi düzenlenmişse o kampüs iyi tasarlanmış denebilmektedir.

3.7.5 Esneklik ve Uyabilirlik

Esneklik; davranış sistemi, mimari çevre uyumunun her durumda kurulabilmesi ve sürdürülebilmesinin, mimari çevrede değişme ile sağlanabilmesi ve yapı sisteminde değişebilirlik niteliklerine uygun görülen karşılıktır. Mimarlık sürecinde gerçekleşme alanına bağlı olarak esneklik, tasarım esnekliği ve kullanım esnekliği olarak başlıca iki türlü olarak ifade edilmiştir. Uyabilirlik ise, aynı uyumun kurulabilmesi ve sürekliliğinin sağlanmasını, değişme gerektirmeden, sağlayan niteliğe verilen karşılıktır (Aktüre, 1985).

Üniversite binaları, eğitim gibi çok dinamik bir fonksiyona hizmet vermektedir. Bu kadar dinamik bir konuda, zaman içindeki değişme ve gereksinimlerin tümünün planlama ve programlama aşamasında düşünülerek tasarımının yapılması söz konusu değildir. Üniversite binalarının hizmet ettikleri amaçlar veya bu amaçların boyutları sürekli değişirken, yıkıp yeniden yaparak değişime uyum sağlamaya çalışmak da ekonomik olmamaktadır. Bu nedenle içlerine değişik fonksiyonlar (birbirine yakın olmak kaydı ile) eklenebilecek pratik ve ekonomik tipte kabuklar yapılması çözümü kolaylaştırabilmektedir. Örneğin, öğrenim mekanlarının kat yükseklikleri, maksimum büyüklükleri (öğrenci sayısı, taşıyıcı sisteme ve doğal ışığa göre), dolaşım alanları ile kullanım alan oranları vb. gibi tasarım verileri bilindiğine göre bu tür aktiviteler için tip kütleler oluşturarak, bu kütlelerin barındırdığı mekanların esnekliği sağlanabilir. Mikro ölçekteki değişmelerde kütle içi esneklik kullanılırken, makro ölçekte, planlanan yönde yeni kütleler eklenmesiyle sorunun esneklik ve büyüme boyutu çözülürken, estetik ve ekonomiklik boyutları sıkıntıya girmektedir. Bu yüzden, esnekliğin sağlanabilmesinde teknoloji seçiminin önemi ortaya çıkmaktadır. Bilindiği gibi geleneksel sistemler gibi ilk yatırım maliyeti düşük sistemlerde esneklik çok sınırlı boyutta kalırken ileri teknoloji ve çağdaş malzemelerin kullanımı esneklik limitlerini arttırmaktadır (Çınar, 1998).

Kampüs tasarımında esneklik sınırının çok iyi analiz edilmesi gerekmektedir. Erkman (1990) konuyla alakalı olarak 'Esneklik gerçekten maliyeti arttıran bir unsurdur. Bu bakımdan, tüm değişmelere uyabilen, ama tek bir işleyişe tam uymayan mekanlar tasarlamaktan kaçınılmalıdır. Yani burada

istenilen esneklik seviyesi, belirli ölçü eşiğine kadar kapasitenin artabilmesidir.' demektedir. Yürekli`ye (1983) göre ise; 'Bina organizasyonlarında binanın işlevsel açıdan taşıdığı esneklik ve uyabilirlik kapasitesi çok önemlidir. Planlama aşamasında sosyokültürel değişmeye bağlı olarak ihtiyaçların artışı göz önüne alınabilmelidir ki, süreç içinde bina taşıyacağı işlevi karşılayabilsin. Çünkü binalar anlık kullanım için inşaa edilmezler. Barındırdıkları çağdaş kurum ve kuruluşlar da devingen (hareketli) bir yapıdadır.'

3.7.6 Planlama ve Programlama

Planlama, istenilen amaçları elde etmek üzere geleceğe dönük bir dizi eylemin dikkatle irdelenmesi ve bütünleştirilmesini içeren bir süreçtir. Buna bağlı olarak planlama ve tasarlama arasında bir evre olarak **bina programlama**, yapay çevre problemlerine ilişkin bilgi toplama ve sentez yapmayı içeren bir eylemdir ve problem çözümüne doğru bir adım olmaktan çok, bir problem belirleme metodolojisi ya da yaklaşımıdır (İnceoğlu, 1982).

Yürekli`ye (1979) göre ise; bina programı / programlama , gelecekteki bir çevreyi anlamak ve kontrol etmek için bir araç ve bir düşünsel yaklaşım olarak tanımlanabilmektedir. Bu tanımlama bina programının / programlamanın mimarideki, çevre biçimlenişindeki yeri, önemi ve niteliklerinin nasıl olabileceği konularında da ipucu içermektedir.

Planlama ve programlanma sürecinde binanın, bina gruplarının ya da kent parçalarının sadece o günkü gereksinimleri değil aynı zamanda gelecekteki değişme ve gelişmeleri de düşünölmek zorundadır. Bu bakımdan üniversite kampüsleri tasarımı gibi karmaşık organizasyonlara sahip projelerin planlama ve programlama aşamalarının üzerinde önemle durulması gerekmektedir.

Bir üniversite kampüsü tasarlamasında, programların belirlenebilmesi için; ülkenin genel eğitim planlamasına dayanan, öğrenci sayısı, artışı ve fakülte dağılımları, öğrenci, öğretim üyesi, personel oranları, bilim dalları, disiplinlerarası bağlar, kampüs büyüme sınır değerleri, gerekli

gerçekleştirmelerin zaman içinde dağılımı ve önceliklerin saptanması gibi ileriye dönük amaçların, bu amaçların ölçü ve standartlarının, planlama probleminde karşılaşılabilecek gereksinimlerin ve bu amaçlara ulaşmada araçların nasıl bir araya getirileceğinin düzenlenmesiyle **kampüs planlama** faaliyeti ortaya çıkmaktadır (İnceoğlu, 1982).

3.8 Üniversite Kampüslerinin Mekansal Organizasyon Biçimlerinin İncelenmesi

3.8.1 Toplu Biçim Kavramı

Üniversite kampüsü tasarlanırken aslında bir kent tasarlanmaktadır. Nasıl ki kentin barınma, çalışma, dinlenme ve ulaşım gibi temel fonksiyonları varsa, üniversite kampüsünde de aynı fonksiyonlar bir sistem dahilinde bulunmaktadır. Dolayısıyla bu durumu sistematik olarak irdelemek için bu sistemi yönlendirecek kavramların ortaya konması gerekmektedir (Çınar, 1998)

Bu bağlamda, Sönmezler'in (2003) çalışmasında aktardığı üzere; 'Tanınmış kitabı, Kolektif Biçim Üzerine İncelemeler`de (Investigations on Collective Form) bütüncül kent mekanlarının yaratılmasındaki ana etkenleri irdeleyen Fumihiko Maki (1964), bağlantıyı kentsel dış mekanın en önemli karakteristik ögesi olarak tanımlamıştır. Maki, bu bağlamda kentsel mekanı tanımlayan üç farklı biçimsel tipten söz etmektedir. Bunlar; **kompozisyonel biçim** (kompozisyonel yaklaşım), **mega biçim / megastrüktürel biçim** (yapısal yaklaşım), **grup biçimdir** (ardışık düzen yaklaşımı).'

Maki'ye göre, **kompozisyonel biçim** iki boyutlu bir plan içinde, soyut örüntüler halinde düzenlenen bağımsız binalardan meydana gelmektedir. Buradaki bağlantı dolaylı olarak hissedilmekte ve serbest konumlu nesnelerin biçim ve yerleşme düzeninin sonucunda elde edilen karşılıklı gerilim önem kazanmaktadır. Bağlantı öğeleri ise durağan ve biçimsel yapıdadır. Le Corbusier'nin Chandigarh Hükümet Merkezi ile Costa'nın Brasilia kenti, Maki'nin kompozisyonel biçime verdiği iki örnektir (Sönmezler, 2003).

Kortan`ın (1981) aktardığına göre ise; 'Toplu biçimi meydana getiren öğeler ayrı ayrı tasarlanmış olup, iki boyutlu bir düzlem üzerinde işlevsel, görsel, uzaysal ve bazen simgesel ilişkilere göre kompoze edilirler. Bu durağan bir yaklaşım olup, sonuçta bitmiş bir biçimi tanımlamaktadır. Ünlü Brezilyalı mimar Oscar Niemeyer, bu türden yaklaşımın birçok örneğini vermiştir. Bu örneklerden birisi Cezayir`deki Constantine Üniversitesi`dir. Constantine Üniversitesi, kentin gelişme bölgesinde planlanmış, 10.000 öğrencilik bir üniversite kampüsü niteliğindedir. Ancak, kent dışında oluşan, genellikle anlaşıldığı şekilde doğa içine yayılan bir kampüs biçiminde olmayıp kendine özgü bir kompleks durumundadır. Bir plaza etrafında kompoze edilmiş yapılardan oluşan bu üniversitede, tüm sınıflar tek bir blokta toplanmış olup, söz konusu bloğun boyu 300 m. dir. Bu blok dev bir yapı olmasına karşın, tek tür işlevi olan ünitelerden oluşmaktadır.'

Maki'nin bağlantı kuramının ikinci biçimsel tipi, bileşenlerin ucu açık ve iç bağlantılı bir hiyerarşik düzende, kendinden daha büyük bir çerçeve ile bütünleştirildiği **mega biçim / megastrüktürel biçimdir**. Megastrüktür`de bağlantıya, bir yapı oluşturacak şekilde fiziksel biçim kazandırılmaktadır. Sıkışık yapısıyla, geniş ve kapalı iç mekanlar yaratırken biçimsel olarak tanımlanmış bir dış çevreye sahiptir, ancak bu yapı dış mekana karşı kayıtsızdır. Fiziksel bağlama sırtını dönmüş görünen megastrüktür, insan ölçeğine bakmaksızın çok büyük bir iç mekan oluşturarak kendi iç ortamını yaratmaktadır (Sönmezler, 2003).

Mimarlar ve kent tasarımcıları tarafından 1960'ların başlarından itibaren kullanılmaya başlanan bu deyim kelime anlamı olarak, büyük yapıları akla getirirse de aslında megastrüktür kavram olarak farklı bir yapı türünü tanımlamaktadır. Maki ve Ontaka (1965) megastrüktürün tanımını şöyle yapmaktadır; 'Megastrüktür, bir kentin veya bir kent parçasının tüm işlevlerinin yer aldığı büyük bir çerçevedir. Günümüz teknolojisi ile yapılması mümkün olmuştur. Bir anlamda, doğanın insan yapısı olgusudur. O, üzerine İtalyan kasabalarının inşa edildiği bir tepe gibidir.'

Boyutları ne olursa olsun, bir yapıyı megastrüktür olarak tanımlayabilmemiz için, içinde bir çok fonksiyonu barındırması gerekmektedir,

yapı tek bir işleve yanıt veren bir yapı ise; onu megastrüktür olarak tanımlamak mümkün değildir. Örneğin, birçok gökdelen büro binaları, çok büyük olmalarına rağmen, sadece tek bir işleve yanıt verdiklerinden megastrüktürolarak tanımlanamazlar (Kortan, 1981).

Grup biçim, Maki'nin (1964) bağlantı kuramının üçüncü biçimsel tipidir. Ortak açık mekanlardan oluşan bir hat üzerinde eklemlenen öğelerin zaman içinde meydana getirdikleri birikimin sonucudur. Grup biçimde bağlantı, organik ve üretken bir yapının bir parçası olarak doğal bir evrimle oluşmuştur. Malzeme tutarlılığı, topoğrafyaya karşı akıllı ve çarpıcı bir tavır, insan ölçeğine duyarlılık ve binalar, duvarlar, geçitler gibi öğeler tarafından tanımlanan ardışık mekanlar, grup biçimin önde gelen diğer nitelikleri arasında sayılabilmektedir (Sönmezler, 2003).

Kortan (1981) ise **grup biçimi**; 'Bir takım benzer veya özdeş ögesel biçimlerin, belirli bir düzende çoğalarak kentsel strüktürü meydana getirmesidir. Grup biçimde, megastrüktürde olduğu gibi bir iskelet yoktur. Megastrüktürde öğeyi büyütmeyi iskelet yönlendirirken, grup biçimde bir prototip vardır ve bu prototip çoğalarak bütünü oluşturmaktadır.' şeklinde açıklamıştır.

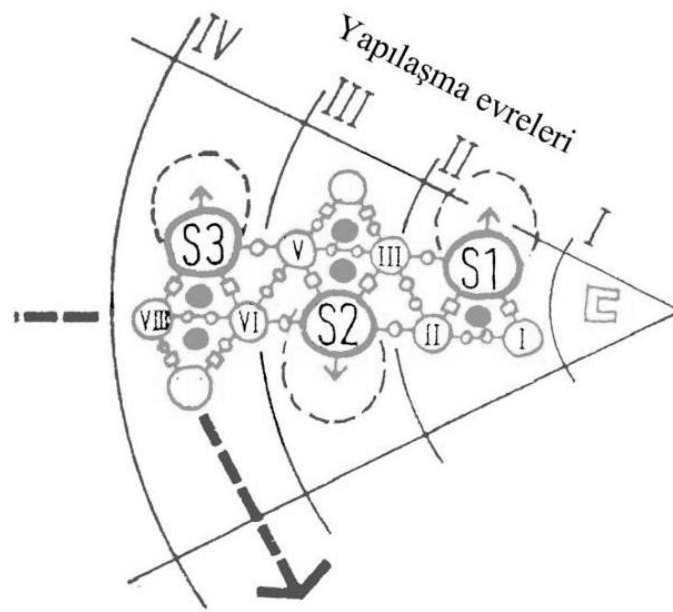
Söz konusu üç biçimsel tipte de Maki, tasarımda bağlantı unsurunu, binaların ve mekanların bir sistem içinde düzenlenmesinde belirleyici öge olarak kullanmıştır. Maki'nin bu önemli çalışmasından çıkan diğer bir sonuç da, kamusal mekan kompozisyonunun, tek tek mekanlar ya da binalar tasarlanmadan önce bir bütün halinde oluşturulmasıdır (Sönmezler, 2003).

3.8.2 Kampüs Yerleşim Yaklaşımları

Kampüs yerleşim yaklaşımları Cambridge Üniversitesi Mimarlık Okulu'na bağlı, '**Center for Land Use and Built Form**'daki bir araştırma ekibince geliştirilmiştir. Bu bağlamda kampüs yerleşim yaklaşımları üç grup altında toplanmaktadır (Türeyen, 2002). Buna göre;

Nuclear (Çekirdeksel) Yaklaşım: Bu yaklaşımda, müstakil ya da birbiriyle zayıf şekilde birleşik kampüs birimleri, merkezi bir konumda

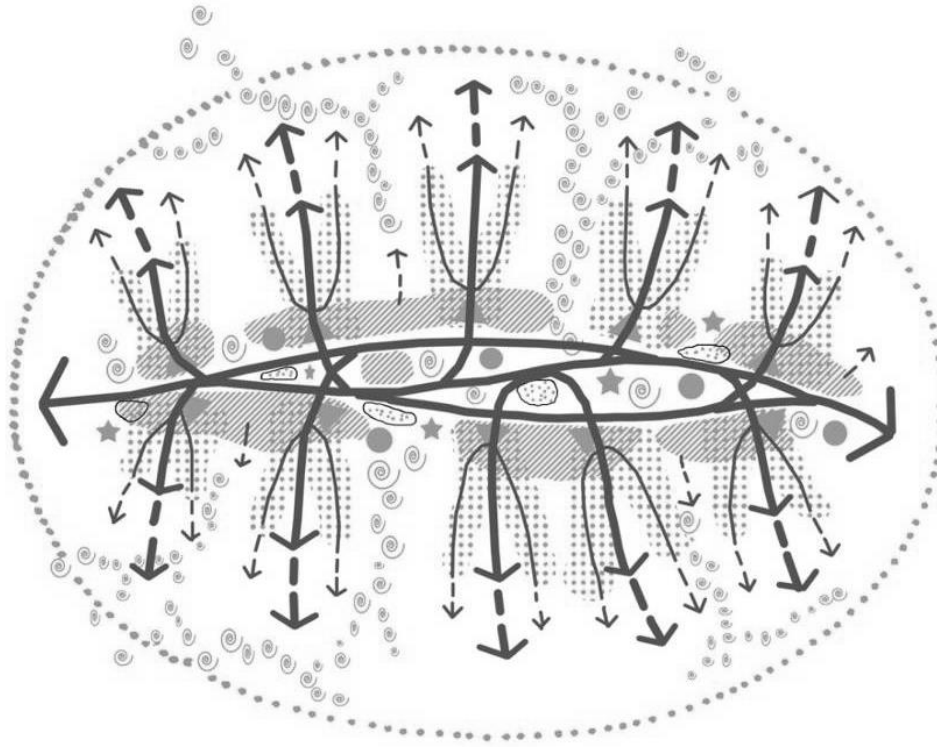
yerleştirilmiş ortak kullanım tesislerinin çevresinde ve / veya onunla birlikte yer aldırılmışlardır. Bu tür yerleşimlerde bina yoğunluğu genellikle düşüktür. Bu yaklaşımın birçok sayıda geniş kampüs alanına sahip ya da üzerinde dağınık şekilde yerleşik mevcut binaları olan üniversiteler için uygun olduğu ileri sürülmektedir. İhtiyaç duyuldukça birimlerin aralarındaki boş arsalara yeni binalar eklenebilmektedir.

-
- S1-S2-S3 Fen bilimler (eğitim birimleri)
 I-VIII Kolej yapıları
 ● Ortak kullanım alanları
 ○ Sosyal bilimler (eğitim birimleri)
 □ Genişleme alanı

(Şekil 82. Çekirdeksel Yaklaşım. Türeyen, 2002 (Polat tarafından revize edilmiştir, 2015))

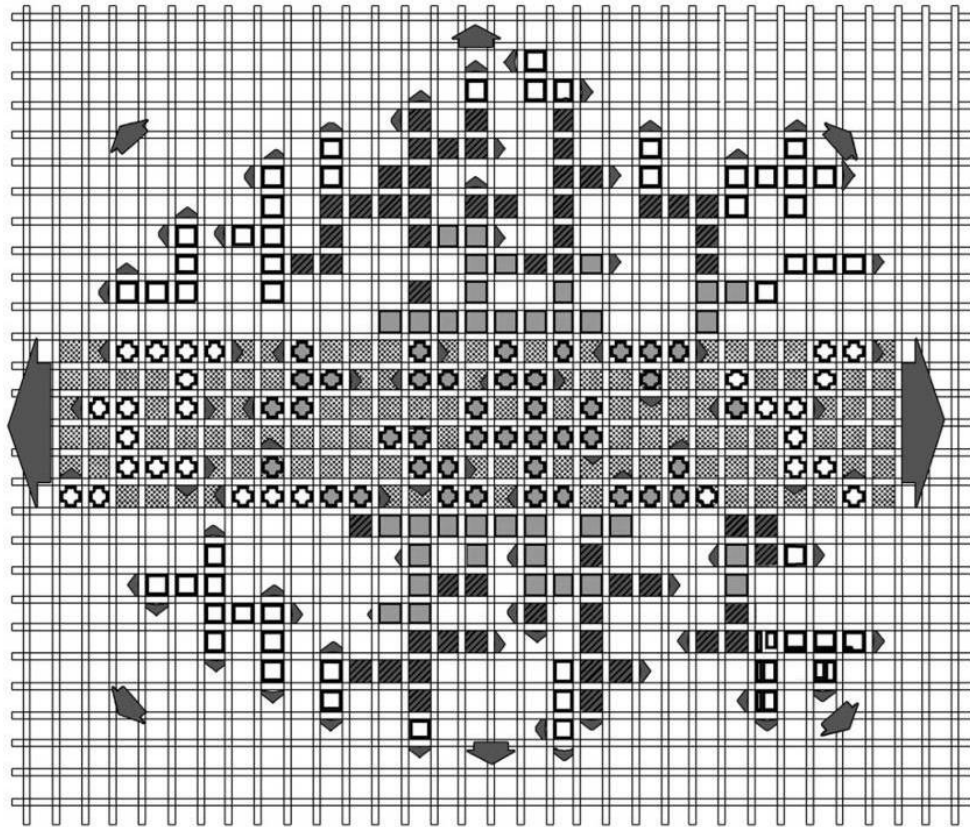
Linear (Çizgisel / Doğrusal) Yaklaşım: Bu yaklaşım, uzunlamasına merkezi bir omurga ile çeşitli noktalarda bu omurgadan dikey olarak fırlayan tali dallardan oluşmaktadır. Büyüme hem merkezi omurganın birbirine zıt uçları doğrultusunda, hem de tali olarak uzayan dallar doğrultusunda gerçekleşmektedir. Kütüphane, konferans salonları ve sosyal tesisler gibi başlıca ortak kullanım birimleri, ana omurganın merkezinden itibaren ana omurgaya paralel bir şekilde yer aldırılmaktadır. Merkezi omurga her zaman düzgün bir çizgi şeklinde olmayıp, bazen fiziki koşulların gereklerine uygun olarak, eğri çizgiler şeklinde de gelişebilmektedir.

—	Sirkülasyon güzergahı		Restoran
- - ->	Genişleme doğrultusu	●	Ortak birimler
	Eğitim birimleri (Laboratuvarlar)	★	Öğrenci kulüpleri
	Eğitim birimleri (Genel amaçlı)	⊙	Barınma birimleri
▲	Okul çekirdeği	⋯	10 dakikalık yürüme mesafesi

(Şekil 83. Lineer Yaklaşım. Türeyen, 2002 (Polat tarafından revize edilmiştir, 2015))

Grideron (Izgara Şeklinde) Yaklaşım: Bu yaklaşım çekirdeksel yaklaşımın daha formel hale getirilmiş bir versiyonu olarak da kabul edilebilir. Ancak, burada ana ve servis yaklaşımları daha belirgin ve sistematize edilmiş şekilde karşımıza çıkmaktadır. Kampüs alanı birtakım gridlere (ızgara şeklinde modüllere) bölünmüştür. Birimler bu modüllere göre yer aldırılmakta ve gerektiğinde bunlara göre genişlemektedir. Bu modüller, düzgün geometrik çizgilerden oluştuğu gibi, düzgün olmayan arazinin sınır çizgilerine uygun olarak, çarpık şekillerde de olabilmektedir. Birimlerin yer aldırıldığı modüllerin bitişiğinde boş (yapılaşmamış) modüller bırakılmak suretiyle, ihtiyaç duyuldukça bu modüller üzerine ek binalar yapılabilecektir.

Makro büyüme

Mikro büyüme

(Şekil 84. Grideron Yaklaşım, Türeyen, 2002 (Polat tarafından revize edilmiştir, 2015))

3.8.3 Kampüs Yerleşim Modelleri

Kampüs planlamalarında; kampüsün işlevselliğini, içinde yer alan tüm birimlerin birbiriyle olan ilişkilerini düzenleyen, aynı zamanda kampüsün büyüme biçimi ve büyüme yönlerini belirleyen yerleşim modelleri geliştirilmiştir. Her kampüsün kendine özgü bir yapısı olduğu gibi, olumlu ve olumsuz tarafları da farklı farklı olabilmektedir. Bu nedenle her kampüs sahip olduğu özel koşulların yönlendirdiği farklı bir yerleşim modelini içerebilir. Erkman'ın (1990) Linde'den (1971) aktardığı üzere kampüs yerleşim modelleri şunlardır;

Yaygın / Dağınık Yerleşim Modeli (Dispersed Type): Yaygın / Dağınık Yerleşim Modeli ile planlanan üniversite kampüslerinin en belirleyici özelliği, yapı ve yapı gruplarının geniş bir arazi üzerinde, düşük yapı yoğunluğu ile, topoğrafyadan fazla etkilenmeden ve arazi üzerinde rastlantısal olarak konumlanmış olmasıdır. Bu tür kampüsler, düşük yapı yoğunluğuna sahip olduklarından, geniş bir araziye ihtiyaç duyarlar ve bu nedenle genellikle kent sınırlarındaki alanlarda ya da kentin dışında yerleşirler.

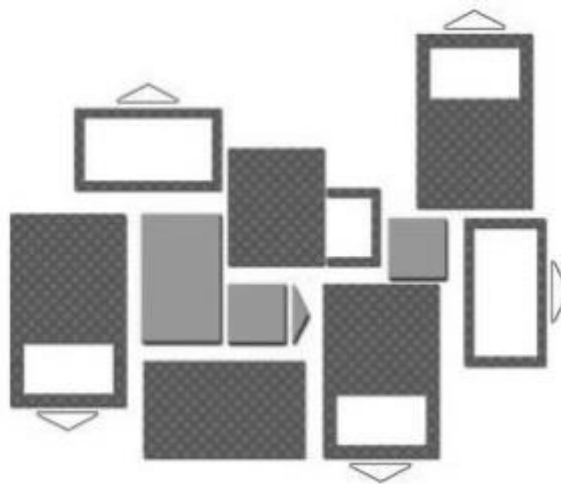
Bu modelde kampüse ait ortak tesisler ana merkez ya da merkezlerde toplanmış olmasına rağmen, arazinin büyüklüğü, yapı ve yapı gruplarının birbirinden uzak yerleştirilmiş olması, iç ulaşım ağının çözümünü güçleştirir. Bu sorun, kampüs içindeki taşıt ve yaya ulaşımının iyi organizasyonu ile aşılabilmektedir. Buna bağlı olarak, üniversitenin kapasitesi, iç ulaşım şekli yaya ulaşımı olarak düşünüldüğünde, maksimum 5000 öğrenci, taşıt ulaşımı söz konusu olduğunda ise daha fazladır.

Organizasyonel yapıya bakıldığında, akademik alanların ve ortak kullanımların bir merkezde toplanmış ve eğitim binalarından boş alanlarla ayrılmış olduğu görülmektedir. Bu merkezlerin sayısı, kampüsün büyüklüğüne ve kapasitesine bağlı olarak artabilir ve böylece ikincil merkezler oluşabilir. Özellikle birbirinden ayrılmış aktivite bölgeleri, kendi merkezlerine ihtiyaç duyar ve bunu oluşturma eğilimindedir. Büyüme ve gelişme, öncelikle binalar arasında bırakılmış boş alanlar kullanılarak sağlanmaktadır. Aynı anda pek çok yöne doğru büyüme olanağı vardır. Üniversite kampüsü, mekansal bütünlüğüne ancak uzun bir süreç sonunda ulaşabilmektedir. Bunun nedeni, ihtiyaç duyulan

büyüme ve gelişmeler için, inşaatın ilk aşamasından itibaren arazi içinde geniş ve boş alanların bırakılmasıdır. Yapım sırasındaki aşamalandırma dağınık yerleşme nedeniyle kolaydır. Ancak altyapı maliyetleri geniş arazi üzerine yayılmış olmasından dolayı yüksektir (Erkman, 1990).

Begeç'e (2002) göre de; 'Bu yerleşim modelinde yapı grupları alan üzerinde, serbest ve çok yoğun olmayan bir dağılım göstermektedir. Ortak kullanım alanları bir merkez oluşturacak biçimde konumlandırılmıştır. Barınma bölgesi ve akademik bölge ise bu merkez etrafında yayılmaktadır. Açık alanlarla birbirinden ayrılan ortak kullanım alanları ile barınma ve eğitime yönelik yapılar makro ve mikro gelişmeler için elverişli konumdadır.

Kampüsün içinde bulunduğu arazinin büyüklüğüne göre ortak kullanım alanları oluşturularak, ikinci bir merkez kurulabilir. Yaygın yerleşim modelinde yapılar düzensiz bir biçimde kurulduğundan dolayı kampüs için daha geniş bir alana gereksinim vardır. Bu nedenle de kampüsün tüm birimleriyle eksiksiz bir şekilde oturması zaman alabilmekte, yerleşim biçiminden kaynaklı olarak da alt yapı maliyetleri yükselmektedir. Yaygın yerleşim modelinde kapasitenin 5000 öğrenciyi aşmaması önerilmektedir. ODTÜ, Sabancı Üniversitesi ve Erzurum Atatürk Üniversitesi bu yerleşim biçimine örnek olarak verilebilir.'

(Şekil 85. Yaygın / dağınık yerleşim modeli şematik gösterim, Linde, 1971 - Hochschulplanung (Polat tarafından revize edilmiştir, 2015))

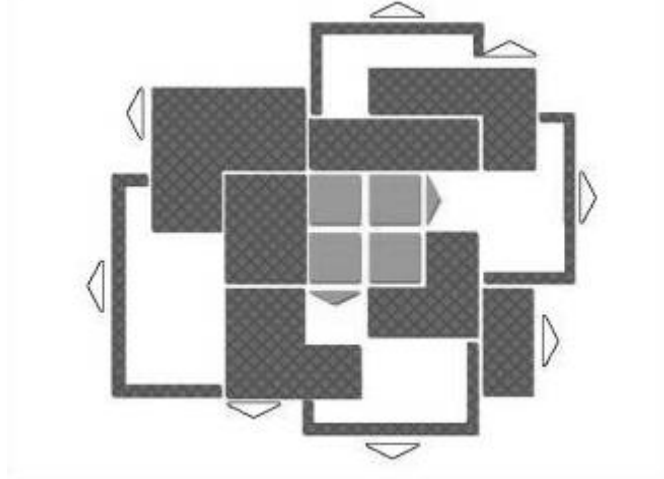
Merkezi Yerleşim Modeli (Centralised Type): Bu yerleşim modeline uygun olarak inşaa edilen üniversite kampüslerinin en önemli özelliği, ortak tesislerin, sosyal alanların ve yönetim alanlarının toplandığı, yapı yoğunluğu yüksek bir merkeze sahip olmasıdır. Kampüs ise bu merkez etrafında radyal olarak şekillenmektedir. Merkezi kampüsler, genel yerleşim karakteri olarak da yüksek yapı yoğunluğuna sahip olduğundan, içe dönük bir özellik gösterir ve merkezleriyle olan ilişkilerinin aksine yakın çevreleriyle olan ilişkileri, bağlantıları zayıftır.

Merkez ile diğer bölümler arasındaki mesafeler kısadır. Yüksek yapı yoğunluğu ve merkezi organizasyonu nedeniyle bu sistemlerde iç ulaşım ağı yaya ulaşımına uygundur. Bu nedenle kapasite maksimum 5000 öğrenci olarak belirlenmiştir. Taşıt ulaşımı ise, kampüsün çevresinden dolaşarak ihtiyacı karşılamaktadır. Aktivitelerin organizasyonunda merkezi yerleşmelerin karakteristik özellikleri göze çarpmaktadır. Yoğun bir doku ve merkez (çekirdek) etrafında içten dışa doğru şekillenen bir organizasyon hakimdir. En içte bulunan ortak kullanım alanları ve akademik merkezin çevresinde eğitim alanları, konaklama alanları, spor ve rekreasyon alanları ile teknik servis alanları yer alır. Tüm aktiviteler merkezle kesintisiz ve yoğun bir ilişki içindedirler. Bu ilişkide merkezle bağlantıyı sağlayan ulaşım şemasının önemi büyüktür.

Yoğunluğun yüksek oluşu ve merkez çevresinin kuşatılmış olması, merkezin gelişme ve büyümesini kısıtlamaktadır. Büyüme ve gelişme açısından, özellikle merkezin (çekirdek) kendi içinde büyüebilmesi için önceden boş alanların bırakılmış olması şarttır. Merkez etrafındaki yapı ve yapı grupları ise, dışa doğru büyüebilir. Ancak büyüme ve gelişme imkanları sınırsız değildir ve merkezden uzaklaştıkça azalmaktadır. Üniversite mekansal bütünlüğünü korumak ve merkezle olan ilişkisini sağlamak zorundadır (Erkman, 1990).

Ekonomik açıdan bakıldığında bu tür üniversite kampüslerinde ilk aşamada merkez inşa edilmek zorunda olduğundan, yüksek maliyeti beraberinde getirmekte ve tam kapasite ile kullanılamamaktadırlar. Ancak zamanla diğer alanların da tamamlanmasıyla denge sağlanabilmektedir. (Sönmezler, 1995).

Bu yerleşim modeline örnek olarak; Koç Üniversitesi, Adnan Menderes Üniversitesi, Pamukkale Üniversitesi ve Harran Üniversitesi verilebilir (Begeç, 2002).

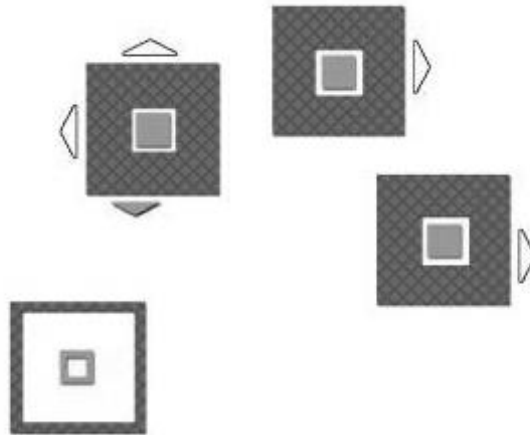
(Şekil 86. Merkezi yerleşim modeli şematik gösterim, Linde, 1971 - Hochschulplanung
(Polat tarafından revize edilmiştir, 2015))

Moleküler Yerleşim Modeli (Molecular Type): Bu yerleşim modeline göre inşa edilen üniversite kampüslerin en önemli özelliği, birbirinden farklı planlama sistemlerine, değişik organizasyonel ve strüktürel yapılara sahip birimlerden oluşmasıdır. Bu birimlerin kendi iç yoğunlukları yüksek, genelin yoğunluğu ise dağınıklıktan dolayı düşüktür. Bu sistem büyük üniversiteler için önerilmektedir. Öğrenci sayısı ise minimum 10.000 olarak belirlenmiştir.

Kampüsün genel düzenlemesine bakıldığında, birbirinden bağımsız birimlerden oluştuğu görülmektedir. Her birim kendi içinde, ortak kullanım alanlarının bulunduğu bir çekirdeğe ve bu çekirdek çevresinde oluşan faaliyet alanlarına sahiptir. Birbirleriyle ve kentle ilişkilerini sağlayan bir ana merkeze bağlı olmalarına karşın, kendi içlerinde de bir noktaya kadar yeterlilik göstermektedirler. Kampüs içi ulaşımın sağlanmasında, birimlerin birbirlerine uzak konumlanmasından ve bu yüzden genel kampüs yoğunluğunun düşük olmasından dolayı, birimler arasında taşıt ulaşımı öngörülmektedir. Ayrıca birimlerin kendi içlerindeki özelliklerine ve ihtiyaçlarına bağlı olarak, taşıt ya da yaya ulaşımı, birlikte ya da ayrı ayrı düzenlenebilmektedir.

Büyüme ve gelişme imkanları incelendiğinde, mikro büyümeler birimlerin kendi içlerinde binalar arası boşlukların kullanılması ile sağlanırken, makro büyüme ihtiyacı ise, kampüs içinde genellikle araç yolları ile birbirinden ayrılmış alanlarda yeni birimlerin oluşturulması ile karşılanmaktadır (Erkman, 1990).

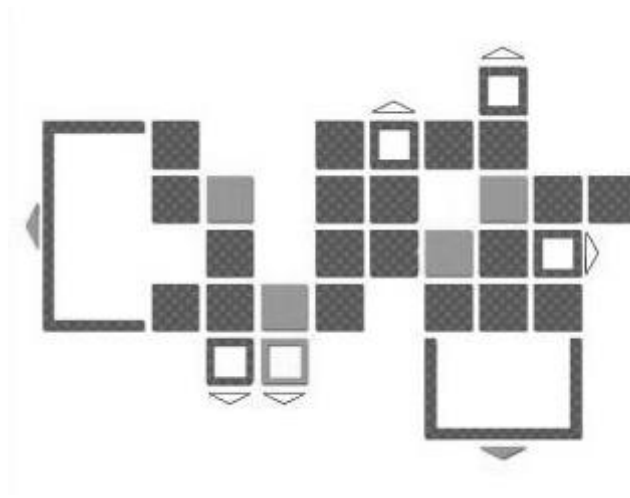
Begeç'e (2002) göre de; 'Kendi içinde fonksiyonel bütünlüğe sahip olan birimlerin organizasyonel ve yapısal bir çekirdek oluşturması molekül yerleşme biçiminin özelliğidir. Yani her birim kendi içinde bir merkezi oluşturmaktadır. Merkezler model içerisinde birbirinden kopuk olarak yer aldığı için, dağınık bir görünüme sahiptir. Büyüme yeni merkezlerin eklenmesiyle ve / veya merkezde yer alan boş alanlarla gerçekleşmektedir. Özellikle, büyük üniversiteler için önerilen bu yerleşim modelinde öğrenci kapasitesi 10 000'i geçmemelidir. Birden fazla merkezin dağınık bir şekilde yayılım göstermesi ve düşük yoğunluk nedeniyle de, ulaşım ve dolaşım sisteminin üzerinde düşünülerek tasarlanması gerekmektedir. Moleküler yerleşme sistemi maliyeti oldukça yüksek bir yerleşim sistemidir. Tayland Üniversitesi ve Kütahya Dumlupınar Üniversitesi moleküler sistemde yerleştirilen üniversitelere örnek olarak verilebilir.'

(Şekil 87. Moleküler yerleşim modeli şematik gösterim, Linde, 1971 - Hochschulplanung (Polat tarafından revize edilmiştir, 2015))

Şebeke (Ağ) Yerleşim Modeli (Network Type): Bu modeldeki en önemli özellik, tüm fonksiyonların bir ızgara biçiminde kesişmesidir. Birbirine bağlı avlulardan oluşan bu sistem için düz araziler daha elverişlidir. Kapasite ise, arazinin büyüklüğüne bağlı olarak değişmektedir. Tüm fonksiyonların birbiriyle kesişmesi ve aralarında oluşan avlular bu sistemin temelini oluşturur. Avlular, sosyal ve kültürel kullanımlar için elverişlidir. Böylece tüm aktiviteleri içine almış büyük bir yapı izlenimi vermektedir. Kampüsün iç ulaşım ağı yoğunluk gözetilerek düzenlenmelidir. Yüksek yoğunluk olması halinde, iç ulaşım kolaylıkla sağlanır ve bunun için yaya ulaşımı önerilir. Büyüme ve gelişme imkanları açısından incelendiğinde, oluşan ızgaranın boş bölümlerinde mikro büyümeler; ızgara sisteminin dışına doğru ise makro büyümeler gerçekleşir.

Organizasyonel yapısı merkezi değildir. Bu nedenle ortak tesislerin bütünlüklerini korumaları gerekmektedir. Yapım aşamasında bütünlüğün bozulmaması ve bağlantıların kopmamasına özen gösterilmelidir (Erkman,1990).

(Şekil 88. Şebeke (Ağ) yerleşim modeli şematik gösterim, Linde, 1971 - Hochschulplanung (Polat tarafından revize edilmiştir, 2015))

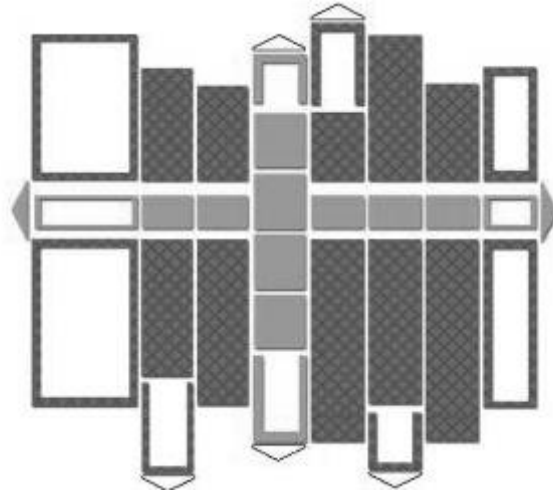
Karakaş`a (1999) göre ise; 'Şebeke yerleşim modelinde büyüme, birimler arasında kalan alanların darlığı nedeniyle kısıtlı bir şekilde olurken, birimlerin dışında genişleyerek sürebilmektedir. Birimlerin birbirine eklenmesiyle gelişmenin sürdürülmesi, yapılanmanın merkezi olmasını engeller. Yerleşkedeki

bütünlük ortak kullanım üniteleri ile sağlanır. Dışa doğru büyümede kurulan her yeni birim bu ünitelerle diğerlerine bağlanır. Böylece yerleşkenin genel gelişiminde kopukluk yaşanmaz.'

Bu yerleşim sisteminde öğrenci sayısı arazi olanaklarına göre arttırılabilmektedir. Yatırım iyi planlanmadığı takdirde ise yapısal tasarımdaki eksiklik ve aksaklıklar kampüs bütünlüğünü olumsuz yönde etkileyecek, birimler arasındaki bağlantılar koparak sistemi aksatacaktır. İTÜ Ayazağa Yerleşkesi, Dicle Üniversitesi bu sistemde planlanmış olan üniversitelere örnek gösterilebilir (Begeç, 2002).

Haç Tipi Yerleşim Modeli (Cruciform Type): Bu modelde ortak kullanım binalarıyla akademik bölgeyi oluşturan binalar birbirlerini dik açılarla kesen iki ayrı bant oluşturmaktadır. Kampüsün kentsel alanlarla bağlantısı yönüne göre bu bantlardan biri aracılığıyla sağlanmakta olup, oluşan haç biçiminin kolları arasında kalan yerleşim alanlarındaysa kampüsü oluşturan birimler yer almaktadır. Yaya ulaşımı için uygun bir sistem olan haç tipi yerleşim modelinin formu, büyüme imkanlarını kısıtlamadan, kentle bağlantı kurmaya imkan vermekte ve kampüsün kentle olan ilişkisini kolaylaştırmaktadır. Dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta ise; eğer kampüsün tüm bölümlerine 7 ila 10 dakika arasında ulaşılması isteniyorsa okulun kapasitesinin 10000 ve / veya 12000 öğrenciyi aşmamasıdır (Linde, 1971).

Büyüme imkanları açısından değerlendirildiğinde akademik alanların mikro büyümesinin ana bantlar boyunca, ortak alanlar içinse her iki yönde gerçekleştiği görülmektedir. Makro büyüme ise yerleşimin kolları arasında kalan alanlarda, kampüsü oluşturan çeşitli birimler üzerinde merkezden dışa doğru gerçekleşmektedir. Haç tipi yerleşim modellerinde kampüsün tamamlanması uzun bir zaman sürebilmektedir. Dolayısıyla bu tip yerleşim modellerinde ortak kullanım alanlarına önceliğin verilmesi, maliyetin artmasına sebep olur. Ayrıca ortak kullanım alanlarının amaçları dışında ve kapasitesinin altında kullanımına da sebep olabilmektedir. Bochum Üniversitesi ve Kocaeli Üniversitesi bu yerleşim biçimine örnek olarak gösterilebilir (Begeç, 2002).

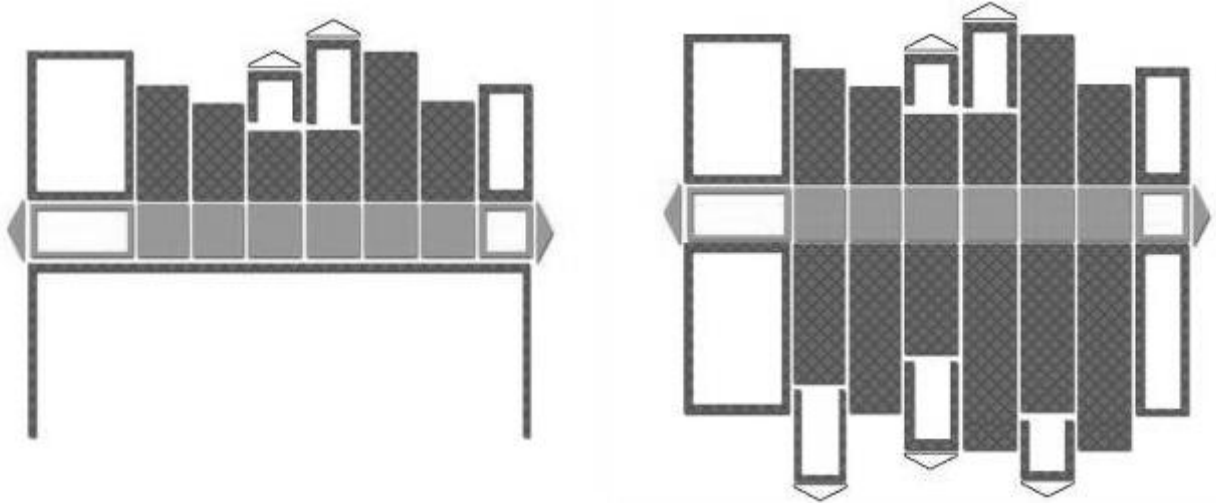
(Şekil 89. Haç tipi yerleşim modeli şematik gösterim, Linde, 1971 - Hochschulplanung
(Polat tarafından revize edilmiştir, 2015))

Lineer Yerleşim Modeli (Linear Type): Lineer plan şemasının en önemli özelliği, omurga olarak da adlandırılabilir doğrusal bir ulaşım hattına sahip olmasıdır. Yapı yoğunluğu, yüksek bir şemaya sahiptir. Yaya ulaşımı öngörüldüğünde, kapasite maksimum 10.000 - 12.000 öğrenci olarak belirlenmiştir.

Kent ve yakın çevresiyle olan ilişkisi, lineer aksın kentle bağlantı kurması ile sağlanmakta bu sayede, kentle oldukça yoğun bir ilişki kurulabilmektedir. Lineer aks, kampüs içi ulaşım şemasının da temelini oluşturmaktadır. Genellikle yaya ulaşımı olarak düzenlenen bu aks, gerektiğinde yaya ve taşıt ulaşımının aynı ya da farklı kotlarda düzenlenerek işlemesine imkan verir. Tüm aktivitelere ulaşım bu aksa dik yöndeki ikinci derece yaya ya da taşıt yollarıyla son derece yoğun bir biçimde ve doğrudan sağlanmaktadır.

Bu yerleşim modelinde bütün fonksiyonlar bahsi geçen omurganın iki yanında yer alan bir bant meydana getirir. Kampüste yer alan ortak tesisler bir merkez oluşturabileceği gibi, lineer aks üzerinde yayılarak bir lineer merkez de oluşturabilir. Diğer aktiviteler ise, merkezden uzaklaştıkça, genel kullanımdan özel kullanıma doğru takip eden hiyerarşik bir düzen içinde yer alır.

Büyüme ve gelişme imkanları açısından bu sistem; banta dik yönde mikro büyümeye, bant yönünde ise, makro büyümeye olanak sağlamaktadır. Makro büyümenin banta paralel olması, kentle bağlantının her aşamada kesintiye uğramadan sağlanmasına yol açar. Merkezi yerleşme sistemi gibi yoğun bir dokuya sahip olmalarına karşın, büyüme imkanları daha fazladır. Bu durum, lineer aksın her iki yönde de büyüme ve gelişme için açık uçlara sahip olması ile açıklanabilir. Ekonomik açıdan ilk yatırımların düşük olması, ortak tesislerin bir merkezde toplanması ile mümkündür. Ayrıca her aşamada bütünlüğünü koruyabilen bir sistemdir (Erkman, 1990). İngiltere'deki Bath Üniversitesi bu modele örnek olarak verilebilir (Begeç, 2002).

(Şekil 90. Lineer yerleşim modeli şematik gösterim, Linde, 1971 - Hochschulplanung
(Polat tarafından revize edilmiştir, 2015))

3.9 Üçüncü Bölümün Değerlendirilmesi

Hayatı idame ettirebilmek için para kazanma maksatlı olan maddi eylemlerin dışında, sadece biraz hava almak, can sıkıntısını gidermek ya da alışveriş yapmak gibi sıradan ihtiyaçlarını karşılamak için evinden çıkmak isteyen engelli bireylerin, çoğu zaman yaşam alanlarındaki mimari ve / veya teknik engelleri aşması bile oldukça zorken, kimi engelli türlerine göre yanında biri olmadan dış mekanlara, dış dünyaya adım atmak neredeyse imkansız durumdadır. Bu noktada, engelleri dolayısıyla karşılaştıkları sosyal ve fiziki kısıtlamalar, engelli bireyleri, kendilerini reddeden ve onları bu durumlarından ötürü damgalayıp ayrımcılık yapan bir toplumla karşı karşıya getirmektedir.

Bu tür sorunların meydana geldiği kamusal alanlardan biri olarak üniversiteler, eğitim hakkını kullanmak isteyen engelli bireylerin hayatlarındaki çok önemli bir dönemi geçirdikleri / geçirecekleri yerler niteliğindedir. Ancak insanların içindeki öğrenme ve eğitime içgüdüsunü tatmin eden ve yaşamlarındaki en önemli aşamalardan biri olan öğrencilik, engelli bireyler için sahip oldukları engellerin dışında çevresel, toplumsal ve mekansal engellerin de devreye girmesiyle ya hiç yaşanmamakta ya da karşılaşılan engellerden dolayı yarım bırakılmaktadır. Erişilebilir olmayan eğitim yapıları (ilköğretim okulları, liseler, üniversiteler) ise bu durumun başlıca sorumlularından biri olarak görülebilmektedir.

O halde, üniversite kampüsleri bir üniversiteyi oluşturan binaların içinde bulunduğu arazi (alan ve bütün yapıları), kent içinde ve / veya dışında bir yeşil alan içerisinde kurulmuş akademik köy ve / veya akademik ideallerin fiziksel planlamaya yansımaları olarak tanımlanan, sadece eğitim görmeyen dışında sosyalleşerek, toplumla bütünleşebilecek rekreasyonel faaliyetlerin de gerçekleştirildiği mekanlar olmak durumundadır.

Bu bağlamda üçüncü bölüm boyunca anlatılanlar okuyucuya, üniversitelerin planlanması, tasarlanması ve hayata geçirilmesi aşamalarında karşılaşılanları ve yapılması gerekenleri tüm detaylarıyla aktarmaya çalışmakta ve engelli eğitiminden bahsedilecek olan dördüncü bölüme yönlendirmektedir.

BÖLÜM 4 - ENGELLİ / ÖZÜRLÜ BİREYİN EĞİTİMİ

4.1 Engelli Eğitiminin Tarihçesi

Düşünebilen bir varlık olarak insan, tarih boyunca, farklı şekillerde gelişen, kültürel, sosyal, siyasal ve dini birtakım sorumluluklara sahip olmuş, bu sorumlulukları yerine getirebilmesi için, bilgilenip, kültürlenmesi gerekli görülmüş ve bu doğrultuda da hareket edilmiştir. Ancak, fiziken, zihnen ve / veya ruhen asgari yeter şartlara sahip olmayan bireylerin bilgiye ulaşması önemli bir sorun teşkil ettiğinden dolayı onların sorumlulukları ya bütünüyle kaldırılarak yok sayılmış ya da sınırlandırılmıştır. Böyle bireylerin hayatlarına devam edebilmeleri ise çoğunlukla ailelerinin ve / veya en yakınlarının yardımları sayesinde gerçekleşmiştir. Buna rağmen, farklı toplum ve kültürlerde farklı engellere (görme, konuşma, işitme, hareket etme ve zihin bakımından) sahip bireylerin hayata tutunup, rahat yaşayabilmeleri için bazı kurumlar oluşturulduğu, bu doğrultuda devletlerin de inisiyatif üstlendiği olmuştur. Yine de engelli bireylerin gerek temel ihtiyaçlarının giderilmesi, gerekse eğitilebilmeleri yönündeki gelişmeler oldukça yeni tarihlerde başlamaktadır.

Engelli bireyler için ilk çağlarda eğitim diye bir kavramın varlığından bahsetmek mümkün değildir çünkü tarih öncesi çağlarda, ilk insanlar toplayıcılık ve avcılık yaparak yaşamlarına devam edebilmişlerdir. Yaşama şanslarının ve sürelerinin çok az olduğu bu çağlarda, yerleşik hayata geçmeden önce içinde buldukları yaşam alanlarının ise sadece ağaç kovukları, mağaralar vb. yerler olarak çeşitlendiği bilinmektedir. Zaman içerisinde sahip oldukları bilgilerin çoğalmasıyla, ağaçtan ve taştan basit aletler yapmayı öğrenmiş ancak ateşin, gelişmiş alet - edevatın, evcil hayvan ve tarım ürünlerinin yetersizliği nedeniyle, sadece bir arada yaşayarak hayatlarını devam ettirebilmişlerdir.

Toplayıcılık ve avcılık döneminde hayatta kalabilmek oldukça zor olmakla birlikte, yiyecek bulabilme olanakları da çok sınırlı olmuştur. Dolayısıyla ilkel insanlar kendilerine fazladan ek iş çıkartabilecek fiziksel engelli ve / veya görme engelli bireylere bakmayı düşünmemişlerdir. Bunun nedeni ise avcılık için toplu olarak hareket etme gerekliliği ve ava katılan her bireyin mutlaka bir görevinin

olduğu yapılanma içerisinde fiziksel engellilere ve / veya görme engellilere yer olmamasıdır. Daha sonradan oluşabilecek fiziksel engel ve / veya görme kaybı durumlarında ise bu tür insanların içinde buldukları topluluktan soyutlanması, kendi başlarına kalarak ölmelerinin sağlanması ya da bazı topluluklarda doğrudan öldürülmesi sıradan bir hale gelmiştir. Bu durum yerleşik hayata geçildikten sonra da devam etmiş, ilk çağ kavimlerinin büyük bir kısmında da varlığını sürdürmüştür. Ayrıca, o dönemlerde fazla zekaya ihtiyaç duyulmadığı için, hafif zeka engelli bir bireyin, zekası daha ilerde ancak fiziksel engelli olan bir bireye göre yaşama şansı çok daha fazlaydı. Yani ilk çağlarda fiziksel engelli olarak doğan ve / veya sonradan birtakım nedenlerle engelli olan bireylerin topluluk içerisinde hayatta kalma şansı yok denecek kadar az olmuştur.

Göçebe yaşam insanların yerleşik düzene geçmeye başlamasıyla birlikte azalmış, büyük nehir ve akarsuların etrafında tarım hayatına geçilmesiyle de, tarih sahnesindeki ilk medeniyetler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu sayede daha güvenli ve korunaklı bir ortam sağlanmış olduğundan, topluluğun içerisinde bulunan engelli bireylerin de hayatta kalma şansları artmıştır. Ancak bu ortamda dahi sadece üretime katkı sağlayabilecek engelli bireyler bu şansı bulabilmişlerdir. Üretime katkı sağlayamayacak seviyede fiziksel engeli ve / veya zeka engeli olan bireyler ise toplum için bir yük olarak görülmüştür. Aynı şekilde bu topluluklarda sonradan gözlerini kaybeden bireylerin yaşam hakkı da, neredeyse görme engelli olarak doğan bireylerinki kadar inkar edilmiştir. Bu davranışların arkasında ise tamamıyla maddesel kaynaklı nedenler bulunmaktadır. Çünkü insanların temel gereksinimleri öncelikle; yiyecek - içecek, giyecek ve barınma olmuştur. Dolayısıyla birey, yaşam pratiklerine uygunluğu ve / veya savaşılabirliği ölçüsünde değer görmüş, hasta, yaşlı ve kötürümlerle hareket özgürlüğü sınırlı olanlar toplum için yük olarak değerlendirilmiştir. Bu bireylere karşı bulunan çare ise yine onların yok sayılması veya ortadan kaldırılması şeklinde olmuştur (Demirci, 2005).

Dünyada bir engele sahip olmak ile ilgili ilk düzenlemeye ise Hammurabi kanunlarında rastlanmaktadır. Gerçekte bu kanunlar, engelli bireyler için özel olarak yapılmamıştır, fakat sakat bırakılan bireyleri ve onları sakat bırakanlara

karşı **kısasa kısas** mantığıyla verilen cezaları içermesi, sakat kalmak ile ilgili kavramlara; görme kaybına ve uzuv kaybına değinmesi bakımından bir ilktir.

İran'a bağlı Huzistan eyaletinde bulunan antik Susa'da (Elam), 1901 yılında Arkeolog Jean Vincent Scheil tarafından bulunmuş olan bu kanunlar, Louvre Müzesi'nde sergilenmektedir. Çivi yazısıyla yazılan ve toplamda 282 maddeden oluşan bu kanunların 30 kadarı bugün dahi okunamamaktadır. Mezopotamya'da, Sümer Uygarlığı'na ait olan kanunlarından sonra yazılan en eski kanunlar olma niteliğine sahip Hammurabi kanunlarının yaklaşık olarak M.Ö. 1760 yılında yazıldığı düşünülmektedir. Hammurabi kanunlarının en önemli özelliği insanlık tarihinin en iyi korunmuş ve en eski yazılı kanunları olmasıdır. Hammurabi'nin kendi koyduğu kurallar ve geçmişte Sümerler tarafından uygulanan kanunlardan alınan örnekler çerçevesinde ortaya çıkan bu kanunlar; Esagila Tapınağı'nda bulunan dikili bir taş üzerine Akatça yazılmıştır.

Bir engele sahip olmak ile ilgili bahsi geçen kanunlar ise madde sırasına göre şu şekildedir:

- **196.** Eğer bir adam başka bir adamın gözünü çıkarırsa onun gözü de çıkarılır. '**Göze göz**'
- **197.** Eğer bir kişi başkasının kemiğini kırarsa onun kemiği de kırılır.
- **198.** Eğer bir kişi azat edilmiş bir adamın gözünü çıkarırsa ya da kemiğini kırarsa bir mina (yarım kilo) altın öder.
- **199.** Eğer bir diğer bir adamın kölesinin gözünü çıkarırsa ya da kemiğini kırarsa onun değerinin yarısını öder.
- **200.** Bir adam kendisi ile eşit olan birinin dişini kırarsa onun da dişi kırılır. '**Dişe diş**'
- **201.** Bir kişi azat edilmiş bir adamın dişini kırarsa bir mina altının 1/3'ünü verir.
- **205.** Azat edilmiş bir adamın kölesi azat edilmiş bir adama vurursa; kulağı kesilir..
- **215.** Bir doktor, operatör bıçağı ile derin bir yarık açarsa ve onu tedavi ederse ya da bir operatör bıçağı ile (gözün üstünde) bir tümörü açarsa ve gözü kurtarırsa on şikel alır.

- **218.** Bir doktor, operatör bıçağı ile derin bir yarık açarsa ve hastayı öldürürse ya da bıçak ile bir tümörü açıp gözü keser ise doktorun elleri kesilir.
- **219.** Bir doktor, operatör bıçağı ile azat edilmiş bir adamın kölesinde derin bir yarık açarsa ve onu öldürürse; o köleyi başka bir köle ile ikame etmelidir.
- **220.** Eğer operatör, bıçağı ile bir tümörü açar ve gözünü çıkarırsa; kölenin değerinin yarısını öder.
- **221.** Eğer bir doktor, kırık bir kemiği ya da insanların hastalıklı kısımlarını iyileştirirse; hastalar, ona nakit olarak beş şikel verirler.

Antik Yunan Medeniyetini oluşturan en önemli şehir devletlerinden biri olan Sparta'da ise Lycurgus tarafından engelli olarak doğan tüm çocukların ortadan kaldırılması yasalaştırmıştır (Enç, 2005). Bu yasalar, yeni doğan her çocuğun halkın toplandığı alana götürülmesini zorunlu kılmış, toplumun ileri gelenleri tarafından fiziksel uygunluk bakımından ayrıntılı bir şekilde incelenen bebek ve bebeğin geleceği ile ilgili kararlar aileleri yerine bu kimseler tarafından verilmiştir. Bu bağlamda uygun olmadığına, engelli olduğuna karar verilen bebekler Taigitos Dağları'nda ölüme terk edilmiştir (Demirci, 2005). Eski Yunan'da engelli çocukları öldürmek sadece Spartalılar ile sınırlı kalmamış, Atina'da, sırf bunun için yapılan kilden kaplar ve sepetler çarşıdan olağan bir şekilde alınıp satılmış, engelli olduğundan dolayı öldürülmesine karar verilen bebekler bu kap ve sepetlere konularak yol kenarlarına bırakılmış, Sparta'da uygulanan götürüp dağa bırakma zahmetine bile katlanılmamıştır.

M.Ö. 4. yüzyılda Atinalı ünlü kanun adamı ve ıslahatçı Solon, savaşlarda yaralanan ve sakat kalanlar için bir sosyal yardımlaşma uygulaması başlatmıştır. Bu uygulama, başlarda, yalnızca görme engelli bireyleri kapsamış olmasına rağmen sonradan sakat kalan bireyler için de uygulanmaya başlanarak yaygınlaşmıştır. Ancak yukarıda bahsi geçen ve asıl sorun olan; savaş esnasında sakat kalanlarla, savaş sonunda galip gelen ordular tarafından yakalanan esirlere uygulanan sakat bırakma cezası için ne yapıldığına, nasıl bir yardım uygulandığına dair günümüze ulaşan bilgiler yetersizdir. Ayrıca bu

yardıma hak kazanabilmek için, hür Atina vatandaşı olunması ve bir mülkünün olması gerektiği de bilinmektedir.

Platon (M.Ö. 427 - 347), engelli çocukların ortadan kaldırılmasını anlayışla karşılamış bazı durumlarda da öldürülmelerini desteklemiştir. Gerekçe olarak da toplumun kişilere yüklediği birtakım görevlerin engelli bireyler tarafından gerçekleştirilemeyeğini öne sürmüştür, Yunan olmanın en önemli özelliği olan savaşma kabiliyetine engell bireylerin sahip olmadıklarını söylemiştir. Platon düşündüğü bu devlet yaklaşımında zayıflara, fiziksel ve zihinsel engelli bireylere yer verilmemiştir. Bir diğer önemli Yunan filozofu olan Aristo`da **Politika** adlı eserinde bedensel engeli olan çocukların büyümelerine izin vermeyen bir yaklaşım sergilemiştir. Yunan oyun yazarı Europides ise; 'görme yetisinin kaybı karşısında kişinin kendisi için yapabileceği en iyi şeyin kendini öldürmek' olduğunu söylemiştir.

Tüm bu olumsuzluklara karşın o tarihlerde yaşama şansı bulan üstün yetenekli engelli bireylere de rastlanabilmektedir. Bu bireylerin en başında ise M.Ö. 8. yüzyılın ikinci yarısında yaşadığı sanılan ve yaşamı hakkında çok az bilgiye ulaşılabilen Homeros gelmektedir. Kendi zamanından dört asır önce varolan Miken uygarlığına dair yaşananları oldukça detaylı bir biçimde anlatması, Antik Çağ yazarları tarafından Truva Savaşı zamanında yaşadığı söylentisine sebep olmuştur. **Tarih öncesi Ege** adlı kitabında yaptığı incelemeler neticesinde Homeros'un doğduğu yer olarak en yüksek olasılığın Sakız Adası olduğunu belirten İngiliz bilim adamı Thomson (1991), bir diğer yüksek olasılık olarak da Smyrna'ya (bugünkü adıyla İzmir) vurgu yapmaktadır.

Bunun yanı sıra; Homeros adında bir ozan gerçekten yaşamışsa bile bu destanları yaratan veya derleyen yalnızca bir kişi olmadığına inanan araştırmacılar da bulunmaktadır. Bu şüphenin nedeni ise İlyada ve Odesa`da kullanılan İon ve Aeolik diyalektlerindeki üslubun farklılığıdır (Öztürk, 2016). Ancak birçok araştırmacı bu üslup farklılığının Homeros'un Odesa'yı yaşlılığında İlyada'yı ise gençliğinde yazmasından kaynaklı olduğuna inanmaktadır.

Homeros ile ilgili bütün yazılarda onun görme engelli olduğu anlatılmış, Vatikan'da bulunan ve M.Ö. 450 yıllarına tarihlenen bir büstünde de gözleri kapalı olarak tasvir edilmiştir. Homeros'un görme kaybına sahip olma nedeni ise birçok kaynakta İon adalarına yaptığı bir yolculuk sırasında yaşadığı göz hastalığı olarak belirtilmektedir. Tüm bunlara karşın Homeros'un anlatım gücündeki olağanüstü yetenek ve yazdığı görsel nesnelere ifade edilmiş biçimi en azından hayatının bir döneminde görmüş olabileceğini ortaya koymaktadır, ki bu da onun sonradan görme engelli olduğu tezini doğrulamaktadır (Enç, 2005).

Roma İmparatorluğu'nda da Eski Yunan'ın etkisiyle fiziksel ve görme engellilere bakış açısı önceleri olumsuz olmuştur. Roma'da özellikle alt tabakadaki halktan engelli olarak doğan çocukları, öldürme hakkı bulunmaktaydı. Engelli oldukları için ileride zavallı durumda ve mutsuz olabilecekleri bahane edilen bu çocukların, yaşamları boyunca ailenin diğer üyelerinin gelir kaynaklarını azaltıp, onların yiyecek, giyecek gibi yaşamsal masraflarına ortak olması, ailelerin de engelli çocukların öldürülmesini desteklemesine yol açmıştır. Üstelik öldürülen çocuklar, ileride devlete yük olmaktan çıkacakları, ve Roma Hukukuna göre böyle çocuklara ait haklar babalarında olduğu gerekçesiyle bu durum devlet tarafından da desteklenmiştir.

Bütün bunlara rağmen M.Ö. 312 - 280 yılları arasında yaşayan ve Yunan Uygarlığının tarihini yazan Romalı devlet adamı Appius Claudius Caecus (**Caecus** o dönemdeki Latince'de **kör, görmeyen** anlamına gelmektedir) görme engellidir. Yaptığı reformlarda özellikle plep (genellikle çiftçi ve / veya zanaat erbabı olan Roma nüfusunun büyük kısmı) sınıfının iyileştirilmesi çalışmalarıyla, Roma Tarihi'nde kalıcı bir iz bırakmıştır. Romus ise, hükümdarlığı zamanında engeli olduğundan şüphe edilen çocuğun ortadan kaldırılıp kaldırılamayacağına ancak üç komşusu tarafından incelendikten sonra karar verilebileceğini yasalaştırmıştır. Ayrıca bu dönemlerde görme engelli kızların fuhuş için yetiştirildikleri erkeklerin ise kürekçi olarak kalyonlara satıldığı bilinmektedir (Enç, 2005).

Hıristiyan kilisesine göre ise; işitme ve konuşma engelli bireyler, Tanrı'nın gazabına uğramışlardı. Bu bireyleri konuşurmaya çalışmak ise Tanrı'nın buyruğuna karşı gelmek anlamındaydı. St. Augustinus'a göre; doğuştan işitme

engelli olanlar iman sahibi olamazlardı çünkü iman vaazla, iman dinlenen sözler yoluyla gelirdi (Yıldırım, 1997). Buna rağmen, insanlar arasında Hıristiyanlığın yayılıp gelişmesi ve hıristiyan olanların sayısının artmasıyla birlikte; engelli ve zayıf bireylere karşı duyulan merhamet artmış, kiliseler zulme uğrayanların sığınağı durumuna gelerek bu bireylerin koruyucusu haline dönüşmüştür. Fakat bu koruyuculuk genellikle dindarlardan sadaka toplamak ve bu duruma müsaade etmek biçiminde kendini göstermiştir (Enç, 2005).

Hıristiyanlık, engelli ve güçsüz olan bireylere merhametle yaklaşılmasını onlara destek olunmasını telkin ettiği için ilk önce bu bireyler arasında yayılmaya başlamıştır. Hıristiyanlığın ilk dönemlerinde ihtiyaç sahibi görme engellilere yardım etmek İncil'de görme engelli bireylerden sıkça bahsedilmesi ve onlara yardım edilmesi hakkında yazılanlardan dolayı büyük sevaplardan sayılmıştır. Bu yardımlar zaman içerisinde kiliseler yoluyla yapılmaya başlanmış, kilise sayısı çoğaldıkça da yardımların kontrollü şekilde yapılmasına imkan sağlanmıştır. Bu bağlamda Hıristiyanlar arasındaki ilk sosyal yardımlaşma görme engelli bireylere ve diğer ihtiyaç sahiplerine yapılan yardımları organize edip / örgütleyip dağıtan kiliseler yoluyla gerçekleşmiştir.

Roma imparatorluğu'nun zayıflayıp bölünmeye başladığı dönemlerde yaşanan siyasi iç karışıklıklar nedeniyle engelli, güçsüz, aciz ve muhtaç olanların sayısının artması kiliselerin asli görevlerine engel olmuş, bu yüzden de kiliselerin önderliğinde **hospital** denilen yurtlar kurulmaya başlanmıştır. Aziz Basil tarafından Nevşehir, Kapadokya'daki Caseria denilen yerde ise Kesendokheion adıyla bu yurtlardan ilki kurulmuştur. Bir şehir görünümünde olan bu hospitalde çeşitli birimler yoluyla değişik engel gruplarından bireylere hizmet verilmiştir. Yine Ortaçağda görme engelli bireyler için **asylum** adı verilen sığınma yurtları oluşturulmaya başlanmıştır. Bu yurtlardan ilki ise, M.S. 5. yüzyılda Aziz Lymnius tarafından kurulmuştur (Demirci, 2005).

Batı medeniyetlerinde engelli bireylere karşı olan yaklaşım ve takınılan tutum olumsuz olmasına rağmen Ortadoğu ve Doğu Medeniyetlerinde engelli bireylere karşı olan yaklaşım ve takınılan tutum daha ılımlı olmuştur. Özellikle Buda'nın öğretilerinde zayıflara, muhtaçlara ve ihtiyarlara karşı merhametli olmanın, acı çeken varlıkları / canlıları içinde buldukları durumdan kurtarıp

onlara yardım etmenin, görme engelliler için ışık olmanın, şifa dağıtan olmanın erdemlerinden bahsedilmiştir. Dünyadaki en eski vakıf sistemlerinden birini kuran medeniyetlerden olan Hindistan'da vakıfların, toplumsal dayanışmaya sebep olan yaklaşımı sayesinde de Buda'nın öğretileri bu yönde engelli bireylere olumlu birtakım olanaklar hazırlama imkanı bulmuştur. Bu doğrultuda dünya tarihinde ilk defa hayata geçirilen ve görme engellilerin bakımı ile ilgilenen kuruluşlar ise, Budist Hint Kral Asoka tarafından uygulamaya konmuş, zaman içerisinde de yaygınlaştırılmıştır.

Mısır'da bir engele sahip olarak doğan çocukların öldürülmesi, kanunlarla yasaklanmıştır. Bu sebeple Eski Mısır'da görme ve / veya başka engellere sahip olanların oranı diğer medeniyetlere oranla daha yüksek olmuştur. Mısır Uygarlığında; görme engellilere karşı takınılan bu iyi tavırdan ötürü burası batı uygarlıkları tarafından **'Körler Memleketi'** olarak da adlandırılmıştır. Ayrıca Mısır'ın; görme engeline sebep olabilecek hastalıklar ve tedavileri konusunda çok geniş bilgilere sahip olduğu, ve yirmiden fazla göz hastalığının bu bilgiler ışığında tedavi edildiği bilinmektedir. Bu dönemde dünyanın başka hiçbir medeniyetinde bu denli bir ihtisaslaşmaya rastlanmamaktadır (Aral, Gürsoy, 2007).

Çin`de ise çoğunluğu dilencilerden oluşan görme engelli bireyler, yaklaşık olarak bin yıl kadar önce aralarında dayanışma sağlamak amacıyla bir araya gelerek bir meslek örgütü gibi örgütlenmiş, böylelikle dünya tarihinde ilk defa, görme engelliler özelinde, tüm engelli bireylere ait yasal ve toplumsal olarak belli bir konuma sahip birçok cemiyet ve lonca benzeri kuruluş oluşturulmuştur.

İbranilerde engellilere karşı merhametli olunması gerektiği yasalaştığı gibi, engellilerin ortadan kaldırılması da yasaklanmıştır. Kutsal kitapları olan Tevrat'ta engellilerden sıklıkla söz edilmekte ancak en çok görme engellilerden bahsedilmektedir. Ayrıca İbrani edebiyatında göz ve göz hastalıklarının, görme kaybı ve görme engelliler ile ilgili konuların, diğer engelliler ve engel gruplarına göre daha sık rastlanıyor olması da, İbraniler arasında görme kaybının oldukça fazla olduğuna dair ipuçları vermektedir. Bunun yanı sıra İbranilerde işitme ve / veya zihinsel engelli bireylerin hukuk alanında herhangi bir sorumlulukları

bulunmamaktadır. Görme ve bazı diğer engel gruplarında ise bu tür bir engele sahip olan bireylerin bazı normal ve dini görevleri yerine getirebilecekleri düşünülerek hukuksal alanda işitme ve / veya zihinsel engelli bireylere tanınan haklar tanınmamıştır. Hatta İbranilerde görme engelliler; toplumun saygın meslekler olarak kabul ettiği öğretmenlik, avukatlık, bilim adamlığı vb. meslek gruplarına dahil olmuş, bu alanlarda sorumluluk almışlardır.

Modern anlamda engelli eğitime yönelik ilk somut adımlar Avrupa'da atılmış olmasına rağmen, engelli bireylerin durumu 18. yüzyıla kadar bu coğrafyada her açıdan içler acısı bir halde olmuştur. Görme engelliler ancak dilenerek hayatlarına devam edebilmiş, sirklerde hayvanlar gibi oynatılmıştır. Zihinsel engelliler ise çok ağır işkencelere tabi tutulmuş, ruhları ele geçirilmiş denilerek meydanlarda yakılmıştır. Daha önce de bahsedildiği üzere Hıristiyan kilisesine göre engelli bireyler Tanrı'nın gazabına uğramış kişiler olarak kabul edilmiş ve bu bireyleri engellerinden kurtarmaya çalışmak ise Tanrı'nın iradesine karşı gelmek olarak sayılmıştır. Ancak Avrupa'da ortaya çıkan reform hareketleriyle birlikte bu tür inançlar yerini tam tersi faaliyetlere bırakmış ve engelli bireylerin, sahip oldukları yetersizliklerin eğitimle giderilebileceği, bu sayede topluma katılmalarının sağlanacağı, aynı zamanda da imanlı olabilecekleri düşüncesi yaygınlık kazanmaya başlamıştır. 16. yüzyılın sonlarında başlayan tartışma ve ilk eğitim denemelerini bu konuyla ilgili olarak yazılan kitaplar takip etmiştir. 18. yüzyıla gelindiğinde gerek teorik gerekse pratik alanlarda yol alınarak farklı dallarda / alanlarda okullar açılmaya başlanmış, özellikle görme, işitme ve konuşma engelli bireylerin sahip oldukları engellerin giderilmesinde bir hayli mesafe katedilmiştir. Yine de herhangi bir standartlaşmadan ve / veya sistemli bir çalışmadan bahsetmek mümkün değildir.

Buna göre işitme ve konuşma engelli bireyler açısından eğitimin Avrupadaki gelişimi incelendiğinde İspanyol Benedikten rahibi Pedro Ponce de Leon'un (1520 - 1584), bu bireylerin eğitilmesi fikrini savunduğu ve işitme ve konuşma engelli olduğu için Benediktin tarikatına alınmayan Gaspard Burgos'u eğiterek bu konuda başarı sağladığı görülmektedir. Ancak birçok işitme ve konuşma engelli bireye herhangi bir engele sahip olmayanla iletişim kurmayı

öğreten Ponce de Leon'un yöntemi ya tam anlamıyla yazıya geçirilememiş ya da kaybolmuştur. Leon'un uyguladığı yöntem daha sonra, Juan Pablo Bonet (1560 - 1620) tarafından, **Reduccion de lasletras y arte para enseñar a hahlar a losmutos (Edebiyat ve Sanat Yoluyla Dilsizlere Konuşmayı Öğretme)** adını taşıyan bir kitapla Madrid'de yayımlanmıştır. Bonet bu kitapta yazılı sözcükler üzerinde çalışarak, harflerin fonetik değerlerini göstermiş ve harfler telaffuz edilirken dil ve dudakların aldıkları biçim üzerinde durmuştur. Bonet, bunun yanı sıra parmak ve el alfabetini de öğretmiştir. Konu daha sonra İtalya ve İngiltere'de de popüler olmuş, sırasıyla **Giovanni Bonifaccio tarafından Vicenza'da 1616 yılında L'arte de cenni, John Buwer tarafından, Londra'da 1644 yılında Chirologia, 1648 yılında Philocophus, William Holder tarafından, Londra'da 1669 yılında Elements of Speech** kitapları yayımlanmıştır (Yıldırım, 1997).

İşitme ve konuşma engelli bireylerin eğitimi için 1755 yılında rahip Abbé Charles Michel de l'Épée (1712 - 1789) tarafından Paris'te açılan Sağır ve Dilsizler Okulu ise bir ilktir. Aslında rahip Michel de l'Épée'nin amacı din temelinde işitme ve konuşma engelli bireyleri '**confirmation**' (papazın verdiği ilmi hal derslerine devam etme ve kiliseye üye olarak kabul edilme)' yapabilmek olmuştur. İlk olarak bir arkadaşının işitme ve konuşma engelli ikiz kız çocuklarının terbiye ve eğitimlerini üstlenen Michel de l'Épée bu çocukları nasıl eğitebileceğini düşünmüş ve bu maksatla da birtakım yollar araştırmaya başlamıştır. Sonunda işitme ve konuşma engelli bireylerin hem diğer insanlarla hem de birbirleriyle iletişim kurabilmesi için el ve parmak hareketlerinden / işaretlerinden oluşan bir alfabe geliştirmiştir. Her harfin; parmakların o harfe göre şekillenmesiyle belirlendiği mimikler yoluyla bahsi geçen engelli kızların eğitilmesinin kısa sürede Paris'te duyulmasıyla birlikte birçok aile engelli çocuklarını Michel de l'Épée'ye getirmeye başlamıştır. Öğrencilerinin sayısı 1781 yılında 30'a, 1784 yılında 60'a, 1785 yılında 72'ye ulaşan Michel de l'Épée, adı '**daktoloji (parmak abecesi kullanarak sözcüğü yazmak)**' olan bu yöntemle işitme ve konuşma engelli bireylerin soyut kavramları da algıyabileceklerini iddia etmiş bu konuyla ilgili olarak **Institution des sourds et muets, par la voie des signes mé thodique (Paris, 1776)** ve **La véritable manière d'instruire les sourds et muets (Paris,1784)** adıyla kitaplar

yayımlamış, uygulamalar yapmıştır. Michel de l'Éppée'nin mirasını Sigard (ö. 1822) devam ettirmiş, 1790 yılında müdürlüğü üstlenmesinin ardından yaptığı girişimler sonucunda da okulun Fransa Hükümeti'nce resmen tanınmasını sağlamıştır. Tüm mesaisini öğrencilerin eğitimine ve okulun gelişmesine adayan Sigard, birkaç ay içerisinde eğittiği engellilerden dokuma fabrikalarında çalışabilecek kadar yetenekli sanatkarlar, gazete tertip edebilecek kadar yetenekli dizgiciler yetiştirmeyi de başarmıştır (Yıldırım, 1997).

Kısa bir süre sonra Almanya Eppendorf'ta işitme ve konuşma engelli çocukları konuşturabilmek amacıyla çalışmalar yapan Alman Pedagog Samuel Heinicke (1727 - 1790) 1778 yılında ilk okulunu açmış ve daha sonra bu okulu Leipzig'e taşımıştır. Dudak okuma yöntemiyle işitme ve konuşma engelli bireylerin anlaşabilmesi için teknikler geliştiren Heinicke'nin bahsi geçen bu oral metodunun üstünlüğü 1880 yılında Milano'da toplanan Uluslararası Sağır ve Dilsiz Terbiyesi Kongresi'nde onaylanınca, Michel de l'Éppée'nin geliştirdiği daktilo yöntemi önemini kaybetmiştir.

Görme engelliler açısından eğitimin Avrupadaki gelişimi incelendiğinde bu konuyla ilgili çalışan ilk ve en önemli kişinin Valentin Haüy olduğu görülmektedir. Valentin Haüy'ün (1745 - 1822) Paris'teki bir sokak gösterisinde gülünç giysiler içerisinde teşhir edilen görme engellire yapılan muameleyi görmesi bu bireyler özelinde tüm görme engellilerin kaderinin değişmesine sebep olmuştur. Bu bağlamda görme engelliler için hayatı daha katlanır ve kolay bir hale getirebilmenin ve onlara bir işe yarayabilecekleri duygusunu hissettirmenin yollarını arayan Haüy, öncelikle görme engelli bir dilenci çocuğu eğitmeye başlamış, daha sonra onlara okuma yazma öğretebilmek için kabartma harfler üretmiş ve başarılı olmuştur. 1785 yılında Paris'te kendi çabalarıyla kurduğu Görme Engelli Çocuklar Ulusal Enstitüsü daha sonradan devlet destekli bir okula dönüşmüş, sağladığı bu başarıdan kısa bir süre sonra ise okulun ve Haüy'ün ünü dünyaya yayılmıştır. Haüy daha sonra, Prusya ve Rusya hükümetlerinin daveti üzerine Berlin ile Marburg'da da görme engelliler için okullar açmış ayrıca görme engellilerin eğitiminde kullanılan modern metodların kaynağı olan **Essai sur l'éducation des aveugles (1786)** adlı kitabı yazmıştır (Yıldırım, 1997).

Görme engelliler özelinde, dünya çapında engelli eğitiminin akışını değiştirecek olan Louis Braille (1809 - 1852), ise 1819'da kazandığı bursla Ulusal Genç Körler Enstitüsüne girerek Haüy tarafından geliştirilen kabarik harfler yöntemiyle okumayı öğrenmiştir. Ancak Braille'e göre, bu sistemin çok fazla sorunu bulunmaktaydı; kabartma kitaplar hem çok pahalı hem de kabartma yapmak için kullanılan kurşun nedeniyle taşınamayacak kadar ağırdı. Ayrıca bu sistem öğrencilerin yazı yazmasına da olanak sağlamıyordu. O dönemde okul kitaplığının tamamını oluşturan ve birçok hikayenin bir araya getirilmesiyle derlenen üç adet kitabı kısa sürede okuyan Braille, bahsi geçen nedenlerden dolayı kendisi için yeni bir yöntem aramaya başlamıştır. 1821 yılında, eski Fransız ordu yüzbaşısı Charles Barbier'nin, savaşta kullanılmak üzere; 'ışık olmadan askeri şifrelerin çözülebilmesi' için geliştirdiği kabarik noktalarla yazı yazma yönteminden esinlenerek, kendine ait bir sistem oluşturmuş, 1826 yılında öğretmenliğe başlamış, öğrencilerine yazmayı da öğretebildiği; Barbier'ye ait 12 farklı noktadan oluşan sistem yerine kendine ait olan; iki sütunda üçer tane olmak üzere 6 farklı noktadan ve 63 karakterden oluşan sistemini 1829 yılında bir makale olarak yayımlamıştır. Harflerin ve rakamların yanı sıra müzik notalarını da kapsayan bu sistem 1837 yılına gelindiğinde geliştirilmiş haliyle yeniden yayımlanmıştır.

1845 yılında ise, William Moon, hem doğuştan görme engelli hem de sonradan geçirdikleri bir hastalık ve / veya kaza sonucu görme kaybı yaşayan ve okumakta zorlanan ileri yaştaki bireyler için **Moon Type** denilen, latin harflerinin hatlarını koruyan kabartma harflerden oluşan ve birkaç gün içerisinde öğrenilebilen bir sistem geliştirmiştir. Moon type, o güne kadar geliştirilen sistemler içinde, bulunduğu topraklardan çıkıp, Hindistan, Çin, Mısır, Avustralya, Batı Afrika gibi yerlere de ulaşan ve görme engelli geniş kitlelerin okumasını sağlayan ilk sistem olması bakımından önemlidir. Ancak görme engelli bireylerin okuyabilmesi için geliştirilen diğer metotlardan daha ucuz olan, bireyin kendisinin de üretip kullanabildiği, Braille tarafından geliştirilen alfabe 1852'den sonra resmen kullanılmaya başlanmıştır.

20. yüzyılın başlarında dünya çapında engelli bireylerle ilgili eğitimin genel durumu incelendiğinde: 1901 yılı itibariyle 38722 öğrenciye 4778

öğretmen tarafından 615 okulda eğitim verildiği görülmekteydi. Buna göre; Afrika'da 127 öğrenciye 16 öğretmenle, 7 okulda hizmet verilirken, Asya'da 47 öğretmen, 453 öğrenciyle, 9 okulda eğitim yapmaktaydı. Kuzey ve Güney Amerika'da 11889 öğrenci, 1517 öğretmen ile 142 okulda eğitilirken, Avrupa'da ise 25.821 öğrenciyi 3152 öğretmen 450 okulda eğitmeye çalışmaktaydı. Yine bu tarihlerde İngiltere'de 95, Almanya'da 90, Belçika'da 12, İsviçre'de 14, Avusturya - Macaristan'da 38, İtalya'da 47 ve Rusya'da 34 okul engelli bireylere eğitim veriyordu (Yıldırım, 1997, Demirel, 2013). Ancak bahsi geçen okullarda verilen eğitim türlerinin neredeyse tamamı işitme, konuşma ve görme engellilere yönelik olmuş, zihinsel engellilerin eğitimine yönelik somut bir adım atılması ise 20. yüzyılın ilk yarısını bulmuştur.

Müslüman toplumlarda engellilere sadece teorik olarak değil insani açıdan da yaklaşmış, bu bağlamda İslam hukuku (bir çok ayrıntısı olmasına rağmen) zihinsel engelli bireylerin işlem ehliyeti açısından yetersiz olduklarına, ceza gerektiren eylemleri dolayısıyla da herhangi bir cezai mesuliyetlerinin olmadığına karar vermiştir. 8. yüzyıldan sonraysa İslam dünyasında; melankoli, zihinsel engellilik (o dönemdeki ismiyle delilik) vb. hastalıklarla ilgili oldukça geniş bir kaynak oluşmaya başlamıştır. Bu noktada Er-Razi müslümanlar arasında **ruhsal tedavi (psychotherapy)** kavramını ilk defa kullanan olmuş, İbn-i Sina da bu konuyla ilgili önemli eserler yazmıştır. Özellikle İbn-i Sina'nın El-Kanun adlı eserinde yazdıkları bin yıl boyunca tüm dünyada okutulmuştur. Zihinsel engelliler için bimarhane adı verilen ilk İslami hastane Abbasi Halifesi Harun Reşid tarafından Bağdat'ta, ardılı ise aynı tarihlerde Tolunoğlu Ahmet tarafından Kahire'de kurulmuştur. Bu uygulamalar zaman içerisinde İslam coğrafyasının değişik bölgelerine yayılmış ve farklı birçok İslam ülkesinde zihinsel engellilerin tedavi edilebilmesi ve eğitilebilmesi için darüşşifaye, darülmezra, darüşşifa gibi isimlerle bimarhaneler kurulmuştur. Avrupa'da zihinsel engellilerin içine şeytan girmiş denilerek yakıldığı ve türlü işkenceye maruz kaldığı bir dönemde İslam coğrafyasında bu bireylerin su sesiyle, müzikle açık mekanlarda tedavi edilmeye çalışıldığı bilinmektedir. Bu mekanlardaki temel hizmet ise, zihinsel engellilerin korunması ve tedavi edilmesine yönelik olmuştur.

Osmanlı / Türk toplumunda engelli bireylere özel bir önem verilmiş, daha çok acıma duygusuyla birlikte toplumda hemen herkes onlara yardımcı olmaya çalışmıştır. Toplumun hayat tarzını ise, gelenekler ve İslam hukuku tayin etmiştir. Bu açıdan farklı zihinsel ve bedensel engelleri olan bireyler için hem Türk kültürüne ait geleneksel yaklaşımlar, uygulamalar hem de İslam hükümleri geçerli olmuş, özellikle zihinsel engellilere çok farklı yaklaşmıştır (Dols, 1992).

Toplumun ve dolayısıyla devlet yapısının hızla dönüştüğü ve değiştiği 18. yüzyılın başlarından itibaren, zihinsel engelliler ile ilgili geçmişte yapılan örnek uygulamalarda birtakım gerilemeler, duyarsızlıklar ve bozulmalar meydana gelmeye başlamıştır. Bu bağlamda Osmanlı'da zihinsel engellilerin gerek tedavilerine yönelik gerekse toplum içindeki varlıklarına yönelik modern uygulama ve gelişmelerin 19. yüzyılın sonlarına doğru başladığı bilinmektedir. Ancak, zihinsel engelli bireylerin önce sağlıklı bir biçimde korunmasına sonra ise tedavi edilmelerine yönelik çabaların olduğu görülmekle birlikte çocukluklarından itibaren eğitilebilmeleri için herhangi bir kurumsal yapılanma bulunmamaktadır. Yine de ilk defa 1876 yılında, devletin, zihinsel engellilere daha kolektif ve medikal ilgi göstergesinin bir gereği olarak, Fransa'daki örneklerinin taklidi olan **Bimarhaneler Nizamnamesi** yayımlanmıştır (Artvinli, 2013, Kılıç, 2014).

Osmanlı'daki işitme ve konuşma engelli bireyler ise geçimlerini ya ailelerinin desteği ya da dilencilikle sağlamışlardır. Bizeban adı verilen bu işitme ve konuşma engelli bireylerden şanslı olan bazılarının alınan kararlar ve konuşulan sözler dışarıda söylenmesin diye Fatih veya Yıldırım Beyazıt tarafından saraya alındıklarından da bahsedilmektedir. Bizebanlar padişah kapısında nöbet tutmuş ancak daha çok padişahın gizli emir ve buyruklarını, şifreli olarak başkalarına götürmekle görevlendirilmişlerdir. Kaynaklarda Seferli Koğuşu'nda on bir, Hazine Koğuşu'nda dört, Has Oda'da iki, Harem'de bir tane olmak üzere yirmibeş tane işitme ve konuşma engelli bireyin olduğu belirtilmektedir. Ser-bizeban / Baş dilsiz adı verilen kişiler ise Enderun'daki bütün işitme ve konuşma engellilerin yöneticisi konumundadır. İşitme ve konuşma engelli bireylerin saray içerisinde etkili oldukları dönemlere de rastlanmaktadır.

Demirel (2013) ve Balcı'nın (2013) aktardığı üzere; II. Mahmut ile birlikte devletin temel esaslarında büyük bir değişim yaşanmaya başlamış ve devlet modernleşebilmek için birtakım adımlar atmıştır ancak İstanbul'da işitme ve konuşma engellilere yönelik bir eğitim kurumunun açılması II. Abdülhamid döneminde, Hamidiye Ticaret Mektebi'nin kurucu müdürü Ferdinand Grati'nin teklifiyle gerçekleşebilmiştir. Daha önce de okul açan Ferdinand Efendi bir dilekçeyle işitme ve konuşma engelliler için eğitim verebileceği bir okul açmak istediğini bildirmiş, o dönemin etkili Maarif Nazırı (bugünkü karşılığıyla; Milli Eğitim Bakanı) Münif Paşa'nın gerekli makamlarla konuyu görüşmesinin ardından, II. Abdülhamid'in 24 Haziran 1889 tarihli kararıyla Dilsiz Mektebi adıyla bir okulun kurulabileceğine dair onay çıkmıştır. Buna göre okulun masraflarının bir kısmı Bakanlık tarafından karşılanacak, öğrencilerden ücret alınmayacak, okul yatılı olmayacak ve süresi dört yıllık olacaktır. Böylelikle işitme ve konuşma engelli bireylere eğitim verecek olan ülkedeki ilk ve tek okul, Sultanahmet'teki Hamidiye Ticaret Mektebi içerisinde özel bir bölüm şeklinde 18 Eylül 1889 yılında açılmış, temel gereksinimleri sağlanmış ve 30 Eylül 1889 itibariyle de 20 öğrenci ile birlikte derslere başlamıştır. Öğrencilerinin gündüz gelip gittiği bu okulun tanıtımının yapılması için bir de ilan yayımlanarak milliyet, cinsiyet ve din farkı gözetmeksizin isteyen herkesin okula kabul edileceği belirgin bir şekilde vurgulanmıştır. Okulun eğitim programında ise matematik, ilmihal, ahlak, genel ve bölgesel coğrafya, güzel yazı, çok kullanılan bazı sözlerin telaffuzları ve türkçe ve Fransızca (istenmesi halinde) okuma ve yazma becerisi, resim ve beden eğitimi dersleri yer almıştır. 1889'da açıldığında 20 tane kayıtlı öğrencisi bulunan okulun öğrenci sayısı 1890 yılında 45'e yükselmiştir. Aynı yıl okulda beş tane öğretmen ve bir tane öğretmen yardımcısı görev yapmaktadır. 13 Ocak 1896'da ise Hüseyin Sabri Bey'in müdür olarak atanmasıyla birlikte başlangıçta dört yıl olarak kararlaştırılan eğitim ve öğretim süresi beş yıla çıkarılmıştır.

Hamidiye Ticaret Mektebi'nde işitme ve konuşma engelliler için okulun kurulmasından bir buçuk sene sonra eğitim bakanı Münif Paşa'nın çabalarıyla görme engelliler için de bir okulun açılması teklif edilmiş, gerekli alt yapının hazırlanmasıyla birlikte de, 17 Mart 1891 tarihinde yine aynı bina içerisinde görme engelliler için bir okul açılmıştır. Bu tarihten itibaren de hem işitme ve

konuşma engelliler hem de görme engelliler için kurulan bu iki okul eğitime hayatına birlikte devam etmiştir. Avrupadaki örneklerine göre eğitim hayatına oldukça geç başlayan görme engelliler okuluna İstanbullular tarafından çok büyük bir ilgi gösterilmiştir. İşitme, konuşma ya da görme engelli çocuğu olan üst düzey birçok memur eğitim alabilmeleri için çocuklarını bu okullara kaydettirmiştir. Bunun yanı sıra II. Abdülhamid'in eğitim konusunda baş danışmanlığını yapmakta olan ve gerçekleştirdikleriyle engelli bireylerin eğitilmesine çok büyük katkılar sağlayan Münif Paşa'nın özel ilgi ve desteği de bahsi geçen okulların ön planda olmasına neden olmuştur. Bu bağlamda öğrencilere devlet desteği olarak her sene defter, kalem, kırmızı takım elbise (daha rahat farkedilmelerini sağlamak amacıyla) vb. eşyalar verilmiş, arabacılar görme engellilere karşı daha dikkatli olması konusunda uyarılmıştır. Çok büyük ilgi gören okullara İstanbul dışından da çok fazla müracaat olmasına rağmen okulun yatılı kısmı olmadığı için öğrenci kabul etmek mümkün olmamıştır. Daha da önemlisi uzun bir zaman bina sıkıntısı yaşanmıştır. Aslında bu sorun sadece işitme, konuşma ve görme engelli okulları için değil, o dönem eğitim veren tüm modern okullar için geçerli olmuş, sürekli taşınmak ve yer değiştirmek zorunda kalmışlardır. Bu sorun II. Abdülhamid döneminin sonuna kadar da çözülememiştir.

Okul, 1897 yılında Ayasofya Merkez Rüştüyesi'ne (bugünkü karşılığıyla; ortaokul derecesinde olan eğitim kurumu) taşınmıştır. Bu durum müstakil müdürlük statüsünün kaybedilmesine sebep olmuş ve aynı yıl okulun görme engelliler için olan kısmı kapatılmıştır. Bu süreçte okul müdürü, mevcut yapıdan şikayetçi olmuş, yapılması gerekenleri anlattığı bir çok rapor hazırlayarak üst makamlara sunmuştur. Bu raporlarda ise okulun kötü gidişatın bahsedilmiştir. Yapılan incelemeler sonucu Eğitim Bakanı da bahsi geçen kötü gidişata şahit olmuş ancak yöneticilere 'haklısınız' diyerek tavsiye vermektan öteye geçememiş, gidişat ile alakalı olarak da herhangi bir iyileştirme yap(a)mamıştır. Bu durum 1913 yılı başına kadar devam etmiş ve bu tarihte Eğitim bakanı alt yapı imkanlarını geliştirerek daha iyi bir okul açabilmek amacıyla çareyi okulu kapatmakta bulmuştur. Müdürün yoğun ısrarları ve çabaları sonucunda ise okulun kapatılmayarak Darülaceze'ye nakledilmesinin daha doğru bir çözüm olacağına karar verilmiştir. Ancak tam bu noktada, devlet; coğrafi, siyasi, askeri,

ve sosyal açıdan ölüm kalım savaşı veriyor olmasına rağmen, ne yazık ki yorucu devlet bürokrasisi bir kere daha kendini göstermiştir. Sonuç olarak Darülacezenin, İstanbul Belediyesine, onun da Dahiliye Nezaretine (bugünkü karşılığıyla; İçişleri Bakanlığı) bağlı olmasından dolayı, bu birimler arasındaki yazışmalar iki seneye yakın devam etmiştir.

Buna rağmen eğitim bakanı okul için gerekirse Darülaceze bünyesinde küçük bir bina inşaa edilebileceğinden ve binanın inşaa edilebilmesi için memur maaşlarından yapılan kesintiler yoluyla dört - beş bin lira gibi bir para biriktiğinden bahsetmiştir. Ancak Eğitim bakanı daha sonra okul için toplanan paraların Tıp Fakültesinde kullanılmak üzere yurt dışından getirilecek olan aletlere harcandığını dolayısıyla da okula verilebilecek para kalmadığını, söz konusu binanın ise inşaa edilemeyeceğini haber vermiştir. Bu haber üzerine okul İstanbul Belediyesi'ne devredilmiş, Darülaceze bünyesinde bir sınıf olarak eğitime devam etmesine çok zor koşullar altında olsa da imkan sağlanmıştır. 1. Dünya Savaşı'nın araya girmesiyle birlikte okulun bu sefer de Koska'daki bir Vakfa taşınmasına karar verilmiştir.

1915 yılında **Dilsiz ve Sağır Mektepleri Nizamnamesi** düzenlenerek okul Eğitim Bakanlığına bağlanmıştır. Bu tüzük Avrupa'dan getirilen örnekler incelenerek hazırlanmıştır. Yaşanan bazı bürokratik gelişmeler ve bu gelişmelerin yansımalarıyla birlikte 1916 yılı itibariyle okulun bu sefer de kendine ait bir bina sahibi olana kadar Yetimler evi (Darüleytam) bünyesinde eğitime devam etmesine karar verilmiştir. Ancak durumda herhangi bir değişiklik yaşanmadığı, söylenenler gerçekleşmediği için okul oradan oraya sürüklenmiş ve sürekli yer değiştirmeye devam etmek zorunda kalmıştır.

İşitme, Konuşma ve ve Görme engelliler okulunda Grati Efendi, Lui Miyarini Efendi ve Hüseyin Sabri Bey hem eğitimcilik hem de idarecilik yapmışlardır. En başından itibaren kendine ait bir binasının olmaması, personel ve diğer alt yapı eksiklikleri gibi bir takım sorunları bulunan okulun öğrenci sayısında da bir süreklilik olmamış bu durum istikrarsızlığı kaçınılmaz bir hale getirmiştir. Okulun açılma ve işletilme şekli de Osmanlı tarzı modernleşme çabalarının ve modernleşmeye yaklaşımın temel niteliğini yansıtmaktadır. Çünkü zemin etüdü tam olarak yapılmayan, nitelikli personel kavramından

habersiz, kendisine herhangi bir bütçe ayrılmayan, plan ve programı üzerinde detaylı düşünülme ve sadece bazı üst düzey memurların çabalarıyla bu okullar açılmıştır. Bu bağlamda temeli sağlam olmayan, deneme yanılma metoduyla ve oldukça zor imkanlarla hayata başlayan kurumlardan kalite ve / veya süreklilik beklenmemelidir (Demirel, 2013, Balcı, 2013).

İşitme, konuşma ve görme engelliler ile ilgili bir Tüzük çıkarıldığı halde, ne yazık ki uygulama noktasında başarı sağlanamamış dolayısıyla çok zor koşullarda varlığını devam ettirmeye çabalayan okul Cumhuriyetin ilk yıllarını Süleymaniye Medresesi'nin kuytu bir odasında karşılamak zorunda kalmıştır. 1923 - 1924 yılları arasında okulda kayıtlı olan 20 öğrenciden ise sadece 16'sı okula devam edebilmiştir. Bunun yanı sıra araç, gereç, program ve personel yokluğu sebebiyle ayakta kalma mücadelesi verilmeye çalışılmıştır. Dönemin eğitimcilerinden Ali Haydar Taner okulun durumunu şu şekilde açıklamaktadır: 'Bir öğretmeni bulunan mektepte, öğrenciler hava ve ışıktan yoksun biçimde, tek odalı taş bir binada öğrenim görmektedir. Süleymaniye Medresesi'nin bu kuytu köşesinin çatısında bulunan kurşunlar hırsızlar tarafından çalındığı için yağmur yağdığı zaman oluşan nem ve ıslaklık doğrudan kağıt tavana geçebilmektedir. Ahşap kısmı büyük oranda çürümüş olan saçaklar ise altından geçenler için büyük bir tehlike kaynağı durumundadır. Kubbe ve saçaklar aynı zamanda çökme riskine sahiptir. Mektebin bahçesi hem küçücük hem de teneffüs ve oyun için yetersizdir.' (Demirel, 2013, Balcı, 2013).

İzmir'de işitme ve konuşma engelliler açısından bir ilk olma özelliğine sahip olan ve Fuad Efendi tarafından açılan okul ise, kendisinin çıktığı seyahatten dönmemesi üzerine kapanmış, bir kaç yıl sonra bu sefer Antalya'da yeni bir okul açma girişiminde bulunmuşsa da yine bir başarı sağlayamamıştır. Buna rağmen, yılmayan Fuad Efendi, 1923 yılında İzmir, Buca'da 23 kişilik yatak kapasitesine ve yeni binaya sahip bir okul açmayı başarmıştır. 1925'te Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekaletine (bugünkü karşılığıyla; Sağlık Bakanlığı) devredilen okul aynı sene Karşıyaka'ya taşınmıştır. Okul içerisinde öğrencileri iş sahibi yapabilmek adına oymacılık, marangozluk, kunduracılık, biçki ve dikiş gibi bölümlerde açılmıştır. 1925 yılında aynı zamanda Eğitim Bakanlığı'nca alınan bir kararla birlikte İstanbul'da daha önceden kapatılmış

olan işitme, konuşma ve görme engelliler okulu, İzmir de açılan bu okula aktarılmıştır. Okulun eğitim faaliyetleri 1928'de kendilerine tahsis edilen binalarla daha da genişlemiştir.

1933 yılında İstanbul'da Sağır, Dilsiz ve Körleri Koruma Cemiyeti kurulmuş, 1938'de ise değişik türlerden engelleri olan bireylerin eğitimlerine yeni ve farklı bakış açıları getirebilmek ve batının engelli eğitimiyle ilgili edindiği tecrübelerden yararlanabilmek için, Abdülkadir Cahit Tümer Almanya'ya inceleme yapması ve eğitim görmesi için gönderilmiştir. Aynı yıl içerisinde bu defa da İzmir'de Sağır, Dilsiz ve Körleri Koruma Cemiyeti adında bir kurum oluşturulmuştur. Öte yandan İzmir'deki okul 1939 yılı itibariyle Karşıyaka'dan Alsancak'a taşınmıştır. 1948 - 49 eğitim öğretim yılına gelindiğinde ise okul bünyesinde bulunan yedi sınıf sınıfta toplamda 122 öğrencinin eğitim aldığı görülmektedir. Okulun 1952 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'na devredilmesiyle birlikte, işitme ve konuşma engelliler İzmir'de kalmış, görme engelliler ise Ankara Etimesgut'ta açılan yeni okula nakledilmiştir (Tutsak, 2002).

Türk Milli Eğitiminde engelli bireylerle ilgili olarak gerek devlet eliyle yapılan düzenlemeler gerekse de bürokratik gelişmeler 50'li yıllardan sonra başlamıştır. 1960 yılında Gaziantep ve Ankara'da iki adet görme engelliler okulu bulunmakta ve bu okullarda toplamda 197 öğrenci eğitim almaktadır. Fakat bu sayı okul çağında olan engelli nüfusunun % 2'sini bile oluşturmamaktadır. Ayrıca aynı tarihlerde Ankara, İstanbul, İzmir ve Diyarbakır'da işitme ve konuşma engelliler için okullar bulunmakta, bu okullarda da toplamda 510 öğrenci eğitim almaktadır. Eğitim alabilen işitme engelli çocuk sayısı ise yaşdaşı toplam nüfusun % 15'i civarındadır (Çitil, 2009).

Engelli eğitiminin lokomotif konumunda olan, öğretmenleri yetiştirebilmek için ise Gazi Eğitim Enstitüsü'nde 1952 yılında, Ankara Üniversitesi'nde 1965 yılında Özel Eğitim Bölümleri açılmıştır. Bunun yanı sıra 1950'den 1980'e kadar Özel Eğitim Hizmetleri, İlköğretim Genel Müdürlüğüne bağlı bir şube olarak yürütülmüştür. 1980'de ise Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde **Özel Eğitim Genel Müdürlüğü** kurulmuştur. 1983'te **Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu**, 1997'de ise çıkarılan KHK ile birlikte **Özel Eğitimle İlgili Hükümler** kabul edilmiştir (Çitil, 2009). Milli Eğitim Bakanlığı'nın 2013 yılında yaptırdığı

çalışmanın istatistik verilerine göre Türkiye genelinde, engelli eğitiminin çeşitli türlerinde özel sektör ve devletin işlettiği, değişik kategori ve sınıflarda toplamda 441 okul 2149 derslik, 3352 öğretmen, 9888 adet öğrenciye eğitim verilmektedir.

Özel eğitim, Yeni Dünya`da ise, ABD`deki engelli çocukları olan ailelerin, çocuklarının sahip oldukları engeller yüzünden öğrenim gördükleri okullarda etiketlenmelerine ve / veya ayrı sınıflarda eğitilmelerine ilişkin gerçekleştirdiği protestolar, konuyla ilgili hukuki boşluğun farkedilmesi ve kaynaştırmaya ilişkin ilk yasal mevzuatın oluşturulmasıyla birlikte 1970`li yıllarda başlamıştır. Bu bağlamda, 1975 yılında çıkarılan **Tüm Engelliler İçin Eğitim Yasası** engelli çocuk ve gençlere yönelik hizmetler bakımından önemli birçok değişikliği beraberinde getirmiştir. Bu değişikliklerden en dikkat çeken, engelli çocuklara verilecek olan hizmetlerin tek bir çatı altında kapsamlı biçimde toplanmasıdır (Kuz, 2001). Yasanın çıkmasıyla birlikte eğitim alan engelli öğrencilerin sayısında da belirgin bir artış gözlenmiştir. Bunun yanı sıra, en uygun ve en az kısıtlayıcı ortam fikri bu yasayla birlikte önem kazanmaya başlamış ve bu fikre bağlı olarak aşağıdaki ilkeler ortaya konmuştur:

- Bütün devlet okullarının engelin türü ve derecesine bakılmaksızın bütün engelli bireylere hizmet edebilecek duruma getirilmesi ve engelli bireyin bu okullar tarafından eğitilmelerinin reddedilmemesi sağlanmalıdır,
- Engelli bireyin sosyal ihtiyaçlarını en uygun şekilde karşılayacak olan ve engelli olmayan normal gelişim gösteren akranları ile etkileşimini sağlayacak en az kısıtlayıcı çevre oluşturulmalıdır,
- Engelli birey için uygun eğitim almasını sağlayacak ayrımcı olmayan bir değerlendirme süreci izlenmelidir (Kuz, 2001).

Bu ilkelerden 1 ve 2. maddeler, engel türü ve derecesi gözetmeksizin özellikle mimari olarak gerekli düzenlemelerin yapılması konusunda önem arz etmektedir.

4.2 Engelli Bireyin Eğitim Hizmetleri Konusundaki Yürürlükte Olan Mevzuat ve Politikalar

Mayıs 2015 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Ban Ki Moon Güney Kore`de düzenlenen Dünya Eğitim Forumu'nda yaptığı konuşmada; **'Eğitim belirli bir zümreye ve / veya kişilere ait bir ayrıcalık değil aksine bütün insanlık için doğdukları andan itibaren varolan bir haktır ve bireyler tüm yaşamları süresince bu hakka sahiptir.'** diyerek eğitimin, günümüz toplumunun en önemli medeniyet bileşenlerinden birisi olduğuna vurgu yapmıştır. Bu bağlamda engelli bireyler de tıpkı herhangi bir engele sahip olmayan diğer bireyler gibi bu hakkın en önemli kullanıcı ve yararlanıcılarındandır. Ancak engelli bireylerin eğitime erişim düzeyleri incelendiğinde, ne yazık ki birçoğu için hala eğitim imkanlarına erişebilmenin sorunlu olduğu görülmektedir.

Tarih boyunca da, engelli bireylerin, eğitim hakkından fırsat eşitliği içerisinde yararlanabilmesi, bu bireylerin en önemli ihtiyaçlarından biri olagelmıştır. Engelli birey, özellikle Ortaçağ engizisyon Avrupa'sında diğer insanlardan aşağıda kabul edilmiş, hatta psiko-sosyal ve zihinsel engelli bireylerde görüldüğü üzere ortadan kaldırılması gereken bir canlı olarak algılanmıştır. Özellikle epilepsi, akıl hastalığı, zihinsel yeti kaybı (demans) ve görme kaybı, gibi birçok hastalığın ve / veya engelin kimi zaman demonolojik kimi zaman doğaüstü birtakım sebepleri olduğuna inanılmış, bu tür sorunlara sahip olan bireylerin dini öğeler aracılığıyla ya da sihir kullanılarak iyileştirilebileceğine yönelik inanışlar büyük oranda kabul görmüştür.

Buna rağmen; özellikle Osmanlı Devleti gibi, engelli bireylere daha doğru yaklaşan, engellileri toplumun diğer üyelerinden biri olarak kabul eden anlayışlar da olmuştur. Ancak Osmanlı örneğinde de görüleceği üzere, gerek engel durumuna yol açan olan sebeplerin henüz çözümlenememiş olması, gerekse de modern anlamda eğitim kavramının oluşmamış olmasından dolayı, engelli bireyin, eğitilmesinin önemi ya da eğitimin doğuştan gelen bir hak olduğuna dair bir inanış ne yazık ki varolmamıştır. Yine de engelli bireylerin varlığıyla bir sorunu olmayan, onları yok saymayan toplumlardan biri olarak Osmanlı, bu insanları, bazen belirli mesleklerde istihdam ederek, bazen bimarhane adı

verilen hastanelerde tedavi ederek ancak çoğunlukla vakıflarda bakımlarını üstlenerek toplum hayatına dahil etmeyi tercih etmiştir.

Eğitim ve engellilik kavramlarının buluşması ve bu alana yönelik uygulama ve düzenlemelerin ortaya çıkması ise, Ortaçağ'ın sonunu bulmaktadır. Bu bağlamda fiziksel engeller açısından en özgür grup olan işitme ve konuşma engelliler, eğitimde gerçekleştirilen uygulama ve düzenlemelerden de ilk faydalananlar olmuştur. 16. yüzyıl İspanya'sına kadar uzanan işitme ve konuşma engellilere yönelik eğitimin temellerinin ise ilk sağır öğretmeni (o dönemki tabiriyle) olarak bilinen Ponce de Leon'un o yıllarda bağlı olduğu manastırın bünyesinde açtığı okula dayandığı bilinmektedir. Leon'un bu bireylerin eğitimi ile ilgili yaptığı çalışmaların toplandığı **Reduccion de lasletras y arte para enseñar a hahlar a losmutos (Edebiyat ve Sanat Yoluyla Dilsizlere Konuşmayı Öğretme)** isimli kitap ise Juan Pablo Bonet tarafından 1620'de İspanyolca olarak yayımlanmıştır. 1755 yılında ise Paris'te işitme ve konuşma engelliler için yatılı bir devlet okulu açılmıştır. Engelli eğitiminde işitme ve konuşma engelliler özelinde atılan bu adımların benzeri görme engellilerin eğitimi noktasında da atılmıştır. Bu bağlamda geliştirdiği kabartma harfler yöntemiyle görme engellilere okumayı öğreten Valent Hüay tarafından 1784 yılında yine Paris'te bu sefer görme engelli bireyler için ilk olma özelliğine sahip bir yatılı okul açılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu ise, çağdaşı devletlerde engelli bireylerin eğitimiyle ilgili gerçekleştirilen uygulamaları ancak 19.yüzyıldan sonra takip etmeye başlamıştır. Özellikle Tanzimat Dönemi ve sonrasında ortaya çıkan modernleşme hareketlerinin bir sonucu olan bu anlayış değişikliği, engellilere yönelik verilen hizmetlerle ilgili olarak da farklı bir bakış açısının geliştirilmesine sebep olmuştur.

Bu bağlamda, Osmanlı'da ilk ciddi adımlar II. Abdülhamid döneminde atılmıştır. 1877 tarihli Dersaadet Belediye Kanunu ile birlikte İstanbul'da yaşayan öksüz, yetim ve kimsesi olmayan çocuklarla, işitme, duyma ve görme engelli çocukların eğitilmeleri ve yetiştirilmeleri görevi belediyeye verilmiştir. 1889 yılına gelindiğinde İstanbul'da Dilsizler Mektebi adı verilen ve işitme ve konuşma engelli çocukların 4 yıl süre ile eğitim göreceği bir gündüz bir okulunun

kurulmasına karar verilmiş, 1891 yılına gelindiğinde ise Görme Engelliler Okulu açılmıştır (Sayı,2008).

Cumhuriyetin ilk yıllarında engellilik ile ilgili konularda II. Abdülhamid döneminde ortaya çıkan anlayış ve bu konuyla ilgili yapılan çalışmalardan elde edilen tecrübeler üzerinden hareketle yol alınmıştır. Özellikle tıp alanda başlatılan rehabilitasyon (uyumlulaştırma) çalışmaları, bu anlayışın çekirdeğini oluşturmuş, 1940 ve 50'li yıllar itibariyle de, bahsi geçen bu süreç özel eğitim ve engelli bireyin eğitimi için yapılan çalışmalara doğru evrilmiştir. Dönemin 1. Dünya savaşı, Kurtuluş Savaşı gibi uzun yıllar süren savaşlarından kaynaklanan engelli bireylerin sayısındaki belirgin artış, engellilik ve engelli bireylerin eğitimiyle ilgili çalışmaların hızlanmasında belirleyici bir faktör olmuştur. Yeni yeni gelişmeye başlayan ve özellikle felçli hastaların tedavi edilmesinde oldukça önemli bir yere sahip olan fizik tedavi ve rehabilitasyon alanındaki çalışmalar da bu yıllarda ortaya çıkmıştır. Bu noktada Bursa'daki Askeri Hastane 1927 yılında bir kaplıca ve tedavi merkezi haline dönüştürülmüş, ülke çapında fizik tedavi ve rehabilitasyon (fizyoterapi) yöntemiyle hasta tedavi etmeye başlayan ilk kurum olmuştur. Burada elde edilen başarının hemen ardından Prof. Dr. Osman Cevdet Çubukçu tarafından 1928 yılında Darülfünun (bugünkü adıyla Cerrahpaşa) Tıp Fakültesinde Fizikoterapi Enstitüsü kurulmuştur.

Türkiye genelinde engellilere yönelik gerçekleştirilen düzenleme, uygulama ve çalışmaların kapsadığı bir diğer engel grubu ise işitme ve konuşma engellilerdir. Milli Eğitim Bakanlığının desteğiyle 1941 yılında İstanbul'da **Türkiye Sağır ve Dilsizler Tesanüt Derneği** binasında kendisi de işitme engelli olan eğitimci Süleyman Gök tarafından ülkenin işitme ve konuşma engelli bireyler için eğitim veren ilk okulu açılmıştır. Özel eğitim alanında önemli gelişmelerin yaşandığı 1950'li yıllarda, yeni ve kısıtlı olan bu eğitim hizmetlerinin, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'ndan alınarak Milli Eğitim Bakanlığının sorumluluğuna ve yetki sınırlarına bırakılması dikkat çekmektedir.

Kargın (2003), bahsi geçen dönemde yaşanan gelişmeleri şu şekilde özetlenmektedir: 'Özel eğitim hizmetlerinin Sağlık Bakanlığı'ndan alınıp Milli Eğitim Bakanlığının sorumluluk ve yetkisine bırakılması, konunun bir sağlık

sorunundan ziyade eğitimin konusu olarak algılandığını ve özel eğitim hizmetlerinin artık bu bakış açısıyla ele alınacağını göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Böylelikle özel eğitim hizmetleri 1950`den başlayarak 1980 yılına kadar İlköğretim Genel Müdürlüğü bünyesinde bir şube müdürlüğü tarafından yürütülmeye başlanmıştır. 1955 yılına dair eldeki kayıtlarda dikkat çeken bir diğer gelişme ise tüm illerde bulunan ve özel eğitim hizmetlerinin bir bütün olacak biçimde yürütülmesinde önemli görevler üstlenen Rehberlik ve Araştırma Merkezleri'nin (RAM) temelini atan Psikolojik Servis Merkezi'nin kurulmasıdır. Aynı yıl yaşanan bir başka gelişme ise, Ankara'da zihinsel engelli çocuklar için iki ilkokulda özel sınıfların açılması ve alt özel sınıf uygulaması adıyla günümüze kadar ulaşan uygulamanın ilk örneklerini oluşturmasıdır.'

Engelli çocukların, yaygın, devamlı, düzenli ve planlı bir biçimde eğitim hayatına katılımını sağlamaya ilişkin yasal düzenlemelerle birlikte Genç Cumhuriyet, 1950'li yılların sonuna gelindiğinde engellilerin toplum yaşamına eğitim yoluyla adapte edilmelerinin önemini kavramış, dikkatini bu yönde gerçekleştirmeye çalıştığı kalıcı düzenlemelere vermiştir. 1957 yılında ise 6972 sayılı **Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun** yürürlüğe girmiştir

Altı Nokta Körler Derneği'nin çabaları ile 1961 Anayasası'na özel eğitime ilişkin özel bir paragraf eklenmiş ve konunun önemi anayasada açıkça vurgulanmıştır. **Madde 50`nin**, öğretimin sağlanması başlığı altında yer alan bu paragrafta şu ifade yer almaktadır:

- Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları, topluma yararlı kılacak tedbirleri alır.

Yine 1961 yılında yürürlüğe giren ve en son 2012 yılında yapılan bazı değişikliklerle hala yürürlükte olan **İlköğretim ve Eğitim Kanunu (Kanun No: 222)** da özel eğitim okullarına ve özel eğitim öğretmenlerine olan ihtiyacı dile getirmektedir. Buna göre kanun'un 12. maddesi özel eğitim hakkını şu şekilde ifade eder:

- Mecburi ilköğrenim çağında buldukları halde zihnen, bedenen, ruhen ve sosyal bakımdan özürülü olan çocukların özel eğitim ve öğretim görmeleri sağlanır.

1973 yılında uygulamaya giren **1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu** ise bireylerin eğitimleri süresince, ilgi ve kabiliyetleri ölçüsünde çeşitli programlara veya okullara yöneltilerek yetiştirilmesi gerektiğini, ilköğretimin her vatandaşının hakkı olduğunu ve özel eğitime ve korunmaya muhtaç çocukları yetiştirmek için özel tedbirler alınması gerektiğini vurgulamaktadır.

1982 Anayasası'nda da engelli bireylerin hakları farklı maddelerde dile getirilmiştir. Buna göre; **Anayasa'nın 42. maddesi**, 1961 Anayasa'sında yer alan ifadeyi yinelemekte ve eğitim hakkının altını çizmektedir.

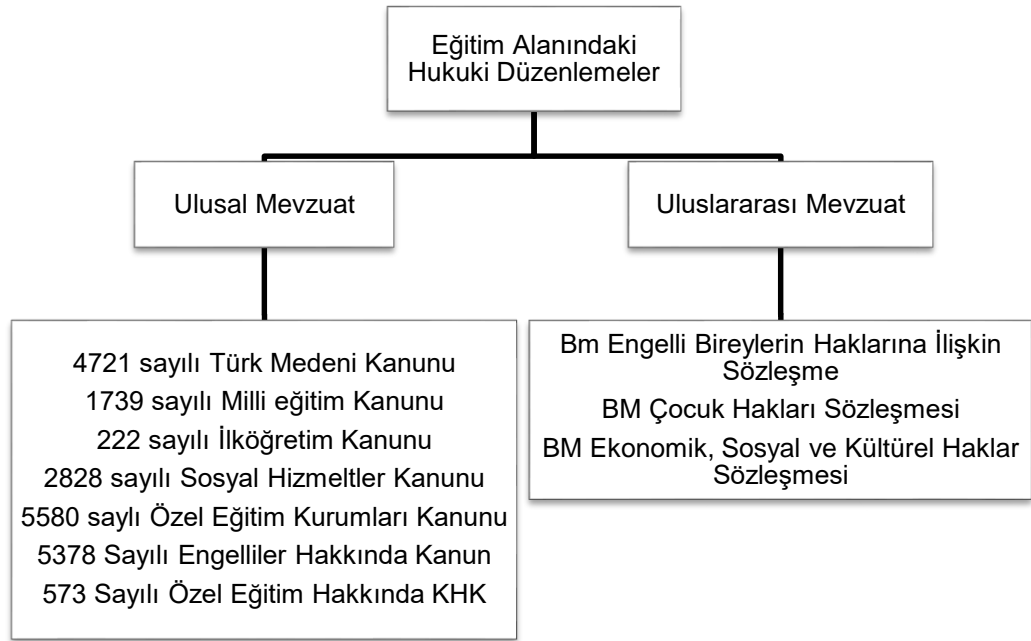
1983 yılında **Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu (No: 2916)** yürürlüğe girmiş bu kanun çerçevesinde özel eğitimle ilgili temel ilkeler şu şekilde sıralanmıştır:

- a) Özel eğitim, genel eğitimin ayrılmaz bir parçasıdır.
- b) Her özel eğitime muhtaç çocuk, özür türü ve derecesine bakılmaksızın özel eğitim hizmetlerinden yararlandırılır.
- c) Özel eğitime erken başlamak esastır.
- d) Özel eğitim hizmetleri, çocukların özür ve özellikleri dikkate alınarak, mümkün olduğu kadar çocuğun yakınına götürülecek biçimde planlanır.
- e) Durumları ve özellikleri uygun olan özel eğitime muhtaç çocukların, normal çocukların eğitimleri için açılmış olan okul ve eğitim kurumlarında normal akranları arasında eğitilmeleri için gerekli tedbirler alınır.
- f) Özel eğitime muhtaç çocukların genel mesleki eğitimleri ile rehabilitasyonlarının kesintisiz sürdürülmesi esastır.
- g) Özel eğitime muhtaç çocukların okul öncesi eğitim, ilköğretim, ortaöğretim, mesleki eğitim ve yaygın eğitim hizmetleri Bakanlıkça planlanır, ilgili kuruluşlarca yürütülür.

1987 yılında uygulamaya konulan **Özel Gereksinimli Çocukların Okul Öncesi Eğitimleri ile İlgili Genelge** ile engelli tanısı almış veya risk altında

olan öğrenciler için erken eğitimin önemine dikkat çekilmiş, bu çocukların ailelerinin de rehberlik hizmeti almaları gerektiği belirtilmiştir.

90'lı yıllardan sonra ise Türkiye Cumhuriyeti'nde engelli bireylerin eğitimine yönelik gelişmeler, Türkiye'nin taraf olduğu ulusal mevzuat ve uluslararası sözleşmeler olmak üzere iki farklı alandan kaynak bularak ilerlemiştir.

Milli Eğitim Bakanlığı ülke çapında eğitim politikalarının geliştirilmesinden ve uygulanmasından, Yüksek Öğretim Kurumu ise eğitim sürecinin son basamağı olan yükseköğretim kısmından sorumludur ancak konuyla alakalı olarak mali durum ve politika üretme aşamalarına sağladığı katkı açısından Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nda taraflardan biri konumundadır. Bu kurumsal konumlanışın içerisinde, engelli birey, eğitim hayatına başlarken ve sürdürürken, bir eğitsel değerlendirme ve izleme sürecinden geçmektedir. Bu bağlamda Rehberlik Araştırma Merkezleri bünyesinde bulunan sistem, kişinin bireysel yetenek ve becerileriyle birlikte, engellilik durumunu da ölçmekte, yapılan değerlendirmeler neticesinde ise birey eğitim göreceği alana yönlendirilmektedir. Özel eğitim hizmetlerinde temel hedef ise, engellilerin

yaşıtlarından ayrılmadan eğitim sistemine ve dolayısıyla toplum yaşamına dahil edilmesidir.

Engelli bireylerin eğitim hayatına katılımları söz konusu olduğunda, eğitimin yalnızca metodoloji ve içerik yönüyle düzenlenmesi, tek başına yeterli olmamakta, bunun bir parçası olarak, bu iki koşulun ihtiyaç duyduğu altyapının hazırlanması, uygulanması ve kabul edilebilir düzeyde gerçekleştirilmiş olması bile engelli bireyler açısından eğitimde fırsat eşitliğinin eksiksiz olarak sağlandığı anlamına gelmemektedir. Çünkü eğitimde metodoloji ve içerik konunun sadece bir boyutunu temsil ederken, olmazsa olmaz koşullardan biri durumundaki erişilebilirlikle ilgili düzenlemeler ise diğer boyutunu temsil etmektedir. Bahsi geçen bu düzenlemeler üç alt kategoriye sahiptir. Buna göre; bunlardan ilki ve en başta geleni, eğitim kurumlarına ve / veya mekanlarına erişim sorunu, ikincisi, engelli bireyin eğitim alacağı yapılarıdaki erişim olanaklarıdır. Bu bağlamda, kapılar, görme engelliler için hissedilebilir zemin uygulamaları, fiziksel engelliler için rampalar, işitme engelliler için görsel uyarı sistemleri, asansörler ve tuvaletler gibi mekansal düzenlemeler engelli eğitiminin ön şartı konumundadır. Erişilebilirliğin; fiziksel erişimle ilgili sorunlarının dışında kalan üçüncü alt kategorisini ise, engelli bireyin kendisine verilen bilgiyi edinebilmesine imkan sağlayacak olan bilgiye, erişim olanaklarının uygunluğu oluşturmaktadır. Bilgiye erişim tanımı ise bu noktada geniş haliyle değil, eğitim sistemi bünyesindeki müfredat ve müfredatın gerektirdiği araştırmaları yapabilme imkanında yer alan bilgiye erişimi içeren dar haliyle kullanılmaktadır.

Buna göre az görenler için büyüteçli gözlük ve tahta, görme engelliler için **braille alfabeti**yle basılmış ders kitapları ve notlar, görme, işitme ve konuşma engelliler için oluşturulmuş bir bilgisayar ve internet ağı altyapısının bulunması, işitme engelliler için eğitim mekanlarında indüksüyon döngü sistemi ya da FM kulaklık sisteminin bulunması ve eğitim metinlerinin sesli ortamlara kaydedilmiş olması yukarıda bahsedilen bu dar tanımın içinde bulunan bazı uygulamalardandır.

Günümüzde engelli bireylerin eğitimleriyle ilgili yapılan çalışmalar ise akademik düzeye yükselerek, konuyla alakalı bölümler açılmaya başlanmış ve

bunun bir parçası olarak da Türkiye`de bilhassa işitme konuşma, görme ve zihinsel engelliler için kurulan özel eğitim okulları yaygınlık göstermeye başlamıştır.

Yüzyıllar boyunca kaybedilen zaman nedeniyle kendini gösteren, yöntem ve birikim sorununu aşmak için çabalayan modern dünya, engelli eğitimi konusuna büyük bir ciddiyetle eğilerek bu yönde önemli adımlar atmaktadır. Özellikle son 50 yıl içerisinde önemi daha çok kavranan bu konu üç temel çelişki yüzünden her zaman için zorlu bir alan olmuştur. Buna göre:

- Engellilerin de eğitim görmesi gereken birer birey olarak algılanmadığı, eğitimin bir hak ya da ihtiyaç olarak değerlendirilmediği dünyada, engelli bireyin eğitim hakkı ne yazık ki iki yüzyıl öncesine kadar kabul görmemiş hatta üzerinde düşünülen bir alan olmamıştır
- Engelli eğitimi söz konusu olduğunda durum, yalnızca bir içerik sorunu olmaktan çok, aynı zamanda da bir erişim sorunu konumundadır çünkü bu bireylerin eğitileceği yapılar ve / veya mekanlar (özellikle ulaşım ve hareket kabiliyeti açısından) erişilebilir olmak zorundadır. Bunun yanı sıra bilginin erişilebilir olması için de gerekli altyapının düzenlenmiş olması gerekmektedir. Bahsi geçen bu erişim altyapısı ise, gelişen teknoloji ve bilimle birlikte ancak son birkaç yüzyılda mümkün olabilmıştır,
- Erişilebilirlikle ilgili yaşanan sorunların dışında, eğitimde engelli bireylerin başarıya ulaşabilmeleri ve başarılarının artması için, özel ihtiyaçları olan bu bireylere uygun içeriğin hazırlanmış olması gerekmektedir. Bilhassa doğuştan işitme ve konuşma engelli bireyler ve zihinsel engelli bireyler için gereken bu özel içeriğin oluşması, eğitim bilimleri alanında geline nokta ve yaşanan gelişmelerle mümkün olabilmıştır. Bu noktada zihinsel engelli bireyler açısından rehabilitasyon ve eğitim kavramlarının iç içe geçtiğinin altını özellikle çizmek gerekmektedir

Bu noktada Eğitim Hakkını Tanımlayan Birleşmiş Milletler Belgeleri yoluyla Batı Medeniyetindeki politikalar ve mevzuatlar incelendiğinde 1948 yılında oluşturulan ve evrensel standartlarda tanımlamalar yapan ilk uluslararası belgenin İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi / Sözleşmesi olduğu görülmektedir. Bu sözleşmede engelli kişilerin eğitimine doğrudan herhangi bir atıf yapılmamıştır, ancak sözleşmenin **25. maddesi**yle birlikte uluslararası bir sözleşmede engellilik kavramına ilk defa atıfta bulunulmuş, sözleşmenin **26. maddesinde** ise eğitim hakkının gereklilikleri ortaya konarak bu gereklilikler şu şekilde açıklanmıştır: Herkes eğitim hakkına sahiptir. Eğitim, en azından ilk ve temel eğitim aşamasında parasızdır. İlköğretim zorunludur. Teknik ve mesleki eğitim herkese açıktır. Yükseköğretim, yeteneklerine göre herkese tam bir eşitlikle açık olmalıdır. Eğitim insan kişiliğini tam geliştirmeye ve insan haklarıyla temel özgürlüklere saygıyı güçlendirmeye yönelik olmalıdır. Çocuklara verilecek eğitimin türünü seçmek, öncelikle ana ve babanın hakkıdır.

1960 yılına gelindiğinde ise **Eğitimde Ayrımcılığa Karşı Sözleşme**, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO) tarafından kabul edilmiştir. Söz konusu sözleşmede cinsiyet, ırk, ulusal ve toplumsal köken, dil, renk, din, politik görüş ve ekonomik durum gibi ayrımcılığa yol açabilecek faktörlere dikkat çekilerek her bireyin eşit olarak eğitim fırsatlarından yararlanması gerektiğinin altı çizilmiş, taraf devletler bu amaç çerçevesinde gerekli önlemleri almaya davet edilmiştir. Bu sözleşmede de henüz engelli bireylerin eğitim haklarına ya da eğitimde uğradıkları ayrımcılığa özel olarak atıf yapan herhangi bir madde yer almamaktadır.

1966 yılında BM Genel Kurulu'nda kabul edilen **Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi** ise eğitim hakkına **13. maddesinde** değinmektedir. Eğitim sisteminin ihtiyaçlar doğrultusunda gelişmesi gerekliliği, ilköğretimin herkes için zorunlu ve ücretsiz olması, öğretmenlerin maddi imkanlarının geliştirilmesi, öğrencilere ihtiyaç duyulan şartlarda burs sağlanması, teknik ve mesleki eğitimin ve yükseköğretimin herkes için eşit seviyede erişilebilir olması bu sözleşmede bahsedilen noktalardır. Ancak engelli bireylerin eğitim hakkı ile ilgili yine bu sözleşmede de özel bir atıf bulunmamaktadır.

1971 yılında BM tarihinde engelli bireyler için yeni bir dönem başlamış, toplam yedi maddeden oluşan **Zihinsel Engelli Bireylerin Hakları Bildirgesi (Declaration on the Rights of Mentally Retarded Persons)** kabul edilmiştir. Bu bildirgenin **2. maddesinde**; 'zihinsel engelli bireyin yetenek ve potansiyelini en üst düzeyde geliştirebileceği uygun tıbbi bakım ve fizyoterapi ile eğitim, öğretim, rehabilitasyon ve rehberlik alma hakkı vardır' denmektedir. Böylece zihinsel engelli bireylerin mümkün olduğunca topluma entegre olması gerekliliği ve yine bu kişilerin potansiyellerinin en üst düzeye çıkarılması ihtiyacı ilk defa bir bildirmede dile getirilmiştir.

1975 yılında ise bir dönüm noktası yaşanmış ve tüm engel gruplarından kişilerin haklarını o günün koşullarına göre detaylı bir biçimde açıklayan **BM Engelli Hakları Bildirgesi (Declaration on the Rights of Disabled Persons)** yayınlanmıştır. Eğitim konusu bildirgenin **6. maddesinde** şu şekilde geçmektedir: '(...)yeteneklerini ve becerilerini en üst seviyeye çıkaracak, sosyal olarak bütünleşme ve topluma yeniden entegrasyon sürecini hızlandıracak; tıbbi ve sosyal rehabilitasyon, eğitim, mesleki eğitim ve rehabilitasyon, yardım, danışmalık, barınma hizmetleri ile diğer hizmetler gibi tıbbi, psikolojik ve işlevsel muamele görme hakkına sahiptir.'

1981 yılına gelindiğinde, UNESCO ve İspanya Hükümeti'nin birlikte düzenlediği **Eğitim, Önleme ve Katılım Faaliyetleri ve Stratejileri Dünya Konferansı**'nın sonucu olarak on altı maddeden oluşan **Sundberg Bildirgesi** ilan edilmiştir. Ayrıca 1981 yılı Birleşmiş Milletler tarafından **Uluslararası Engelli Bireyler Yılı** olarak tanınmıştır. Bildirgenin **ilk maddesinde** engelli bireylerin eğitime tam erişim hakkı olduğunu vurgularken yine bildirgenin **11. maddesi** eğitim ortamlarının ve eğitim materyallerinin engelli bireylerin ihtiyacına göre düzenlenmesi gerekliliğinin altını çizmektedir. Entegrasyon (bütünleştirme) kavramı bildirgenin temel unsuru olmuş, bu nedenle de **6. maddede** bütünleştirmenin mümkün olan en erken yaşta başlatılması gerekliliğine vurgu yapılmıştır. Bildirgenin **7. maddesinde** ise erken eğitimin engelli çocukların gelişiminde önemli bir yeri olduğuna değinilmiştir.

Uluslararası Engelli Bireyler Yılı'nın önemli bir çıktısı olarak 1982 yılında **BM Engelli Kişiler için Dünya Eylem Programı** yayınlanmıştır. Engelliliği

önlemek, rehabilitasyon olanakları sağlamak ve fırsat eşitliliği programının üç temel amacını oluşturmuştur. Bu bağlamda program, engelli çocukların özel hizmetlerden ve eğitimden gerektiği gibi yararlanamadıklarının belirterek, bu çocuklar için özel müdahale programlarının ve özel eğitim hizmetlerinin sağlanması gerektiğine vurgu yapmaktadır.

1989 yılında, **Özürlüler Alanında İnsan Kaynakları Geliştirme Eylem Planı için Tallinn Çerçevesi** kabul edilmiştir. Dokuz stratejiden oluşan bu çerçevenin **(D) bölümü** eğitim ve öğretimin tesis edilmesine odaklanmaktadır. Anaokulundan yükseköğretime kadar eğitimin her kademesinde engelli öğrenciler için de eğitimin gerekli olduğuna dikkat çekmekte, sağırılık kültürü (deafculture) ve işitme engelli öğrencilerin ihtiyaçlarına özel vurgu yapmakta, şehirde ve kırsalda yaşayan engelli kadın ve kız çocuklarının eğitim ve öğretiminin gerekliliğinin üstünde durmakta ve öğretmen eğitiminde öğretmen adaylarına engelli çocukların sıradan okullarda / sınıflarda nasıl eğitilmesi gerektiğine dair dersler verilmesinin önemini belirtmektedir. 1989 yılında ayrıca çocuk haklarının korunması adına ortaya çıkarılmış, en önemli uluslararası belge olan **BM Çocuk Hakları Sözleşmesi** imzalanmıştır. Neredeyse BM üyesi tüm ülkeler tarafından oybirliği ile kabul edilen ve onaylanan (Somali ve Amerika Birleşik Devletleri hariç) bu Sözleşme'nin **23. maddesi** engelli çocukların haklarına odaklanmaktadır. Ayrıca engelli çocukların topluma aktif şekilde katılabilmesi için erişilebilir eğitim olanaklarının sağlanmasının gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Yine sözleşmenin **2.maddesinde** de engelli çocuklara yönelik ayrımcılık yapılmamasının altı çizilmektedir.

1990 yılında **Herkes için Eğitim Dünya Bildirgesi** Tayland'ta UNESCO Dünya Konferansı'nda kabul edilmiştir. Bildirgede hangi engel grubundan olursa olsun, engelli kişilerin eğitiminin genel eğitim sisteminin bir parçası olması ve bu eğitimin mutlaka erişilebilir şekilde sağlanması gerektiği vurgulanmıştır. 1993 yılında ilan edilen **BM Engelliler İçin Fırsat Eşitliği Standart Kurallar** ise bütünleştirme yolunda atılan önemli bir adımdır. Buna göre; **Kural 6** engelli öğrenciler için bütünleştirilmiş okullarda ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim fırsatları sunulması gerekliliğini vurgulamaktadır. UNESCO tarafından düzenlenen **Dünya Özel Eğitim Kongresi**'nin bir sonucu olarak

1994 yılında İspanya Salamanca'da **Salamanca Bildirgesi** kabul edilmiştir. Bildirge, engelli çocukları ilgilendiren politika dokümanlarında kullanılan dilin ve terminolojinin de değişmesini sağlamış, **bütünleştirme (inclusion)** kavramı uluslararası belgelerin bir parçası olmuştur. Çocuğun ihtiyaçları doğrultunda eğitim alması gerekliliği vurgulanmış, eğitim sisteminin bu ihtiyaçlara cevap verecek şekilde düzenlenmesi gerektiği belirtilmiş, çocuk merkezli eğitim modelinin altı çizilmiştir. 1995 yılında Kopenhag'ta **Sosyal Kalkınma Dünya Zirvesi** yapılmış, toplantı raporunda fakirlik ve engellilik arasında organik bağlar olduğu aktarılmıştır. Bütünleştirilmiş eğitim ortamında engelli öğrencilere sunulacak eğitim fırsatlarının, hem fakirlik hem de engellilikten dolayı çifte dezavantajlı olan bu çocuklar için kritik önem taşıdığı vurgulanmıştır.

2000 yılına gelindiğinde, bu program kapsamında **Herkes İçin Eğitim Dakar Eylem Çerçevesi** hazırlanmıştır. Bu çerçevede, engelli çocuklar için sağlanacak olan erken eğitim ve bakım imkanlarının bu çocukların gelişimi için hayati önem taşıdığı şiddetli biçimde vurgulanmıştır. Engelli kız ve erkek çocuklar, **UNESCO Evrensel İlköğretim Hedefi (Universal Primary Education/UPE)** çerçevesinde 2015 yılına kadar ilköğretim olanaklarından faydalanması gereken temel gruplardan biri olarak belirlenmiştir.

Son olarak 2007 yılında imzaya açılan **BM Engelli Kişilerin Haklarına İlişkin Sözleşme (EHS)**'nin engelli bireylerin eğitim hakkını ve bu bağlamdaki gereksinimlerini oldukça detaylı şekilde açıklayan **24. maddesinde** eğitim hakkına odaklanılmıştır.

Buna göre, **24. maddenin 1. fıkrasında**:

'Taraf Devletler bu hakkın yaşama geçirilmesi için aşağıda belirtilenleri sağlar:

- Engelliler engelleri nedeniyle genel eğitim sisteminden dışlanmamalı ve engelli çocuklar engelleri nedeniyle parasız ve zorunlu ilk ve ortaöğretim olanaklarının dışında tutulmamalıdır;
- Engelliler yaşadıkları çevrede bütünleştirici, kaliteli ve parasız ilk ve orta öğretime diğer bireylerle eşit olarak erişebilmelidir;
- Bireylerin ihtiyaçlarına göre makul düzenlemeler yapılmalıdır;

- Engellilerin genel eğitimden etkin bir şekilde yararlanabilmeleri için genel eğitim sistemi içinde ihtiyaç duydukları desteği almalıdır;
- Engellilere yönelik bireyselleştirilmiş etkin destekleyici tedbirler, engellilerin tam katılımı hedefine uygun olarak, akademik ve sosyal gelişimi artırıcı ortamlarda sağlar.' ifadesine yer verilmektedir.

Eğitimin genel prensiplerine vurgu yapan EHS, kapsayıcı ve kaynaştırıcı bir yaklaşım gözetilmesi şartıyla, engelli eğitiminin genel eğitimin içinde verilmesini istemektedir. Bu durum engelli bireyi, sosyal çevreden ayırmadan, yaşlılarıyla beraber olacak şekilde ve bireyi karşılaşılabilecek tüm ayrımcı uygulamalardan koruyarak eğitim verilmesinin amaçlandığını göstermektedir. Ancak sözleşmeye göre, engelli bireyin eğitimi, uygun entegrasyon tedbirleriyle ve kişinin bireysel yeteneklerine hitap edecek, özelleştirilmiş programlar yoluyla gerçekleştirilmelidir.

24. maddenin 2. fıkrası:

'Taraflar Devletler, bu hakkın fırsat eşitliği temelinde ve ayrımcılık yapılmaksızın sağlanması için eğitim sisteminin bütünleştirici bir şekilde her seviyede engellileri içine almasını ve ömür boyu öğrenim imkanı sağlar. Bunun için aşağıdaki hedefler gözetilmelidir:

- İnsan potansiyelinin, onur ve değer duygusunun tam gelişimi ve insan haklarına, temel özgürlüklere ve insan çeşitliliğine saygı duyulmasının güçlendirilmesi;
- Engellilerin; kişiliklerinin, yeteneklerinin, yaratıcılıklarının, zihinsel ve fiziksel becerilerinin potansiyellerinin en üst derecesinde gelişiminin sağlanması; c) Engellilerin özgür bir topluma etkin bir şekilde katılımlarının sağlanması' vurgusunu yapmaktadır.

O halde, engelli bireyin eğitimde başarıya ulaşabilmesi için temel hedef, bireyin kişisel yeteneklerine odaklanmak olmalıdır. Bu da, bireyin sahip olduğu engelden kaynaklanan dezavantajlı durumları ortadan kaldırarak, engellinin yeti ve yeteneklerini ortaya çıkarabilecek bir yaklaşımla gerçekleştirilmelidir.

EHS'nin **24. maddesinin 3. fıkrasında**, Taraf Devletler'in, engellilerin toplumun eşit üyeleri olarak eğitime tam ve eşit katılımlarını kolaylaştırmak için, yaşamı ve sosyal gelişim becerilerini öğrenmelerinin sağlanmasına vurgu yapılarak, alacağı tedbirlere işaret edilmiştir: Buna göre:

- Braille ve diğer biçimlerdeki yazıların okunmasının öğrenilmesi, beden dilinin ve alternatif iletişim araçları ve biçimleri ile yeni çevreye alışma ve bu çevrede hareket etme becerilerinin öğrenilmesi, akran desteği ve rehberlik hizmetlerinin kolaylaştırılması,
- İşaret dilinin öğrenilmesine, işitme ve konuşma engellilerin dilsel kimliğinin gelişimine yardımcı olunmasını,
- Görme, işitme veya hem görme hem işitme ve konuşma engellilerin özellikle çocukların eğitiminin en uygun dille, iletişim araç ve biçimleriyle, onların akademik ve sosyal gelişimini artırıcı ortamlarda sunulmasının sağlanması, devletlere getirilen yükümlülükler olmuştur.

Bu fıkra, en basit haliyle, engelli bireyin eğitimin ayrılmaz bir parçası olan sosyalleşme kavramına olanak sağlayacak olan iletişim ve erişilebilirlik imkanlarının yaratılmasını ve akademik bilgiye ulaşabilmeyi kendine görev haline getirmiştir. Nitekim Sözleşme'nin **24. maddesinin 4. fıkrasında** bu yükümlülüğü pekiştirmek için:

- Taraf Devletler bu hakkın yaşama geçmesini sağlamak için, engelli olanlar dahil olmak üzere, işaret dilini ve Braille alfabesini bilen öğretmenlerin işe alınması ve eğitimin her düzeyinde çalışan uzmanların ve personelin eğitimi için uygun tedbirleri alır. Söz konusu eğitim engelliliğe ilişkin bilincin artırılmasını, alternatif iletişim araç ve biçimleri ile destekleyici eğitim tekniklerinin ve materyallerinin kullanılmasını içermelidir, denmektedir.

24. maddenin 5. fıkrası ise engelli birey için eğitimin yükseköğrenim ve ömür boyu sürecek diğer eğitim uygulama alanlarına, ayrımcılığa uğranılmadan yayılmasını vurgular.

Ancak, engelli eğitiminde karşılaşılan sorunlar, yalnızca ilgili EHS maddesiyle çözülememektedir. Her ne kadar **24. madde** özel bir konu olarak erişilebilirliğe gönderme yapsa da, bu vurgu ne yazık ki engelli bireyin eğitiminin önündeki engelleri kapsamamaktadır. Bu bağlamda, engelli bireyin eğitim hakkından faydalanmasının sağlanmasını, EHS'nin bireysel hareketlilik hak ve ilkelerini tayin eden, **20. maddesinde** belirtilen konularla birlikte düşünmek gerekmektedir. Bu maddenin alt fıkralarında yer alan; 'engelli bireylerin istedikleri şekil ve zamanda ve karşılanabilir bir maliyetle hareket edebilmelerinin kolaylaştırılması, hareketi kolaylaştırıcı kaliteli araç ve gereçlere, yardımcı teknolojilere, yardım sunan insanlara ve araçlara karşılanabilir bir maliyetle erişiminin kolaylaştırılması' gibi yükümlülükler ise, birçok alanda olduğu gibi eğitim alanında da destekleyici, tamamlayıcı yükümlülüklerdir.

Bu noktada EHS'nin ilgili **24. maddesinde** bahsedilen yükümlülüklerin, sözleşmenin, başta ayrımcılıkla ilgili yasağını düzenleyen **5. maddesiyle** birlikte sağlık, erişim vb. maddelerinin uygulanabilirliği ölçüsünde işlerlik kazanabileceği, diğer hükümlerle bütünlük bir uygulama yapılmadan da, eğitimle ilgili sorumlulukların yerine getirilemeyeceği açıktır.

Eğitim Hakkını Tanımlayan Avrupa Konseyi / Avrupa Birliği Belgeleri yoluyla Batı Medeniyetindeki politikalar ve mevzuatlar incelenmeye devam edildiğinde 1961 yılında **Avrupa Sosyal Şartı**'nın ilan edildiği ve bu şart çerçevesinde engelli kişilerin haklarının açıkça belirtildiği karşımıza çıkmaktadır. Buna göre, engellilerin toplumsal hayatta özgür olma, sosyal entegrasyon ve katılım hakkı olarak adlandırılan **15. madde**, engelli bireylerin genel ve mesleki eğitime yönlendirilmesi için gerekli önlemlerin alınmasının altını çizmektedir.

1990 yılında engelli çocuklar ve gençlerin genel eğitim sistemi içerisinde kaynaştırılmaları konusunda Konsey, **İlke Kararı (No: 90/C162/02)** almıştır. Bu karar bağlamında; engelli öğrencilere genel eğitim sistemi bünyesinde olabilecek en yüksek seviyede eğitim - öğretim verilmesinin, teknolojinin (bilgi teknolojisi, bilgisayar destekli eğitim, öğrenme ortamında bilgisayarlar aracılığıyla iletişim, kelime işlemleri, eğitim ve öğretim yazılımlarının geliştirilmesi ve kullanımı vb.) eğitim ve öğretimdeki gücünden daha fazla

yararlanılmasının, gençlik politikaları doğrultusunda yetişkinliğe geçişi ve çalışma hayatını destekleyen faaliyet ve programların var olmasının, sistemin daha iyi çalışabilmesi için kurumlar arasındaki işbirliğinin sağlanmasının gerekliliği vurgulanmıştır.

1992 yılında Avrupa Konseyi, engelli bireylere yönelik uyumlu politika konusunda **92 no`lu Tavsiye Kararı** almış, kararın birçok noktasında eğitimin farklı boyutlarına atıfta bulunulmuştur. Buna göre; erişilebilir eğitim, kaynaştırma ve özel eğitim olanakları ile sunulan eğitim, erken eğitim, sağlık eğitimi ve teknoloji ile desteklenen eğitim olanakları eğitim hakkı kapsamında bu karar içinde atıfta bulunulan başlıca noktalardandır. Konsey, aynı yıl rehabilitasyon politikaları konusunda **1185 no`lu Tavsiye Kararı** almıştır. Buna göre bu kararda; okullarda bütünleştirilmiş eğitimin gerekliliğine değinilmiştir. Çok ağır engelli kişiler için evde eğitim hizmetlerinin sunulması ve engelli kişiler için mesleki eğitim fırsatlarının yaratılması gerekliliği de yine belirtilen diğer hususlardandır.

1995 yılına gelindiğinde ise Avrupa Konseyi engellilerin mesleki açıdan değerlendirilmesine yönelik koşulun sağlanması çerçevesinde **95 no`lu İlke Kararı** almış, engelli bireylerin mesleki becerilerinin değerlendirilmesi ve geliştirilmesi için mesleki ve teknik eğitimin gerekliliği ile meslek kurumlarında engelli bireylerin çalışabilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılması ihtiyacının altını çizmiştir. Bilindiği üzere Avrupa Birliği ilk olarak ekonomik bir topluluk olarak ortaya çıkmıştır, bu nedenle engelli bireylerin ekonomik ve sosyal hayata katılımları, topluluğun öncelik alanları arasında yer almış, bu bağlamda da engelli bireylerin mesleki becerileri ve gelişimleri ile ekonomik katılımı arttırmak öncelikli olarak desteklenmiştir. Bu kararı takiben yıllar içerisinde yine benzer içerikte başka tavsiye ve ilke kararları da alınmış, her geçen gün engelli bireylerin mesleki eğitim koşulları geliştirilmiştir. Buna göre; engelli bireylere istihdamda fırsat eşitliği sağlanması konusunda 17 Haziran 1999 tarihli **Konsey İlke Kararı No: 99/C186/02**, istihdamda ve işte eşit muamele konusunda genel çerçeve belirleyen 27 Kasım 2000 tarihli **Konsey Direktifi No: 2000/78/EC**, engellilerin toplumsal bütünleşmelerinin ve istihdamının teşvik edilmesi

hakkında 15 Haziran 2003 tarihli **Konsey ilke Kararı No: 2003/C175/01** bahsi geçen diğer kararlardır.

2003 yılı **Avrupa Engelli Kişiler Yılı** olarak ilan edilmiş, eğitimde engelli bireylere eşitlik sağlanması bu yılın hedefleri arasında yer almıştır. Bunu takiben engelli öğrencilere genel eğitim ve mesleki eğitimde fırsat eşitliği sağlanması hakkında **Konsey İlke Kararı (No: 2003/C134/04)** alınmıştır.

2006 yılına gelindiğinde Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisinde engelli haklarıyla ilgili birçok konuda tavsiye kararları alınmıştır. Bu kararlar kapsamında **2006 - 2015 Avrupa'da Engelli Bireylerin Yaşam Kalitesinin Yükseltilmesi Avrupa Konseyi Engelliler Eylem Planı** hazırlanmıştır. Hazırlanan eylem planınının 4. bölümü eğitim alanına odaklanmıştır. Erken tanı ve değerlendirme, bireysel eğitim planının uygulanması, personel eğitimi ve bütünleştirilmiş eğitim ortamlarının sayısının artırılması bu bölümde vurgulanan temel konulardır.

Avrupa Birliği, EHS imzaya açıldığında sözleşmeyi imzalamış (2007), 23 Aralık 2010 tarihinde ise sözleşmeyi onaylayarak BM tarihinde bir ilke imza atmıştır. Bu onay ile ülkelerin dışında ilk defa bir resmi birlik BM sözleşmesinin taraf devleti haline gelmiştir. Aynı yıl **2010 - 2020 Avrupa Birliği Engellilik Stratejisi** oluşturulmuş, birliğe üye ülkelerde bu sözleşmenin uygulanabilirliğini arttırmak için bir eylem planı sunulmuştur. Stratejide engelli bireyler için erişilebilir ve hayat boyu süren eğitim fırsatlarının sunulması gerekliliğine değinilmiş, bireysel destek sistemlerinin geliştirilmesi gerektiğine vurgu yapılmış, bu amaçla personel eğitiminin gerekliliğine odaklanılmıştır.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği ve Eğitimde Görme Engelliler Derneği'nin yaptığı araştırmalar ile ulusal ve uluslararası mevzuat ve politikalardan elde edilen bilgiler yardımıyla hazırlanan bu bölümde, buraya anlatılanlar ışığında engelli bireylerin eğitimlerinin, tanımlanan bütün özel durumlarına rağmen, en yalın haliyle insan haklarının ve eğitimin genel ilkelerinin şekillendirdiği bir konu olduğu sonucuna varılabilmektedir.

Bu noktada yukardaki belgelere yeniden bakıldığında ise BM Eğitim Hakkı Özel Raportörü Tomasevski'nin (2001); eğitim sistemi için bahsettiği dört temel ilke görülebilmektedir. Bunlar; bulunabilirlik (availability), erişilebilirlik (accessibility), kabul edilebilirlik (acceptability) ve uyarlanabilirliktir (adaptability). Bu ilkelere göre, engelli bireyler için öncelikle eğitim hizmetlerinin sağlanması (bulunabilirlik), bu hizmetlere erişimde kişilerin önünde fiziksel, ekonomik ve sosyo-kültürel bariyerler bulunmaması (erişilebilirlik), eğitimin kalitesinin yüksek, içeriğinin ise öğrencinin gelişimi için yararlı ve kültürel değerlerine uyumlu olması (kabul edilebilirlik) ve öğrencinin ihtiyaçlarına cevap verebilen nitelikte değişebilir (uyarlanabilirlik) olması gerekmektedir.

4.3 Yükseköğretim

Yükseköğretim ve engelli bireylerin yükseköğretimdeki durumlarıyla ilgili olarak yapılacak tüm analizler, yalnızca yükseköğretimde eğitim gören engelli bireyler açısından ele alınırsa eksik kalacaktır çünkü engelli birey için bir üniversitede öğrenci olmak kadar üniversite sınavına girebilmek de bazı özel tedbir ve uygulamaların gerçekleştirilerek gerekli koşulların hazırlanmasını gerektirmektedir

Türk Cumhuriyeti eğitim sisteminde, ortaöğretim ve yükseköğretime geçişte yapılan genel ya da özel birtakım sınavlar, sistemin iskeletini oluşturmakta, bu sınav sistemleri de, engelli bireyler için eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanmasıyla ilgili ortaya çıkan sorunu ister istemez gündeme getirmektedir. Eğitim sistemimiz içerisinde temelde iki ana sınav sistemi bulunmakla beraber görsel sanatlar, müzik, spor vb. bazı özelleşmiş alanlarda ise bu tür bir eğitim veren kurumlar kendi özel sınavlarını yaparak öğrenci almaktadır. Ancak kişinin eğitim hayatının kırılma noktası durumundaki bu sınavlara, engelli bireylerin şeklen uygulanan eşitlik kapsamında aynı koşullar altında girmesi bu öğrenciler açısından olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Dolayısıyla, her iki sınavda da, öğrencilerin sınav esnasında karşılaşabileceği ve eğitimde fırsat eşitliğine engel olabilecek dezavantajlı durumların ortadan kaldırılabilmesi için özel mevzuat düzenlemeleri bulunmaktadır.

Bu bağlamda, ilköğretimdeki engelli öğrenciler için ortaöğretime geçiş sınavlarında alınacak önlemler ve dezavantajlı durumları ortadan kaldıracak uygulamalar hakkında Temel Eğitim Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan kılavuzlar, bu düzenlemeleri bildirmektedir. Ortaöğretime geçiş sınavları e-kılavuzun özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerle işlemler konulu **7.maddesinde**: 'Sınavlarda öğrenciler için gerekli tedbirlerin alınabilmesi için: öğrenci velisi / vasisi tarafından Özürlü Sağlık Kurulu Raporu, Özürlü Kimlik Kartı veya özürlü bilgisinin işlendiği nüfus cüzdanından biri ile süregelen hastalığı olan öğrenciler için ise sağlık raporunun aslı veya onaylanmış örneği ile RAM (Rehberlik ve Araştırma Merkezi)'a başvuru yapılması' koşuluyla, gerekli tedbirlerin alınacağı ifade edilmektedir.

E-kılavuz, her engel türü için alınması gereken özel önlemleri de içermektedir. Buna göre, engel durumlarına (kalıcı ve / veya kısmi engel, engellilik yüzdesi vb.) göre öğrenciye tanınan haklar engel gruplarına göre sıralanmış, talep edilmesi halinde, öğrenciye her sınav için fazladan 15 dakika ek süre ve tek kişilik sınıflarda sınava girebilme hakkı şeklinde düzenlenmiştir. Ayrıca engel durumları doğrultusunda, ihtiyaç halinde; engel ve / veya sağlık problemlerinden kaynaklanan tıbbi yardımcı cihazlarla ve yardımcı materyallerle (görme engelliler için kodlayıcı, işitme engelliler için kulaklık vb.) birlikte sınava girme hakkı da tanınmıştır.

Engelli öğrencilerin ortaöğretime geçiş sınavları esnasında yararlandırılacakları özel uygulamaların benzerlerine, ÖSYS sınavlarında da rastlanılmaktadır. Buna göre ÖSYM'nin ÖSYS sınav başvuru kılavuzunun engelli / sağlık sorunu olan adaylar ve sağlık durumu / engel bilgi formunun doldurulması başlıklı **10.5 maddesinde**: 'Bedensel özelliklerinde ağır derecede ve sürekli olarak işlev kaybı veya bozukluğu (örneğin, bütün düzeltmelere rağmen bedensel, görme veya işitme gücünde tam ya da önemli ölçüde eksiklik) olması nedeniyle eğitim-öğretim hizmetlerinden yeterince yararlanamayan adayların seçme ve yerleştirme işlemleri, ÖSYM Yönetim Kurulunun saptayacağı bir yöntemle, engel türü, engel derecesi, puanları ve tercihleri göz önünde bulundurularak yapılacaktır' ifadesine yer verilmektedir.

ÖSYS sınav başvuru kılavuzunun bu bölümünde de tıpkı ortaöğretime geçiş sınavlarında olduğu gibi, her engel grubuna ilişkin özel uygulamalara yer verilmiştir. Bu bağlamda, engel grubuna göre kişinin bazı sorulardan muaf tutulması, işaretleyici okuyucu tahsis edilmesi, büyük puntolarla bastırılmış soru kitapçığı ya da sınavlara özel salonlarda girilmesi gibi uygulamalar dikkat çekmektedir.

Genel olarak mevzuat, engelli bireye sınav sistemiyle alakalı olarak buraya kadar bahsi geçen tüm hakları sağlamaktadır ancak mevzuatın uygulanma aşamasında uygulayıcıların kişisel hatalarından kaynaklanan birtakım sorunlar da ortaya çıkabilmektedir. Bu noktada sınav sistemiyle ilgili olarak yürürlükteki mevzuatın işe yarar olduğu kabul edilse de, içeriğiyle alakalı sorunlar bulunduğu görülmektedir. Gerek ortaöğretim gerekse yükseköğretime geçiş sınavlarında tanınan hakların, engel gruplarına göre oluşacak dezavantajlı durumu ortadan kaldıracak olan özel bazı uygulamaların kabiliyet ve sınırlarının, kılavuzlarda, gereken esnekliğe sahip olmaması, engelli öğrenci açısından sürekli olarak sorun yaratabilecek türdendir. Örnekte; kişinin birden fazla engele sahip olduğu durumlarda hangi uygulamalar doğrultusunda, nasıl bir karar verileceğine ve / veya kılavuzda belirtilenlerin dışında, daha özellikli bir sınav uygulamasına gereksinim duyan kişiler için hangi düzenlemelerin, neye göre yapılacağına yönelik bir yargı bulunmamaktadır. Mevzuatın, içinde yazanlara sıkı sıkıya bağlı olması, doğal olarak bazı vakalarda fırsat eşitliğini ortadan kaldıracak sonuçlarla karşılaşılmasına yol açmaktadır. Bu bakımdan, yükseköğretim; engelli bireylerin kendilerine asgari düzeyde yer buldukları ve engelsiz bireylere kıyasla ihtiyaçlarının asgari düzeyde karşılandığı eğitim - öğretim grubuna denk gelmektedir. Eğitimde gelinebilecek son aşama olmasına rağmen; engelli öğrenciler yükseköğretime dahil oluncaya kadar, eğitimine devam eden / edebilen engelli öğrenci rakamlarının tüm engel gruplarında sert düşüşler yaşadığı görülmektedir. Dolayısıyla da yükseköğretim gören engelli bireylerin sayısı oldukça düşük bir seviyededir.

Türkiye genelinde engellilere ait durum incelendiğinde Başbakanlık Özürülüler İdaresi Başkanlığı'nın DİE ile birlikte 2002 yılının Aralık ayında yapmış olduğu araştırma sonuçlarına göre engelli olan nüfusun toplam nüfus

içindeki oranı %12.29'dur. Buna göre ülkemizde 8.431.937 kişi engelli olarak yaşamlarını sürdürmekte %12.29 engelli oranının %7.092'si erkek %5.022'si kadın olarak ifade edilmektedir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nun ulusal engelliler veritabanı olan ÖZVERİ'ye göre ise Türkiye'de 2013 yılı rakamlarına göre 1.599.222 engelli bulunmaktadır. Bu kişilerin 672.172'si kadın 887.041'i erkektir. İstanbul 177.818 kişi ile en fazla engelli vatandaşın bulunduğu şehir olurken İzmir 98.564, Ankara 90.707 kişi ile İstanbul'u takip etmektedir. Engellilerin engel gruplarına göre dağılımları ise 808.335 süreğen (kronik) hastalıklar, 482.361 zihinsel, 321.895 ortopedik 216.077 görme, 176.475 ruhsal ve duygusal ve 37.494 işitme ve konuşma olarak sıralanmaktadır. Yine Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından oluşturulan Ulusal Engelliler Veritabanında; 2014 - Ekim dönemi verilerine göre kayıtlı, adresi, engel grubu ve engelli sağlık kurulu rapor bilgileri bilinen, yaşayan toplam 1.869.521 engelli birey bulunmaktadır. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı'nın hazırladığı Türkiye Engelliler Araştırması raporunda ise Türkiye'de engellilerin %41'i kadın %59'u erkek olarak açıklanmıştır.

Türkiye'de engelli bireylerin eğitim dağılımlarını tam olarak gösterecek bir veri tabanı ise bulunmamaktadır. Ancak kaynak teşkil edebilecek iki ayrı referans vardır. Bunlardan ilki 2002 yılında Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı ile DİE tarafından ortaklaşa yapılan **Türkiye Engelliler Araştırması - 2002**, ikincisi ise Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü ile TÜİK tarafından ortaklaşa yapılan **Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması - 2010** dur.

Türkiye Engelliler Araştırması - 2002, engelli öğrencilerin eğitim seviyelerine yönelik kapsamlı bir veri sunmamaktadır. Bununla birlikte eldeki verilerin doğru olduğu kabul edilse dahi 16 yıl sonra, yani tezin yazıldığı tarih olan 2018 yılında bahsi geçen verilerin güncel veriler olarak kabul edilebilirliği tartışmalıdır. Ancak, bir referans sunması bakımından, bu araştırmanın verilerini ele almak gerekmektedir. Bu bağlamda, söz konusu araştırmada yalnızca engellilerin okuma yazma bilme durumlarına göre bir sınıflandırma getirildiği görülmektedir. Buna göre; altı ve daha yukarı yaştaki kişilerden okuma yazma

bilmeyenlerin oranı ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma ile zihinsel özürllülerde %36,33 iken süreğen hastalığı olanlarda %24,81 olduğu görülmektedir. Toplam nüfus için bu oran %12,94'tür.

2010 yılında Ulusal Engelli Veri Tabanı'na kayıtlı olan engelliler üzerinden yapılan Özürllülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması verilerine göre ise Türkiye'de yaşayan engelli bireylerin %41,6'sı okuma yazma bilmemektedir. Araştırmaya katılan engelli bireylerin %18,2'si okuma bilmekle birlikte bir okul bitirecek kadar eğitimini devam ettirmemiş, %22.3'ü ilkokul mezunu, %10.3'ü ilköğretim - ortaokul mezunu ve %7.7'si lise ve üstü seviyede eğitim görmüştür.

Aynı araştırma, engelli bireylerin eğitim düzeylerine göre dağılımlarının haricinde, engel gruplarının kendi içinde eğitim düzeyleri bakımından dağılımını da ortaya koymaktadır. Buna göre; engelli bireyler arasında, eğitim yüzdesi en düşük olan engel grubu zihinsel engellilerdir. Zihinsel engelliler arasında okuma-yazma bilmeme oranı %57,5 olup, bu oran, engelliler içerisindeki en yüksek okuma - yazma bilmeme oranıdır. Ancak diğer engel gruplarında da okuma - yazma bilmeme yüzdesi toplumun herhangi bir engele sahip olmayan bireylerine göre oldukça fazladır. Nitekim okuma - yazma bilmeme oranı ortopedik engellilerde %26,4, görme engellilerde %32,1, işitme engellilerde %31,6, dil ve konuşma engellilerde %33,6'dır. Oranın en düşük olduğu ruhsal ve duygusal engellilerde bile oran %24'tür.

Engel grupları içerisinde lise ve üstü seviyesinde eğitim bakımından en yüksek yüzdeye %16,40 ile ortopedik engelliler sahiptir. Lise ve üstü eğitim görme oranı bakımından en düşük yüzdeye işitme ve konuşma engelli bireyler sahiptir. İlkokul mezunluğu ise tüm engel gruplarında karşılaşılan ortak bir özellik olarak en yüksek yüzdeye sahiptir. Engelli bireylerin eğitim düzeylerinin kadın ve erkeklere göre dağılımına bakıldığında da başka bir eşitsizlik ortaya çıkmaktadır. Buna göre; veri tabanında kaydı bulunan engelli bireylerin en son bitirdikleri okula göre eğitim durumları incelendiğinde; kadınlarda eğitim görme oranlarının, erkeklere göre daha düşük olduğu görülmektedir. Okuryazar olmayanların oranı, erkeklerde %32,1, kadınlarda ise %54,9'dur. Okuryazar olup bir okul bitirmeyenlerin oranı, erkeklerde %19,2, kadınlarda ise %16,8'dir. İlkokulu bitirenlerin oranı, erkeklerde %26,3, kadınlarda ise %16,5'tir. İlköğretim

veya ortaokul ve dengi mezunların oranı, erkeklerde %12,5, kadınlarda ise %7,1'dir. Lise ve daha üstü mezunların oranı, erkeklerde %9,8, kadınlarda ise %4,7'dir.

Bu noktada engelli bireylerin okuma - yazma bilmeme oranı, 2002 yılında yapılan araştırmadaki orandan daha yüksektir. Ancak bu yüksek değeri somut anlamıyla engelli bireylerin eğitim seviyelerinin düşmesi biçiminde yorumlamak doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Zira söz konusu veri tabanı hakkında Bakanlık resmi sitesinde yapılan açıklamada; 'Ulusal Özürlüler Veri Tabanı yetkili sağlık kuruluşları tarafından özürlü sağlık kurulu raporu almış ve veritabanımıza bilgi akışı sağlanabilen bazı kamu kurum ve kuruluşlarına herhangi bir sebepten dolayı başvurmuş özürlü bireylerin verilerinin derlenmesi ile oluşturulmuştur. Dolayısıyla Türkiye'de yaşayan tüm özürlü bireyleri kapsamamaktadır.' ifadesi yer almaktadır.

Yapılan araştırmalardan elde edilen hangi sonucun Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşayan engellilerin okuma yazma bimesi ya da bilmemesi noktasında gerçek değere yakın olduğu hakkında bir fikir sahibi olabilmek zordur. Bu bağlamda, konuyla alakalı olarak iki önemli noktayı da bilmek gerekmektedir. Bunlardan birincisi Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması - 2010; 1.778.000 kişinin kayıtlı olduğu ÖZVERİ sistemindeki 288.000 engelli bireye ait kayıtlarda yapılan taramalardan elde edilen sonuçları içermekte, bilimsel açıdan tam bir kesinliğe sahip olmasa da, ortaya koyduğu sonuçlar bakımından ciddiye alınması gerekmektedir. İkincisi ise, her iki araştırmada da elde edilen veriler; engelli bireylerin kendi içlerindeki okuryazarlık oranının herhangi bir engelle sahip olmayan bireylere kıyasla oldukça fazla olduğuna işaret etmektedir.

Diğer yandan engelli öğrencilerin yükseköğretimdeki dağılımları konusunda da tutarlı bilgiler bulunmamaktadır. Engelli öğrenci dağılımlarıyla ilgili olarak Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından elde edilen verilerle üniversitelerin engelli birimleri tarafından paylaşılan veriler çelişkilidir. Öğrencilerin engel gruplarına göre sınıflandırılması, öğrencinin birime engelli olduğunu beyan edip etmediği vb. birçok değişik faktör bunda rol oynamaktadır. Bu sebeple, Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı ve üniversite engelli birimlerinden

engelli öğrencilerin var olup olmadıklarına, varsa sayılarının ne kadar olduğuna ilişkin çelişkili bilgiler verilmesi, elde edilen verilerden şüphe duyulmasına neden olmaktadır. Ancak daha önceki yıllara kıyasla yaklaşık bile olsa engelli öğrencilerin yükseköğretimdeki dağılımlarına yönelik bir tespit yapılabilmektedir. Dolayısıyla bu durum artık, üniversite öğrenimi görebilen engelli öğrenci sayısının ortaya konması ve üniversitelerde yapılması gereken düzenleme ve uygulamalar hakkında söz söyleme imkanı tanımaktadır.

Engelli üniversite öğrencilerinin eğitimde fırsat eşitliği çerçevesinde yükseköğretim hakkından yeteri kadar faydalanamadığını ileri sürebilmek için yalnızca engelli ve engelsiz öğrenci sayılarının karşılaştırılması yeterli olmayacaktır. Bunu gerçekleştirebilmek için üniversite eğitim çağında olan, yani özellikle 18 - 30 yaş arası engelli bireylerin sayısını bilmek, bununla birlikte de bu sayı içerisinde bu bireylerden kaç tanesinin üniversitede eğitim görebilmesine imkan verecek bir zihinsel yetiye sahip olduğunu ayırtırmak gerekmektedir. Bu ayırtırmadan sonra, üniversiteye gidebilen ve gidemeyen engelli öğrenci sayısının yüzdesini bularak ona göre bir karşılaştırma yapmak ise en doğru yol olacaktır. Fakat daha önce de ifade edildiği üzere, bugünkü veri sistemi dahilinde bunu tam olarak yapabilmek mümkün değildir.

Buna rağmen, resmi olarak referans alınabilecek çalışmalardan biri olan Türkiye Engelliler Araştırması - 2002`ye ait veriler (bilimsel bir kesinlik içermediği göz önünde bulundurularak) fikir vermesi açısından bir kere daha önem arz etmektedir. Araştırmanın sonuçlarına göre, yaş sınırı sınıflandırmaları, 0 - 9, 10 - 19 ve 20 - 29 yaşları arasında yapılmıştır. Bu sınıflandırma da, ne yazık ki ağırlıklı şekilde üniversite eğitiminin yapıldığı 18 - 25 yaş aralığına yönelik bir sonuca varma olanağı tanımamaktadır. Fakat, referans olması açısından, 20 - 29 yaş aralığı üzerinden bir değerlendirme yapıldığı takdirde, konuyla alakalı bir fikir edinme imkanı sağlayabilmektedir. Bu bağlamda araştırmanın verilerine göre, %12,20 olan engelli nüfusunun %7.30'u 20 - 30 yaş arasındadır. Yani 2002 yılı itibariyle, 8,5 milyon engellinin 637.000'i üniversite eğitim yaş sınırları içerisinde ve 637.000 engelli bireyden sadece 6.540'ı yüksek eğitim görmektedir. Bu rakam, üniversite çağındaki engelli genç nüfusunun,%1'inin biraz üzerinde bir orana denk

gelmektedir. Söz konusu rakama, 18 - 20 yaş arası genç engelli nüfus ise dahil edilmemiştir.

Benzer bir saptama Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından oluşturulan Engelliler Ulusal Veritabanı üzerinden de yapılabilmektedir. Bu veritabanında; 2014 yılı Ekim dönemi verilerine göre kayıtlı, engelli sağlık kurulu rapor bilgileri, engel grubu ve adresi, bilinen, yaşayan toplam 1.869.521 engelli birey bulunmaktadır. Aynı veritabanında yaş dilimleri 5'erli aralıklarla dağılım gösterdiğinden, 20 - 29 yaşları arasındaki kişiler bahsi geçen kapsama dahil edilmiştir. Buna göre Engelliler Ulusal Veritabanı'na kayıtlı engelli bireylerin %12.5'i 20 - 29 yaşları arasında olmakla birlikte bu rakam 2002 yılında yapılan araştırmayla kıyaslandığında daha yüksek bir yüzde ortaya koymaktadır.

İfade edilen tüm bu yüzde ve değerlendirmelerde bahsi geçen yaş aralığında yer alan üniversiteleşme oranının, engelli bireyler açısından herhangi bir engele sahip olmayan bireylere göre yarattığı büyük sayısal farklılık, veri düzleminde olmasa da kanaat düzleminde, engellilerin yükseköğretim hakkından yeteri kadar yararlanamadığının işaretlerini açık bir biçimde göstermektedir. Bu durum, ilköğretim ve ortaöğretim esnasında engelli öğrencilerin yaşadıkları sorunların bir çıktısı olarak yaşanmaktadır. Üstelik eğitim sistemi içinde bariz bir yer kaplayan sınav yoluyla ortaöğretim aşamasına geçiş uygulaması engelli öğrencilerin daha nitelikli okullara girebilmesi noktasında sorun teşkil etmektedir. Özellikle eğitim altyapısında bulunan eksiklikler, bu sorunu büyütmede, üniversite sınavı sırasında karşılaşılan diğer sorunlarla birleşerek eğitimde yaşanan eşitsizliği daha da belirginleştirmektedir.

5378 sayılı Engelliler Kanunu'nun **15. maddesinde**, 'Üniversite öğrencilerinden engelli olanların öğrenime etkin katılımlarını sağlamak amacıyla Yükseköğretim Kurulu koordinasyonunda, yükseköğretim kurumları bünyesinde, engellilere uygun araç - gereç ve ders materyallerinin, uygun eğitim, araştırma ve barınma ortamlarının temini ile eğitim süreçlerinde yaşadıkları sorunların çözümü gibi konularda çalışma yapmak üzere Engelliler Danışma ve Koordinasyon Merkezleri kurulur. Engelliler Danışma ve Koordinasyon Merkezinin çalışma usul ve esasları Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Milli

Eğitim Bakanlığı ve Yükseköğretim Kurulunca müştereken çıkarılan yönetmelikle belirlenir.' hükmü bulunmaktadır.

Söz konusu yönetmeliğin **1. maddesinde**, '(1) Bu Yönetmeliğin amacı; yükseköğrenim gören engelli öğrencilerin öğrenim hayatlarını kolaylaştırabilmek için gerekli akademik ortamın hazırlanmasını ve eğitim - ğretim süreçlerine tam katılımlarını sağlamak amacıyla gerekli tedbirleri almak ve düzenlemeler yapmak üzere, Yükseköğretim Kurulu Engelli ğrenciler Komisyonu, Engelli ğrenciler Danışma ve Koordinasyon Birimi, ÖSYM Engelli ğrenciler Danışma ve Koordinasyon Birimi ile yükseköğretim kurumları bünyesinde oluşturulacak engelli ğrenci birimlerinin çalışma usul ve esaslarını düzenlemek' olarak belirtilmiştir. Yani engelli bireylerin eğitim ve ğretim ortamlarının erişilebilir olması noktasında gereken teşkilat yapısı; YK bünyesinde oluşturulan Engelli ğrenciler Komisyonu, Engelli ğrenciler Danışma ve Koordinasyon Birimi, ÖSYM Engelli ğrenciler Danışma ve Koordinasyon Birimi ve niversiteler bünyesinde oluşturulan engelli ğrenci birimleri şeklinde dir.

YK Engelli ğrenciler Komisyonu'nun teşkilinden bahseden **5. maddede**, bu komisyonun; 'Yükseköğretim Yürütme Kurulu yelerinden birinin başkanlığında,  engellilik alanında bilgi sahibi, tercihen ilgili alanlardaki akademisyenlerden ve en az yüksek lisans düzeyinde eğitim görmekte olan engelli bir ğrenci temsilcisinden olmak üzere en az beş kişiden oluştuğu ve bu komisyon üyelerinin  yıllığına görevlendirildiği' belirtilmektedir.

Yönetmeliğin **6. maddesi** ise bu komisyonun görevlerine ayrılmıştır. Buna göre YK bünyesinde oluşturulan **Engelli ğrenciler Komisyonu**'nun görevleri:

- a) Engelli ğrencilerin öğrenim hayatlarını desteklemek, öğrenim ve eğitim süreçlerine tam katılımlarını sağlamak amacı ile sorunlarını belirlemek, çözüme yönelik gerekli planlamaları yapmak, politikalar ve stratejiler üretmek ve bunları Yükseköğretim Kurulu Başkanlığına sunmak.
- b) Engelli ğrencilerin, yükseköğrenimde karşılaşabilecekleri ulaşılabilirlik ve erişilebilirlik sorunlarına çözüm üretmek.

- c) Engelli öğrencilere uygun eğitim araç-gereçleri, ders materyalleri, ders geçme ve sınav koşullarının hazırlanmasına yönelik standartları oluşturmak.
- ç) Engelli öğrencilerin yatay ve dikey geçiş ile ders denkliklerinin ölçütlerini düzenlemek üzere önerilerini ilgili kurullara sunmak.
- d) Üniversitelerde kurulacak engelli öğrenci birimlerinin işleyiş koşullarını ve ilkelerini belirlemek.
- e) Üniversite yerleşkelerinin engellilere göre düzenlenmesine ilişkin yapılanmaları takip etmek veya ettirmek. f) Engellilerle ilgili derslerin veya konuların yükseköğretim kurumlarının lisans programlarına alınması yönünde çalışmalar yapmak ve ilgili kurullara sunmak, şeklindedir.

YÖK bünyesinde kurulan Engelli Öğrenciler Komisyonu; ülkemizde içeriği hala tam olarak belirlenememiş olan engellilik alanındaki uzmanlardan ve en az yüksek lisans eğitimi almış ancak seçilmesi noktasında hangi ölçütler kapsamında hareket edildiği belirtilmeyen engelli bir öğrenciden oluşmaktadır. Bir icra kurulu olmadığı için aldığı kararlar bağlayıcı bir nitelik taşımayan Komisyon, belli aralıklarla toplantılar düzenlemekte engelli öğrencilerin üniversitelerdeki eğitim - öğretim ortamlarının düzenlenmesine yönelik tüm konularda da görüş bildirerek aldığı kararları YÖK Başkanlığı'na sunmaktadır.

Yönetmeliğin **7. ve 8. maddeleri Engelli Öğrenciler Danışma ve Koordinasyon Birimi**'nin teşkilat yapısı ve görevlerine ayrılmıştır. Buna göre;

- **Madde 7:** (1) Yükseköğretim Kurulu bünyesinde; Komisyona destek hizmetleri vermek, raportörlük yapmak, engelli üniversite öğrencilerine destekleyici ve iyi kaynaklarla donatılmış bir akademik ortam sağlamak için yükseköğretim kurumları engelli öğrenci birimleri ile koordinasyon halinde çalışmak üzere kadrolu Engelli Öğrenciler Danışma ve Koordinasyon Birimi kurulur. Bu birimde görev alacak görevlilerden birinin engellilik alanlarıyla ilgili en az lisans mezunu olmasına özen gösterilir.
- **Madde 8:** (1) Engelli Öğrenciler Danışma ve Koordinasyon Biriminin görevleri:

- a) Komisyona iletilecek öğrenci başvurularını düzenlemektir.
- b) Yapılacak işlemlere esas olmak üzere komisyona raportörlük yapmaktır.
- c) Komisyon toplantı tutanak ve evraklarını düzenlemektir.
- ç) Üniversitelerde kayıtlı engelli öğrencilerle ilgili istatistiki verileri tutmaktır.
- d) Ders materyallerinin hazırlanmasında, engellilere uygun eğitim, araştırma ve barındırma ortamlarının düzenlenmesinde üniversiteler arası koordinasyonu sağlamaktır.
- e) Üniversitelerden gelen raporları ve Yükseköğretim Kurulu ile ÖSYM bünyesinde yapılan çalışmalarını her öğretim yılı sonunda rapor haline getirmektir.
- f) Yükseköğretim Kurulu internet sitesinde engellilerin erişebilirliklerine uygun bir bölüm hazırlamak ve bilgileri sürekli güncellemektir.

Yönetmeliğin **9. ve 10. maddeleri ÖSYM Engelli Öğrenciler Danışma ve Koordinasyon Birimi**'nin işleyişi ve görevlerine ayrılmıştır. Buna göre:

- **Madde 9 (1)** ÖSYM bünyesinde Engelli Öğrenciler Danışma ve Koordinasyon Birimi oluşturulur. Birimin çalışma usul ve esasları ÖSYM Başkanlığınca belirlenir. Birimde engellilik alanında bilgi sahibi ve deneyimli, tercihen ilgili alanlardan mezun en az bir uzman bulunur. Gerekliğinde bu birimde engellilikle ilgili öğretim elemanları, uzman ve öğretmenler danışman olarak görevlendirilebilir.
- **Madde 10 (1)** ÖSYM Engelli Öğrenciler Danışma ve Koordinasyon Biriminin görevleri:
 - a) Yükseköğretim programlarında öğrenim görmek isteyen engelli öğrencilere öğrenim görmek istedikleri program hakkında danışmanlık yapmaktır.
 - b) Üniversitelerin engelli öğrenciler için açılmış olan entegre yükseköğretim programları listesini, yükseköğretim kurumları ile

işbirliği yapmak suretiyle oluşturarak sınav kılavuzuna konulması için gerekli açıklamaları hazırlamaktır.

c) Adayın ÖSYM'ye göndermesi gereken engel türü ve rapor bilgileri ile sınav sırasında ne tür desteğe gereksinimi olduğuna dair dilekçe ve benzeri bilgilere ilişkin sınav kılavuzuna konacak açıklamaları hazırlamaktır.

ç) Uzmanlar tarafından incelenen sağlık raporları ve talep formlarının kabul veya ret şeklindeki sonuçlarını sınav öncesi engelli adaya bildirmektir.

d) Sınav ortamlarının engel durumuna göre seçilmesi veya düzenlenmesi konusunda gerekli çalışmaları yapmaktır.

e) Merkezi sınavlarla yerleştirilen engelli adayların istatistiki verilerini oluşturmak ve kamuoyunun bilgisine sunmaktır.

f) Bireylerin engel durumları esas alınarak sınavlarda görev alan okuyucuların seçimi hakkında çalışmalar yapmaktır.

ÖSYM, engelli öğrencilerin en çok şikayetçi olduğu kurumlar arasında bulunmaktadır. Gelişen teknolojiyle birlikte ortaya çıkan çözümlerin, erişilebilir uygulama ve düzenlemelerin sınav mekanlarında / alanlarında olmayışı ve bu doğrultuda ciddi adımların atılmayışı, bununla birlikte bazı dış etkenler sebebiyle yaşanabilen sınavla ilgili mağduriyetler, engelli adaylar açısından ÖSYM'ye olan güveni sarsmaktadır. Bu bağlamda ÖSYM'nin engelli adayların sınav mekanlarına / alanlarına ilişkin daha fazla kişiyle görüş alışverişinde bulunması ve bahsi geçen birimde alana hakim engelli bireylere de görev vererek söz hakkı tanınması yaşanan mağduriyetlerin giderilmesine neden olacaktır. Öte yandan yükseköğretim programlarında eğitim almak isteyen engelli öğrencilere öğrenim görmek istedikleri program ilgili olarak danışmanlık yapmak ilgili birimin görevleri arasında bulunmaktadır. Fakat ne yazık ki ÖSYM bu danışmanlığı daha çok engelli öğrencilerin başarılı olup olamayacağı bölümler ayrımına giderek yapmaktadır. Buna göre tezin yazıldığı 2018 yılında ÖSYM tarafından yayınlanan ÖSYS Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzunun **2.3 maddesinde**, engelli adayların tercih yaparken dikkat etmesi gereken hususlara yer verilmiştir. İlgili bölüm şu şekildedir:

- Görme engelli adayların, yükseköğretim programları ile ilgili tercihlerini belirlerken başarılı olabilmeleri için, büyük ölçüde dile dayanan veya işitme gerektiren sosyal, iktisadi ve beşeri bilimler alanlarındaki yükseköğretim programlarını tercih etmeleri tavsiye edilir.
- Bedensel engelli adayların, yükseköğretim programları ile ilgili tercihlerini belirlerken engellerini dikkate almaları yararlarına olacaktır.
- Engelli adayların, yükseköğretim programları tercihlerini belirlerken üniversitelerin engelliler ile ilgili birimlerinden yükseköğretim programları konusunda bilgi almaları yararlarına olacaktır.

Bu madde, engelli öğrencilerin hangi alanda başarılı olup olamayacağıyla ilgili olarak bir çerçeve belirleyip sınırlar çizmekte ve maddeyi okuyan birçok engelli öğrencinin, hedeflerinden ve hayallerinden uzaklaşarak başka tercihler yapmalarına sebep olmaktadır. Bu madde ayrıca, tavsiyelere uymayarak başka bir tercih yapan öğrencilerin, ilerde karşılarına çıkabilecek erişilebilirlik sorunlarını üstlendiğini ve gereken tavsiyelerin zamanında yapılmasından dolayı ilgili birimlerin herhangi bir ihtiyaç halinde erişilebilirlik çözümlerini sağlamayabileceğini de hissettirmektedir. Bu durumun eğitimde fırsat eşitliği ilkesi bakımından ayrımcılığa neden olduğu gerekçesiyle bahsi geçen ibarelerin kılavuzdan çıkarılmasına ilişkin olarak öğrenciler ve engelli dernekleri tarafından istekte bulunulduğu halde, ÖSYM ısrarlı bir biçimde aynı tutuma devam etmekte ve bu ibarelere her sene yenisi yayınlanan tercih kılavuzlarında yer vermeye devam etmektedir.

Yönetmeliğin **11. ve 12. maddelerinde Engelli Öğrenci Birimleri**'nin yapısı ve görevlerine yer verilmektedir. Söz konusu maddeler şu şekildedir:

- **Madde 11 (1)** Yükseköğretim kurumları tarafından eğitim öğretim işlerinden sorumlu bir rektör yardımcısı başkanlığında ve sorumluluğunda, engelliler alanında uzmanlaşmış veya özel eğitim alanına yakın alanda uzmanlaşmış koordinatör öğretim elemanları veya yardımcıları ile ilgili daire başkanlıkları, fakülte, yüksekokullar

ve enstitülerin görevlendireceği yönetici veya akademik kişilerden seçilmiş temsilcilerden oluşan, engelli öğrencilerin idari, fiziksel, barınma ihtiyaçları ile sosyal ve akademik alanlarla ilgili ihtiyaçlarını tespit etmek ve bu ihtiyaçların karşılanması için yapılması gerekenleri belirleyip, yapılacak çalışmalarını planlamak, uygulamak, geliştirmek ve yapılan çalışmaların sonuçlarını değerlendirmek üzere, doğrudan rektörlüğe bağlı engelli öğrenci birimleri oluşturulur. Yükseköğretim kurumları bu birimlerin amaçlarını gerçekleştirebilmeleri için gerekli olan kaynağı bütçelerinden tahsis ederler. Birimlerin çalışma usul ve esasları yükseköğretim kurumlarınca belirlenir.

(2) Yükseköğretim kurumları engelli öğrenci birimleri her yıl hazırlayacakları faaliyet ve değerlendirme sonuçlarını içeren raporu Yükseköğretim Kurulu Başkanlığına bildirirler.

- **Madde 12** (1) Yükseköğretim kurumları engelli öğrenci birimlerinin görevleri:
 - a) Yükseköğretim programlarına kaydı yapılan engelli öğrencilerin öğrenimlerini sürdürdükleri sırada eğitim, öğretim, burs, idari, fiziksel, barınma, sosyal ve benzeri alanlarla ilgili ihtiyaçlarını tespit etmek ve bu ihtiyaçların karşılanabilmesi için alınması gereken önlemleri belirlemek ve ortadan kaldırmak üzere çözüm önerileri sunmak, gerekli düzenlemeleri üniversitede bulunan diğer birimler veya daire başkanlıkları ile eşgüdüm içerisinde yapmaktır.
 - b) Engelli üniversite öğrencilerinin akademik, fiziksel ve sosyal yaşamlarını engellemeyecek biçimde öğretim programlarını düzenlemek için engelli öğrencinin devam ettiği eğitim ortamının uygunlaştırılması, engellilere yönelik araç gereç temini, özel dersmateryallerinin hazırlanması, engellilere uygun eğitim, araştırma ve barındırma ortamlarının düzenlenmesi konularında çalışmalar yapmaktır.
 - c) Yükseköğretim düzeyindeki öğrenci ve öğretim elemanlarına yönelik yayın faaliyetlerinde bulunmak, öğretim elemanlarına engellilik ile bunun getirdiği sınırlılıkları ve yapılması gereken

düzenlemeleri anlatan ve bilgi veren doküman hazırlamak, bilinç düzeyini arttırmak, ilgililere danışmanlık hizmeti vermek, gerektiği durumlarda hizmet içi eğitim sağlamaktır.

ç) Engellilik alanında bilinç ve duyarlılık düzeyini artırmak için program ve projeler geliştirmek, seminer, konferans ve benzeri faaliyetler düzenlemektir.

d) Birimin çalışma programını hazırlamak, yürütmek, faaliyetler için gerekli bütçe ihtiyaçlarını belirlemek ve yıllık faaliyet raporunu hazırlayıp bağlı bulunduğu rektör yardımcısına sunmaktır.

e) Yükseköğretim kurumları engelli öğrenci birimlerinin görev ve faaliyet alanına giren konularda konunun taraflarına yönelik yayın, doküman ve bilgilerin yer aldığı, üniversitelerde okuyan engelli öğrencilerin sorunlarını ve isteklerini dile getirmelerine olanak sağlayan, ilgili birimle iletişimine de imkan veren bir internet sitesi oluşturmaktır.

f) Alınan kararların ve belirlenen stratejilerin uygulanmasını denetlemektir.

g) Maddi güçlüğü bulunan engelli öğrencilerin yardımcı araç gereçlerinin ücretsiz temini yönünde çalışmalarda bulunmaktır.

ğ) Bütün öğrencilerin adil ve doğru bir şekilde ölçme ve değerlendirmeye tabi tutulması, fırsat eşitliğini sağlamak ve eğitim sürecini engelli öğrenciler için de anlamlı hale getirmek için; engelli öğrencinin sınavlarla ilgili süre, mekan, materyal, refakatçi okuyucu sağlamak ve engelin doğasından kaynaklanan farklılıklara göre alınacak gerekli tedbirleri almak, düzenlemeleri yapmaktır.

h) İstihdam olanakları ve mesleklere ilişkin bilgilendirme yapan bilgilendirici kitaplar hazırlanması konusunda çalışmalar yapılmasını ve bunların engelli öğrencilere ulaştırılmasını sağlayacak tedbirler almaktır.

ı) Yükseköğretim programlarını kazanan engelli öğrencileri kayıt sırasında tespit etmektir.

i) Üniversite yerleşkesinin ve yerleşkede bulunan yapılar ile açık alanların engelli öğrenciler için ulaşılabilir olmasını sağlamaktır.

Ülkemizdeki tüm vakıf ve devlet üniversitelerinde kurulması zorunlu hale getirilen, öğrencilerin doğrudan iletişim halinde bulunacağı ve her türlü erişilebilirlik ihtiyaçlarını karşılayabilmek üzere oluşturulan Engelli Öğrenci Birimi, önceden Sağlık, Kültür ve Spor Dairesi Başkanlığı'na bağlanmışken, artık doğrudan Rektörlüğe bağlanmış durumdadır. Böylelikle bu birime ayrı bir bütçe ayırabilmek mümkün olmuştur. Bu birimlerin engelli öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için, üniversitede bulunan diğer birimlerle koordinasyon içinde görev yapması ve bünyesinde farklı alan ve çevrelerde donanım sahibi kişilere yer verilmesi gerekmektedir. Bunun yanı sıra yaptığı çalışmalarla engellilik alanında deneyim sahibi olanların da bu birimde yer alması önem arz etmektedir.

EGED(Eğitimde Görme Engelliler Derneği)'in ÖSYM'ye yapmış olduğu bilgi edinme başvurusuna ilişkin verilen cevapta, 2014 yılında yükseköğretime geçiş sınavlarında sınavlara başvuran adaylardan kaçının engelli bireylerden oluştuğu ile ilgili somut verilere ulaşılabilmektedir. Bu durum, eğitimlerini yükseköğretimde sürdürmeye devam etmek isteyen adaylar arasında engelli bireylerin hangi yüzdeye sahip olduğu ve bu bireylerin kaçının amacını gerçekleştirebildiği konusunda bir değerlendirme yapabilmeye de olanak sağlamaktadır. Bunun yanı sıra **EGED**, Türkiye'deki üniversitelerde eğitim gören engelli öğrenci sayılarıyla ilgili olarak **TOHAD(Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği)**'in 2012 ve 2013 yıllarına ait yaptığı araştırma verilerine YÖK Başkanlığı'ndan edinilen 2014 yılı verilerini ekleyerek bahsi geçen yıllara ait durumu da ortaya koymuştur.

Söz konusu veriler şu şekildedir:

- 2014 yılında ÖSYS'ye başvuran 2.086.115 adaydan yalnızca 5.025'i engellidir. LYS'ye giren 946.252 adayın ise 1.519'u engellilerden oluşmaktadır. Bir sonraki aşama olan LYS'ye katılan engelli öğrencilerin sayısında yaşana sert düşüş dikkat çekmektedir. Bunun nedeni olarak; engelli adaylardan barajı

geçmek için yeterli puanı alanların seviyesinin az olması ve bazı kişilerin YGS ile yerleştirme yapan örgün ya da açık / uzaktan öğretim fakültelerini tercih etmesi gösterilebilir. Bunun yanı sıra engelli adaylardan meslek yüksekokullarına doğrudan geçiş yapmak için ÖSYS'ye katılanların bulunduğu da bilinmektedir. Özetle, ÖSYS ve LYS'ye katılan engelli adayların oranı, engelli bireyler arasında yükseköğretime devam etmek isteyenlerin genel toplamından çok daha az bir seviyededir. Engelli bireylerin yükseköğretime kadarki süreçte aldıkları akademik eğitimin yetersizliği ise bunun en önemli nedeni olarak düşünülebilir.

- 2014 yılında ÖSYS'ye katılan 5.025 engelli aday arasında en büyük kitleyi görme engelliler ve ardından fiziksel engelliler oluşturmaktadır. Buna göre söz konusu tarihte ÖSYS'ye katılan engelli adayların %31.5'i görme engelli, %28.4'ü fiziksel engelli, %20.4'ü işitme engelli, %12.4'ü süreğen hastalık (kronik) ve %2.2'si zihinsel engellidir. LYS'ye katılan 1519 aday arasında, ÖSYS'de olduğu gibi en kalabalık grubu yine görme engelliler ve sonrasında fiziksel engelliler oluşturmaktadır. Öte yandan, LYS'ye katılan engelli adaylar arasında, işitme engellilerin ÖSYS'ye göre sert bir düşüş yaşadığı dikkati çekmektedir. 2014 Yılında LYS'ye katılan engelli adaylardan %33.5'i görme engelli, %27.1'i fiziksel engelli, %22.5'i süreğen hastalık (kronik), %9.3'ü işitme engelli ve %5.7'si diğer kategorisindedir (EGED, 2014).

Engel Türü	Toplam Katılım
Bedensel Engelli (Ortopedik)	1429
Dil ve Konuşma Zorluğu	36
Görme Engelli	1587
İşitme Engelli	1028
Ruhsal Duygusal Engelli	15
Süreçen Hastalık (Kronik)	627
Zihinsel Engelli	113
Diğer	190
Toplam	5025

2014 - ÖSYS`ye katılan engelli adayların engel türüne göre dağılımı

Engel Türü	Toplam Katılım
Bedensel Engelli(Ortopedik)	413
Dil ve Konuşma Zorluğu	9
Görme Engelli	510
İşitme Engelli	142
Ruhsal Duygusal Engelli	10
Süreçen Hastalık (Kronik)	343
Zihinsel Engelli	4
Diğer	88
Toplam	1519

2014 - LYS`ye katılan engelli adayların engel türüne göre dağılımı

TOHAD'ın 2012 ve 2013 yıllarına ait verilerine bakıldığında ise; 2012 yılındaki öğrenci sayısı 4.304.999, 2013 yılında 5.437.982'dir. 2014 Yılında bu rakam 6.025.539'a çıkmıştır. Ülkemizde üniversite öğrenimi gören bireylerin cinsiyetlerine göre dağılımına bakıldığında ise; durum her geçen yıl kadın öğrencilerin lehine değişmektedir. 2012 Yılında kadın öğrencilerin oranı %45.3 ve erkek öğrencilerin oranı %54.6; 2013 yılında kadın öğrencilerin oranı %45.8 ve erkek öğrencilerin oranı %54.1; 2014 yılında ise kadın öğrencilerin oranı %46.02 ve erkek öğrencilerin oranı %53.97'dir.

Engelli öğrenciler açısından TOHAD'ın 2012 ve 2013 yıllarına ilişkin araştırmasına bakıldığında, 2012 yılında 15.335, 2013 yılında ise 6.540 engelli üniversite öğrencisi bulunmaktadır. EGED tarafından elde edilen verilere göre ise; 2014 yılı itibariyle 13.887 engelli öğrenci yükseköğretim kurumlarında öğrenimini sürdürmektedir.

TOHAD, 2013 yılında 2012 rakamlarına göre yaşanan bu keskin düşüş hakkında şu değerlendirmeyi yapmıştır: 'Söz konusu düşüşün 2013 yılında yükseköğretime hak kazanan engelli sayısındaki düşüş ve aynı yıl içerisinde mezun olan engelli öğrencilerin sayısal birleşiminden kaynaklandığı düşünülebilir. Ancak YÖK'ün engelli öğrencileri tasnif sisteminde bir değişiklik yaparak kimi (süreçen hastalık, psikolojik sorunlar vb.) kategorileri devre dışı bırakmış olma ihtimalinin de bu düşüşte etkisi olması olasıdır.'

Bu bağlamda, yükseköğretim kurumlarında eğitim görmekte olan engelli öğrenci rakamlarına yönelik sunulan verilere ölçülü ve tedbirli yaklaşılmalıdır. Bu noktada YÖK Başkanlığı tarafından kurulan Engelli Öğrenciler Danışma ve Koordinasyon Birimi'nin, engelli öğrencilerle ilgili olarak daha sonraki yıllarda daha düzgün istatistiki veriler sunacağı beklenmektedir. Eldeki veriler ışığında değerlendirme yapmaya devam edildiğinde ise; yükseköğretim kurumlarında eğitim görmekte olan engelli bireylerin cinsiyetlerine göre dağılım verileri dikkat çekmektedir. Buna göre son 3 yıla ait veriler incelendiğinde; 2012 yılında kadın öğrencilerin %31.6 ve erkek öğrencilerin %68.3, 2013 yılında kadın öğrencilerin %39.6 ve erkek öğrencilerin %60.3, 2014 yılında ise kadın öğrencilerin %38.7 ve erkek öğrencilerin %61.2 oranına sahip olduğu görülmektedir. 2013 yılında %8'lik bir artış gösteren engelli kadın öğrenci oranı 2014 yılında ise yaklaşık

olarak %1'lik bir düşüş yaşamıştır. Ancak, 2014 yılına ait engelli öğrenci sayılarının 2013 yılına ait verilerin yarısından fazla olması daha önceden de bahsedildiği üzere bu iki yıla ait oranlara ihtiyatla yaklaşılması gerekliliğini doğrulamaktadır. Genele bakıldığında ise, 2014 yılında %46'ya ulaşan kadın öğrenci oranıyla karşılaştırıldığında, aynı dönemde engelli kadın öğrencilerin oranında yaklaşık 7 - 8 puanlık bir düşüş olduğu görülmektedir.

Yıllar	Toplam Öğrenci Sayısı	Engelli Öğrenci Sayısı	Oranı (%)
2012 Kasım	4.304.999	15.335	0.035
2013 Kasım	5.437.982	6.540	0,012
2014 Kasım	6.025.539	13.887	0.023

2012 - 2014 Yılları Yükseköğretim - Engelli öğrencilerin, engelsiz öğrenci sayılarıyla oransal karşılaştırması

Türkiye'deki engelli bireylerin yükseköğretimden yararlanma noktasında ciddi anlamda dezavantajlı durumda oldukları, yükseköğretimde çok az bir nüfusu oluşturdukları, eğitim görme imkanından tam manasıyla yararlanamadıkları, engelli öğrenci sayıları kendi içinde incelendiğinde ise, erkek ve kız engelli öğrenciler arasındaki sayısal farkın, herhangi bir engele sahip olmayan erkek ve kız öğrencilere yüzdesi bakımından, erkek öğrenciler lehine daha fazla olduğu görülmektedir.

Karar vericilerin buraya kadar anlatılan tüm bu sorunlar üzerine odaklanmalarına ihtiyaç bulunmaktadır. Çünkü engelli bireylerin gerek istihdam olanağına kavuşmaları açısından, gerekse sosyal hayata katılımları açısından eğitim en önemli araç konumundadır ve yükseköğretim bunun en üst seviyesidir. Bu alanda yapılacak uygulamalar ve alınacak tedbirler ise, orta ve uzun vadede engelli bireylerin sorunlarının çözümündeki temel parametrelerdir.

Gül'e (2009) göre; engelli bireylerin yeterince iyi eğitim alamadığına dair sorun ifade edildiğinde, karşılık olarak engelsiz bireylerin bile hala iyi bir eğitim alamadığı cevabı verilmekte ve bu durum iki kritik sorunun varlığını

göstermektedir. Bunlardan birincisi; sorunun çözümü noktasında engelli bireyler ve herhangi bir engele sahip olmayan bireyler arasında adı konulmamış bir düzen, hiyerarşik bakımdan bir derecelendirme olduğu düşüncesidir. Buna göre; ancak, ihtiyaçlar sıralamasında önceliğe sahip olan engelsiz öğrencilerin sorunları çözüldüğü zaman engelli öğrencilerin sorunları için gerekli kaynaklar tahsis edilebilecektir. İkincisi ise; engelsiz bireylerin; kendileri ve engelli bireyler için birbirinden farklı iki ayrı çevrenin var olduğuna inanmaları, bu yüzden de bir çevrede alınan önlem ve gerçekleştirilen uygulamaların öteki çevreyi etkilemediğini sanmalarındır. Oysa ki eğitim sistemi içerisinde herhangi bir öğrenci grubu için alınacak özel bir önlem ve / veya yapılacak uygun düzenlemeler, ayırım gözetmeksizin tüm öğrencilerin bulunduğu çevreyi etkileyecek, böylece herkesin gerçekleştirilen bu uygulamalardan dolaylı olarak ya da doğrudan yararlanabilmesini sağlayacaktır. Ne yazık ki bu sorunların varlığı, eğitim konusunun hala bir insan hakkı olarak tartışılmadığının da bir göstergesidir.

4.4 Dördüncü Bölümün Değerlendirilmesi

Engelli bireyler ve / veya bu bireylerin yakınları dışında kalanların engellilik sorunu ile yüzleşmeleri, yalnızca engelli birini gördükleri anlarla sınırlı kalmaktadır. Oysa mevzubahis o an, genellikle, engelli bireyin yaşadığı sorunlardan sadece biriyle, üstelik de o sorunun sadece bir parçası ile alakalıdır. Örneğe; engelli bireyin küçük yaşlardan itibaren kendini bir okula kabu ettirmesi, okula hazırlanması, okula götürülme esnasındaki yapısal fiziksel çevreyle (taşıtlar, yollar, kaldırımlar, binalar) ilgili olumsuzluklar, okulda sınıfına çıkarılması, sınıfında oturması, dersi takip etmesi, ilerleyen yaşlarda yükseköğretime kabulü bu farkında olunmayan ancak sayılamayacak kadar çok olan sorundan sadece birkaçıdır.

Bununla birlikte, dünyanın birçok yerinde ve ülkemizde engelli bireylerin önündeki en önemli bariyer, toplumun onlar için biçtiği rolün dışına çıkmak istediklerinde kendini göstermektedir. Buna göre; tüm engel gruplarının sadece toplum tarafından kabul gören belli başlı alanlarda başarılı olabileceği ve

bunların dışında kalan herhangi bir alana yönelmemeleri gerektiği, ülkemizde yükseköğretim için hazırlanan tavsiye kılavuzlarına dahi girmiş durumdadır. Bu tavsiye kılavuzlarına uymayarak yükseköğretimde farklı bir bölüm seçen engelli öğrenciler ise, o bölümde kendisini ispat etmek, başarılı olabileceğine etrafındaki herkesi inandırmak ve kendisine bölüm değiştirmesiyle ilgili olarak telkinlerde bulunan öğretmenlerine / akademisyenlere karşı durmak gibi konularla da mücadele etmek zorunda kalmaktadır.

Engelli bireylerin kendi sınırlarını kendisinin belirlemesine izin verilmemesi de, eşitliğin sağlanması noktasında çok önemli bir eksik ve hak gaspı olarak nitelendirilmelidir. O halde, bilimsel bilginin üretim merkezi olan üniversitelere bu aşamada son derece önemli görevler düşmekte, engelli öğrencilerin neyi başaramayacağı yerine, neyi, hangi yöntemlerle başarabileceği konusuna odaklanmak, konuyla ilgili yapılan ulusal ve uluslararası bilimsel ve akademik çalışmaları incelemek, gerekli teknik imkanların araştırılarak ülkemize uyarlanması aşamasında yapılması gerekenlerin planlanması gibi eylemlerde bulunmak ve bunların sistem içerisinde sorunsuz bir biçimde işlenmesini sağlamak gerekmektedir.

Engelliliğe olan yaklaşımda başarı gösteren toplumlar, engellilere insani muamelenin gerçekleştirilmesinin yanında, engelli olmanın yükünü hem birey hem de devlet açısından en aza indirebilmişlerdir. Bu tür toplumlar, engellilerin eğitimi noktasında başarı elde ettiklerinde ise, bu bireylerin istihdama, sosyal hayata, üretime ve kısacası hayatın her alanına her düzeyde katılımını sağlayarak dezavantajı avantaja çevirebilmektedirler. Buna göre; dördüncü bölümün konusu olan engelli bireyin eğitimi, kişilerin yaşadıkları toplumla bütünleşmesinde ve o toplumda sorunsuz bir şekilde varlığını sürdürebilmesinde belki de en önemli aşamalardan biri olarak kabul edilebilir.

BÖLÜM 5 - TEZ KAPSAMINDA KTO KARATAY ÜNİVERSİTESİ'NDEKİ MEKANSAL UYGULAMALARIN FOTOĞRAFLARLA İNCELENMESİ

Yazarın, tezin yazıldığı tarih itibariyle araştırma görevlisi olarak görev yapmakta bulunduğu Konya Ticaret Odası Karatay Üniversitesi 2005 yılında kuruluş çalışmalarına başlanan, 07.07.2009 tarih ve 27281 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 2547 sayılı Yükseköğretim Kurumları Teşkilat Kanunu'na 5913 Sayılı Kanun'un 1. Madde'si ile eklenen Ek 113. Madde ile kamu tüzel kişiliğine kavuşarak Konya'nın ilk vakıf üniversitesi olmuştur. KTO Karatay Üniversitesi ilk öğrencilerini 2010 - 2011 Eğitim Öğretim yılında kabul etmiş, ilk mezunlarını ise Haziran 2013'te vermiştir.

Üniversite sahip olduğu 90.133 metrekarelik alan dahilinde; 37.365 metrekare kapalı ve 12.455 metrekare açık olmak üzere toplamda 49.820 metrekarelik alanda faaliyet göstermektedir. 2010 yılında 3 fakülte ile eğitim öğretime başlayan üniversite, 2015 - 2016 eğitim ve öğretim yılına gelindiğinde 138 önlisans, 3384 lisans, 417 lisansüstü olmak üzere yaklaşık 4000 öğrenciye ulaşmıştır. Tezin yazıldığı tarih itibariyle ise toplamda 7500 öğrenci, 292 akademisyen, 142 idari personel, 123 destek hizmetleri personeli, 62 program, 6 fakülte, 3 enstitü, 1 yüksekokul ve 2 meslek yüksekokulu bulunmaktadır.

Üniversite, hedefini; mezun olduğunda iş kuracağı, çalışacağı sektörle ilgili temel verilere sahip, çalıştığı kurumun taleplerini karşılayabilecek donanımda, iş hayatında aranan mezunlar yetiştirmek olarak belirlemiştir. Bu noktada Sektör Danışmanlığı projesi ile öğrencilere akademik danışmanlar öncülüğünde, eğitim alanları ile ilgili mesleki ve sektörel donanımı henüz öğrencilikleri devam ederken kazandırmak amaçlanmaktadır. Bununla birlikte KTO Karatay Üniversitesi'nin hedefi aynı zamanda; 'öncelikle bölgesinde sanayi ve ticaretin sorunlarını çözmeye yönelik eğitim ve araştırmalar yapmak, nitelikli, kolay iş bulan mezunlar yetiştirmek ve daha sonra ulusal ve uluslararası çapta ön plana çıkan bir üniversite olmaktır' şeklinde belirtilmektedir.

Lineer plan şemasına sahip olan KTO Karatay Üniversitesi; bu biçimin en önemli özelliği olan ve omurga olarak da adlandırılabilir doğrusal bir ulaşım hattına sahiptir. Tüm fonksiyonlar bu omurganın iki yanında yer almaktadır. Üniversitenin kent ve yakın çevresiyle olan ilişkisi, lineer aksın kentle bağlantı kurması ile sağlanmakta bu sayede, kentle oldukça yoğun bir ilişki kurulmaktadır. Lineer aks, kampüs içi ulaşım şemasının da temelini oluşturmaktadır.

Bu sistem ekonomik açıdan ilk yatırımların düşük olması, ortak tesislerin bir merkezde toplanabilmesi, merkezi yerleşme sistemi gibi yoğun bir dokuya sahip olmasına karşın, büyüme imkanlarının daha fazla olması ve her aşamada bütünlüğünü koruyabilmesi nedeniyle üniversite tarafından tercih edilmiştir. Sistem büyüme ve gelişme imkanları açısından incelendiğinde; banta dik yönde mikro büyümeye, bant yönünde ise, makro büyümeye olanak sağladığı görülmektedir. Bu bağlamda KTO Karatay Üniversitesi omurgayı oluşturan bant yönünde makro büyümeye sahiptir. Makro büyümenin banta paralel olması, kentle bağlantının her aşamada kesintiye uğramadan sağlanmasına yol açmaktadır.

Bu noktada , buraya kadar anlatılanlar ışığında, engelli bireyler için KTO Karatay Üniversitesi tarafından yapılan mekansal uygulamalar fotoğraflarla birlikte gösterilmeye çalışılacaktır.

Buna göre;

- Binalara Girişler,
- Merdivenler, Merdiven Asansörleri, Rampalar,
- Ulaşılabilir Güzergah,
- Kapılar,
- Tuvaletler,
- Bina içi yatay ve düşey dolaşım, bahsi geçen ve gösterilecek olan mekansal uygulamalardır.

Binalara giriş ve bina içi yatay dolaşım, fotoğraf no - 1

Binalara giriş ve bina içi yatay dolaşım, fotoğraf no - 2

Binalara giriş ve bina içi yatay dolaşım, fotoğraf no - 3

Binalara giriş ve bina içi yatay dolaşım, fotoğraf no - 4

Binalara giriş ve bina içi yatay dolaşım, fotoğraf no - 9

Binalara giriş ve bina içi yatay dolaşım, fotoğraf no - 10

Binalara giriş ve bina içi yatay dolaşım, fotoğraf no - 11

KTO Karatay Üniversitesi'nde binalara giriş önce merdiven yoluyla (tekerlekli sandalye kullanıcıları için merdiven asansörü yoluyla) sonra iki yana açılan hareket sensörlü / fotoselli kapılar ile sağlanmakta, güvenlik sebebiyle koyulan X-ray cihazları ve arkasında bulunan kartlı turnike sistemi ile de binaya giriş tam olarak gerçekleşmektedir. Turnike sisteminin yanında bulunan ve kumanda ile açılıp kapanan kapı ise tekerlekli sandalye kullanıcılarının binaya rahat bir şekilde erişmesine olanak vermektedir.

KTO Karatay Üniversitesi'nde odalarda, koridorlarda, bina içi kot farklılıklarında ulaşılabilir güzergah genişliği sağlanmış, kapı önlerinde manevra yapabilmeye uygun genişlikler ile yiyecek içecek otomatı gibi cihazların önlerindeki kullanım alanları düşünülmüştür.

TS 9111'e göre rahat bir geçiş ve dolaşım için gereken genişlik 81,5 cm'dir (bu ölçüye her iki yönden kol sallama açıklığı olan 5,1 cm ile objeler ve / veya diğer yürüyen bireylerle olan 2,5 cm'lik açıklık mesafesi de dahildir). Yürütme cihazı kullananlar ve tekerlekli sandalye kullanıcıları için kısa mesafelerde 81,5 cm genişlik yeterli olsa da, en az 91,5 cm olması önerilmektedir. İki yönlü bir geçiş varsa bu durumda rahat bir ulaşım için gereken ölçü 1,625 m'dir. Böyle durumlar için en az genişlik ise 1,525 m olmalıdır. 1,525 m'den daha az olan ölçülerde iki adet tekerlekli sandalye kullanıcısının yan yana geçmesi mümkün değildir. Yürüeyen bir bireyin kısmen yürüeyen ve / veya yürüyemeyen bir birey ile yan yana geçebilmesi için gereken genişlikse en az 1,22 m'dir. Bu bağlamda KTO Karatay Üniversitesi incelendiğinde bahsi geçen standartlar gözetilerek tasarım yapıldığı görülmektedir.

Bina içi ulaşımında sık sık farklı düzenlemelere gidilmemiştir, Ancak donatılar sabit değildir. Gereksiz girinti ve çıkıntılardan kaçınılmaya çalışılmış, yapılması mecburi olan girinti veya çıkıntıların (kolon vb.) köşeleri yuvarlatılmıştır. Koridor genişliklerinde ise tekerlekli sandalye dönüş (manevra) mesafeleri dikkate alınmıştır. Sirkülasyon alanlarında ne yazık ki duvara monte edilmiş uygun yükseklikte tutunma barları bulunmamaktadır.

Merdiven asansörü uygulaması, fotoğraf no - 1

Merdiven asansörü uygulaması, fotoğraf no - 2

Merdiven asansörü uygulaması, fotoğraf no - 3

Merdiven asansörü uygulaması, fotoğraf no - 4

Merdiven asansörü uygulaması, fotoğraf no - 5

Merdiven asansörü uygulaması, fotoğraf no - 6

Merdiven asansörü uygulaması, fotoğraf no - 7

Merdiven asansörü uygulaması, fotoğraf no - 8

Merdiven asansörü uygulaması, fotoğraf no - 9

Merdiven asansörü uygulaması, fotoğraf no - 10

Merdiven asansörü uygulaması, fotoğraf no - 11

Merdiven asansörü uygulaması, fotoğraf no - 12

Merdiven asansörü uygulaması, fotoğraf no - 13

Merdiven asansörü uygulaması, fotoğraf no - 14

Merdiven asansörü uygulaması, fotoğraf no - 15

Merdiven asansörü uygulaması, fotoğraf no - 16

Merdiven asansörü uygulaması, fotoğraf no - 17

Merdiven asansörü uygulaması, fotoğraf no - 18

Merdiven asansörü uygulaması, fotoğraf no - 19

KTO Karatay Üniversitesinde kullanılan merdiven asansörleri aşağı ve yukarı doğru hareketli modellerden oluşmaktadır. Genel olarak bu türlü bir hareketi sağlayan modellerde hareket zincir, güçlü bir halat ve / veya küçük bir elektrikli motor yardımıyla gerçekleşmektedir. Üniversitenin tercihi ise motorlu - zincirli modellerden yana olmuştur. Bahsi geçen asansörler üniversitenin ana giriş merdivenlerinin yanında ve diğer bloklara erişim için kullanılan orta avludaki merdivenlerin yanında bulunmaktadır. Girişlerin yanında bulunan asansörlerin çalıştırma tuşuna bir kere basıldığında gereken hareket sağlanmakta, ancak avludaki asansörlerde bu tuşa yolculuk boyunca basılması gerekmektedir.

Bunun yanı sıra üniversitedeki merdiven asansörlerinin kullanıldığı merdivenler ve sahanlıklar, ulaşılabilir bir güzergah üzerinde konumlandırılmış haldedir ve asansörlerin açık kenarlarında korkuluklar bulunmaktadır. Yardım almadan hizmet verebilme yeterliliğinde ise bazı durumlarda sıkıntılar yaşanmaktadır.

Ne yazık ki, asansör iniş rampasının zemin ile temasındaki uyuşmazlık tekerlekli sandalye kullanıcılarının iniş esnasında sandalyeden düşmesine sebep olabilecek bir hareketi doğurarak sandalyenin arka tekerlerinin havaya kalkmasına ve bireyin sandalyedeki dengesini bozarak öne doğru kaymasına sebep olmaktadır.

Aynı sorun asansöre binmeye çalışıldığı esnada da yaşanmakta, asansörü kullanacak olan bireyin varolan bu farklılık yüzünden fazladan güç kullanması gerekmekte bu da tekerlekli sandalyenin dengesinin bozularak düşmeye sebebiyet verebilecek tehlikeli bir harekete yol açmaktadır.

Bina içi düşey dolaşım - Asansör, fotoğraf no - 1

Bina içi düşey dolaşım - Asansör, fotoğraf no - 2

Bina içi düşey dolaşım - Asansör, fotoğraf no - 3

Bina içi düşey dolaşım - Asansör, fotoğraf no - 4

Bina içi düşey dolaşım - Asansör, fotoğraf no - 5

KTO Karatay Üniversitesi`nde binalar içindeki katlar arası düşey dolaşım elemanları; asansör ve merdivenlerdir. Bu bağlamda düşey dolaşım elemanlarından biri olan asansörler incelendiğinde kabinlerin önünde, kullanım amacına uygun olarak yeterli alanın bırakılmış olduğu görülmektedir. Asansörlerin kapısı ise otomatik ve fotosellidir

Kabin içleri tekerlekli sandalye kullanıcılarının girişine ve kontrollere erişmek için manevra yapmaya uygun ölçülerdedir. Bununla birlikte yerden 85 cm yükseklikte tutunma barları bulunmaktadır.

Çağırma düğmelerinin orta noktası standartlara uygun şekilde yerden 1,065 m yüksekliktedir, çağırma düğmelerinin boyutu ise 2 cm`dir ve yukarı çıkışı gösteren düğme üstte bulunmaktadır. Aynı şekilde kontrol paneli düğmelerinin de boyutu 2 cm`dir. Düğmeler bir sıra içinde düzenlenmiştir ve yukarıdan aşağıya doğru okunacak şekildedir. Bütün kontrol düğmeleri (numaralar ve alfabetik karakterler), kabartmalı olarak yapılmış durumdadır.

KTO Karatay Üniversitesi`nde bulunan asansörlerin tamamında kabin içinde katları belirten sesli bir sistem bulunmakta, her yeni katta hangi kata gelindiği gelinen katın ismi söylenerek belirtilmektedir.

Standartlara göre acil durum alarmı vb. acil durum düğmeleri kontrol panelinin en altında gruplandırılmalıdır ancak ne yazık ki KTO Karatay Üniversitesinde kullanılmakta olan asansörlerde bu buton en üstte bulunmaktadır.

Bina içi düşey dolaşım - Merdiven, fotoğraf no - 1

Bina içi düşey dolaşım - Merdiven, fotoğraf no - 2

Bina içi düşey dolaşım - Merdiven, fotoğraf no - 3

KTO Karatay Üniversitesi'nde binalar içindeki katlar arası düşey dolaşım elemanlarından bir diğeri olan merdivenler incelendiğinde; TS 9111'e uygun olarak, bir riht yüksekliği en çok 15 cm olmak üzere riht yüksekliğinin 2 katının 1 basamak genişliği ile toplamı 63 cm'dir, formülünün kullanıldığı görülmektedir.

Merdivenlerin iki yanında bulunan küpeşterler ile merdivenlerin başlangıç ve bitiminde bulunan hissedilebilir yüzeyler güvenlik açısından önem taşımaktadır. KTO Karatay Üniversitesinde kullanılan merdivenlerde de bu durum gözlemlenmiştir. Ancak küpeşterlerde doku farklılaşması olmadığı için merdivenlerin başlangıç ve bitiminin algılanması tam olarak sağlanamamıştır. Bunun yanı sıra küpeşterler sahanlık boyunca devam etmemektedir.

Rahat kavranabilirlik, tutabilirlik açısından önerilen dairesel küpeşterler KTO Karatay Üniversitesi'ndeki merdivenlerde de kullanılmaktadır. Çapı ve / veya genişliğinin ise 3,2 cm ile 4,0 cm arasında olması gerektiği belirtilmektedir. Fakat üniversitede kullanılan küpeşterlerin çapları belirtilenden büyük olduğu için (6cm) tutunmaya uygun olmadığı zamanlar ortaya çıkabilmekte, seçilen malzemeden ötürü de kaygan olabilmektedir. Bunun dışında küpeşterler yere ve / veya duvara güvenle yük iletebilecek ve taşıyabilecek şekilde tutturulmuştur. Duvar ile küpeşte arasındaki mesafe 4,5 cm'dir. Dış mekanda ise; korkuluk ve küpeşterler merdiven yüzeyinden 90 cm yüksekliktedir.

Merdivenlerde, görme engelli bireylerin merdivenleri rahat bir şekilde bulabilmeleri ve algılayabilmeleri için hissedilebilir yüzeyler bulunmaktadır. Hissedilebilir yüzeyler standartlara uygun olacak şekilde, ilk basamaktan önce başlamakta, merdiven sonunda ise basamak genişliği kadar boşluktan itibaren yer almaktadır. Bahsi geçen bu yüzeyler sarı renkte, doku bakımından farklı ve kolaylıkla algılanabilir özellikte, ancak 60 cm yerine 40 cm genişliğindedir.

Bina içi uygulamalar - Kapı, fotoğraf no - 1

Bina içi uygulamalar - Kapı, fotoğraf no - 2

Bina içi uygulamalar - Kapı, fotoğraf no - 3

Bina içi uygulamalar - Kapılar, fotoğraf no - 4

Bina içi uygulamalar - Kapılar, fotoğraf no - 5

KTO Karatay Üniversitesinde binalara giriş için fotoselli cam kapılar kullanılmaktadır. Bu kapılar çocukların yanı sıra, çok kısa boylu bireyleri de algılayabilecek şekilde ayarlanmıştır. TS 9111`de kapılar ile ilgili tanımlanan standartlardan biri olan 'Görme yetisi sınırlı ve / veya az olan engelli bireylerin kapılara çarpmasını önleyebilmek için kapılar uygun olarak işaretlenmeli, varsa büyük cam yüzeylerin, kırılması ve istenmeyen kazalara yol açmaması için yine gereken uygun işaretleme önlemleri alınmalıdır.' şeklindeki tanım doğrultusunda üniversitedeki kapılar incelendiğinde gerekli işaretleme önlemlerinin eksik olduğu gözlemlenmektedir.

KTO Karatay Üniversitesi`nde kullanılan iç kapıların yüksekliği 2,2 m`dir ve önlerinde tekerlekli sandalye kullanıcıları için uygun manevra alanı bırakılmış durumdadır. Kapı ve kasalar bitişiğindeki duvar ile kontrast renklere sahiptir. Ancak görme engelli bireylere, oda, sınıf ve / veya stüdyoları tanımda kolaylık sağlaması için gereken ve yerden yüksekliği kapı koluyla aynı olan kabartma rakamlar ile harfler ne yazık ki kullanılmamıştır. Kapılarda eşik kullanmak yerine yer döşemesinin eğiminin ayarlanması, seviye farkının ortaya çıktığı durumlarda ise pahlama tercih edilmiştir.

Kolay açılabilmesi için kapıların açılma yönü, koridora mümkün olduğunca dik açılacak şekilde düzenlenmiştir. TS 9111`e göre, anahtarlar, kilitler, kapı kolları, ve diğer kapı aksamaları yardım almadan tek elle kullanılabilmeli, ellerini kullanamayan bireyler içinse kavramaya gerek olmadan işleyebilmeldir. Bu bağlamda, itmeli kapı kolu ve u biçimli kulptan oluşan ve tasarım açısından tavsiye edilen bu düzenlemeler KTO Karatay Üniversitesi`nde kullanılmamıştır. Kapı kollarının yerden yüksekliği ise standartlara uygun olarak 1 m`dir. Bunun yanı sıra üniversitede kullanılan kapıların aksamı her iki taraftan da fark edilebilir ve kullanılabilir durumdadır.

Bina içi uygulamalar - Engelli Tuvaleti, fotoğraf no - 1

Bina içi uygulamalar - Engelli Tuvaleti, fotoğraf no - 2

Bina içi uygulamalar - Engelli Tuvaleti, fotoğraf no - 3

Bina içi uygulamalar - Engelli Tuvaleti, fotoğraf no - 4

Bina içi uygulamalar - Engelli Tuvaleti, fotoğraf no - 5

Bina içi uygulamalar - Engelli Tuvaleti, fotoğraf no - 6

Bina içi uygulamalar - Engelli Tuvaleti, fotoğraf no - 7

Bina içi uygulamalar - Engelli Tuvaleti, fotoğraf no - 8

Bina içi uygulamalar - Engelli Tuvaleti, fotoğraf no - 9

Bina içi uygulamalar - Engelli Tuvaleti, fotoğraf no - 10

Bina içi uygulamalar - Engelli Tuvaleti, fotoğraf no - 11

Bina içi uygulamalar - Engelli Tuvaleti, fotoğraf no - 12

KTO Karatay Üniversitesinde tuvaletler ulaşılabilir bir güzergahta yer almaktadır. Tuvaletlerde kullanılan kapılar menteşeli olup 90 derece açılabilir. Kapılardaki net açıklık ise 100 cm`dir. Standartlara göre kapılar dışarı doğru açılmalı ve önden yaklaşıldığında (düz bir giriş için) gereken minimum yüzey genişliği ve derinliği 1,22 m`ye 1,675 m olmalıdır; ancak KTO Karatay Üniversitesinde kapılar içeriye doğru açılmakta ve bu durum bahsi geçen ölçülerin daralmasına sebebiyet vermektedir.

Kaymayan özelliğe sahip olan zemin döşemeleri tekerlekli sandalye kullanıcısının hareketlerini engellemeyecek şekilde, seviye farkı olmadan düzenlenmiştir. Kapı önünde su birikmesini önleyecek biçimde tasarlanan tuvalet giderleri bulunmamaktadır. Bunun yerine tuvalet giderleri klozetlerin hemen yanında konumlandırılmıştır. Klozetlerin orta aksının yan duvarlara olan uzaklığı bir taraftan 70 diğer taraftan 90 cm`dir. Standartlara göre toplamda klozetin oturduğu yerin net genişliğinin en az 92 cm olması gerekirken KTO Karatay Üniversitesi`nde 89,5 cm olacak biçimde düzenlenmiştir. Klozetlerin oturma yerinin yerden yüksekliği ise 45 cm`dir

Üniversitede bulunan engelli tuvaletlerinde duvara monte halde bulunan tutunma çubuklarının çapı 3 cm`dir. Tutunma çubukları ile ilgili standartlar incelendiğinde TS 9111`e göre klozetin arka duvarında bulunması gereken tutunma çubuğunun 80 cm - 95 cm arası yükseklikte ve en az 92 cm uzunluğunda olması gerektiği belirtilmektedir. Ancak üniversitedeki uygulamalarda klozetin arka duvarında herhangi bir tutunma çubuğu bulunmazken yerden yüksekliğin 83 cm olduğu görülmektedir. Tutunma çubukları ise klozetin hemen yanında olacak şekilde düzenlenmiştir.

Standartlara göre engelli tuvaletlerinde fotoselli sifon kollarının bulunması tavsiye edilmekte, bunun yanı sıra, otomatik veya el ile kumanda edilebilir özellikte kollar bulunabileceği de belirtilmektedir. Tek elle kolayca idare edilebilir olması gereken / beklenen bu kolların yerden yüksekliği ise en fazla 1,12 m olmalıdır. Taharet muslukları da benzer şekilde tek elle kullanılabilir ve kolay erişilebilir olmalıdır. KTO Karatay Üniversitesinde bulunan engelli tuvaletlerinde ise sifon kollarının fotoselli ve / veya otomatik olmamasının

dışında bu konuyla alakalı olarak bahsi geçen diğer tüm özelliklere uygun bir düzenlenme yapılmıştır.

TS 9111`e göre; duvara monte halde olan bir klozet için ulaşılabilir yükseklikte ve konumda olması gereken / beklenen tuvalet kağıtlığının bu duvardan uzaklığı 90 cm`yi geçmemelidir. KTO Karatay üniversitesindeki tuvalete kağıtlığı arka duvardan uzaklığı açısından doğru bir uygulamayken, oturma hizasının üzerinde bulunduğu için ne yazık ki standartlara uymamaktadır. Bu durumun fiziksel engeli yürüyememenin dışında kalan bazı kullanıcı profillerine zorluk çıkarabileceği söylenebilir.

Herhangi bir tehlike anında, örnekse; klozetten yere düştüğünde erişilebilir şekilde, iple çekilip çalıştırılabilir özelliğe sahip bir acil durum / yardım aparatı üniversite tuvaletlerinde bulunmamaktadır.

KTO Karatay Üniversitesinde standartlara uygun olarak ayaklı lavabolar kullanılmamış, lavabo altına dolap yerleştirilmemiştir. Yine standartlara uygun olarak lavaboların dairesel hatlara sahip olması, tekerlekli sandalye kullanıcılarının her yönden yaklaşabimesine ve sorunsuz şekilde kullanımına olanak sağlamaktadır. Kullanım kolaylığı için lavaboların önünde boş bir zemin yüzeyi, altında ise gerekli diz boşluğu bırakılmış durumdadır. Lavabonun ön yüzünün arka duvara olan uzaklığı yani lavabonun derinliği 45 cm`dir. Lavabo yüksekliği lavabonun alt yüzüne kadar 78,5 cm lavabonun ön üst yüzüne kadarsa 86 cm`dir fakat lavaboların her iki yanında, ne yazık ki ayakta durmakta zorlanan kişiler için tutunma çubukları kullanılmamıştır. Kullanılmakta olan armatürler kollu tipte, aynalar ise olması gerekenden daha yüksektedir.

KTO Karatay Üniversitesi`nde hizmet vermekte olan bazı engelli tuvaletlerinin, temizlik malzemelerinin depolandığı birer ardiye olarak kullanılması ise ne yazık ki engelli bireyler için mekansal düzenlemeler yapan ve yapmaya devam eden, bu yönde yatırımları olan bir üniversiteye uygun değildir.

Dış mekan uygulamaları, fotoğraf no - 1

Dış mekan uygulamaları, fotoğraf no - 2

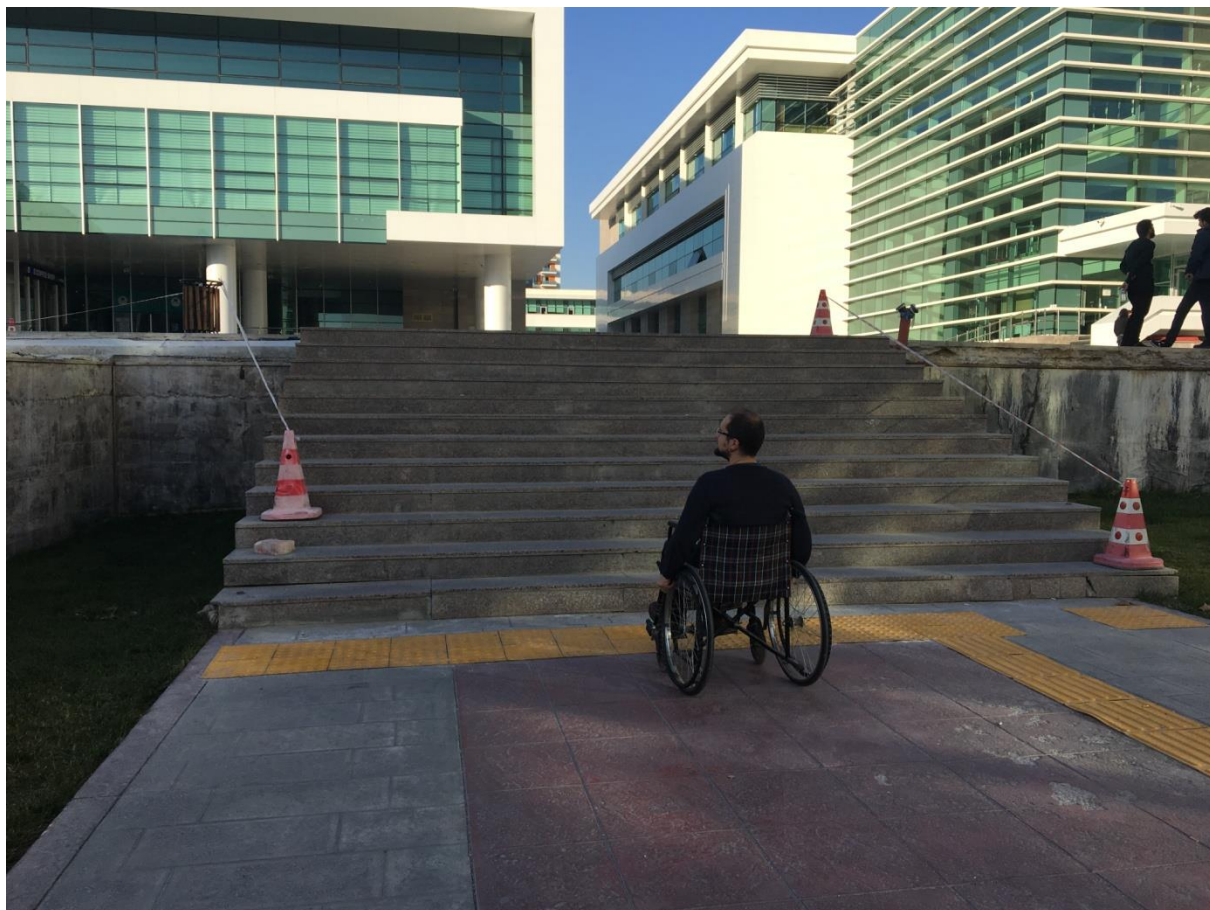

Dış mekan uygulamaları, fotoğraf no - 7

Dış mekan uygulamaları, fotoğraf no - 22

Dış mekan uygulamaları, fotoğraf no - 23

Dış mekan uygulamaları, fotoğraf no - 26

Dış mekan uygulamaları, fotoğraf no - 27

Dış mekan uygulamaları, fotoğraf no - 28

Dış mekan uygulamaları, fotoğraf no - 29

Dış mekan uygulamaları, fotoğraf no - 30

KTO Karatay Üniversitesi'nde dolaşım ağı ve ulaşılabilir güzergah incelendiğinde eksikler olmasına rağmen standartlara uygun olarak inşaa edilmeye çalışıldığı görülmektedir.

Binaların tamamında engelsiz ulaşım ve giriş olanağı sağlanmıştır. Tüm kampüs içinde ve çevresinde toplamda 3 adet olan %8 eğime sahip rampalar bulunmaktadır. 15 cm`den yükseğe çıkan ve genişliği 90 cm olan bu rampaların iki yanında rampa yüzeyinden 90 cm yükseklikte korkuluklar bulunmaktadır. Rampaların kenarlarındaki korumalar ise 5 cm yükseklikte olacak şekilde düşünülmüştür.

Görme engelli ve / veya az gören bireylerin kullanacağı giriş yolları üzerinde herhangi bir engel ve / veya standartlarda belirtilenden daha alçakta sarkan tabela ya da aydınlatma elemanı vb. donatı bulunmamaktadır. Birkaç uygulama dışında, üniversitenin dış mekan için binalar arasındaki ana sirkülasyon alanı olan orta avlusunda bulunan merdivenlerde korkuluk düzenlemesi ihmal edilmemiştir.

Kampüsün neredeyse tamamında duymasanabilir yüzey uygulaması bulunmaktadır. Orta avluda kullanılan dış mekan zemin kaplaması kampüsün tamamında aynıdır. Bu avlu +0.00`da Sosyal Tesisler, Kütüphane, Hukuk Fakültesi ve Ortak Dersler Binalarına ait girişlerin bulunduğu, -2.20 kotunda ise Tıp Fakültesi ile Mühendislik Fakültesi ve GSTF binalarına ait girişlerin bulunduğu iki ayrı parçadan ama aslında tek bir dolaşım ağından oluşmaktadır. Tıp Fakültesi ile Mühendislik Fakültesi ve GSTF`ye ait binalara avluda bulunan toplamda 4 adet merdiven ve 2 adet merdiven asansörü ile ulaşılabilir.

Avlunun +0.00 olan bölümündeki dış mekan zemin kaplamalarında kaldırım tipi su kanalları bulunduğu gözlemlenmektedir. Bu durum ne yazık ki tekerlekli sandalye kullanıcılarının bahsi geçen bu kanallara takılmasına sebep olmakta ve tekerleklerinin havaya kalkarak kullanıcı için denge kaybına yol açan tehlikeli bir hareketi ortaya çıkarmaktadır.

Üniversitenin dış mekanla ilgili ama özellikle dış mekanda binalar arası sirkülasyonu sağlayan ve iki parçadan oluşan orta avluyla ilgili en büyük eksikliği bu kadar önemli bir alanın tezin yazıldığı 2017 yılı itibariyle sadece 1

adet merdiven ile birbirine bağlanması, tekerlekli sandalye kullanıcılarının eğer birey Tıp Fakültesi, Mühendislik Fakültesi ve GSTF tarafındaysa ya da tam tersi olarak Hukuk Fakültesi, Sosyal Tesisler ve Ortak Dersler Binası tarafındaysa bu alanlar arasında avlu içinde hareket etmesine olanak bulunmamasıdır.

Dış mekan uygulamalarıyla ilgili bir diğer olumsuzluk ise Hukuk Fakültesi binasının önünde bulunan geniş alanın, üniversite bir yeraltı otoparkına sahip olmasına rağmen öğrenciler tarafından otopark gibi kullanılmasıdır. Bu durum estetik açıdan çirkin bir görünüme sebep olmakla birlikte bina giriş - çıkışlarında olması gereken açık alanda zaman zaman yer kaybına neden olmaktadır.

Bunların dışında, kampüs içinde ve çevresinde bulunan yeşil alanın azlığıyla, orta avludaki betonlaşma, üniversite dolaşım ağıyla ilgili dikkat çeken durumlardan biridir. Yeterli tanımlama ve yönlendirme yapılmadığı için de mekan sosyalleşme potansiyelini tam olarak değerlendirememektedir.

Tüm bu anlatılanlar doğrultusunda Türkiye'nin kadim üniversitesi sloganıyla yola çıkan KTO Karatay Üniversitesi'nin bir vakıf üniversitesi olarak eğitime ve öğrenciye ciddi yatırımlar yaptığı, sürekli bir devinim halinde olan kampüsünde evrensel tasarım uygulamaları ile ilgili bazı eksiklikler olmasına rağmen çabalamaktan vazgeçmediği, ve engelsiz bir üniversite kampsüne dönüşebilmek için çalıştığı söylenebilir.

BÖLÜM 6 - HERKES İÇİN TASARIM - BİR KAMUSAL ALAN OLAN ÜNİVERSİTE KAMPÜSLERİ İÇİN İÇ MEKANDA KAPI TASARIMI

Bir kapının var olabilmesi için öncelikle bir mekanın oluşması gerekmektedir dolayısıyla kapılar mekan kavramına paralel olarak gelişmiştir. Giriş olmadan bir mekana girilemeyeceği düşünüldüğünde, mimari bir oluşumda ihtiyaç duyulan ilk şeylerden birinin yine giriş ve kapı boşluğu olduğu göze çarpmaktadır. Bu bağlamda, yapıda güçlü bir mimari pozisyona sahip olan kapı ve giriş mekanları, mimarinin vazgeçilmez unsurları, yapıların kartvizitleri haline dönüşmektedir. Dolayısıyla, içinde buldukları yapının niteliğine göre biçimlenmesi farklılaşan kapılar ve girişler önemli birer kimlik işareti konumundayken aynı zamanda da kullanıcıda yapının kendisine ait ilk fikirlerin oluşmasını sağlamaktadır (Bayram, 2004).

Diğer yandan kapılar kendi içinde bir hacme sahiptir ve bu hacim, genişlik, derinlik, yükseklik, biçim ve yüzeyden oluşmaktadır. Kimi zaman yapı yüzeyinde bir düzlem olarak algılanan kapılar, kimi zamanda giriş ile birlikte bir hacim oluştururlar. Girişler ise kendi aralarında üç grupta incelenebilir. Buna göre;

- **Düz girişler;** duvar yüzeyinden kopmadan, sürekliliği sağlarlar,
- Duvar yüzeyinden öne çıkartılarak düzenlenen **çıkmalı girişler** geliş noktasını işaret ederek girişi olduğundan daha belirgin hale getirirken aynı zamanda da koruma sağlarlar,
- Duvar yüzeyinden içe çekilerek, sanki bir cep görevi üstlenen **girintili girişler**, dış mekanı giriş alanına katarken aynı zamanda da koruma sağlarlar (Ching, 2002).

Belirli bir fonksiyona yönelik olarak yapılan yapılar ise daha içlerine girmeden bu fonksiyonlarını mimari elemanlar ve mimari unsurlar yoluyla dışardan belirtirler. Bu bağlamda, kapı, bir konutta hoşgörü ve güveni sunarken, dini bir yapıda tanrının tartışılmazlığını ve haşmetini yansıtırcasına büyük

boyutlarda ama aynı zamanda da davetkar ve her zaman açık olabilmektedir. Blok demirden, koyu renkte, sade bir kapının ardında kalan yapı ise çoğu zaman kullanıcıya o mekanın bir hapishaneye ait olduğunu hissettirmektedir.

Kapı, iç mekana ait bir yapı elemanı olmasının yanı sıra, aynı zamanda da dış mekana, bulunduğu sokağa aittir. Yapıya ait kimliğini ise, dahil olduğu bu dış mekana taşımakta ve birlikte bir bütün oluşturmaktadır. Ayrıca girişler ve kapı yapının dışında bulunduğumuz sürece bizi içeri yönlendirirken, o mekanın içindeyken artık birer çıkış halini almakta ve eylem niteliği olarak tekrar kimlik değiştirmektedirler (Biro, 1998). Yapının kimliğine etki eden bir eleman olarak kapı; öte yandan da cephe bütünlüğünü sağlayan öğelerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Biçimi, boyutları, cephe üzerindeki konumu, girintili ya da girintisiz oluşu, simetrik ya da asimetric oluşu, üslubu, varsa bezemeleri ve daha bir çok faktör yapıyı doğrudan etkilemekte, yapıldığı dönem, yapılış amacı, ölçüleri, kullanılan malzeme, renk ve desenleriyle de bir çok anlam taşımaktadır. İnsanlar ise, kapıdan geçerek mekan değiştirdikleri gibi, aynı zamanda da kimlik değiştirip farklı roller kazanmaktadırlar. Örneğe; üniversitede öğrenci olan bireyin, evinin kapısından geçip o evin genci, sakini olması, öğretmenin bir anne, bir baba olması gösterilebilir. Dolayısıyla insanlar, mekanlar arasında yaptığı geçişlerle taşıdığı kimliklerin güçlenmesini ve / veya değişmesini sağlamaktadır (Bayram, 2004).

Bunun yanı sıra kapılar yaşam içerisinde değişik yöntem ve biçimlerde yer almakta, çeşitli anlamlar taşıyabilmektedirler. Bu kapılar; kendi başınayken de bir anlam ifade eden, simge durumunda olan, bu anlam ve simgesellik içinde aynı zamanda da bir mimari oluşturan zafer tak'ları, bazı şehir kapıları ve / veya lahit kapıları olabilirken, kimi zaman da bezeme, monogram, heykel vb. elemanlar kullanılarak bu elemanlara ait olan simgesellikle birlikte fiziki işlevinin dışında anlam kazanan, yapıldığı dönem, yapının işlevi ve mimari konularda bilgi veren, ayrıca yapılış amacına uygun olarak biçimlenen ve kullanıcıya bunu yansıtan (konut, kamu yapıları) kapılardır (Bayram, 2004).

Malzeme seçimi de kapıların yapımını doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyen bir ve / veya birden fazla etkene sahiptir. Bu etkenlerden bazıları; yapının işlevi (konut, kamusal alan vb.), nerede yapıldığı, yapım ve işleme

teknikleri, bulunabilir malzeme oluşu, teknolojik gelişmeler, yüklenen sembolik anlamlar, işveren ve / veya tasarımcının şahsi tercihleri, zamanın moda malzemeleri, malzemenin sahip olduğu teknik özellikler, şeklinde sıralanabilir.

Kilitler ise üstün bir zekanın örneğidir. Emeğin ustalığın, yaratıcılığın başarılı zanaatçılıkla buluştuğu kilitler; eski kültürlerden (ilk kapı kilitlerinin Sümerlerde kullanıldığı düşünülmekte, Irak'taki Ninova saraylarında bulunan bir buluntu bu varsayımı güçlendirmektedir) günümüze kadar, ince işçilikle, özenle yapılarak kapıları süslemiş ve kilit ustaları tarafından insanların kullanımına sunulmuş ve hala da sunulmaya devam etmektedir. Kilitler; yaşanan döneme, ülkeye, şehre, yöreye, kültüre, statüye, mimari yapının özelliklerine, halk ve / veya devlet binalarına kısacası kullanacak kitleye ve yere göre farklılık göstermiştir. Örneğin; halka ait bir konut ile bir sarayın kilit ebatları ya da hastanelerle, zindanların kilit çeşitleri oldukça farklı olmuştur. Sarayların çok anahtarlı büyük kilitleri zenginliği ve gücü ifade etmiş, zindanlarda ise kilit sistemi iyice abartılarak suçlunun kaçmaması için bir kapı değil, kapılar, bir kilit değil, kilitler yapılmış, kapı önlerine gardiyanlar konulmuştur (Aytepe, 2006).

Neden - sonuca göre ihtiyaçlarla ortaya çıkan kilit, kültürlerin birbirlerinden etkilenmesi ile geliştirilmiş amaca uygunluğun yanında görsel güzellik de aranarak, sanatsal değer taşıyan kullanım eşyaları haline gelmiştir (Aytepe, 2006). Günümüzde kilitler, çeşitlenmiş, modernleşmiş ve teknolojinin getirdiği olanaklarla geliştirilerek daha da önem kazanmıştır. Gelişen teknoloji paralelinde de, günlük yaşamın ayrılmaz bir parçası haline gelen bilgisayar ve cep telefonlarındaki kilit sistemlerinden, manyetik kartla, şifreyle, göz bebeği ve / veya parmak izini tarayarak açılan kilitlere kadar insan aklının önceden tasarlayamayacağı yeniliklerle karşımıza çıkmaktadır.

Buraya kadar anlatılanlar ışığında tezin bu bölümünde yazar tarafından tasarlanan fiziksel, görme, işitme ve konuşma engelli bireylere aynı anda hizmet veren bir kapı tasarımı örneği gösterilecektir. Buna göre bahsi geçen tasarımla ilgili görseller aşağıdaki gibidir;

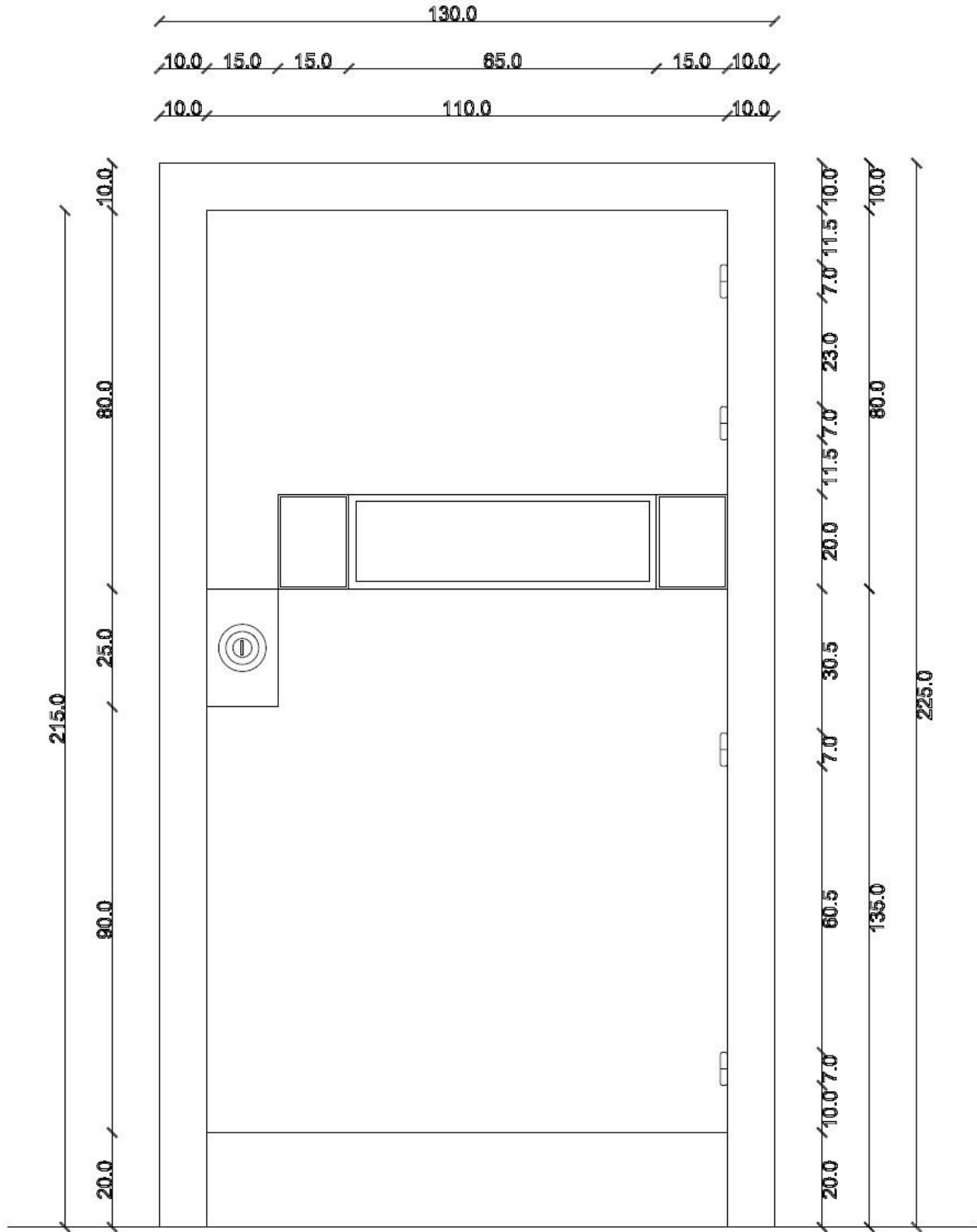
İç mekan engelsiz kapı tasarımı - kapalı, görsel no.1

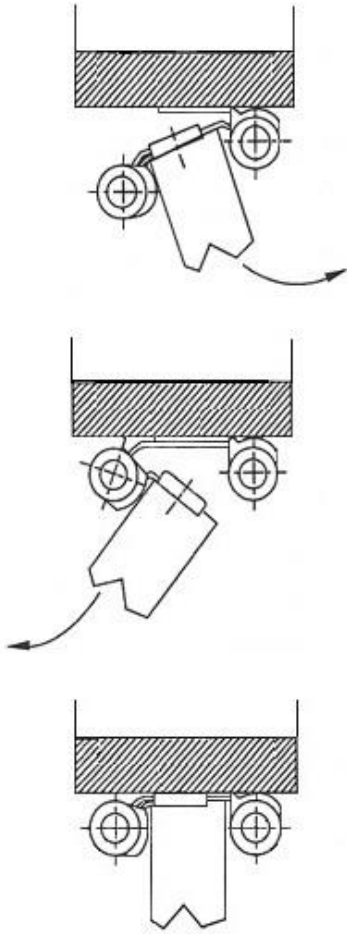
İç mekan engelsiz kapı tasarımı - açık, görsel no.2

İç mekan engelsiz kapı tasarımı - üst kanat kapalı, alt kanat açık, görsel no.3

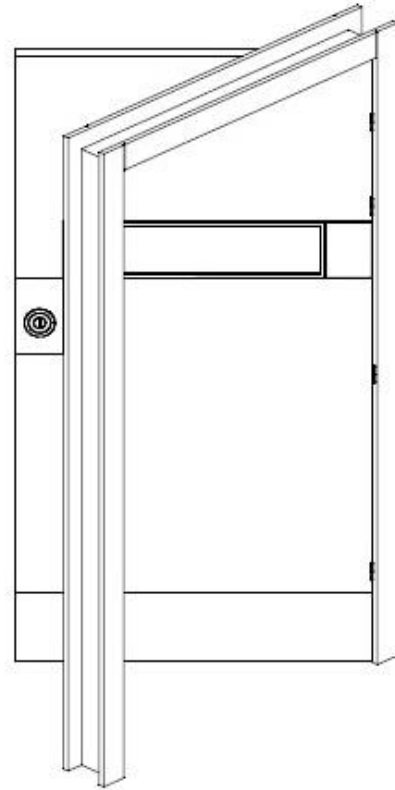
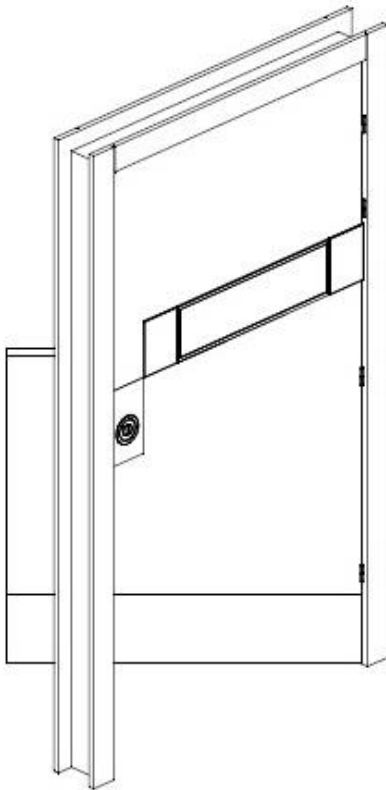

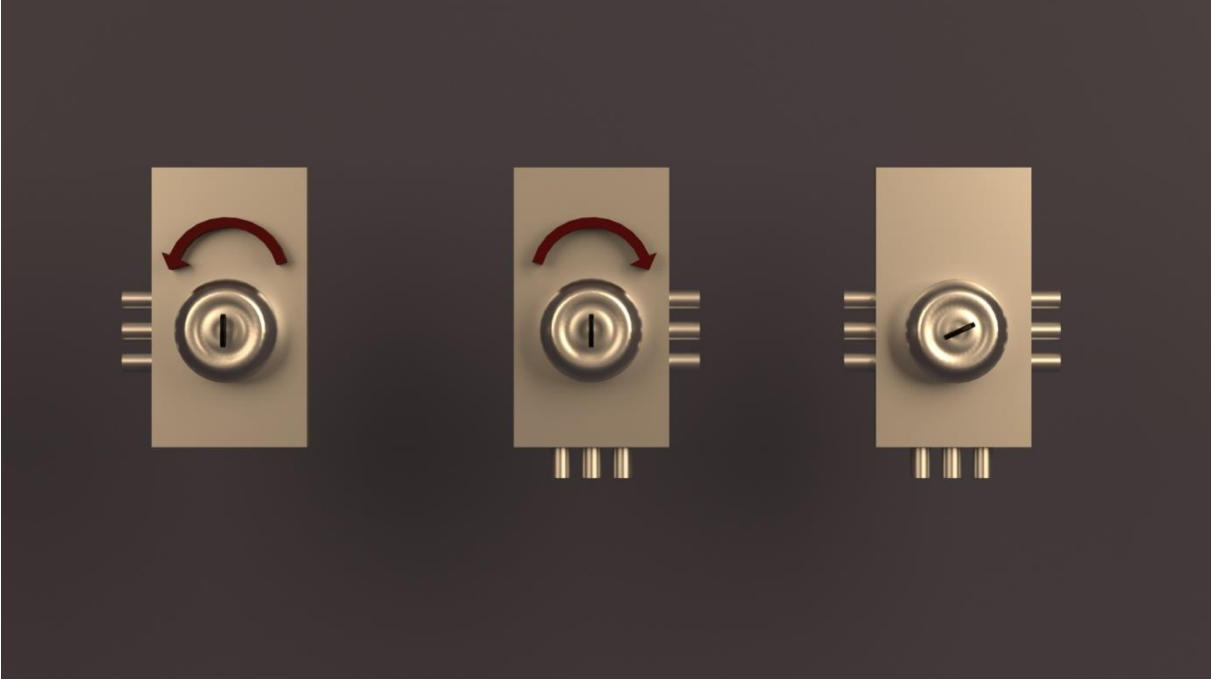
İç mekan engelsiz kapı tasarımı - ölçüler, görsel no.4

Sistem Özellikleri:

- Kapının iki yönde de açılmasına olanak vererek hareket tamamlandıktan sonra kendiliğinden kapalı pozisyona dönmesini sağlamaktadır.
- Farklı kapı ölçek ve ağırlıklarına uyum sağlayacak boyutlardadır.
- Ayarlanabilir yay gerginliği, her boyutta ki yaylı menteşenin kapanma gücü ve hız ayarına imkan sağlamaktadır.
- Çerçeve üzerinde herhangi bir askı şeridi gerektirmemektedir.

Fiziksel, görme, işitme ve konuşma olmak üzere üç farklı engel grubuna aynı anda hizmet vermesi düşünülen ve yukarıda görselleri sunulan kapı iki aşamalı olacak şekilde çalışmaktadır:

İki kanada sahip olan kapının, kulbu / kolu sağa çevrildiğinde üst kanat kasaya sabitlenmekte, alt kanat ise push to open (bas-aç) sistemiyle açılarak tekerlekli sandalye kullanan fiziksel engelli bireylerin kendi ölçülerindeki bir aralıktan geçerek mekana / dersliğe girmelerine olanak sağlamaktadır.

Kapının kulbu / kolu sola çevrildiğinde alt kanat ve üst kanat birbirine sabitlenmekte, kapı tek bir parça haline dönüşerek herhangi bir engele sahip olmayan kullanıcıların kullanımına açılmaktadır. Bahsi geçen bu pozisyon aynı zamanda görme, işitme ve konuşma engellilere de hizmet vermektedir. Buna göre; kapı üzerinde bulunan ekran işitme ve konuşma engellilere derslikte hangi dersin olduğunu görsel olarak sunmaktadır. Yine aynı ekran üzerinde bulunan sensör yardımıyla kapının önünde duran birey algılanmakta ve sesle uyarı yoluyla bireyin hangi dersliğin önünde olduğu, o gün içerisinde o derslikte hangi derslerin olduğu iki yanında bulunan hoparlörlerden duyurularak görme engelli bireylere yardımcı olmaktadır. Anahtar ise tüm kilitleri aynı anda çalıştırarak kapının açılmasını engellemektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Kamusal mekanlar, tüm sosyal ve kültürel sınıflardan, farklı etnik gruplardaki ve farklı bedensel yapılarıdaki bireylerin bir araya gelerek sosyalleştiği, toplumun bahsi geçen bu birbirinden farklı özelliklerdeki tüm parçaları için bir toplanma ve buluşma mekanı görevi üstlenen alanlardır. Bu bağlamda, kendi kendine yetebilen bir yapıya sahip olabilmesi için eğitim yapılarının dışında, sosyokültürel faaliyetler merkezi ve alanları, spor faaliyetleri merkezi ve alanları, kütüphane, konaklama, alışveriş merkezi, araştırma geliştirme merkezi, yönetim, destek birimleri ve dış mekan kullanım alanları gibi donatılara sahip olması beklenen üniversite kampüsleri neredeyse küçük bir kent ölçeğindeki yapılarıyla varolan tüm kamusal mekanlar içerisinde çok önemli bir yere sahiptir. Bu çeşitli ve karmaşık mekansal durumun sonucu olarak da daha önce birçok defa bahsedildiği üzere tüm kullanıcı gruplarının sosyalleştiği, buluştuğu ve çeşitli kamusal faaliyetlerde buldukları yerler durumundadır. Dolayısıyla tüm diğer kamusal alanlar gibi üniversite kampüslerinin de kullanıcıları tarafından eşit koşullarda kullanılabilen, engelsiz donatılara sahip bir tasarım anlayışı ile tasarlanmış ve uygulanmış mekanlar olarak düşünülmesi gerekmektedir. Yani genel tasarım ilkelerinin hedefi durumundaki **ortalama kullanıcı** ihtiyaçları dışında kalan; engelliler, yaşlılar, çocuklar, aşırı kilolular, çok uzun veya çok kısa boylular, hamileler ve yük taşıyanlar gibi kullanıcı profillerine uygun olarak tasarlanan ürün ve fiziksel çevreler; kapsayıcı yapıları nedeniyle toplumun tüm kesimlerinin ihtiyacını karşılamalıdır.

Ürün, donatı, mekan ve / veya içerisinde yaşadığımız fiziksel çevrelerin bu kadar farklı kullanıcı profili tarafından kullanılabilmesine olanak vererek bütünsellik sağlayan bu tasarım ve düşünce yaklaşımına ise **evrensel tasarım** adı verilmektedir. Evrensel tasarım, ürün, donatı, mekan ve çevrelerin farklı yaş, beceri, durum ve yeterlilikteki insanların olabilecek en büyük çoğunluğu tarafından kullanılacak şekilde tasarlanması olarak da tanımlanmaktadır (Story, Mueller, Mace, 1998).

Evrensel tasarım yaklaşımı; mimari ve kentsel tasarımdan, ürün tasarımına, çevre kontrolü sağlayan basit sistemlerden, karmaşık bilgi teknolojilerine kadar değişen sektörleri kapsamakta, bu tasarım anlayışının ilkelerine uygun inşa edilen mekan ve çevreler, herhangi bir uyum sürecine ihtiyaç duyulmadan herkesin kullanımına imkan vermektedir. Ülkeden ülkeye farklılaşan ancak anlam yönünden aynı olan ve kapsayıcı tasarım (inclusive design), herkes için tasarım (design for all), gerçek yaşam için tasarım (real life design), kullanıcı odaklı tasarım (user-centered design), kuşaklararası tasarım (intergenerational design), ömür boyu süren tasarım (lifetime design) gibi adlarla anılan evrensel tasarım yaklaşımıyla, oluşturulan kamusal mekanlarda ise bütün kullanıcı grupları kimsenin yardımına ihtiyaç duymadan mekandan beklentilerini karşılayarak gerçek anlamda kamusal hayata katılabileceklerdir.

Bahsi geçen evrensel tasarım yaklaşımının uygulanmasıyla birlikte dezavantajlı durumda olan bireyler için kamusal hayata katılabilecekleri mekanlardan biri ve belki de en önemlisi olarak düşünebileceğimiz üniversiteler, makro ölçekte kurulduğu ülkenin, mikro ölçekte kurulduğu bölge ve kentin sosyal, kültürel, ekonomik açıdan gelişmesine katkıda bulunan birey odaklı eğitim ve kültür yatırımlarıdır. Bu bağlamda yeni bir üniversitenin kurulması uzun yıllar içinde gerçekleşen, önemli bir ekonomik ve toplumsal olaydır. Kurulması düşünülen üniversitelerin; görev, amaç ve hedefleri, ülke, bölge ve kent içindeki yerlerinin seçimi, arazinin belirlenerek, yapıların arazi üzerindeki yerleşim kararları, genel karakterinin, büyüklüğünün ve üniversite içindeki faaliyetlerin belirlenerek mekan gereksinimlerinin saptanması, gelişmesinin tanım ve boyutlarının düşünülmesi gibi birçok önemli aşamayı içeren bir süreçten geçmesi gerekmektedir. Üniversite kampüs planlarının uzun ömürlü, kullanışlı, rasyonel ve geleceğe dönük şekilde tasarlanmaları ise bahsi geçen bu sürecin eksiksiz olarak yaşanmasına bağlıdır.

Üniversitelerin, yükseköğretim planlaması doğrultusunda, kuruldukları kent ve bölgeye hizmet götürmesi, varolan sorunlara çözüm üretmesi, kentin ve bölgenin kalkınıp gelişmesi için araştırmalar yaparak toplumsal kalkınmayı ivmelendirmesi amaçlanmaktadır. Bu noktada üniversite eğitimine toplumun tüm katmanlarındaki gençlerin erişimini sağlamak, sanayinin gelişimi ve içinde

bulunduğu ülkenin kalkınmasıyla doğrudan ilişkili olduğu için yaygın ve çok sayıdaki yükseköğrenim kurumunun varlığı ulaşılmak istenen hedefler açısından önemlidir.

Bununla birlikte evrensel tasarım ilkeleri ışığında konuya tekrar yaklaşıldığında; üniversitelerin büyümeye, gelişime açık olması; etaplar halinde yapılmaya olanak tanıyacak şekilde planlanması gerektiği söylenebilmektedir. Kampüs mümkün olan en az eğitime sahip alanlara yerleştirilerek, kullanım alanları arası bağlantılar en kısa güzergah üzerinden geçirilmeli, kampüs alanındaki çevresel değerler korunmalı ve bu değerler inşaat esnasında dikkate alınmalıdır. Ayrıca bölgenin iklimsel yapısına uygun dış mekan öğeleri, yapı malzemeleri seçilmeli, binalar kampüs alanının jeolojik yapısına uygun olarak tasarlanmalıdır. Böylelikle üniversite kampüsleri daha modern, daha işlevsel ve daha eşitlikçi birer kamusal alana dönüşebilecektir. Aynı zamanda bireylerin mekanla kurduğu ilişkinin, yaşamsal kalitenin ve üniversitenin kendisine sunduğu tüm olanaklardan (eğitim-öğretim, rekreasyon, spor, serbest dolaşım, hizmet birimlerine erişim vb.) fayda sağlamasının artması da beklenmektedir.

Günümüzde sahip oldukları temel hakların daha fazla bilincinde olan engelli bireyler güncel yaşama aktif olarak katılmak konusunda da daha isteklidir. Ancak engelli bireylerin yaşam koşulları tarih boyunca incelendiğinde ilk yaklaşımın çoğunlukla onları korumak şeklinde olduğu görülmektedir. Bu yaklaşım ise uzun bir süre devam etmiştir. Çağdaş rehabilitasyon kavramının ortaya çıkmasıyla birlikte, fiziksel ve psikolojik olarak iyileştirme sağlayarak engellileri üretken birer bireye dönüştürmek ve onları toplum hayatına kazandırmak düşüncesi hakim olmaya başlamıştır. Bu bağlamda her bireyin değişmekte ve gelişmekte olan hayata uyum sağlayabilmesi ve o hayatın bir parçası olabilmesi için en önemli gereksinimin eğitim olduğu da aşikardır.

Engelli bireylerin toplumun bir parçası olduğunun kabul edilmesi, bu doğrultuda yapılacak her tasarımın, bütünleştirici, ayrımsız ve çoğulcu bir işleyişe sahip olmasını sağlayarak bireylerin sorunsuz bir şekilde eğitim sistemine dahil olabilmemesinin kapısını aralayacaktır. Yani oluşturulacak tasarımlarda, fiziksel ve psikolojik gereksinimleri bireysel ve sosyal açıdan destekleyecek olanaklar ortaya çıkacaktır.

Ancak, engelli bireyler özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde mevcut sistem içindeki yasal düzenlemelerin yetersiz kalmasından veya yeterince uygulanamamasından dolayı halen sıkıntılar yaşamaktadır. Bir yandan kendini topluma kabul ettirmekle uğraşan engelli birey, bir yandan da yapılı çevre içinde kendine yer edinme savaşı vermek zorunda bırakılmaktadır. Oysaki yapılı çevrenin insanların her türlü haline göre düşünülmesi ve tasarlanması engelli bireylerin toplumla bütünleşmesine ortam hazırlayabileceği gibi, toplumda eşitlik görüşünün gelişmesine de katkıda bulunacaktır. Yapılı çevreleri tasarlayan tasarımcılara bu bağlamda büyük görevler ve sorumluluklar düşmektedir. Tasarımcı adaylarının örgün eğitim sürecinde bu konuda bilgilendirilmesi, üstlendikleri sorumluluğun önemini anlamalarına da yardımcı olacaktır.

Sonuç olarak, tüm insanlar için eşit ve engelsiz bir dünya görüşünü savunan bu tez engelli bireyler özelinde üniversiteyi, evrensel tasarım kavramı ve ilkelerini, bu tasarım kavramının toplumun gelişimini sağlayacak olan tüm bireylerin ama özellikle yapılı çevreleri tasarlamakla mükellef olan tasarımcı ve tasarımcı adaylarının, üzerinde yerleşmesini ve bu felsefeyi tüm toplum geneline yayabilmeyi amaçlamakta, ilgili mevzuat, standart ve politikaları konunun yeniden ele alınabilirliği ve geliştirilebilirliği göz ardı edilmeden incelemekte, ilgili olsun ya da olmasın, bu kavramlar etrafında dolaşan ve potansiyel engelli tüm bireylerin, bu çok boyutlu ve geniş konu hakkında farkındalıklarını arttırabilmelerini, özgün bir bakış açısıyla, geleceğe ilişkin yeni fikirler üretebilmelerini sağlamayı hedeflemektedir.

Bu doğrultuda altıncı bölümde okuyucuya sunulan ve üç farklı engel grubuna aynı anda hizmet vermesi amaçlanan kapı tasarımı ile birlikte de, tüm tez boyunca anlatılagelen bu hedefin artık salt fikir ve temenni boyutundan sıyrılıp bir gerçeklik haline dönüşebildiği / dönüşebileceği gösterilmeye çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

Accessibility for the Disabled - A Design Manual for a Barrier Free Environment, (2004), Department of Economic and Social Affairs, Division for Social Policy and Development, United Nations.

ADA Standards for Accessible Design, (1994), Department of Justice, Code of Regulations, USA.

ADA and ABA Accessibility Guidelines, (2004), United States Access Board, USA.

Ak, S., (2007), *Üniversite Kampüslerinde Tasarım Kriterlerinin ve Yerleşim Sistemlerinin Büyüme ve Gelişme Olanakları Bağlamında İrdelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Y.T.Ü Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Akın, Ö. (1986), *Psychology of Architectural Design*, Pion Ltd, London, UK.

Alexander, C., (1977), *A Pattern Language*, Oxford University Press, Oxford, UK.

Alexander, C., (1979), *The Timeless Way of Building*, Oxford University Press, Oxford, UK.

Andaç, G., (1997), *Ulaşılabilirlikte Boyutsal Kriterler*, Yapı Dünyası, Ankara.

Aral, N., Gürsoy, F., (2007), *Özel Eğitim Gerektiren Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş*, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul.

Arcan, E., F., Evcı, F., (1992), *Bina Bilgisi Çalışmaları Mimari Tasarıma Yaklaşım, Mimarlık Kitapları Dizisi - 1*, İki K Yayınevi, İstanbul.

Arcan, E., F., (1999), *Mimari Tasarıma Yaklaşım*, Tasarım Yayın Grubu, İstanbul.

Arendt, H., (2000), *İnsanlık Durumu*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Artar, Y., Karabacakoğlu, Ç., (2003), *Özürüülerin Toplumsal Gelişimine Yönelik Proje Ortez ve Tekerlekli Sandalyenin Üretimi, Standartları ve Pazar Potansiyeli*, Milli Prodüktive Merkezi, Ankara.

Artvinli, F., (2013), *Delilik, Siyaset ve Toplum, Toptaşı Bimarhanesi (1873-1927)*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Atasoy, A. (1973), *Değişen İhtiyaçlar Karşısında Konut Tasarlamasının Varolan Konutların Değerlendirilmesi Yolu İle Geliştirilmesi*, Doktora Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Atılğan, D., (2006), *Gelişen Tasarım Araç ve Teknolojilerinin Mimari Tasarım Üzerindeki Etkileri*, Sanatta Yeterlilik Tezi, D.E.Ü Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma, (2011), T.C. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Ankara.

Aydın, D., (2003), *Üniversite Kampüs Tasarımı Üzerine Düşünceler*, S.Ü. İletişim Fakültesi Uygulama Gazetesi, Sayı 50, Konya.

Aydıncık, A., (1982), *Şehir İçi Üniversitelerin Büyüme ve Gelişmelerinin Planlanması ve Programlanması*, Yüksek Lisans Tezi, Y.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Aytaç, K., (1992), *Avrupa Eğitim Tarihi*, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Aytaç, Ö., (2005), *Kimlik, Kamusal Alan ve Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kahvehaneler*, Akademik Araştırmalar Dergisi, Sayı 24, İstanbul.

Aytepe, B., (2006), *Anadolu Kapı Kilitlerinin Seramik Malzeme ile Kurgulanması*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Balcı, S., (2013), *Osmanlı Devleti'nde Engelliler ve Engelli Eğitimi, Sağır Dilsiz ve Körler Mektebi*, Libra Yayıncılık, İstanbul.

Ballast, K., D., (2002), *Interior Design Reference Manual Second Edition*, Professional Publications Inc, USA.

Baltacıoğlu, E., N., (2003), *İletişim Aracı Olarak Mekan Tasarımı*, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Barnes, C., (1992), *Disability and Employment*, British Council of Organisations of Disabled People , Department of Sociology & Social Policy, The University of Leeds, Leeds, UK.

Barnes, C., (1991), *Disabled People in Britain and Discrimination: A Case for Anti-discrimination Legislation*, Hurst and Company, London, UK.

Bayazıt, N., (2005), *Tasarlama Kuramları ve Metotları*, Birsen Yayınevi, İstanbul.

Bayraktar, F., (1995), *Görme Özürlülere Yönelik Mekanlar İçin Bir Tasarım ve Değerlendirme Modeli*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, K.T.Ü Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

Bayram, Ş., (2004), *Kapı / Giriş Mekanı, Anlam ve Tasarımı için Tipolojik Araştırma, 19. Yüzyıl Beyoğlu (Pera) Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, İ.T.Ü Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Begeç, H., (2002), *Üniversitelerde Kampüs Yerleşme Biçimleri*, Yapı Dergisi, Sayı 252, İstanbul.

Benli, A., C., (1998), *A Comparative Study for University Campus Planning*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Beyer, H., Holtzblatt, K., (1998), *Contextual Design: Defining Customer Centered Systems*, Morgan Kaufmann, San Fransisco, USA

Bıyıkçı, E., (2007), *Gelişen Teknolojik Süreçlerin Tasarım Kavramı Üzerine Etkileri ve Teknoloji - Tasarım İlişkisinin Araştırılması*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Bilgin, A., (2006), *Doğu Akdeniz Bölgesi ve Çevresinde Üniversite Kampus Planlaması Üzerine Bir İnceleme*, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.

Binan, M., (1966), *Türk Yapılarında Kapılar*, Yüksek Lisans Tezi, İ.T.Ü Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Birkan, G., (1972), *Türkiye`de Yükseköğretim Yatırımları*, Mimarlık Dergisi, Sayı 12, Ankara.

Biro, A., (1998), *Sanat ve Sanatçıların Yarattığı Pencerele ve Kapılar*, Yüksek Lisans Tezi, İ.T.Ü Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Boduroğlu, Ş., (2005), *Konutlarda Evrensel Tasarım Kavramı ve Örnekler Üzerinde Analizi*, Sanatta Yeterlik Tezi, M.S.G.S.Ü Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Borland, J., Dawkins, P., Johnson, D., Williams, R., (2000), *Returns to Investment in Higher Education*, The Melbourne Economics of Higher Education Research Program Report No.1, MIAESR, The University of Melbourne, AU.

Brawne, M., (2003), *Architectural Thought : The Design Process and The Expectant Eye*, Architectural Press.

Burgstahler, S., Cory, R., eds., (2008), *Universal Design in Higher Education: From Principles to Practice*. Harvard Education Press, Cambridge, Massachusetts, USA.

Büyükşahin Sıramkaya, S., (2005), *Üniversite Kampüs Yerleşkeleri ve Ortak Kullanım Mekanları*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Chaunu, P., (2000), *Aydınlanma Çağı Avrupa Uygarlığı*, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir

Ching, D., K., F., (2002), *Mimarlık Biçim Mekan ve Düzen*, Yem Yayınları, İstanbul.

Ching, D., K., F., (2004), *İç Mekan Tasarımı*, Yapı Yayınları, İstanbul.

City of Hamilton, (2006), *City of Hamilton Barrier - Free Design Guidelines*, Canada.

City of Toronto, (2004), *City of Toronto Accessibility Design Guideline*, Canada.

Clarkson, J., Coleman, R., Keates, S., Lebbon, C., (2003), *Inclusive Design: Design For The Whole Population*, Springer, London, UK

Connell, B., R., (1997), *The Principles of Universal Design*, The Center for Universal Design, NC State University, North Carolina, USA,

Covington, G.A., Hannah, B., (1997), *Access by Design*, Van Nostrand Reinhold, New York, USA.

Çağlar, S., (2012), *Engellilerin Erişebilirlik Hakkı ve Türkiye`de Erişilebilirlikleri*, AÜHFD, Ankara

Çakın, Ş., (1988), *Mimari Tasarım, İnsan ve Çevre*, Özal Matbaası, İstanbul.

Çakmak, M., N., (2008), *Amerika Birleşik Devletleri`ndeki Engelli Tanımı Hakkında Bir İnceleme*, AÜHFD, Ankara.

Çınar, E., (1998), *Üniversite Kampüs Planlaması ve Tasarımı Üzerine bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Çınar, N., (2010), *Üniversite Kampüslerindeki Peyzaj Erişilebilirliğinin Engelliler Açısından İrdelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Çitil, M., (2009), *Cumhuriyetin İlanından Günümüze Türkiye`de Özel Eğitim (1923-2007)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Çubuk, M., Karabey, H., Seymen, Ü., (1977), *Çevre Olgusu ve Çevre Düzenleme*, Yapı Dergisi, Sayı 26, Yem Yayınları, İstanbul.

Demirci, E., M., (2005), *Homeros`tan Aşık Veysel`e Tarihte ve Toplum Yaşamında Körler*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.

Demirel, F., (2013), *Osmanlı'da Sağır - Dilsiz ve Amâların Eğitimi, Dilsiz ve Amâ Mektebi*, İdeal Kültür Yayınları, İstanbul.

Demirkan, H., (1991), *Some Criteria for Designing Interiors for the Turkish Disabled and Elderly*, 3. Ergonomi Kongresi, Milli Prodüktivite Merkezi, Ankara.

Dober, R., P., (1996), *Campus Architecture*, McGraw Hill, New York, USA.

Dober, R., P., (1992), *Campus Design*, John Wiley & Sons Inc., New York, USA.

Dober, R., P., (2000), *Campus Landscape: Functions, Forms, Features*, John Wiley & Sons Inc., New York, USA.

Dols, W., M., (1992), *Majnûn: The Madman in Medieval Islamic Society*, (Ed.: Diana E. Immisch), Clarendon Press, UK.

Duncan, R., (2007), *Universal Design Clarification and Development: A Report for the Ministry of Environment*, The Center for Universal Design, NC State University, North Carolina, USA.

Durak, S., (2010), *Searching for a Common Framework for Education and Architecture Through Reconsideration of Universal Design Principles for Promoting Inclusive Education in Primary Schools*, Doktora Tezi, O.D.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Dünya Sağlık Örgütü, (2011), *Dünya Engellilik Raporu, Yönetici Özeti*, WHO Press, Cenevre, İsviçre.

Enç, M., (2005), *Görme Özürlüler Gelişim, Uyum ve Eğitimleri*, Gündüz Eğitim Yayınları, Ankara.

EGED, (2015), *Üniversitelerde Engellilere Yönelik Erişilebilirlik Hususunda Mevcut Durum Analizi: 2014-2015*, EGED - Engelli Üniversite Öğrencileri İnisiyatifi Projesi, Ankara.

Ekmekçi, Ç., (2005), *Mimari Yapılarda Hareket Çeşitlerinin İncelenmesi Ve Hareketin Mimari Tasarımda Kullanılması*, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Emregül, C., (2003), *Teknoloji Bağlamında Binalara Yaklaşım*, Yüksek Lisans Tezi, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Erçevik, B., (2008), *Üniversitelerde Sosyal Mekan Kullanımlarının İncelenmesi: Kent Üniversitesi, Kent İçi ve Kent Dışı Kampüsler*, Yüksek Lisans Tezi, Y.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Ergin, N., O., (1977), *Türk Maarif Tarihi*, Eser Matbaası, İstanbul.

Erkman, U., (1990), *Büyüme ve Gelişme Açısından Üniversite Kampüslerinde Planlama ve Tasarım Sorunları*, İ.T.Ü Mimarlık Baskı Atölyesi, İstanbul.

Erkovan, E., (2013), *Evrensel Tasarım İlkeleri Kapsamında Bir Kamusal Alan Olarak Akdeniz Üniversitesi Kampüsünün İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Erpi, F., (1980), *A Handbook on Urban Traffic Planning*, O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, Ankara.

European Union, (1990), *Council Resolution on Concerning Integration of Children and Young People with Disabilities into Ordinary Systems of Education. Official Journal of the European Union C162, 03.07.1990.*

European Union, (2003), *Council Resolution on Equal Opportunities for Pupils and Students with Disabilities in Education and Training. Official Journal of the European Union C134/6, 07.06.2003.*

Farbstein T., Kantrowitz M., (1978), *People in Places; Experiencing, Using and Changing The Built Environment*, Prentice Hall Inc, New Jersey, USA.

Gaines, A., T., (1991), *The Campus As a Work of Art*, Praeger Publishers, USA.

Gehl, J., (1980), *Life Between Buildings, Using Public Space*, Van Nostrand Reinhold, New York, USA.

Geray, C., (2003), *Toplumsal İlişkiler Açısından Üniversite Yerleşkeleri, Üniversite Yerleşke Planlaması ve Çevre Düzenlemesi I. Ulusal Çalıştayı*, 16-17-18 Ekim, Malatya.

Gideon, S., (1982), *Space, Time and Architecture*, Harvard University Press, USA.

Ginnerup, S., (2009), *Achieving Full Participation Through Universal Design*, Council of Europe.

Goldsmith, S., (1969), *A Symbol for the Disabled People: The Report of a Research Study*, RIBA Publications, London, UK

Goldsmith, S., (1997), *Designing for the Disabled - The New Paradigm*, Architectural Press, Oxford, UK

Goldsmith, S., (2000), *Universal Design: A Manual of Practical Guidance for Architects*, Architectural Press, Oxford, UK.

Gül, İ., İ., (2009), *Bir Hak Mücadelesi Alanı Olarak Engellilik ve Engellilerin Haklarına İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi*, Özveri Dergisi, Sayı 10, T.C ASPB Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Müdürlüğü, Ankara.

Gümüş, Ç., D., (2009), *Tasarımda Önemli Bir Kesim: Özürlüler - İngiltere, Japonya ve Türkiye`de Özürlülük ve Erişilebilirlik*, Mimarlık Dergisi, Sayı 347, Ankara.

Güngör, C., (2007), *Alışveriş Merkezlerinin Engelliler İçin Erişebilirlik Standartları Kapsamında İrdelenmesi*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Gür, Ö., Ş., (1996), *Mekan Örgütlenmesi*, Gür Yayıncılık, Trabzon.

Gürüz, K., (1992), *Batı Üniversitelerinin Tarihi Gelişimi, Çağdaş Eğitim Çağdaş Üniversite*, T.C Başbakanlık Yayınları, Ankara.

Güvenç, B., (2005), *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara.

Habermas, J., (1997), *Kamusal Yaşamın Yapısal Dönüşümü*, İletişim Yayıncılık, İstanbul.

Hacıhasanoğlu, I., (2003), *Evrensel Tasarım*, MSGSÜ Tasarım+Kuram Dergisi, Cilt 2, Sayı 3, İstanbul.

Hatiboğlu, T., (1998), *Türkiye Üniversite Tarihi*, Selvi Yayınevi, Ankara.

Hazel, O., (2009), *Evde Kullanılan Araç - Gereç ve Ekipmanlar: Özürlüler İçin Ergonomik Bir Yaklaşım*, Türkiye Sakatlar Derneği, İstanbul.

Imrie, R., (1996), *Disability and the City; International Perspectives*, Paul Chapman Publishing, London, UK.

Imrie, R., Hall, P., (2001), *Inclusive Design: Designing and Developing Accessible Environments*, Spon Press, London, UK.

Irgatoğlu, A., H., (2011), *Üniversite Kampusları Fiziksel Gelişim Planlaması ve Tasarımı: Yozgat Bozok Üniversitesi Erdoğan Akdağ Kampusu Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

İnceoğlu M., (1982), *Mimarlıkta Bina Planlama Olgusu*, İ.T.Ü. Yayınları, Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, İstanbul.

İnceoğlu M., İnceoğlu N., (2004), *Mimarlıkta Söylem, Kuram ve Uygulama*, Tasarım Yayın Grubu, İstanbul.

İskender, E., (2015), *Mimari Tasarımda Ulaşılabilirlik Kavramının Tekerlekli Sandalye Kullanıcıları Açısından İrdelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Isaac, A., (1971), *Approach to Architectural Design*, Butterworth And Co. Publishers Ltd., London, UK.

Jones, M., (1995), *The Benefits of Universal Design in Housing to All Users*, The Center for Universal Design, NC State University, North Carolina, USA.

Kaleli, E., E., (2002), *Türkiye’de Tekerlekli Sandalye Engellileri İçin Konut İç Mekanları ve Donatı Elemanları’nın Tasarımına Bir Yaklaşım*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kaplan, S., (1973), *Cognitive Map, Human Needs and The Designed Environment / Environmental Design Research*, Hutchinson Press, New York, USA.

Karakaş, N., B., (1999), *Üniversite Kampüslerinin Fiziksel Gelişim Planı Hazırlama Süreci ve Bartın Orman Fakültesinin Bu Bağlamda Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Kara Elmas Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Zonguldak.

Kavak, M., (2010), *Evensel Tasarım Yaklaşımı Bağlamında Kamusal Mekanlar: Harbiye Kongre Vadisi Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Keleş, R., (1972), *Yerleşme Kararları Açısından Büyük Kent Dışı Üniversiteler Sorunu*, Mimarlık Dergisi, Sayı 12, Ankara.

KHK 571 (1997), *571 Sayılı Özürlüler İdaresi Başkanlığının Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname*, 30 Mayıs 1997 tarih ve 23004 sayılı Mükerrer Resmi Gazete, TR.

Kılıç, R., (2014), *Deliler ve Doktorları, Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Delilik*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Kızıl, F., (1978), *Toplumsal Geleneklerin Konut İç Mekan Tasarımına Etki Ve Toplumsal Geleneklerimizi Daha İyi Karşılacak Konut İç Fiziksel Çevre Koşullarının Belirlenmesi*, İ.D.G.S.A. Yayın No:81, İstanbul.

Kitchin, R., (1998), *Out of Place, Knowing One`s Place: Space, Power and the Exclusion of Disabled People*, Disability & Society, Vol. 13, No: 3, Routledge, London, UK.

Kodaman, B., (1991), *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi İkinci Baskı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Kortan, E., (1981), *Çağdaş Üniversite Kampüsleri Tasarımı*, O.D.T.Ü Mimarlık Fakültesi, Ankara.

Koroğlu, D., (1988), *Üniversite Yer Seçimi İçin Bir Model*, Doktora Tezi, İ.T.Ü Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Kuran, A., (1969), *Anadolu Medreseleri*, O.D.T.Ü Mimarlık Fakültesi, Ankara.

Kutlu, Ö., (2007), *An Inclusive Workplace Accomodation Evaluation for Employees with Disabilities*, Yüksek Lisans Tezi, O.D.T.Ü Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Küçükerman, Ö., (1996), *Endüstri Tasarımı, Endüstri İçin Ürün Tasarımında Yaratıcılık*, Yem Yayınları, İstanbul.

Linde, H., (1971), *Hochschulplanung*, Werner-Verlag, Düsseldorf, Germany.

Lebovich, W.L., (1993), *Design for Dignity: Studies in Accessibility*, John Wiley and Sons Inc., New York, USA.

Mace, R., (1990), *Definitions: Accessible, Adaptable and Universal Design*, The Center for Universal Design, NC State University, North Carolina, USA.

Maki, F., (1964), *Investigations in Collective Form*, Washington University Press, Washington, USA.

Mueller, L., J., (1998), *Case Studies on Universal Design*, The Center for Universal Design, NC State University, North Carolina, USA.

Muthesius, S., (2000), *The Postwar University: Utopianist Campus and College*, Yale University Press, Connecticut, USA.

Mutluer, S.Y., (1997), *Tekerlekli Sandalye Kullanan Bedensel Özürlüler İçin Uygun Konut Tasarımı ve Çevre Düzenlemesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Müftüoğlu, U., (2006), *Tekerlekli Sandalye Kullanan Bedensel Engellilerin Kentsel Mekanları Kullanım Olanaklarının Trabzon Kent Merkezi Örneği Üzerinde İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

Norberg-Schulz, C., (1988), *Intentions in Architecture*, The MIT Press, USA.

Norberg-Schulz, C., (2000), *Principles of Modern Architecture*, Andreas Papadakis Publisher, London, UK.

Norwegian Directorate for Children, Youth and Family Affairs, (2013), *Trends in Universal Design*, Norwegian Directorate for Children, Youth and Family Affairs, The Delta Centre, Oslo, Norway.

Oktay, D., (2007), *Üniversite - Kent İlişkisi*, Yapı Dergisi, Sayı 302, İstanbul.

Okur, N., (2001), *Özürlülere Yönelik Örgütlenmenin İncelenmesi*, T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayınları - 15, Ankara.

Oliver, M., (1996), *Understanding Disability: From Theory to Practice*, Macmillan Publishers Ltd., Hampshire, UK.

Omay, E., (1990), *Üniversitenin Toplum Yapısındaki Yeri*, Yükseköğretimde Sorunlar ve Çözümler, Cem Yayınları, İstanbul.

Ozankaya, Ö., (1990), *Üniversite - Toplum İlişkileri*, Yükseköğretimde Sorunlar ve Çözümler, Cem Yayınları, İstanbul.

Özbek, M., (2004), *Kamusal Alan*, Hil Yayın, İstanbul.

Özer, M., (2008), *Üniversite Kampüs Alanlarının Kentsel Tasarım Bağlamında Değerlendirilmesi Süleyman Demirel Üniversitesi (Isparta) Örnekleme*, Yüksek Lisans Tezi, S.D.Ü Fen Bilimleri Enstitüsü, Isparta.

Özgen, B., (1994), *Türkiye`de Örgün Eğitim*, Bornova Yayınları, İzmir.

Özkan, A., (2007), *İç Mekan Tasarımı Kuram ve Yöntemleri Işığında Günümüz Türk İç Mekan Tasarımcıları ve Tasarım Anlayışına Bir Yaklaşım*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

ÖZİDA, (2008), *Herkes İçin Ulaşılabilirliğin İyileştirilmesi: Örnek Uygulama Rehberi, aslından çeviri*, T.C Başbakanlık Engelliler İdaresi Başkanlığı Yayınları, Ankara.

ÖZİDA, (2010), *Yerel Yönetimler İçin Ulaşılabilirlik Temel Bilgiler Teknik El Kitabı*, T.C Başbakanlık Engelliler İdaresi Başkanlığı Yayınları, Ankara.

Özmimar, S., (2002), *Teknolojinin Mimari Ürüne Yansımaları Üzerine Bir Araştırma*, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Panero, J., Zelnik, M., (1979), *Human Dimension and Interior Space: A Source of Design Reference Standards*, The Architectural Press, London, UK.

Polat, B., (2015), *Üniversite Yerleşke Alanlarında Tasarım Sorunu, Analitik İnceleme ve Bir Öneri*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Preiser, F., E., W., Ostroff, E., (2001), *Universal Design Handbook*, McGraw Hill, New York, USA.

Regulations To Implement The Equal Employment Provisions Of The Americans With Disabilities Act – Part 1630, USA.

Robinett, M., (1985), *Barrier Free Exterior Design: Anyone Can Go Anywhere*, Van Nostrand Reinhold Company, New York, USA.

Roth, M. L. (2000). *Mimarlığın Öyküsü*, Kabalıcı Yayınları, İstanbul.

Sakaoğlu, N., (1991), *Osmanlı Eğitim Tarihi Birinci Baskı*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Sargın, S., (2007), *Türkiye`de Üniversitelerin Gelişim Süreci ve Bölgesel Dağılımı*, S.D.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 5, Isparta.

Sayı, B., H., (2008), *Osmanlı Belgeleri Işığında Dr. Esat Bey`in Biyografisi ve Görme Engellilere Yönelik Eğitim Çalışmaları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Sevük, S., M., (2011), *Evaluating Two Shopping Centers in the Light of Principles of Universal Design*, Yüksek Lisans Tezi, O.D.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Smith, P. F., (2007), *The Dynamics of Urbanism*, Routledge, London, UK.

Steinfeld, E., (1994), *The Concept of Universal Design*, Center for Inclusive Design and Environmental Access, School of Architecture and Planning SUNY / Buffalo, USA.

Sönmez, A., (1972), *Üniversitelerin Toplumdaki Yeri*, Mimarlık Dergisi, Sayı 12, Ankara.

Sönmezler, K. (2003), *Modern Mimarinin Kentsel Deney Alanı: Üniversite Tasarımı*, Doktora Tezi, M.S.Ü Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul

Sönmezler, K., (1995), *Üniversiteler*, Yüksek Lisans Tezi, M.S.Ü Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Story, F., M., Mueller, L., J., Mace, L., R., (1998), *The Universal Design File: Designing for People of All Ages and Abilities*, North Carolina State University Press, North Carolina, USA.

Stueck, L., E., (1992), *The Design of Learning Environments*, UMI Press, Mississippi, USA.

Sürmen, Ş., (1998), *Tekerlekli Koltuktaki İnsanların Hayatından Tablolar ve Bir Mimarlık Kılavuzu*, İ.T.Ü Vakfı, İstanbul.

Şen, İ., (1987), *Üniversite Kampüs Planlamasında Aktiviteler Cins ve Organizasyonu*, Yüksek Lisans Tezi, Y.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Şuben, R., (1980), *Türkiye`de Yüksek Öğrenim Kurumlarının Dağılımı ve Planlarının Karşılaştırılması*, Diploma Tezi, İ.T.Ü Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Tanyeli, U., (2005), *Kamusal Mekan - Özel Mekan: Türkiye`de Bir Kavram Çiftinin İcadı, Genişleyen Dünyada Sanat, Kent ve Siyaseti*, İstanbul Kültür Sanat Vakfı, İstanbul.

T.C Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, (2002), *Türkiye Özürlüler Araştırması 2002*, Ankara.

T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı (2010), *Ulaşılabilirlik Stratejisi ve Ulusal Eylem Planı (2010 - 2011)*, Resmi Gazete Tarih:12/11/2010, Sayı: 27757.

T.C Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu, (2009), *Denetleme Raporu - T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Faaliyetlerinin Denetimi ile Özürlü Bireyler, Yakınları ve Toplumun Bütün Kesimlerinde Özürlülük Konusunda Toplumsal Bilinç ve Duyarlılık Oluşturulması Amacıyla Yapılan Çalışmaların Değerlendirilmesi ve Bu Tür Çalışmaların Düzenli ve Verimli Şekilde Yürütülmesi ve Geliştirilmesi İçin Alınması Gereken Tedbirler*, DDK, Ankara.

Tekeli, İ., (1972), *Büyük Kent Dışı Üniversitelerin Kuruluş Yeri Sorunları Üzerine*, Mimarlık Dergisi, Sayı 12, Ankara.

T.C. Yükseköğretim Kurulu, (2007), *Türkiye`nin Yükseköğretim Stratejisi*, Ankara.

Tetik, D., A., (2013), *Üniversite Kampüsleri Tasarım Kriterlerinin Türkiye`de 2006 Sonrası Yeni Kurulan Devlet Üniversitelerinde İrdelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Tezcan, D., v.d. (2009), *İnsan Hakları El Kitabı, 2. Baskı*, Seçkin Yayınları, Ankara.

The City of Calgary Community & Neighbourhood Services (CNS) Social Policy & Planning Division (2010), *Universal Design Handbook - Building Accessible and Inclusive Environments*, Alberta, Canada.

Tokmak, H., (1995), *Ulaşılabilirlik İçin Avrupa El Kitabı (Düzeltilmiş Baskı)*, TBMM Basımevi Müdürlüğü, Ankara.

TOHAD, (2014), *Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu 2013 'Erişilebilirlik, Eğitim, Çalışma Hayatı ve Sağlık Verileri-Analizler'*, Hermes Tanıtım Ofset Ltd. Şti., Ankara.

TS 8146, (1990), *Şehir İçi Yol ve Meydan Ağaçlandırma Kuralları*, TSE, Ankara.

TS 9111, (2011), *Özürümler ve Hareket Kısıtlılığı Bulunan Kişiler için Binalarda Ulaşılabilirlik Gereklere*, TSE, Ankara.

TS 12576, (2012), *Şehir İçi Yollar - Kaldırım ve Yaya Geçitlerinde Ulaşılabilirlik için Yapısal Önlemler ve İşaretleme Tasarım Kuralları*, TSE, Ankara.

Turcan, Y., (1996), *Tarihsel Süreç İçinde Yükseköğretim Yapılarının Mekansal Analizi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, K.T.Ü Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

Tutsak, S., (2002), *İzmir`de Eğitim ve Eğitimciler (1850-1950)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

TÜİK, (2010), *Özürümlerin Sorun ve Beklentileri Araştırması 2010 / Survey on Problems and Expectations of Disabled People 2010*, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara.

Türeyen, M., (1999), *Üniversite Yapıları*, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir.

Türeyen, M., (2002), *Yükseköğretim Kurumları - Kampuslar*, Tasarım Yayın Grubu, İstanbul.

United Nations, (1975), *Declaration On the Rights of Disabled Persons*, No: 3447, Official Document.

United Nations, (1971), *Declaration On the Rights of Mentally Retarded Persons, No: 2856, Official Document.*

United Nations, (1976), *International Year for Disabled Persons, U.N., A/RES/31/123, 16 December 1976.*

United Nations, (1993), *Resolution on the International Day of Disabled Persons, A/RES/48/97, 85th plenary meeting, 20 December 1993.*

United Nations, (1992), *Resolution on the Towards Full Integration of Persons with Disabilities into Society: A Continuing World Programme of Action, United Nations A/RES/47/88, 89th plenary meeting, 16 December 1992.*

United Nations, (1993), *Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities, A/RES/48/96 85th plenary meeting 20 December 1993.*

United Nations, (1998) *The U.N. and Disabled Persons: The First 50 Years, Persons with Disabilities, Division for Social Policy and Development.*

United Nations, (1948), *Universal Declaration of Human Rights.*

United Nations, (1993), *Vienna Declaration and Programme of Action, World Conference on Human Rights, Vienna, 14-25 June 1993, A/CONF.157/23, 12 July 1993.*

United Nations, (1982), *World Programme of Action Concerning Disabled Persons, U.N, A/37/52 37th regular session, 3 December 1982.*

Utkan, S., M., (2003), *Tekerlekli Sandalye Kullanan Bedensel Engelli Çocuklara Yönelik Eğitim Mekanlarının Tasarım ve Biçimleniş Ölçütlerine Bir Yaklaşım*, Sanatta Yeterlik Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Velidedeoğlu, H., V., (1990), *Gerçek Üniversite ve Medrese, Yükseköğretimde Sorunlar ve Çözümler*, Cem Yayınları, İstanbul.

World Health Organization (1994), *International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps: A Manual of Classification Relating to the Consequences of Disease*, Geneva, Switzerland.

Yekrek, T., (1999), *Üniversite Kampüsleri Yerleşim Sistemlerinin Fiziksel Planlamayla Olan İlişkisi ve Önemi*, Yüksek Lisans Tezi, Y.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Yıldırım, N., (1997), *İstanbul'da Sağır-Dilsiz ve Amâların Eğitimi, İstanbul Armağanı, Gündelik Hayatın Renkleri, Cilt: 3*, İBB Yayınları, İstanbul.

Yıldız, B., (2003), *Engelliler İçin Dış Mekan Tasarım Özellikleri*, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Yıldızoğlu, Z., M., (2006), *Üniversite Yerleşkeleri Fiziksel Gelişim Planlaması ve Tasarımı: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Terzioğlu Yerleşkesi Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.

Yılmaz, B., (2004), *Engelli Kullanıcılar için Temel Eğitim Binaları Tasarımının Kaynaştırma Eğitime Yönelik İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Yürekli, H., (1983), *Örneklerle Mimari Tasarımda Enerji*, İ.T.Ü Mimarlık Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Zengel, R., (1998), *An Evaluation of the Settlement Patterns in Campus Planning with Regard to the Criteria of Accessibility*, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

EK.1: ORIJİNALLIK RAPORU - TURNITIN BELGESİ

Evrensel Tasarım İlkeleri Doğrultusunda Engelsiz Üniversite Kampüslerinin Tasarlanması ve Biçimlenmesi Üzerine Bir Araştırma

Yazar Gürünay Ökten

Gönderim Tarihi: 06-Tem-2018 11:21AM (UTC+0300)

Gönderim Numarası: 980750704

Dosya adı: Gurunay_Okten_-_Sanatta_Yeterlik_Tezi_-_Turnitin_Version.docx (358.75K)

Kelime sayısı: 40433

Karakter sayısı: 290107

Evrensel Tasarım İlkeleri Doğrultusunda Engelsiz Üniversite Kampüslerinin Tasarlanması ve Biçimlenmesi Üzerine Bir Araştırma

ORIJINALLIK RAPORU

% 14	% 11	% 1	% 4
BENZERLİK ENDEKSİ	İNTERNET KAYNAKLARI	YAYINLAR	ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1	readgur.com İnternet Kaynağı	%2
2	circlelove.co İnternet Kaynağı	%2
3	www.engellihaklariizleme.org İnternet Kaynağı	%1
4	polen.itu.edu.tr İnternet Kaynağı	%1
5	prezi.com İnternet Kaynağı	%1
6	Submitted to Bahcesehir University Öğrenci Ödevi	%1
7	www.engelsizuniversite.org İnternet Kaynağı	%1
8	Submitted to The Scientific & Technological Research Council of Turkey (TUBITAK)	%1

9	www.mpm.org.tr İnternet Kaynağı	% 1
10	Submitted to Mehmet Akif Ersoy Aniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
11	Submitted to Mimar Sinan Guzel Sanatlar University Öğrenci Ödevi	<% 1
12	www.egitimbirsen.org.tr İnternet Kaynağı	<% 1
13	www.karatay.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
14	Submitted to Kocaeli Üniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
15	www.asisgrup.com.tr İnternet Kaynağı	<% 1
16	dspace.trakya.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
17	engelsizbarinmaengelsizegitim.files.wordpress.com İnternet Kaynağı	<% 1
18	www.estanbul.com İnternet Kaynağı	<% 1
19	www.mobilyadergisi.com.tr İnternet Kaynağı	<% 1

20 www.mmf.selcuk.edu.tr İnternet Kaynağı <% 1

21 www.emo.org.tr İnternet Kaynağı <% 1

22 Submitted to Ege Üniversitesi Öğrenci Ödevi <% 1

23 www.yok.gov.tr İnternet Kaynağı <% 1

24 Submitted to Atılım University Öğrenci Ödevi <% 1

25 www.ulasilabilirturkiye.gov.tr İnternet Kaynağı <% 1

26 eyh.gov.tr İnternet Kaynağı <% 1

27 yok.gov.tr İnternet Kaynağı <% 1

28 engin.dempar.net İnternet Kaynağı <% 1

29 konya.com.tr İnternet Kaynağı <% 1

30 sbard.org İnternet Kaynağı <% 1

31 acikerisim.selcuk.edu.tr:8080 İnternet Kaynağı <% 1

32	www.baktabul.net İnternet Kaynağı	<% 1
33	seramikportal.blogspot.com İnternet Kaynağı	<% 1
34	acikarsiv.ankara.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
35	bilisim.com.tr İnternet Kaynağı	<% 1
36	www.researchgate.net İnternet Kaynağı	<% 1
37	otekiyuz.com İnternet Kaynağı	<% 1
38	slideplayer.biz.tr İnternet Kaynağı	<% 1
39	engelsizpusula.com İnternet Kaynağı	<% 1
40	www.belirti.net İnternet Kaynağı	<% 1
41	peb.bumko.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
42	Türkmen, Nurten(Bal, İdris). "Avrupa Birliği yapısal fonlarının Türkiye'de kullanımı", Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, . Yayın	<% 1

43

engelszbrdnnya.blogspot.com

İnternet Kaynağı

<% 1

44

BAŞKONAK, Mustafa. "Ali Haydar Taner ile işitme engellilerin eğitim tarihi üzerine", Türk İslam Medeniyeti İlimi Araştırmalar Enstitüsü, 2013.

Yayın

<% 1

45

Submitted to Hacettepe University

Öğrenci Ödevi

<% 1

46

ERÇEVİK, Begüm and ÖNAL, Feride. "Üniversite kampüs sistemlerinde sosyal mekan kullanımları", TUBITAK, 2011.

Yayın

<% 1

47

SÜMER ÇAKIR, Gülizar. "Engelsiz Şehir Kavramı Açısından Malatya", Celal Bayar Üniversitesi İİBF, 2015.

Yayın

<% 1

48

kutuphane.ieu.edu.tr

İnternet Kaynağı

<% 1

49

issuu.com

İnternet Kaynağı

<% 1

50

tez.sdu.edu.tr

İnternet Kaynağı

<% 1

51

www.kto.org.tr

İnternet Kaynağı

<% 1

52

Submitted to Çankırı Karatekin University
Öğrenci Ödevi

<% 1

53

www.kamuevi.com
İnternet Kaynağı

<% 1

54

ÇETİN, Başak Işıl. "ANTİK ÇAĞ'DAN SANAYİ
DEVRİMİ'NE BATI DÜNYASINDA ENGELLİLİK
TARİHİ", Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü, 2016.
Yayın

<% 1

55

YILDIZ, Serdar. "Üniversiteler ne vaat ediyor?
Türkiye'deki üniversitelerin basın ilanları
üzerine bir içerik analizi", Anadolu Üniversitesi,
2014.
Yayın

<% 1

56

acikerisim.deu.edu.tr
İnternet Kaynağı

<% 1